

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

TÜRK SİYASAL HAYATINDA HÜR DEMOKRAT PARTİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYSU YERLİKAYA

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MUSTAFA SERHAN YÜCEL

BİLECİK, 2022

10364922

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

TÜRK SİYASAL HAYATINDA HÜR DEMOKRAT PARTİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYSU YERLİKAYA

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MUSTAFA SERHAN YÜCEL

BİLECİK, 2022

10364922

BEYAN

Türk Siyasal Hayatında Hür Demokrat Parti adlı yüksek lisans yeterlik tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	X
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/.....	

Aysu Yerlikaya

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında Türk siyaset sahnesinde Türkiye Cumhuriyeti'ni genç ve dinamik bir kadro aracılığıyla yeni ufuklar adlı siyasi doktrin ile başarıya ulaştırmak isteyen Hür Demokrat Parti'nin yaşadığı siyasi süreç, kuruluşunun öncesi ve sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan siyasi ve sosyal gelişmelere paralel bir şekilde ele alınmıştır. Hür Demokrat Parti'nin, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası yeniden şekillenecek Türk siyasal yaşamına etkileri analiz edilmeye, dönemin aydınlatılmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanakları ile Milli Güvenlik Konseyi tutanaklarından ve özellikle döneme ışık tutan süreli yayınlardan yararlanılmıştır.

Tez çalışma sürecimin her aşamasında daima destek ve yardımlarını esirgemeyen, özverisini ve hoşgörüsünü eksik etmeyen, konu seçiminde ve konuyu ele alış şeklinde bana yol gösterici olan değerli danışmanım sayın Doç. Dr. Mustafa Serhan YÜCEL'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yüksek lisans tezimin hazırlanmasında büyük katkıları olan, değerli vaktini ayırıp bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım saygıdeğer Mehmet YAZAR'a sonsuz teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Çalışmama destek veren ve çalışmanın her aşamasında ilgi ve desteğini esirgemeyen İbrahim ÇETİNKAYA'ya teşekkür ederim. Çalışmamı destekleyen SEMA YAZAR GENÇLİK VAKFI'na ve çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Çalışma boyunca maddi ve manevi her zaman desteklerini gördüğüm sevgili aileme de teşekkür ederim.

Aysu Yerlikaya

2022

ÖZET

TÜRK SİYASAL HAYATINDA HÜR DEMOKRAT PARTİ

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi geleceğinin şekillenmesine ve yeni oluşumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 12 Eylül'ü gerçekleştiren Milli Güvenlik Konseyi üyeleri, 1961 Anayasası'nı ülke çapında yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların temeli olarak görmüş, parlamenter sistemin istikrarsızlığını bu anayasaya bağlamıştır. Bu nedenle yeni bir anayasa hazırlanarak halkoyuna sunulmuş ve 9 Kasım 1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sivil demokrasiye dönüş çabalarının başlamasıyla 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri yapılmış ve ANAP tek başına iktidar olmuştur. Türkiye'nin önemli sivil toplum kuruluşları arasında yer alan TOBB'un Başkanı Mehmet Yazar, ANAP Hükümeti'nin uyguladığı ekonomik politikaları eleştirmiş ve alternatif ekonomik politikalar üretmiştir. TOBB Başkanı Mehmet Yazar, bu dönemde çevresi ve halk tarafından desteklenmiştir. Politikaya atılmaya ve fikirlerini siyaset sahnesinden ifade etmeye karar veren Mehmet Yazar, 1985 yılında TOBB Başkanlığı'ndan istifa etmiş ve DYP Genel Başkan adaylığını açıklayarak politikaya atılmıştır. DYP'de genel başkanlık yarışını kazanamayan Mehmet Yazar, 1986 yılında Hür Demokrat Parti'yi kurmuştur. 28 Eylül 1986 Ara Seçimlerinde başarı elde edemeyen HDP, kısa süre sonra feshedilerek ANAP'a iltihak etmiştir. HDP'nin feshi ile bir süre aktif politikadan uzak duran Mehmet Yazar, 1987 Genel Seçimleri ile ANAP Kayseri Milletvekili olarak TBMM'ye girmiş ve 1991 yılına kadar görevde kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasal Hayatı, Siyasal Partiler, Parti Programı, Parti Politikası, Mehmet Yazar, Hür Demokrat Parti.

ABSTRACT

FREE DEMOCRATIC PARTY IN TURKISH POLITICAL LIFE

On 12 September 1980, the military coup laid the groundwork for shaping the political future of the Republic of Turkey and for the emergence of new formations. Members of the National Security Council, which carried out on September 12, saw the 1961 Constitution as the basis for political, social and economic problems across the country and attached the instability of the parliamentary system to this constitution. Therefore, a new constitution was drafted and presented to its people and entered into force on November 9 1982. With efforts to return to civil democracy on November 6 1983 General Elections were held and ANAP was in power alone. Mehmet Yazar, President of the TOBB, who is among Turkey's key NGOs, criticized the economic policies implemented by the ANAP Government and produced alternative economic policies. TOBB President Mehmet Yazar, has been supported by his surroundings and the public at this time. Mehmet Yazar, who decided to go into politics and express his ideas from the political scene, resigned from the TOBB Presidency in 1985 and was put into politics by announcing his nomination for DYP General President. Mehmet Yazar, who did not win the presidential race in DYP, founded the Hur Democratic Party in 1986. HDP, who failed to succeed in the September 28 1986. Intermediate elections has recently been terminated and has become infected with the ANAP. Mehmet Yazar, who, has been away from an active policy for a while with the termination of HDP, entered the Grand National Assembly as ANAP Kayseri MP with the 1987 General Elections and remained in office until 1991.

Keywords: Turkish Political Life, Political Parties, Party Doctrine, Party Policy, Mehmet Yazar, Free Democratic Party.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ VE ASKERİ REJİMİN 1980-1983 YILLARI ARASI FAALİYETLERİ

1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne Giden Süreç ve Yaşanan Siyasi Gelişmeler	2
1.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Ara Rejim Dönemi	5
1.1.1. Hükümeti Kurma Çalışmaları ve Bülend Ulusu Hükümeti.....	7
1.1.2. 1982 Anayasası'nın Hazırlanma Süreci ve Halkoyuna Sunulması.....	8
2. Askeri Rejim Döneminde Siyasi Oluşumlar	9
2.1. Yeni Siyasi Partilerin Kurulması ve MGK'nin Vetoları.....	12
2.1.1. Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP).....	14
2.1.2. Büyük Türkiye Partisi (BTP).....	16
2.1.3. Anavatan Partisi (ANAP)	20
2.1.4. Halkçı Parti (HP).....	23
2.1.5. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP)	25
2.1.6. Doğru Yol Partisi (DYP)	27
3. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri Öncesi Yaşanan Vetolar ve Siyasi Süreç	30
3.1. 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçimleri	35

İKİNCİ BÖLÜM

MEHMET YAZAR'IN SİYASET SAHNESİNE ÇIKIŞI VE DYP GENEL BAŞKAN ADAYLIĞI SÜRECİ

1. Mehmet Yazar'ın Hayatı ve Siyaset Sahnesine Adımı.....	38
1.1. 14-15 Mayıs 1985 Tarihli DYP I. Büyük Kongresi'ne Giden Süreç.....	43
2. DYP I. Büyük Kongresi (14-15 Mayıs 1985)	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜR DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU VE TÜRK SİYASAL HAYATINDAKİ ROLÜ

1. HDP'nin Kuruluşunu Hazırlayan Siyasi Süreç	55
1.1. HDP'nin Kuruluşu	63

1.1.1. HDP Tüzüğü	66
1.1.2. Büyük Kongre	66
1.1.3. Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nun Kuruluşu ve Çalışması	67
1.1.4. Partiye Üyelik	68
1.1.5. Partinin Finansmanı.....	68
1.1.6. HDP Programı.....	68
1.1.7. Ekonomik Düzen.....	68
1.1.8. Sosyal, Eğitim, İç Güvenlik, Milli Savunma ve Basın Yayın Politikaları	69
2. Türk Siyasal Hayatında Yeni Bir Sağ Parti: HDP	70
2.1. 28 Eylül 1986 Milletvekili Ara Seçimleri.....	72
2.2. HDP'nin Feshedilme Süreci ve ANAP-HDP Birleşmesi	79
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AP: Adalet Partisi

BAP: Büyük Anadolu Partisi

BP: Bayrak Partisi

BTP: Büyük Türkiye Partisi

BVP: Büyük Vatan Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DM: Danışma Meclisi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

EGM: Emniyet Genel Müdürlüğü

HDP: Hür Demokrat Parti

HP: Halkçı Parti

IDP: Islahatçı Demokrasi Partisi

MÇP: Milliyetçi Çalışma Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

MKEK: Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu

MKYK: Merkez Karar ve Yönetim Kurulu

MSP: Milli Selamet Partisi

RG: Resmi Gazete

RP: Refah Partisi

SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti

SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

VAP: Vatandaş Partisi

YAŞ: Yüksek Askeri Şura

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Siyasal partiler, demokratik ve millet iradesine dayalı yönetim anlayışı benimsemiş ülkelerin vazgeçilmez unsuru olarak kabul edilmektedir. Siyasal partilerin varlığı, çağdaş demokrasilerin temel yapı taşlarından biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin getirmiş olduğu yasaklar sonrası yüz yıllık partili siyasal yaşama kısa süreli ara verilmiş, eski siyasi partilerin yerini yeni kurulacak siyasi partilerin almasıyla yeniden partili yaşama dönüş yolu açılmıştır. Nitekim 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri ile çok partili hayat tekrardan başlamıştır. Eski siyasi parti liderlerinin siyaset sahnesinden yasaklandığı dönemde sağ ve sol ideoloji çerçevesinde birçok parti kurulmuş, sonuç olarak iki kanatta dağınık bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu dağınıklığın ortadan kaldırılması ve sağın tek bir çatı altında toplanmasını isteyen kitlenin aklındaki isim dönemin TOBB Başkanı Mehmet Yazar'dı. Yazar, DP-AP çizgisinde sağ ideolojiyi benimsemiş, taban tarafından tanınan bir kişiydi. Yazar siyaset sahnesine yeni bir lider olarak katılma şansını ilk olarak DYP'den denemiş fakat kilit isim Süleyman Demirel tarafından engellenmiştir. Sağda mihver parti kurma iddiasıyla yeni bir girişim deneyen Mehmet Yazar, Hür Demokrat partiyi kurmuştur. Yazar'a göre kurulacak parti demokratik bir anlayışa sahip olmalı ve sağın bütünleşmesinde çatı görevi görmeliydi. Fakat o dönemde siyasal yaşamda başarı şansı elde edemeyen parti, kuruluşundan itibaren basın başta olmak üzere siyasi çevreler tarafından çokça eleştirilere maruz kalmıştır.

Yapılan araştırmada Hür Demokrat Parti'nin sağda mihver parti arayışı sonucu kurulmasına yol açan süreç ve sebepleri, Türk Siyasal Yaşamı'ndaki yeri ve önemi, bilimsel olarak anlatılmaya ve aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın en önemli hedefi, ortaya konmamış ve herhangi bir kaynakta bahsedilmemiş olan Hür Demokrat Parti'nin, tarihin tozlu sayfalarında kaybolmasını engellemek amacıyla bilimsel ve orijinal kaynaklarla akademiye kazandırılmasıdır.

Hür Demokrat Parti'nin Türk siyasal hayatındaki yerinin analiz edildiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne giden süreç ve yaşanan gelişmeler sonucunda yeniden şekillendirilmeye çalışılan siyasal yaşam üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Mehmet Yazar'ın siyaset sahnesine çıkışı ve Hür Demokrat Parti fikrinin filizlenmeye başladığı serüvene değinilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde ise Hür Demokrat Parti'nin kuruluş süreci ve devamında meydana gelen siyasi olaylar irdelenmiş, feshediliş süreci ele alınarak partinin Türk siyasal hayatındaki konumu ve önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ VE ASKERİ REJİMİN 1980-1983

YILLARI ARASI FAALİYETLERİ

1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne Giden Süreç ve Yaşanan Siyasi Gelişmeler

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılması ile Türkiye'de millet egemenliğine dayalı demokratik devlet anlayışı benimsendi. Bu anlayışın temel iskeletini oluşturan seçme ve seçilme hakkı Türk milletine tanınarak, halk seçmiş olduğu parlamenterler aracılığı ile TBMM'de temsil edilme hakkına kavuştu. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Mart 1922 günü TBMM'nin üçüncü toplanma yılında yapmış olduğu açılış konuşmasında dile getirdiği *“Büyük Millet Meclisi, Türkiye'nin ve Türk halkının geleceğini ve bağımsızlığını sağlamaya çalışıyor. Çünkü Türkiye'nin asıl sahibi ve gerçek sahibi olan Türk halkının arzu ve kesin iradesi bu yöndedir. Bu yüce milli iradenin karşısında cesaret gösterenler ve girişimde bulunanlar, millete karşı asi, serkeş ve haindirler.”*¹ düşünceleri meclis üstünlüğü ve milli iradenin önemini ortaya koyar niteliktedir.

Demokrasinin temel yapı taşlarından milli iradeye ilk müdahale 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile gerçekleşti.² TBMM ve anayasa feshedilerek; siyasi faaliyetler askıya alındı.³ 1950-1960 yılları arasında iktidar olan Demokrat Parti'nin üyeleri tutuklanarak Yassıada'da yargılandı.⁴ Halkın iradesi ile seçilmiş Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edildi. Bu tarihten itibaren Türkiye'de darbe geleneği başladı ve ordu gerekli gördüğü hallerde sivil rejime müdahale etti.⁵

Cumhuriyet tarihinde ordunun sivil bürokrasiye ikinci müdahalesi olarak bilinen 12 Mart 1971 Muhtırası ise Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından II. Süleyman Demirel Hükümeti'ne karşı gerçekleşti.⁶ Muhtırada; toplumda yaşanan sosyal gerilimlerin, ekonomik

¹ A. Sevim & İ. Öztoprak & M. A. Tural (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille)*. Atatürk Araştırma Merkezi. s. 325.

² Hürriyet Gazetesi (27 Mayıs 1960). *Türk Ordusu Vazife Başında: Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Ele Aldı*. s. 1.

³ Milliyet Gazetesi (28 Mayıs 1960). *Meclis Feshedildi*. s. 5.

⁴ E. J. Zürcher (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İletişim Yayınları. s. 359.

⁵ 1960 Askeri Darbesini gerçekleştiren cunta rejimi 4 Ocak 1961 tarihinde 211 numaralı Askeri İç Hizmet Kanununu yayımladı. İlgili kanunun 35. Maddesi *“Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır.”* ifadelerini içermektedir. Bu tarihten itibaren gerçekleştirilecek olan askeri müdahalelere meşru dayanak noktası oluşturması sebebi ile 13.07.2013 tarihinde değişikliğe uğramıştır. İlgili kanunun ilk hali için bkz. 9 Ocak 1961 tarih ve 10702 sayılı Resmi Gazete.

⁶ Aynı gün Süleyman Demirel başbakanlık görevinden istifa etti. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (13 Mart 1971). *Komutanların Ültimatı Üzerine Demirel İstifa Etti*. s. 1; İstifa metninin tam hali için bkz. 12 Mart 1971 tarih ve 13776 sayılı Resmi Gazete.

ve siyasi çözümsüzlüklerin sebebi olarak parlamento ve hükümet sorumlu tutularak, tarafsız bir başbakan liderliğinde partiler üstü bir hükümetin kurulması istendi.⁷ Ordunun isteğine paralel olarak kurulan hükümetler yaklaşık 3,5 yıl görevde kaldı.⁸ 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri ile seçilmiş sivil hükümet göreve başladı ve ara rejim dönemi son buldu.⁹

Ara rejim dönemi ile birlikte koalisyonlar dönemine giren Türkiye’de bu yıllarda etkisini gösteren ve şiddetli bir şekilde artan siyasal, sosyal ve iktisadi çözümsüzlükler ülkeyi 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine hazırladı. Avrupa’da etkisini gösteren gençlik hareketleri Türkiye’ye de yansdı.¹⁰ Sağda aşırı milliyetçi ve ülkücü; solda ise devrimci-sosyalist öğrenci grupları vardı. Ülke gençliğinde yaşanan siyasi aşırılık üniversite ve sokaklara da yansdı. Gruplar bu alanlarda hâkimiyet kavgası verdi.¹¹ Yaşanan şiddet sarmalı cinayet¹² ve katliamları da¹³ beraberinde getirdi. Mecliste hiçbir parti tek başına iktidar olamadı ve kısa ömürlü koalisyon hükümetleri kuruldu.

Dönemin merkez sağ Adalet Partisi (AP) lideri Süleyman Demirel ve merkez sol Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) lideri Bülent Ecevit’in gittikçe yükselen anarşi terörüne karşı ortak hareket etmemesi toplumda kutuplaşmanın artmasına neden oldu. Devletin kamu kurum ve kuruluşlarında ideolojik bölünme, partizanlık ve ayrışım söz konusuydu.¹⁴ Toplumda huzurun sağlanması ve anarşinin engellenmesi için gerekli askeri teçhizat ise bulunmamaktaydı. Dönemin İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş’in *“İçişleri Bakanlığı’nın özellikle emniyet örgütünün şu anda karşı karşıya bulunduğumuz terör problemini sürdürebilecek, üzerine gidebilecek, onunla baş edebilecek güçte değildir... Bizden istedikleri*

⁷ Muhtıranın tam metni için Bkz. TBMM Kamu Darbe ve Muhtıralar Komisyonu (2012). C:1. s. 426.

⁸ 1. Nihat Erim Hükümeti: 26 Mart 1971 - 11 Aralık 1971; 2. Nihat Erim Hükümeti: 11 Aralık 1971 – 22 Mayıs 1972; Ferit Melen Hükümeti: 22 Mayıs 1972 - 15 Nisan 1973 ; Naim Talu Hükümeti: 15 Nisan 1973 - 26 Ocak 1974. Detaylı bilgi için bkz. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2014). *Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2014)*. No: 25.

⁹ T.C. Yüksek Seçim Kurulu (YSK). *1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri*. [Erişim: 08.1.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>]

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. O. Göktolga (2005). 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat C:II, A. Küçük & S. Bakan & A. Karadağ (Ed.), *Dünya’da ve Türkiye’de 68 Hareketi ve Sonuçları*. Aktüel Yayınları. s. 937-955.

¹¹ E. J. Zürcher (2016). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İletişim Yayınları. s.380.

¹² Sağ-sol çatışması yüzünden ülke genelinde günde yirmi civarında vatandaş ölüyordu. Gazeteci Abdi İpekçi, MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak, Eski Başbakan Nihat Erim ve DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler gibi dönemin üst düzey kişilerinin öldürülmesi şiddetin boyutunu ortaya koymaktadır. Bkz. F. Ahmad (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Hil Yayın. s. 424.

¹³ 22-26 Aralık 1978 tarihlerinde Kahramanmaraş’ta Alevilerin evlerine saldırıldı, kadın ve erkek fark etmeksizin yüzlerce kişi öldürüldü ve yaralandı. Detaylı bilgi için bkz. M. A. Birand & H. Bila & R. Akar (1999). *12 Eylül: Türkiye’nin Miladı*. Doğan Kitapçılık. s. 100-111.

¹⁴ Emniyet güçleri kendi içinde POL-BİR ve POL-DER olarak ikiye ayrıldı. POL-DER sol görüşlü; POL-BİR sağ görüşlü kişilerden oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. A. Dikici (2017). 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Öncesi Türk Polis Teşkilatı’nın Durumu (1977-1980). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi I*(1), 87- 124.

*eleman, malzeme listelerini verirlerken bizim durumumuzu da lütfen göz önüne alsınlar.”*¹⁵ açıklamaları durumun ciddiyetini ortaya koymaktaydı.

Ülkede devam eden siyasal ve ideolojik iklimin etkileri ekonomiye de yansdı. Türkiye’nin 1974 yılında Kıbrıs’a müdahale etmesi ile başlayan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin ambargosu ülkede ağır enflasyonla sonuçlandı. IMF ve World Bank gibi uluslararası kuruluşlar ABD’den yana tutum sergileyerek Türkiye’ye kredi vermedi. Özellikle 1970’li yıllarda başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Petrol Krizi’nin Türkiye’ye ağır etkileri oldu. Türkiye petrol ve enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı bir ülke konumunda olduğundan dolayı alternatif enerji kaynağına sahip değildi. Bu durum petrol kıtlığı sorununu ortaya çıkardı ve sık sık elektrik kesintileri yaşanarak fabrikalar çalışmadı, işçi grevleri arttı.¹⁶ Hükümetlerin kısa vadeli mali politikaları ise dış borçlanmayı arttırdı ve akabinde döviz kıtlığını getirdi. Gaz, şeker ve yağ kıt bulunur mallar haline geldi. Ekonomi vatandaşların isteklerine cevap verebilecek nitelikte değildi. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi felç, ekonomik kriz ve toplumsal olaylar zinciri karşısında halk maddi ve manevi olarak yıprandı. Hükümetlerin başarısızlığı halkın rejime duyduğu güvenin azalmasına neden oldu. TSK üst yöneticileri yaşanan gelişmeler karşısındaki endişe ve kaygılarını her ay cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu’nda belirtti. Tüm illerde sıkıyönetimin ilan edilmesi, sıkıyönetim komutanlıklarına geniş yetkiler verilmesi, devletin tüm kademelerinin teröre karşı birleşmesi gibi geniş kapsamlı önerilerde bulunuldu. Ancak güçlü bir hükümetin yürürlüğe koyabileceği bu talepler yerine getirilemedi. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren başkanlığında Kuvvet Komutanları ile yapılan toplantılarda ordunun ülkenin durumundan duyduğu rahatsızlık ele alınarak müdahale fikri konuşulmaya başlandı.¹⁷ Evren tarafından Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Haydar Saltık’a bir Çalışma Grubu kurulması talimatı verildi.¹⁸ 11 Eylül 1979 tarihinde göreve başlayan Çalışma Grubu askeri müdahale ile ilgili raporlar hazırladı.

27 Aralık 1979 tarihinde hükümete karşı verilmek üzere Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Jandarma Genel Komutanı ve Kuvvet Komutanlarının imzalarını taşıyan “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Görüşü” adlı bir uyarı mektubu hazırlandı.¹⁹ Bildiride; devlet kademelerinin siyasi görüşlü kişiler tarafından işgal edilerek tertip ve düzenin olmadığı,

¹⁵ K. Evren (1994). *Zorlu Yıllarım, 1*. Milliyet Yayınları. s. 52.

¹⁶ W. Hale (1994). *1789’dan Günümüze Türkiye’de Ordu ve Siyaset*. Hil Yayın. s. 193.

¹⁷ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren hükümetten gerekli adımların atılmasını bekleyerek, 1979 yılına kadar “bekle ve gör” politikası izledi. Bkz. K. Evren (1990). *Kenan Evren’in Anıları, 2*. Milliyet Yayınları. s. 276-278.

¹⁸ K. Evren, *age*, s. 283.

¹⁹ K. Evren, *age*, s. 329; Cumhuriyet Gazetesi (3 Ocak 1983). *Silahlı Kuvvetlerin Görüşü Açıklandı*. s. 1.

terörün zaman ilerledikçe yıkıcı ve bölücü sonuçlar doğurduğu vurgulandı. TSK tarafından siyasi partiler ve liderleri uyarılarak devletin tüm kurum ve kuruluşları anarşi ve terör karşısında birlik olmaya davet edildi.²⁰

10 Mart 1980 tarihinde Orgeneral Haydar Saltık, Çalışma Grubu'nun hazırlamış olduğu raporları incelemek üzere Orgeneral Kenan Evren'e verdi ve müdahalenin gerekliliğini vurguladı. Evren bu durum karşısında “(...)evet, durum gittikçe vahim bir hal alıyor. Eninde sonunda bu işi temizlemek bize düşecek, bunda hiç şüphem yok. Ancak henüz o noktaya gelmedik. Daha beklemek zorundayız” şeklinde konuştu ve bekleme kararı aldı.²¹ Fakat Evren'in açıklamalarından sonra askeri darbenin gerekçeleri arasında yer alacak üç önemli olay yaşandı. Generallere göre bu gelişmeler darbenin geciktirilemeyeceğini, en kısa zamanda müdahale edilemezse devletin bağımsızlığının tehlikeye düştüğünü işaret ediyordu. Birincisi; 6 Nisan 1980 tarihinde cumhurbaşkanının görev süresinin dolması nedeni ile yapılan Cumhurbaşkanı seçimlerinden sonuç alınamamasıydı. Siyasi partiler mecliste ortak bir aday konusunda anlaşamadı ve aylarca sürecek olan “cumhurbaşkanlığı seçim krizi” ortaya çıktı.²² İkincisi; Milli Selamet Partisi (MSP) Lideri Necmettin Erbakan önderliğinde 6 Eylül 1980 tarihinde Konya'da düzenlenen “Kudüs'ü Kurtarma ve Yürüyüş Mitingi” oldu. Mitinge yüzbinlerce kişi katıldı ve laiklik karşıtı sloganlar atıldı.²³ Ortadoğu'da yaşanan gelişmelere bakıldığında bu miting irtica tehdidi olarak algılandı.²⁴ Üçüncüsü; Kenan Evren'in 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla yayınladığı mesajda darbe ihtimalini sezinleyen CHP Lideri Bülent Ecevit'in 6 Eylül 1980 tarihinde Petrol-İş Sendikası Kongresinde işçileri harekete geçirmek istemesi oldu.²⁵ Dolayısıyla 12 Eylül 1980 tarihine gelindiğinde ordu tüm hazırlıklarını tamamladı ve milli iradeye üçüncü askeri müdahale gerçekleşti.

1.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Ara Rejim Dönemi

TSK, Askeri İç Hizmet Kanunu'nun kendisine verdiği “Silahlı Kuvvetlerin vazifesi;

²⁰ Uyarı mektubunun tam metni için bkz. M. A. Birand (1984). *12 Eylül Saat:04.00*. Karacan Yayınları. s. 140-142; 2 Ocak 1980 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk siyasi liderleri mektuptan haberdar etti fakat uzun vadede olumlu sonuç alınmadı. Sivil rejim, zaman ilerledikçe toplumda artan karışıklığın sona ermesi için gerekli önlemleri alamadı. Başbakan Süleyman Demirel uyarı mektubunun yalnızca hükümete değil tüm anayasal kuruluşlara verilmiş olduğu düşüncesindeydi. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise mektubun yalnızca ordunun endişelerini dile getirdiğini ve bir darbe ihtimali taşımadığını söyledi. Bu nedenle Demirel ve Ecevit arasında herhangi bir işbirliğine gidilmedi. Bkz. M. A. Birand, *age*, s. 153.

²¹ K. Evren (1990). *Kenan Evren'in Anıları, 1*. Milliyet Yayınları. s. 391.

²² Cumhuriyet Gazetesi (14 Mayıs 1980). *Evren: Başkanlık Seçimi Artık Sonuçlandırılmalı*. s. 1.

²³ F. Ata & N. Karakaya (2020). Millî Selamet Partisi'nin Konya'daki Kudüs Mitinginin Basına Yansımaları. *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 93.

²⁴ Milliyet Gazetesi (8 Eylül 1980). *Savcılık, MSP'nin Konya Mitingi İçin Soruşturma Açtı* s. 1.

²⁵ Kenan Evren'in 30 Ağustos Zafer Bayramı mesajının tam metni için bkz. K. Evren, *age*, s.530-533; Bülent Ecevit'in kongre konuşması için bkz. Milliyet Gazetesi (7 Eylül 1980). *Ecevit: Böyle Giderse, Birisi Dündüğü Çalar ve Demokrasi Biter*. s. 4; Cumhuriyet Gazetesi (7 Eylül 1980). *Tribündeki İşçi Sahaya İnmeli*. s. 9.

Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır” yetkisini kullanarak; “Bayrak Harekâtı” kod adıyla “emir-komuta zinciri” dâhilinde 12 Eylül 1980 günü sabaha karşı saat 04:00’te yönetime el koydu.²⁶ Oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi’nin (MGK) 1 numaralı bildirisi TRT’de kamuoyuna duyuruldu.²⁷ Bildiride kısaca; devlet organlarının işlemez duruma geldiği, Atatürk’ün ilke ve inkılaplarından sapıldığı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin varlığının yok olma tehdidi ile karşı karşıya kaldığı, toplumda yaşanan karışıklığın engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınmadığını vurgulanarak TSK’nin yönetime el koyduğu açıklandı.²⁸ Sivil bürokrasinin yerini cunta rejiminin alması ile birlikte 12 Eylül’de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in başkanlığında Milli Güvenlik Konseyi (MGK) oluşturuldu.²⁹ MGK’nin 2 numaralı bildirisi ile toplumda asayiş, kanun ve düzenin yeniden tesis edilmesi adına sıkıyönetim komutanlıklarına gerekli yetki ve donanım sağlandı.³⁰ MGK’nin 7 numaralı bildirisi ile siyasi partilerin faaliyetleri yasaklandı, parlamento feshedildi, milletvekili üyelerinin dokunulmazlığı kaldırıldı.³¹ Siyasi parti liderleri askeri tesislerde gözetim altına alındı.³²

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 16 Eylül günü darbeyi meşrulaştırma amacı taşıyan ve gerekçeleri arasında gösterilecek açıklamalarda bulundu. Evren’e göre 12 Eylül bir *müdahale* idi. Milletin istekleri doğrultusunda yapılan bu askeri müdahalenin hedefi demokrasiyi kaldırmak değil, zarar görmüş demokrasinin yeniden tesisiydi.³³ Evren ülkenin terörden arındırılarak, yeni anayasa, siyasi partiler ve seçim kanunları düzenlendikten sonra “*makul bir sürede*” yönetimin sivillere bırakılacağını belirtti.³⁴

MGK üyelerinin 18 Eylül’de TBMM’de yemin etmesi ile askeri rejim fiilen başladı. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren MGK üyeleri huzurunda yemin ederek Devlet Başkanlığı

²⁶ Hürriyet Gazetesi (12 Eylül 1980). *Ordu Yönetime El Koydu*. s. 1; M. S. Gemalmaz (1996). “12 Eylül Rejimi”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 14, s. 974.

²⁷ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren bildirinin asker yerine bir sivilin sesinden duyurulmasını istedi. Darbe bildirisinin tam metni için bkz. 12 Eylül 1980 tarih ve Mükerrer-17103 Sayılı Resmi Gazete.

²⁸ TSK bir direniş ya da ayaklanma ile karşılaşma ihtimali bulunduğundan dolayı günler öncesinden sıkı önlemler almıştı. Ancak 12 Eylül günü Türkiye çapında herhangi sorun ile karşılaşmadı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’e göre halk bu müdahaleyi beklediği için tepki göstermedi. Bkz. K. Evren (1991). *Kenan Evren’in Anıları*, 2. Milliyet Yayınları. s. 11.

²⁹ MGK’nin 4 Numaralı Bildirisi ile konsey üyeliğine; Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun; Genel Sekreterliğe Orgeneral Haydar Saltık atandı. Bkz. 12 Eylül 1980 tarih ve Mükerrer-17103 Sayılı Resmi Gazete.

³⁰ 12 Eylül 1980 tarih ve Mükerrer-17103 Sayılı Resmi Gazete.

³¹ 12 Eylül 1980 tarih ve Mükerrer-17103 Sayılı Resmi Gazete.

³² Milliyet Gazetesi (13 Eylül 1980). *Evren: Yeni Yönetime Herkes Yardımcı Olmalı*. s. 1.

³³ Kenan Evren’in yerli ve yabancı basınla gerçekleştirdiği basın toplantısı metninin tam hali için bkz. K. Evren, *age*, s. 36-49.

³⁴ Milliyet Gazetesi (17 Eylül 1980). *Evren: Hükümet Bu Hafta Kurulacak*. s. 1; Kesin bir tarih belirtilmemesi, 12 Eylül’ün diğer darbelerden farklı olacağını ve ordunun uzun bir süre yönetimde kalacağını işaretliydi.

ve MGK Başkanlığı görevlerini üstlendi.³⁵ Evren birincil önceliklerinin terörle mücadele olduğunu, Türk ordusunun dış baskılara boyun eğmeden kendi iradesi ile yönetimi sivillere devredeceğine değindi.³⁶ Nitekim 6 Nisan 1981 tarihinde Newsweek Dergisi ile gerçekleştirdiği röportajında Türk halkının mevcut rejimden memnuniyetini ve askerlerin iktidarda kalmaya niyetli olmadığını açıklasa da sivil rejime geçiş için net bir tarih vermeyecekti.³⁷

1.1.1. Hükümeti Kurma Çalışmaları ve Bülend Ulusu Hükümeti

MGK benzer askeri darbelerin önlenmesi ve demokratik işleyişin devamının sağlanması için yeni anayasal düzene geçiş sürecini kendi denetim ve sorumluluğu altında gerçekleştirdi. Sivil demokrasiye tedrici, kontrollü ve planlı bir şekilde geçiş amaçlandı. Bu süreçte kurulacak ara rejim hükümeti için çalışmalar başlatıldı. MGK, başbakanlık görevini; Atatürk ilkelerine bağlı, tecrübeli ve sivil bir kişinin yürütmesini istedi.³⁸ 18 Eylül'de MGK ve Yüksek Askeri Şura (YAS) üyeleri ile bir araya gelerek hükümeti kurma görevinin Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu'ya verilmesine karar verdi.³⁹ Bülend Ulusu'nun seçilmesinde iki önemli faktör vardı; 12 Eylül'e giden süreçte orduya verdiği destek ve MGK'nin isteklerine paralel bir yönetim anlayışı benimseyeceği düşüncesi idi.⁴⁰

21 Eylül'de Ulusu'nun Başbakanlığında çoğunluğunu partisiz bürokrat ve teknokratların oluşturduğu 27 kişilik Bakanlar Kurulu kuruldu.⁴¹ Kurulda dikkat çeken en önemli isim ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı Turgut Özal'dı. Özal, Süleyman Demirel hükümetlerinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) müsteşarlığı, Başbakanlık Müsteşarlığı yapmış; 24 Ocak 1980 Kararlarının mimarıydı.⁴² Böylece 44'üncü Türkiye

³⁵ Milliyet Gazetesi (19 Eylül 1980). *Milli Güvenlik Konseyi Andı*. s. 1.

³⁶ Y. Donat (1987). *Buyruklu Demokrasi*. Bilgi Yayınları. s. 46-48.

³⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980-12 Eylül 1981)*. Başbakanlık Basımevi. s. 214.

³⁸ İlk teklif eski bakan olan Emin Paksüt'e iletili. Paksüt, her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu fakat yaşı ilerlediğinden dolayı başbakanlık görevini yerine getiremeyeceğini söyleyerek teklifi reddetti. Generaller ikinci isim olarak Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) lideri Turhan Fevzioğlu üzerinde anlaştı. Fevzioğlu, yeni kurulacak hükümette AP ve CHP'ye mensup ılımlı siyasetçilerin yer alması şartıyla başbakan olabileceğini açıkladı. Ayrıca diğer parti liderleri gözetim altında tutulurken mecliste bulunan en küçük partinin liderinin başbakan olması kamuoyunda destek bulmayabilirdi. Bu nedenle Fevzioğlu 17 Eylül'de görevinden vazgeçti. Bkz. E. Çölaşan (1984). *12 Eylül: Özal Ekonomisinin Perde Arkası*. Milliyet Yayınları. s. 51; E. Çölaşan, *age*, s. 73-74.

³⁹ Cumhuriyet Gazetesi (21 Eylül 1980). *Emekli Oramiral Bülent Ulusu Başbakan Oldu*. s. 1.

⁴⁰ E. Çölaşan, *age*, s. 76.

⁴¹ Hürriyet Gazetesi (22 Eylül 1980). *Hükümet Açıklandı*. s. 1; Cumhuriyet Gazetesi (21 Eylül 1980). *Emekli Amiral Bülent Ulusu Başbakan Oldu*. s. 1.

⁴² Turgut Özal'ın tercih edilmesindeki en önemli iki sebep; 24 Ocak Kararlarının uygulanmaması halinde ekonomik krizin çözülmemeyeceği düşüncesi ve IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ile iyi ilişkilere sahip olmasıydı. Bkz. H. Cemal (1989). *Özal Hikâyesi*. Bilgi Yayınevi. s. 32-34; Londra Merkezli The Economist Dergisi'ne göre Özal'ın hükümette yer alması olumlu bir gelişmeydi. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (21 Eylül 1980). *Economist Özal'ın Yetkilerinin Devam Etmesini İyi Haber Olarak Nitelendirdi*. s. 1.

Cumhuriyeti Hükümeti resmen göreve başladı.⁴³

Devlet Başkanı Kenan Evren 12 Eylül hedeflerinin amacına ulaşması için MGK tarafından çıkarılacak kanun; bildiri ve kararların anayasaya aykırı olmaması adına geçici bir anayasa hazırlattı.⁴⁴ 27 Ekim 1980 tarih ve 2324 Sayılı “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” oluşturuldu. Bu yasaya göre 1961 Anayasası ile değişiklikleri, yeni bir anayasa hazırlanıp yürürlüğe girinceye kadar yürürlükte kalacaktı. Fakat MGK’nin tüm karar, bildiri ve yasalarının “anayasa değişikliği” olarak yürürlüğe gireceğini bildiren yasa, tüm yasama yetkilerini MGK’ya devrediyordu.⁴⁵

1.1.2. 1982 Anayasası’nın Hazırlanma Süreci ve Halkoyuna Sunulması

Siyasal yaşamın yeniden inşası süreci devam ederken 29 Haziran 1981 tarihinde 2485 Sayılı Kanun ile MGK ve Danışma Meclisi (DM)’nden oluşan iki kanatlı Kurucu Meclis kuruldu.⁴⁶ 23 Ekim 1981 günü göreve başlayan Danışma Meclisi’nin temel işlevleri yeni bir anayasa hazırlamak ve anayasanın halkoyuna sunulmasını sağlamak; hukuka uygun olarak siyasi partiler kanunu ve seçim kanununu hazırlamak; sivil demokrasiye kesin dönüş sağlanıp TBMM fiilen göreve başlayana kadar yasama görevini yerine getirmektir.⁴⁷ Yasama ve yürütme gücünü elinde bulundurarak Kurucu Meclis’te söz sahibi olan MGK’nin temel hedefleri: aşınan devlet otoritesinin yeniden sağlamlaştırılması; toplumsal şiddet olaylarının engellenerek siyasi kutuplaşmanın sonlandırılması; kısa ömürlü koalisyon hükümetleri yerine istikrarlı parlamenter sistemin inşa edilerek hukuki düzenlemelerin yapılmasıydı.⁴⁸

12 Eylül askeri yönetiminde, 1961 Anayasası’nın Türkiye için “bol dikilmiş bir giysi” olduğu, vatandaşa sağladığı geniş hak ve özgürlükler alanının anarşi ve terörü ortaya çıkardığı inancı hâkimdi.⁴⁹ Anayasa değiştirilmeli, Türk toplumuna uygun yeni bir anayasa hazırlanmalıydı. Evren 23 Ekim günü DM’nin açılışında 1961 Anayasası’nın kişi hak ve özgürlükler uğruna devleti güçsüz ve pasif bir konuma getirdiğini vurgulayarak bu hakların sınırlarının kesin olarak belirlenmesi gerektiğini açıkladı.⁵⁰ Aynı gün anayasa metninin hazırlanması için Danışma Meclisi tarafından 15 kişilik bir “Anayasa Komisyonu” oluşturuldu

⁴³ Milliyet Gazetesi (23 Eylül 1980). *Ulus: “Terörü Önlemek En Önde Gelen Görevimizdir”*. s. 1.

⁴⁴ Milliyet Gazetesi (23 Eylül 1980). *Geçici Anayasa Taslağı Tamamlandı ve MGK’ye Sunuldu*. s. 6.

⁴⁵ 28 Ekim 1980 tarih ve 17145 sayılı Resmi Gazete.

⁴⁶ 30 Haziran 1981 tarih ve Mükerrer-17386 sayılı Resmi Gazete; Cumhuriyet Gazetesi (30 Haziran 1981). *Kurucu Meclis Yasa Tasarısı Kabul Edildi*. s. 1.

⁴⁷ 30 Haziran 1981 tarih ve Mükerrer-17386 sayılı Resmi Gazete; Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1981). *Danışma Meclisi Törenle Açıldı*. s. 1.

⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1981). *Evren’in Hatırdan Çıkarılmamasını İstediği Noktalar*. s. 1.

⁴⁹ N. Bölügiray (1993). *İşte Sivil Cumhuriyet*. Tekin Yayınevi. s. 49.

⁵⁰ Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği (1981). *12 Eylül Öncesi ve Sonrası*. s. 325.

ve komisyonun başkanlığına Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı getirildi.

Komisyon tarafından hazırlanan anayasa taslağı 17 Temmuz 1982’de açıklandı.⁵¹ 23 Eylül 1982’de Danışma Meclisi’nde 7 ret oyu, 12 çekimser oya karşılık 120 oy ile kabul edilen taslak, MGK’ye gönderildi.⁵² MGK gelecek dönemlerde de siyasi yaşamın sınırlarını belirleyecek olan anayasayı gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra onayladı. 177 madde ve 15 geçici maddeden oluşan yeni anayasanın yürürlüğe girmesi için halkoyuna sunularak onaylanması gerekiyordu. 7 Kasım 1982’de halkoyuna sunulmasına karar verilen anayasanın yürürlüğe girmesi Kenan Evren ve MGK üyeleri ile doğrudan ilgiliydi. Anayasanın kabulü halinde 1’inci geçici madde yürürlüğe girecek, MGK Başkanı ve Devlet Başkanı Kenan Evren yedi yıllık bir dönem için Cumhurbaşkanı seçilecekti. 2’inci geçici madde ile MGK altı yıllık bir süre için “Cumhurbaşkanlığı Konseyi” haline dönüşecek; üyeleri devlet başkanına danışmanlık yapacaktı. 4’üncü geçici madde ile eski siyasi parti mensuplarına 5-10 yıl arası siyasi yasak getirilecekti. Anayasa taslağı ve geçici maddeler eleştirilere maruz kalınca MGK, 20 Ekim 1982 tarihinde 71 No’lu Kararını bildirdi.⁵³ Karara göre 24 Ekim-5 Kasım 1982 tarihleri arasında anayasayı halka tanıtmak amacıyla yurtiçi gezileri düzenleyen Kenan Evren’in yapacağı konuşmalar ve anayasanın geçici maddelerinin eleştirilmesi yasaklandı.⁵⁴ Nitekim bu koşullarda yapılan 7 Kasım 1982 anayasa referandumu beklenen sonucu verdi. Sivil siyasi rejime geçişin ilk önemli adımı olan 1982 Anayasası %91.27 kabul, %8.73 ret oyuna karşılık kabul edilerek 9 Kasım 1982 tarihinde Resmi Gazete’nin 17863 Mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁵⁵

2. Askeri Rejim Döneminde Siyasi Oluşumlar

12 Eylül 1980’de MGK yayınladığı 7 Numaralı Bildiri ile siyasi partilerin faaliyetlerini yasaklamıştı. Partilere ait bina ve tesisler güvenlik güçleri tarafından kontrol altına alınarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin malvarlıklarının korunması adına çıkartılan 2325 sayılı “Faaliyetleri Durdurulan Siyasi Parti, Dernek, Federasyon ve Konfederasyonlara Kayyım Tayini Hakkında Kanun” yürürlüğe girdi.⁵⁶ Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel Hamzakoy’a; Necmettin Erbakan ise Uzunada’ya zorunlu ikamete gönderildi. Darbeyi önceden haber alan ve

⁵¹ Cumhuriyet Gazetesi (18 Temmuz 1982). *Anayasa Tasarısı Açıklandı*. s. 1; Detaylı bilgi için bkz. M. S. Gemalmaz, *age*, s. 986-990.

⁵² Cumhuriyet Gazetesi (24 Eylül 1982). *Anayasa DM’den Geçti*. s. 1.

⁵³ 20 Ekim 1982 tarih ve 17845 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi (21 Ekim 1982). *Evren’in Anayasa Konuşmaları İle Geçici Maddeleri Eleştirilemeyecek*. s. 1.

⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1982). *Evren Cumhurbaşkanı*. s. 1; 9 Kasım 1982 tarih ve Mükerrer-17863 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁶ 28 Ekim 1980 tarih ve 17145 sayılı Resmi Gazete.

sol bir darbenin yapılmasından endişe eden Alparslan Türkeş ise 14 Eylül'de Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na teslim oldu ve Uzunada'ya gönderildi.⁵⁷

16 Eylül 1980 günü Kenan Evren siyasi partilerin kapatılmadığını ve yalnızca faaliyetlerinin durdurulduğunu açıklayarak, yeni kanunlar ve yeni bir anayasa hazırlandıktan sonra genel seçimlere gidilen süre zarfı içinde parti faaliyetlerine izin verileceğini açıkladı.⁵⁸ MGK'ye göre demokratik rejimin sağlıklı bir biçimde işlemesine imkân vermeyen tüm engeller ortadan kaldırıldıktan sonra gerekli yasal düzenlemeler yapılarak sivil bürokrasiye dönüş sağlanacaktı.⁵⁹ Askeri yönetim müdahaleden sonra siyasi parti liderlerinin tutumları açısından hayal kırıklığına uğradığını açıklıyordu.⁶⁰ Evren ilk tepkisini 15 Ocak 1981 günü Konya'da yapmış olduğu konuşmasında dile getirdi. Evren, parlamenter demokratik rejime döndükten sonra Türkiye'nin geleceğini memleketi bu hale getirenlere tekrar teslim etmeyeceklerini söylüyordu.⁶¹ 12 Eylül 1980'de TRT'de ulusa sesleniş konuşmasında faaliyetleri durdurulan

⁵⁷ Milliyet Gazetesi (15 Eylül 1980). *Türkeş, Ankara'da Teslim Oldu*. s. 6; Askeri darbeyi gerçekleştiren generallerde ülkenin gelmiş olduğu kargaşa ve şiddet ortamından dolayı siyasi parti liderlerinin suçlu olduğu düşüncesi hâkimdi. Evren'e göre mecliste çoğunluğa sahip iki büyük parti AP ve CHP koalisyon hükümeti kurarak toplumdaki bölünmüşlüğü engelleyebilirlerdi. Bkz. K. Evren (1990). *Kenan Evrenin Anıları, 1*. Milliyet Yayınları. s. 543-544.

⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi (17 Eylül 1980). *Evren: Bozulan Demokrasiyi İşletmeye Geldik*. s. 1.

⁵⁹ Milliyet Gazetesi (17 Eylül 1980). *Evren: Hükümet Bu Hafta Kurulacak*. s. 1; 9 Ekim 1980 günü Ankara'ya getirilen Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Lideri Alparslan Türkeş, Milli Selamet Partisi (MSP) Lideri Necmettin Erbakan ve bazı parlamenterler hakkında dava açılarak yargılama süreci başladı. Bkz. Milliyet Gazetesi (10 Ekim 1980). *Türkeş ve Erbakan Ankara'da*. s. 1; 11 Ekim'de Türkeş ve 28 MHP'li tutuklandı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (12 Ekim 1980). *MHP Lideri Türkeş Tutuklandı*. s. 1. Erbakan ise serbest bırakıldı ancak Sıkıyönetim Komutanlığı'nın itirazı sonucu 15 Ekim'de Erbakan ve 21 MSP'li tutuklandı. Bkz. Milliyet Gazetesi (16 Ekim 1980). *Erbakan Tutuklandı*. s. 7. 11 Ekim'de tahliye edilen Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit Ankara'ya getirildi. MGK bütün siyasi parti faaliyetleri durdurulduğundan dolayı liderlerin bu yasağa uymaları yönünde tutanak metni hazırladı. MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık Ankara Etimesgut Havalimanı'nda tutanağı liderlere tebliğ ederek imzalattı. AP ve CHP merkezlerinde yapılan arama çalışmalarında ise teröristleri desteklediklerine dair bir kanıt bulunmadığından her iki lider hakkında dava açılmadı. Bkz. Milliyet Gazetesi (12 Ekim 1980). *Demirel, Ecevit ve Eski Parlamento Üyeleri Evlerinde*. s. 1; Tutanak metni için bkz. C. Arcayürek (1986). *Demokrasi Dur*. Bilgi Kitabevi. s. 409.

⁶⁰ MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in, normal düzene geçildiğinde siyasi faaliyetlerde bulunabilmelerinin mümkün olabileceğini açıkladı. Bkz. H. Cemal (1986). *Tank Sesiyle Uyanmak*. Bilgi Yayınevi. s. 107; Bu husus yerli basına iki liderin siyasi faaliyetlerine müsaade edileceği biçiminde yansıtıldı. Bkz. Milliyet Gazetesi (29 Ekim 1980). *Saltık: AP ve CHP Liderleri Politikaya Döner*. s. 1; 29 Ekim'de MGK Genel Sekreterliği tarafından yapılan açıklamada Saltık'ın Ecevit ve Demirel'in yeniden partilerinin başına geçecekleri şeklinde beyan vermediği, bu durumun yanlış anlaşıldığı, Siyasi Partiler Kanunu'nda parti liderlerinin belirli sürelerden fazla hizmet etmelerini önleyecek yeni düzenlemelerin ele alındığı vurgulandı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (30 Ekim 1980). *Ecevit ve Demirel'in Lider Kalacakları Söylenmedi*. s. 1; K. Evren (1991). *Kenan Evrenin Anıları, 2*. Milliyet Yayınları. s. 135-136; Bunun üzerine 30 Ekim'de Bülent Ecevit CHP Genel Başkanlığı'ndan istifa etti. Bkz. Milliyet Gazetesi (31 Ekim 1980). *Ecevit Parti Genel Başkanlığından Çekildi*. s. 1; MGK Genel Sekreterliği Ecevit'in istifa metnini "maksadını aşmış" nitelikte bulduğundan yayınlamadı. Ecevit'in istifa metninin tam hali için bkz. H. Cemal, *age*, s. 109; MGK'nin bu açıklamalarından yaklaşık altı ay sonra Kenan Evren 6 Nisan 1981'de Newsweek Dergisi'ne vermiş olduğu röportajda politikacıların Türkiye'yi felakete sürüklemesiyle 12 Eylül Harekâtının zorunlu hale geldiğini ve eski siyasetçilerin parlamentoda yer almalarının doğru olmadığını söyledi. Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980-12 Eylül 1981)*. Başbakanlık Basımevi. s. 215.

⁶¹ K. Evren, *age*, s. 200.

partilerin yeni hazırlanacak anayasadaki düzenlemelere; yeni seçim ve partiler kanununa göre yapılacak seçimlerden önce faaliyete geçmelerine müsaade edileceğini söyleyen Kenan Evren'in düşünceleri neden değişmişti? MGK'ye göre liderler yönetime direnerek faaliyetlerine devam ediyorlardı. CHP eski Genel Başkanı Bülent Ecevit çıkardığı "Arayış" adlı dergi aracılığıyla yayınladığı yazılarla mevcut rejimi eleştiriyordu.⁶² AP Lideri Süleyman Demirel alenen bir faaliyette bulunmasa da teşkilat üyeleri ile Güniz Sokak'taki evinde bir araya gelerek görüşmeler yapıyordu.⁶³ Siyasi parti mensupları halen liderlerinden direktif alıyorlardı. MSP Lideri Necmettin Erbakan ve MHP Lideri Alparslan Türkeş mahkemeye verildikleri için şimdilik sorun teşkil edecek bir durum yoktu ancak askerler yine de rahatsızdı. 1981 yılının MGK toplantılarında 12 Eylül'ün sebebi olarak siyasi partiler ve liderleri görüldü. Mevcut partilerin kapatılarak mecliste Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda hareket edecek yeni siyasi partilerin yer alması gerektiğini ele alındı.⁶⁴ Ayrıca henüz kurulmamış olan DM'de mevcut siyasi partilere mensup kişilerin yer alma ihtimali bulunuyordu ve bu mecliste yeniden söz sahibi olmaları ihtimali taşıyordu.

MGK, 2 Haziran 1981 tarihinde yayımladığı 52 No'lu Karar ile 12 Eylül öncesi parlamentoda bulunan siyasi parti mensupları başta olmak üzere siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının Türkiye'nin geçmiş veya mevcut hukuki yapısıyla ilgili sözlü veya yazılı olarak siyasi beyanda bulunmalarını yasakladı.⁶⁵ Bu kararı Ekim ayında siyasi partilerin feshedilmesi kanunu izledi. MGK, YAŞ üyelerinin fikirlerini almak üzere 13 Ekim 1981 tarihinde toplantı düzenledi. Komutanlar toplantıda ülkeyi 12 Eylül'e getiren partilerin derhal kapatılması gerektiğini hatta bunun için geç kalındığını açıkça belirterek; Danışma Meclisi'nin görevini rahatça yerine getirebilmesinin ancak mevcut partilerin kapatılması ile olacağı, kapatılmalarının toplumda reaksiyona yol açmayacağı gibi ortak fikirler sundu.⁶⁶ 2533 No'lu Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun 16 Ekim 1981 tarihinde Resmi Gazete'nin 17486 Mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁶⁷

⁶² Bülent Ecevit yerli ve yabancı basına vermiş olduğu demeçlerinden dolayı üç kere tutuklanmış; çıkarılan karar gereği siyasi beyanatta bulunması yasaklanmıştır. Bkz. H. Bila (1999). *CHP 1919-1999*. Doğan Kitap. 355.

⁶³ H. Turgut (1986). *12 Eylül Partileri*. ABC Yayınları. s. 22.

⁶⁴ K. Evren, *age*, s. 408.

⁶⁵ Milliyet Gazetesi (3 Haziran 1981). *Eski Siyasilerin Demeç ve Yazıları Yasaklandı*. s. 1.

⁶⁶ YAŞ Toplantısı hakkında detaylı bilgi için bkz. K. Evren, *age*, s. 411-416.

⁶⁷ 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 No'lu Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun ektedir.

MADDE 1 - 12 Eylül 1980 tarihine kadar kurulmuş olan ve faaliyetleri Milli Güvenlik Konseyinin 7 Numaralı Bildirisi ile yasaklanmış bulunan bütün Siyasi Partiler; tüm merkez, il, ilçe ve diğer şube teşkilatları, kadın ve gençlik kolları, temsilcilik, lokal ve diğer adlarla kurulan her türlü yardımcı kuruluş ve yan organları ile birlikte feshedilmişlerdir.

MADDE 2 - Feshedilmiş bulunan; Siyasi Partilerin ve her türlü yardımcı kuruluş ve yan organlarının para dâhil taşınır ve taşınmaz bütün malları bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihte Hazineye geçer.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu'ndan bugüne değin süren 120 yıllık partili hayat sona erdi.⁶⁸ MGK'ye göre aynı partilerle seçimlere gidilmesi ülkenin tekrardan 12 Eylül öncesine dönmesi; anarşi ve terörün ortadan kaldırılması için yapılan bütün çabaların boşa gitmesi demektir.⁶⁹ Devlet Başkanı Kenan Evren 16 Ekim'de TRT'de halka hitap ederek siyasi partilerin neden feshedildiğini anlattı:

*"(...) Türkiye'nin bu duruma gelmesinde büyük sorumluluk taşıyan siyasi parti mensup ve yöneticilerinin milletin büyük çoğunluğuna uyararak bu gereği idrak etmeleri, yeni anayasa, yeni seçim ve partiler kanunu hazırlanıp normal seçimler yapılincaya kadar bu yönetime yardımcı olmaları, hiç olmazsa köstek olmamaları veya gölge etmemeleri beklenirken; maalesef yazı veya demeçlerle siyasi amaçlı faaliyet gösterdikleri veya siyasi nitelik taşıyan tutum ve davranışlarda bulundukları, hatta kendi içlerinde iktidar kavgasını başlattıkları, kısaca 12 Eylül'den önceki davranışlarını memlekette hiçbir şey olmamış gibi devam ettirme çabası içinde bulundukları görülmüş, bunu üzerine Türk toplumunun muhtaç olduğu huzur ve güven açısından bu gibi faaliyet ve davranışların önlenmesi maksadıyla 52 Sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararı alınarak yürürlüğe girmiştir. Sevgili vatandaşlarım; Türkiye'de siyasi partilere dayalı demokratik parlamenter sistem mutlaka kurulacaktır. Ama mevcut partilerle değil(...) Kurucu meclisin meydana getireceği anayasanın milletçe kabulünden sonra hazırlanacak siyasi partiler kanununa uygun olarak ihtiyaç duyulacak yeni siyasi partiler kurulacak ve bu partiler ile normal seçimlere gidilecektir."*⁷⁰

2.1. Yeni Siyasi Partilerin Kurulması ve MGK'nin Vetoları

Anayasanın kabulü ile cumhurbaşkanı seçilen Kenan Evren, 13 Kasım 1982 tarihinde TRT'de yapmış olduğu konuşmasında genel seçimlerin 1983 yılında yapılacağını açıkladı.⁷¹ MGK demokratikleşme sürecini kontrol altında tutarak; 12 Eylül öncesinin siyasi partileri ve liderlerini saf dışı bırakarak yeni dönemde etkili olmalarını önlemek istedi. Nitekim 22 Nisan 1983 tarihinde 2820 No'lu Siyasi Partiler Kanunu'nun ilan edilmesiyle birtakım hukuki ve siyasi sınırlamalar getirildi.⁷²

MADDE 3 - Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kurucusu Atatürk'ün düzenlediği vasiyetnameye göre, maliki olduğu bütün para ve hisse senetleriyle Çankaya'daki taşınır ve taşınmaz mallarının, o tarihte mevcut tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisine belirttiği şartlarla tevdi ettiği idaresi görevi; bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren vasiyetname uyarınca tam ve noksansız olarak Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliğince ifa olunur.

MADDE 4 - Siyasi Parti mallarının hazineye intikaline ilişkin tasfiye işlemleri, en geç bir ay içinde Maliye ve İçişleri Bakanlıklarınca müştereken hazırlanacak yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara göre bu Bakanlıklarca yapılır.

MADDE 5 - 2325 sayılı Kanun hükümlerine göre Kayyım tayin edilmiş olan Siyasi Partilerle ilgili tasfiye işlemlerinde bu Kayyımlar da diğer görevlilerle müştereken görev ifa ederler. Tasfiye işlemi biten Siyasi Partideki Kayyımın görevi kendiliğinden sona erer.

MADDE 6 - Milli Güvenlik Konseyi tarafından yeni bir kararla değiştirilmedikçe 2 Haziran 1981 gün ve 52 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararında yer alan hükümlerin uygulanmasına devam olunur.

MADDE 7 - 13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile ek ve değişiklikleri yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 8 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 9 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür. Bkz. 16 Ekim 1981 tarih ve Mükerrer-17486 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁸ Milliyet Gazetesi (17 Ekim 1981). *Eski Partiler Feshedildi*. s. 1.

⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi (17 Ekim 1981). *Evren: Geçmişten Ders Alacak Yeni Partiler Sahneye Çıkmalı*. s. 1.

⁷⁰ Konuşmanın tam metni için bkz. K. Evren, *age*, s. 419-422.

⁷¹ Milliyet Gazetesi (13 Kasım 1982). *Evren: "Seçim Ekim 1983'te"*. s. 1.

⁷² 2820 No'lu Siyasi Partiler Kanunu'nun tam metni için bkz. 24 Nisan 1983 tarih ve 18027 sayılı Resmi Gazete.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 8'inci maddesine göre siyasi partiler, partiye üye olmasına engel teşkil etmeyecek en az otuz kurucu üye tarafından oluşturularak; kanunda belirtilen ilgili belgelerin İçişleri Bakanlığı'na verilmesi ile tüzel kişilik kazanıyordu. Ancak kanuna eklenen Geçici 4'üncü madde MGK'ye siyasi partilerin kuruluş bildirilerinde adı yazılı parti kurucularının üzerinde inceleme yapma yetkisi ve gerekli gördüğü takdirde hiçbir gerekçe göstermeden “veto etme” hakkı veriyordu. MGK tarafından kurucu üyeleri veto edilen bir parti, yeniden kurucu üye önerme hakkına sahipti.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 36'ncı maddesine göre siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için 81 ilin yarısında teşkilatlanmaları; büyük kongrelerini gerçekleştirmeleri ve TBMM'de grubunun bulunması şartı getirildi. Siyasi Partiler Kanunu'nun 96'ncı maddesi 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun tarafından ve Anayasa Mahkemesi'nce temelli kapatılan siyasi partilerin isim, amblem, rumuz, rozet vb. işaretleri dâhil olmak üzere önceki tarihlerde var olan Türk devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem vb. işaretlerinin yeni kurulacak siyasi partiler tarafından kullanılmasını yasaklıyordu.

Siyasi Partiler Kanunu'nun geçici 9'uncu maddesine göre 12 Eylül'den sonra kurulan Danışma Meclisi üyelerine, yapılacak ilk genel seçimlerde herhangi bir siyasi partinin kontenjan adayı olamayacaklarına dair getirilen yasak kaldırılıyordu.

MGK tarafından 24 Nisan 1983 tarihinde yayınlanan 76 Sayılı Karar ile siyasi parti faaliyetleri serbest bırakıldı.⁷³ 29 Nisan günü Erzincan'da halka hitap eden Cumhurbaşkanı Kenan Evren ise genel seçimlerin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacağını ve 15 Mayıs'tan itibaren siyasi parti kurma başvurularının kabul edileceğini açıkladı.⁷⁴

Generallere göre hükümet bunalımları yaratacak ve ülkeyi 70'li yılların koalisyonlar dönemine geri götürecek her türlü girişim engellenmeliydi. Evren siyasi partilere kurulma izni verildikten sonra yurt gezilerinde sıklıkla “çok partili siyasal hayat” istemediklerini söylüyor, parti kurmak için toplanan siyasilerin faaliyetlerini “tehlikeli” buluyordu.⁷⁵ Bu nedenle MGK; merkez sağ ve merkez solda birer parti olmak üzere toplam iki siyasal parti kurulmasını istedi.⁷⁶ Biri askeri yönetimin yönlendirmesiyle hareket ederek sağ kanadı temsil edecek iktidar partisi; öteki içinde siyasi aşırılık barındırmadan sol kanadı toparlayacak “ılımlı” muhalefet partisi

⁷³ Milliyet Gazetesi (25 Nisan 1983). *MGK Siyasi Faaliyeti Yasaklayan 70 Numaralı Bildiriyi Yürürlükten Kaldırdı*. s. 6.

⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi (30 Nisan 1983). *Seçim 6 Kasım'da*. s. 1.

⁷⁵ Cumhuriyet Gazetesi (4 Temmuz 1983). *Parti Enflasyonu Oyununa Gelmeyeceğiz*. s. 1.

⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi (20 Haziran 1983). *Evren: Fazla Parti Değil Az ve Öz Parti İstiyoruz*. s. 1.

olacaktı.⁷⁷ Ancak MGK'nin tasarısı gerçekleşmeyecek, siyasi faaliyetlere izin verilmesiyle sağ ve solda birden çok parti kurma çalışmaları başlayacaktı.

2.1.1. Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP)

MGK üyeleri dönemin başbakanı Bülend Ulusu'dan merkez sağı temsil edecek bir siyasi parti kurulmasını istedi. Başbakan Ulusu, kabinesinden Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Eyüboğlu, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mehmet Turgut ve Devlet Bakanı İlhan Öztrak ile birlikte çekirdek kadro oluşturdu.⁷⁸ Ulusu'ya göre merkez sağda kuracakları parti; hiçbir partinin devamı niteliğinde olmayan, tamamen yeni kadrolardan oluşacak Atatürkçü ve Cumhuriyetçi nitelikte merkez sağ kitle partisi olmalıydı. Keskin ideolojik çizgiye sahip olmayacak parti milleti bütünleştirmeliydi.⁷⁹ Başbakan Ulusu'nun çevresinde dönemin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Mehmet Yazar, İstanbul Ticaret Odası (İTO) Başkanı Nuh Kuşku, 12 Eylül'den sonra Süleyman Demirel'i ağır biçimde eleştiren ve Evren'in tavsiyesiyle çalışmalara katılan AP'li Ahmet İhsan Kırmı, Sabri Keskin ve Süleyman Çağlar gibi isimler bulunuyordu.⁸⁰

Başbakan Ulusu kuracağı parti hakkında merkez sağın lideri Süleyman Demirel'in desteğini almak istedi.⁸¹ Başbakanlık Konutu'nda parti programı, tüzük ve partide yer alacak isimler üzerinde çalışan Ulusu, Demirel ile görüşmeye karar verdi. Başbakan Ulusu'nun Demirel ile görüşme talebinde bulunmasına karşılık Demirel'in açık bir şekilde Başbakanlık Konutu'nda görüşebileceğini bildirmesi üzerine Ulusu hayal kırıklığına uğradı.⁸² Ancak Mehmet Yazar ve Nuh Kuşku Ulusu-Demirel arasında mekik dokuyarak diyalogu sağlama çalışmalarına devam etti. Tercüman Gazetesi Ankara Temsilcisi Uğur Reyhan'da iki lider arasında "arabuluculuk" görevi görmeye başladı.⁸³ Başbakan Ulusu'nun Demirel'e iletmesi için

⁷⁷ Ü. C. Sakallıoğlu (1996). "1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 15, s. 1248.

⁷⁸ H. Turgut, *age*, s. 66.

⁷⁹ Y. Doğan, *age*, s. 212-213.

⁸⁰ H. Turgut, *age*, s. 68; Y. Doğan, *age*, s. 209; Başbakan Bülend Ulusu, Mehmet Yazar'a partiyi birlikte kurmak için teklifte bulundu. Yazar siyasete girmeyeceğini, Odalar Birliği'nde kalmak istediğini söyleyerek bu teklifi reddetti. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

⁸¹ Başbakan Bülend Ulusu, 12 Eylül'den önce TBMM'de Milli Savunma Bakanlığı görevini yürüten AP'li Sadettin Bilgiç ile bir araya geldi. Bilgiç'e göre Başbakan Ulusu'nun isteği; Süleyman Demirel'in desteğinin alınması ve çoğunluğunu AP zihniyetine mensup kişilerin oluşturduğu bir sağ partinin kurulmasıydı. Bkz. S. Bilgiç (1998). *Hatıralar*. Boğaziçi Yayınları. s. 284; Bülend Ulusu, Mehmet Yazar'dan sağda kurulacak partiye destek vermesi için Demirel ve AP tabanını ikna etmesini istedi. Alaattin Ceceli ve Mehmet Yazar, Süleyman Demirel bir araya gelerek topluma fayda sağlayacak bir barışın yapılması önerisinde bulunuyordu. Demirel, Yazar'ın bu isteği karşısında "Benden destek istiyorlarsa, neden siyasetten yasaklandım?" diyerek teklifi reddediyordu. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

⁸² Y. Doğan, *age*, s. 225.

⁸³ Y. Doğan, *age*, s. 213.

kendisine verdiği mesajı Güniz Sokak'a götürüyor; Demirel ile konuşarak aldığı cevabı Başbakan'a iletliyordu.⁸⁴ Karşılıklı diyaloglara bakıldığında Başbakan Uluşu sağın bütünleşmesi ve kurulacak partinin kadrosunun oluşturulması konusunda Demirel'den yardım istemiştir. Demirel ise ordunun nüfuzunun bulunduğu bir partinin başarılı olamayacağını; partilerin tepeden değil tabandan gelerek oluştuğunu belirterek Uluşu'nun çağrısına olumsuz yanıt vermiştir.

Tüm bu süreçte istediği desteği görmediğini düşünen Başbakan Uluşu, hem başbakanlık görevini hem parti kurma çalışmalarını aynı anda yerine getiremediğini; sağlığından endişe duyduğunu ifade ederek 11 Nisan 1983 tarihinde Cumhurbaşkanı Evren ile yapmış olduğu görüşmede affını isteyerek parti kurmaktan vazgeçti.⁸⁵

Komutanlara göre Uluşu yerine geçecek kişi kim olmalıydı? Uluşu Başbakan olması nedeniyle halk tarafından tanınıyor; sempatik ve ılımlı kişiliği ile toplumda seviliyordu. MGK'ye göre Uluşu'dan geriye kalan boşluk yine askeri kökenli biri tarafından doldurulmalıydı. Bu nedenle 12 Eylül'den sonra Kanada Büyükelçiliği görevine atanan emekli Orgeneral Turgut Sunalp'ın kurulacak siyasi partinin lideri olması kararlaştırıldı.⁸⁶

Cumhurbaşkanı Evren ile görüşen Turgut Sunalp devir teslim ile parti kurma çalışmalarını devraldı. İlk iş olarak Uluşu'nun parti kurma ekibini değiştiren Sunalp; Musa Öğün, Ertan Karasu ve Doğan Kasaroğlu gibi isimlerle ekip oluşturarak siyasi parti çalışmalarını başlattı.⁸⁷ Partinin ismi Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) olarak belirlendi.⁸⁸ Parti iki başak ortasında bir horozun bulunduğu amblemi benimsedi.⁸⁹

MDP, Genel Başkan Turgut Sunalp'ın 16 Mayıs 1983 tarihinde 41 kişilik kurucular listesini, program ve tüzüğünü İçişleri Bakanlığı'na sunması ile resmen kuruldu.⁹⁰ Genel başkan Yardımcılıklarına Ahmet İhsan Kırımlı, Sabri Keskin, Musa Öğün ve Davut Akça; Genel Sekreterliğe Doğan Kasaroğlu getirildi.⁹¹ Siyasi partiler kanununun 4'üncü geçici maddesine

⁸⁴ Bülend Uluşu ile Süleyman Demirel arasındaki karşılıklı konuşmalar hakkında bilgi sahibi olmak için bkz. Y. Donat (1987). *Buyruklu Demokrasi*. Bilgi Yayınevi. s. 324-330.

⁸⁵ Y. Donat, *age*, s. 321-323.

⁸⁶ Bu sırada Süleyman Demirel'in direktifi ile merkez sağda parti kurma çalışmalarına başlayan Hüsamettin Cindoruk, Turgut Sunalp'e kuracakları partiye katılması adına teklif götürdü. Sunalp her iki teklifi düşünerek tercihini askeri yönetimden yana yaptı. Bkz. Y. Donat, *age*, s. 331.

⁸⁷ Y. Donat, *age*, s. 331.

⁸⁸ Cumhuriyet Gazetesi (14 Mayıs 1983). *Sunalp'ın Partisine Girmek Üzere İki Bakan İstifa Etti*. s. 1.

⁸⁹ Horoz figürü ressam Orhan Peker'in "Horoz" tablosundan esinlenerek Turizm Bakanlığı'nda görevli bir genel müdür tarafından çizildi. Ancak ressam amblemden horozun sol ayağını önde çizmişti. Partililere göre sağ ve muhafazakâr partiyi temsil eden MDP için bu kabul edilemezdi. Bu nedenle amblem tekrar çizilerek horozun sağ ayağı öne kaldırılmıştır. Bkz. Y. Doğan, *age*, s.327.

⁹⁰ Güneş Gazetesi (17 Mayıs 1983). *İlk Parti Kuruldu*. s. 1.

⁹¹ Milliyet Gazetesi (17 Mayıs 1983). *Milliyetçi Demokrasi Partisi Kuruldu*. s. 1; MDP'nin kurucular listesinde

göre MGK parti kurucu üyelerini inceleme ve veto etme yetkisine sahipti. MDP'nin kurucu listesini inceleyen MGK 6 Haziran 1983 günü yalnızca üç kurucu üyenin veto edildiğini açıkladı.⁹² Kurucu sayısı 30'un üzerinde olan ve il ve ilçelerde teşkilatlanma şartını tamamlayan MDP'nin üç üyesinin veto edilmesi partiyi etkilemedi ve kuruluşu resmileşmiş oldu.⁹³ Böylece MDP 6 Kasım 1983 seçimlerine katılacak ilk parti olarak kesinleşti.

2.1.2. Büyük Türkiye Partisi (BTP)

Siyaseten yasaklı bulunan Süleyman Demirel perde arkasından merkez sağda Büyük Türkiye Partisi (BTP)'ni kurma çalışmaları başlattı. Demirel “*tapulu arazime gecekondur yaptırمام*” diyerek, iktidarda veya muhalefet olduğu dönemlerde sıklıkla kullandığı “Büyük Türkiye” sloganıyla yola çıktı. Eski AP Lideri Demirel'in BTP'nin kuruluş çalışmalarını AP'nin eski İstanbul İl Başkanı Avukat Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Gölhan yürüttü. Demirel'in yönlendirmesiyle BTP'nin, AP'ye benzer nitelikte program ve tüzüğünün hazırlanması için Necmettin Cevheri, Ekrem Ceyhan ve Cevdet Aykan görevlendirildi.⁹⁴

Partinin kurucular listesi hazırlandıktan sonra genel başkanın kim olacağı sorusu gündeme geldi. Demirel, partinin genel başkanlığı için Hüsamettin Cindoruk'a haber yolladı. Ancak bir kısım partililer Cindoruk'u genç ve tecrübesiz buluyordu.⁹⁵ Bu nedenle partinin kurucuları arasında yer alan emekli asker Ali Fethi Esener'in genel başkan olmasına karar verildi.⁹⁶ Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 8 Mayıs 1983 tarihinde Çankaya Köşkü'nde Ali Fethi

yer alan isimler şöyledir: Turgut Sunalp (Emekli Orgeneral), Eşref Akıncı (Emekli Orgeneral), Davut Akça (Bankacı, İktisatçı), Turan Altınöğlü (İktisatçı, Esnaf), Yılmaz Altuğ (Hukukçu), Aydemir Aşkın (İktisatçı), İmren Aykut (İktisatçı, DM üyesi), Selçuk Aytan (Hukukçu), Zekai Baloglu (Eğitimci), Rıfat Beyazıt (Hukukçu, DM üyesi), Aydın Bolak (CHP eski Milletvekili, Hukukçu), Ali Bozer (Hukukçu), Ali Rıza Çetiner (AP eski Milletvekili, Eğitimci), Hüsnü Çınar (Esnaf Dernekleri Başkanı), İzzettin Doğan (Hukukçu), Tevfik Erdem (Emekli Sendikacı), Selahaddin Erkap (Emekli Sendikacı), Fevzi Fırat (Ticaret Uzmanı), Abdurrahman Güler (Hukukçu, AP eski Milletvekili), Turgut Yaşar Gülez (AP eski Milletvekili, Petrol Yüksek Mühendisi), Fevzi Halıcı (Kimya Yüksek Mühendisi), Ali Mazhar Haznedar (DM üyesi, İnşaat Yüksek Mühendisi), Hüseyin Mükerrerem Hiç (İktisatçı), Yılmaz Hocaoglu (AP eski Milletvekili, İktisatçı), Mustafa İzci (Sendikacı), Ahmet İhsan Kırımlı (AP eski Milletvekili, Tıp Doktoru), Hüseyin Sabri Keskin (AP eski Milletvekili, Hukukçu), Utkan Kocatürk (DM üyesi, Tıp Doktoru), Necmi Özgür (DM üyesi, Elektrik Yüksek Mühendisi), Yılmaz Öztuna (AP eski Milletvekili, Tarihçi), Musa Ögün (Emekli Korgeneral), Adnan Orel (DM üyesi, Emekli Korgeneral), Misbah Ongan (Hukukçu, İnşaat Yüksek Mühendisi), Şinasi Ertan (İş Adamı), Macit Zeren (İktisatçı), Necla Tekinel (Hukukçu), Mustafa Tayyar (Emekli Albay), Murat Sökmenoğlu (Ziraatçı), Kemal Şentürk (Emekli Vali), Ahmet Sarp (İnşaat Yüksek Mühendisi), Kemal Noyan (İnşaat Yüksek Mühendisi). Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (17 Mayıs 1983). *MDP'nin Kurucular Listesi 41 Kişi*. s. 7; H. Turgut, *age*, s.76-78; Kurucu üyelere bakıldığında AP'lilerin çoğunlukta olmasının nedeni çoğunun Süleyman Demirel'e muhalif ve küskün olmasıdır.

⁹² MGK tarafından veto edilen kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Ali Rıza Çetiner, Abdurrahman Güler, Misbah Ongan. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (7 Haziran 1983). *MGK, MDP'nin 3 Kurucusunu Veto Etti*. s. 7.

⁹³ Milliyet Gazetesi (7 Haziran 1983). *MDP'li 3 Kurucu Üye Veto Edildi*. s. 1.

⁹⁴ C. Aykan (2003). *Demokratik Süreç ve Anılar*. Grafik Yayınları. s. 347.

⁹⁵ D. Dursun (2005). *12 Eylül Darbesi: Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*. Şehir Yayınları. s. 153.

⁹⁶ Süleyman Demirel'in başbakanlığı döneminde Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersun emekli edilince, yerine üçüncü sırada olan Ali Fethi Esener tayin edilmek istenmişti. Demirel tarafından Esener'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanması için kararname düzenlendi. Ancak dönemin Cumhurbaşkanı Fahri

Esener ile görüştü.⁹⁷ Esener'e BTP'nin kapatılan AP'nin devamı olduğunu söyleyerek, bu işten vazgeçmesini ve Turgut Sunalp'ın partisine katılmasını önerdi. Aynı zamanda Evren BTP'nin 12 Eylül'e karşı olduğunu söylüyor; Esener, Cumhurbaşkanı'na BTP'nin 12 Eylül fikriyatı karşısında tavır almayacağını teminatını veriyordu.⁹⁸

BTP'nin amblemi için "arı" figürü tercih edildi. Süleyman Demirel'in mezunu olduğu İstanbul Teknik Üniversitesi'nin amblemi arıydı ve Demirel "arı" rozetini üzerinden hiç çıkarmazdı.⁹⁹ Ancak Turgut Özal'ın ANAP'ı da amblem olarak "arı" kullanmıştı. Her iki parti aynı gün kuruluş dilekçelerini İçişleri Bakanlığı'na sunacaktı. Turgut Özal, İçişleri Bakanı'nı arayarak randevuyu öne aldı. Bu nedenle BTP amblemini değiştirmek zorunda kaldı.¹⁰⁰

BTP, Genel Başkan Ali Fethi Esener'in 20 Mayıs 1983 tarihinde 68 kişilik kurucular listesini, program ve tüzüğünü İçişleri Bakanlığı'na sunması ile resmen kuruldu.¹⁰¹ Genel

Korutürk "orduda kıdem esastır" anlayışı ile 1'inci Ordu Komutanı Adnan Ersöz'ün Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na getirilmesini istediğinden dolayı kararnameyi imzalamadı. Uzun süre boşta kalan Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na ise Ege Ordu Komutanlığı görevinde bulunan Kenan Evren getirildi. Esener bu durumu bildiğinden dolayı Demirel'e karşı büyük bir sevgi besliyordu. Bundan dolayı Demirel'in teklifini kabul ederek partiye katılmıştı. Bkz. D. Dursun, *age*, s. 154.

⁹⁷ Milliyet Gazetesi (9 Mayıs 1983). *Evren, Esener ve Calp ile görüştü.* s. 7.

⁹⁸ H. Turgut, *age*, s. 230-231; Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *Esener: 12 Eylül Harekâtının Savunucusuyuz.* s. 1

⁹⁹ H. Çavuşoğlu (2009). *Türk Siyasal Yaşamında Doğru Yol Partisi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. s. 12.

¹⁰⁰ BTP kurucularından Cevdet Aykan'a göre ANAP'ın arı'yı amblem olarak neden ve nasıl seçtiği bilinmemektedir. Bkz. C. Aykan, *age*, s. 348.

¹⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi (20 Mayıs 1983). *Bugün Üç Parti Daha Kuruluyor.* s. 1; Tercüman Gazetesi (21 Mayıs 1983). *BTP'nin Kuruluş Dilekçesini Esener Verdi.* s. 1; BTP'nin kurucular listesinde yer alan isimler şöyledir: Ali Fethi Esener (Emekli Orgeneral), Halil Akaydın (DM üyesi), Aykut Kuranel (Sanayici), Erdoğan Akdağ (DESIYAB eski Genel Müdürü), Rıza Akdemir (Emekli Vali), Necip Güngör Kısaparmak (Ortaöğretim eski Genel Müdürü), Hasan Cemil Akın (Tarım Bakanlığı eski Genel Müdürü), Reşat Akkaya (Emekli Vali), Alaattin Aksoy (DM üyesi), Tevfik Fikret Alpaslan (DM üyesi, Emekli Korgeneral), Nadir Yüzbaşıoğlu (eski Cumhuriyet Savcı Yardımcısı), Aydın Arat (Şeker Şirketi Eski Genel Müdürü), Mehmet Ahçıoğlu (Avukat), Cevdet Aykan (eski Sağlık Bakanı), Mehmet Ali Aytaş (Emekli General), Erdoğan Bayık (DM üyesi), Mahmut Nedim Bilgiç (DM üyesi), Ali Bozdoğan (eski Milletvekili), Prof. Emin Bilgiç (DTCF Eski Dekanı), Hüsamettin Cindoruk (Avukat, eski İl Başkanı), Şeref Cevheri (Çiftçi), Nazmi Çengelci (Emekli Vali), Bekir Sami Daçe (DM üyesi), Kemal Demiralay (eski Milletvekili), Orhan Demir Sorguç (Sendikacı), Mustafa Derin (Elektrik Yüksek Mühendisi), Ali Rıza Dikmen (Emekli Tabip Albay), Mehmet Dülger (Yüksek Mimar), Ömer Eken (Eski Milletvekili), Orhan Erdem (Avukat), Melih Esenbel (Emekli Büyükelçi ve Eski Dışişleri Bakanı), Mehmet Gölhan (Eski Sanayi Bakanı), Oğuz Gökmen (Emekli Büyükelçi), İhsan Göksel (DM üyesi), İbrahim Göktepe (DM üyesi), Aziz Gümüş (SEKA Eski Genel Müdürü), Doğan Gürbüz (DM üyesi), Turan Güven (DM üyesi), Refik Işırtman (Emekli General), Selçuk Kantarcıoğlu (DM üyesi), Kenan Koratan (Emekli General), Ahmet Küçük (Doçent), Orhan Menteşe (Yüksek Mühendis, İzmir Sanayi Odası Başkanı), Mustafa Rüştü Naiboğlu (Emekli Korgeneral), Abdullah Nişancı (Emekli Müsteşar), Arslan Üner (Emekli Tümgeneral), Fahri Öztürk (DM üyesi), Vehbi Parlar (Emekli Tümgeneral), Atilla Peynircioğlu (Başbakanlık eski Müşaviri), Nezihe Sönmez (9 Eylül Üniversitesi eski Rektör Yardımcısı), Refaaddin Şahin (Beden Terbiyesi eski Genel Müdürü), Ramazan Tekeli (Tarım Bakanlığı Eski Müsteşarı), Baki Tuğ (Emekli Hâkim Albay), Hasan Türkay (Sendikacı), Yusuf Vardar (Ege Üniversitesi eski Rektörü), Cahit Vural (Emekli Albay), Fuat Yılmaz (DM üyesi), Fuat Azgür (DM üyesi), Cevdet Aydın (DM üyesi), Osman Yavuz (DM üyesi), Mehmet Güler (Sanayici), Kamil Özseriyyıldız (Müteahhit). Bkz. H. Turgut, *age*, s. 240-241; Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *3 Yeni Siyasi Partinin Kurucuları.* s. 7. Cevdet Aykan'a göre çoğunluğunu DM üyesi, emekli asker ve devletin üst düzey bürokratlarının oluşturduğu bu liste kamuoyuna ve özellikle askere güven verecekti. Bkz. C. Aykan, *age*, s. 349.

başkan Yardımcılıklarına Tefvik Fikret Alparslan, Mehmet Dölger ve Nadir Yüzbaşıoğlu; Genel Sekreterliğe Hasan Sağlam getirildi.¹⁰² BTP'nin kuruluşundan bir gün sonra İhsan Sabri Çağlayangil'in de aralarında bulunduğu, kapatılan AP'nin eski parlamenterleri düzenlenen tören ile BTP'ye katıldı.¹⁰³ Bu gösterişli ve toplu katılım kamuoyunda AP'nin varlığını BTP'de devam ettireceği izlenimi oluşturdu. Demirel'in yönlendirmesiyle gerçekleşen AP'lilerin toplu hareketi MGK'de "şok etkisi" yarattı ve askerler tarafından "gövde gösterisi" olarak algılandı. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Kenan Evren, MGK ve YAŞ üyeleri ile 30 Mayıs 1983 tarihinde toplantı düzenledi.¹⁰⁴ Toplantıda BTP'nin girişimleri başta olmak üzere siyasi partilerin faaliyetlerine müsaade edilmesiyle oluşan hareketlilik ele alındı:

"Milliyetçi Demokrasi Partisi: Konsey'in muvafakati ile emekli Orgeneral Turgut Sunalp tarafından kurulmuş. Kurucular Kurulu Konseyce incelemeye alınmıştır. Parti normal çalışmalarını sürdürüyor."

Büyük Türkiye Partisi: Sözde Hüsamettin Cindoruk, Mehmet Gölhan ve emekli Orgeneral Ali Fethi Esener tarafından kuruldu. ama aslında perde arkasından Süleyman Demirel ve ekibi tarafından idare ediliyor. Anayasaya geçici 4'üncü madde ile konulan 10 sene ve 5 sene siyaset yasağına tabi olanların kini bu durumu ortaya çıkarmıştır. Anayasanın oylanması sonucu yüzde 92 ile onaylanmasından aldıkları yenilgiyi hazmedememişlerdir. Bu partiye kaydolun 140 eski Adalet Partiliden 8'i AP'nin ileri gelenlerinin ya kardeşi veya akrabasıdır. Bu durumda göstermiştir ki BTP Demirel'in partisidir ve onun yönetimi altındadır."

Anavatan Partisi: Turgut Özal'ın kurduğu bu partinin Kurucular listesi de Konsey'de incelenmektedir. Özal ve ekibi sakın bir çalışma içerisinde görülüyor."

Halkçı Parti: Partiyi kuran Necdet Calp'in kurucular listesi de tetikte. Aşırı sol görüşlü 3 kişi partiden çıkarılmıştır. Şimdiki görünümü ile kapatılan CHP'nin devamı olarak görülüyor."

Erdal İnönü'nün kurmak istediği partiye gelince; bu grubun bütün çabaları CHP'nin devamını sağlayacak bir davranış içerisinde oldukları merkezindedir. Aşırı solcu, Marksist, Leninist olarak tanınan kişilerin bu partide yer almaya başladıkları anlaşılıyor. Henüz kurucular listesi ve kuruluş dilekçesi gelmedi."

Görüldüğü üzere, şimdilik en tehlikeli parti olarak Büyük Türkiye Partisi'nin davranışları görülmektedir. Böyle olduğuna göre, hareket tarzı olarak aşağıdaki şekiller hatıra gelmektedir:

1'inci Hareket Tarzı: bu parti teşkilatlanmaya devam etsin, Milli Güvenlik Konseyi kurucular listesindeki bir kısım üyeleri veto etsin, böylece 30 kurucu üyenin sağlanması imkânı verilmesin, dolayısıyla seçimlere girmesi engellensin."

Bu hal tarzı, parti ile Milli Güvenlik Konseyi arasında üye bildirme, üyenin işlemi sürüp gidecek dolayısıyla mücadele bitmeyecek."

2'inci Hareket Tarzı: Partinin milletvekili adaylarını veto etmek. Böylece istenmeyen kişilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmesine mani olmak."

Kurucular Kuruluna alınması kabul edilip, aynı kişinin milletvekilliğini veto etmek doğru olmaz. Ayrıca bu hal şekli de parti ile konsey arasındaki çekişmeyi devam ettirir."

3'üncü Hal Tarzı: Milliyetçi Demokrasi Partisi ile bu partinin birleştirilmesini sağlamak."

MDP'yi bırakıp diğerlerini bu partiye iltihaka zorlamak da olmaz. Esasen BTP kurulmadan evvel de bu teklif yapıldı, kabul etmediler. Şimdi de etmezler."

4'üncü Hal Tarzı: Bu partiden 139 eski Adalet Partilinin çıkarılarak partinin MDP ile birleşmesi. Bu hal şeklide uygun bir hal tarzı olarak görülüyor."

5'inci Hal Tarzı: Bu konsey kararı ile BTP'nin temelli kapatılması ve bu partinin kurulmasında görev"

¹⁰² İ. Soysal (1983). "12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 8, s. 2137.

¹⁰³ Cumhuriyet Gazetesi (22 Mayıs 1983). *Çağlayangil ve 143 Eski Parlamenter BTP'ye Katıldı*. s. 7.

¹⁰⁴ K. Evren (1994). *Zorlu Yıllarım*, 2. Milliyet Yayınları. s. 63-64.

almış bazı kişilerin bundan böyle siyasi faaliyette bulunmalarının yasaklanması.

Bu hal tarzı en uygun hal tarzı olarak görülmektedir. Ancak yalnız bir parti mensuplarına bu kararı uygulayıp, aşırı sola aynı uygulamayı yapmazsak, yurt içinde tenkitlere maruz kalabiliriz. Onun için her iki tarafa da uygulanması doğru olur. Yalnız bu hal tarzı dış ülkelerin özellikle Avrupa ülkelerinin tepkilerine sebep olacaktır. Bunu da göğüslemek gerekecektir.

(...) Sonuç olarak: Büyük Türkiye Partisi'nin Milli Güvenlik Konseyi Kararı ile temelli kapatılması, kurucuların, bağlı teşkilattaki üyelerin ilk seçimlere kadar siyasi yasaklılar listesine dâhil edilmesi ve bunlardan bir kısmının mecburu ikamete tabi tutularak gözetim altında bulundurulmaları."¹⁰⁵

Toplantıya katılan tüm generaller önerilen beş farklı hareket tarzı içerisinde beşincisi ve en sert olanı üzerinde karar aldı. Nitekim merhametli hareket edilmemesi ve BTP'nin feshedilerek bu kapatmanın diğer siyasi partilere ders niteliğinde olacağı düşünüldü.¹⁰⁶ MGK'nin 79 No'lu Kararı 31 Mayıs 1983 tarihinde yayınlandı.¹⁰⁷ Bu karar ile daha önce anayasa ile getirilen geçici yasaklara yenileri ekleniyordu. MGK'nin 79 No'lu Kararına göre; BTP kapatılıyor, BTP kurucuları ve 2533 sayılı kanunla feshedilen siyasi partilerin 11 Eylül 1980 tarihindeki il ve ilçe başkanları dâhil olmak üzere il yönetim kurulu üyeleri ve 12 Eylül'den sonra görevden alınan belediye başkanlarına MGK'nin yazılı izni olmadıkça yeni siyasi partilere üye ve yönetici olamayacakları yasağı getiriliyor; beş sene siyasi yasaklı bulunan milletvekili ve senatörlerin herhangi bir partiye üye olmaları yasaklanıyordu.¹⁰⁸ Aralarında Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Gölhan'ın bulunduğu AP ve CHP'li toplam 14 siyasetçi Çanakkale'deki Zincirbozan askeri tesislerinde mecburi ikamete tabi tutuluyordu.¹⁰⁹ Cumhurbaşkanı Kenan Evren 1 Haziran 1983 tarihinde Çorum'da BTP kapatılmasının gerekçelerini halka anlattı.¹¹⁰

¹⁰⁵ K. Evren (1991). *Kenan Evren'in Anıları*, 4. Milliyet Yayınları. s. 210-213; İ. Soysal, **age**, s. 2136.

¹⁰⁶ K. Evren, **age**, s. 213; Askerin kışlasına çekileceği ve demokrasiye dönüşün sağlanacağı düşünülürken MGK'den gelen bu hamle yeni oluşturulacak sivil rejimin sınırlarının askerin isteği doğrultusunda çizileceğini kesinleştirdi.

¹⁰⁷ Bu karar Resmi Gazete'de yayımlanmadı. MGK'nin 79 Sayılı Kararı'nın tam metni ektedir.

¹⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi (2 Haziran 1983). *Yasaklamaya Giren İl ve İlçe Başkanları*. s. 7; Cumhuriyet Gazetesi (3 Haziran 1983). *Yasaklamaya Giren Belediye Başkanları*. s. 7.

¹⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi (1 Haziran 1983). *Büyük Türkiye Partisi Kapatıldı*. s. 1; MGK'nin 79 sayılı kararıyla mecburi ikamete tabi tutulan kişilerin 2 Haziran 1983 saat 18:00'e kadar Çanakkale İl Sıkıyönetim Komutanlığı'na teslim olmaları istendi. Gözetim altına alınan eski parlamenterler: Süleyman Demirel, Ali Naili Erdem, Ekrem Ceyhun, Sadettin Bilgiç, Nahit Menteşe, Yiğit Köker, İ. Sabri Çağlayangil, Sırrı Atalay, Metin Tüzün, Celal Doğan, Deniz Baykal, Ferhat Arslantaş, Süleyman Genç, Yüksel Çakmur. Burada dikkat çekici nokta MGK'nin; hem AP hem de CHP'ye mensup siyasiler arasında denge oluşturarak "tarafsız" bir çizgi çizmek istemesidir. Bkz. Y. Fincancıoğlu, **age**, s. 148; BTP Genel Başkanı Ali Fethi Esener'in partisinin kapatılması ve siyasilerin gözetim altına alınması kararı karşısında sessizliğini koruması Demirel ve ekibini hüsrana uğrattı. Bkz. Aktaran H. Çavuşoğlu, **agt**, s. 13.

¹¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi (2 Haziran 1983). *Evren: Gerekirse Seçimleri Erteleriz*. s. 1; Evren, şöyle diyordu: (...) *Bu partinin başına kuruluş hazırlıklarının sonuna doğru emekli bir orgeneral arkadaşımızı getirdiler(...) Daha evvelden kurulan bir parti vardı, başında emekli bir orgeneral vardı. Siz mi onu getirdiniz? Biz de karşısına emekli orgeneral getirelim görürsünüz diye bu oyunu oynadılar(...) Eğer aynı oyunu geride kalanlar oynamaya devam ederlerse onlara da bu gibi uygulamaların getirileceğini hatırlatmak isterim(...) Bizi daha sert tedbirler almaya mecbur bırakmasınlar... Bugüne kadar söylediğim gibi biz tekrar eskilerle yola çıkmak istemiyoruz.*" Konuşmanın tam hali için bkz. K. Evren, **age**, s. 216-223.

Süleyman Demirel 12 Ağustos 1983 tarihinde MGK Başkanlığı'na Zincirbozan'da mecburi ikamete tabi tutulan siyasilerin uzunca bir süredir hak ve hürriyetlerinden mahrum olduklarını ve Zincirbozan olayının Atatürk ilkeleriyle bağdaşmadığını içeren görüş ve düşüncelerini içeren bir mektup yazdı.¹¹¹ Kararın yayınlandığı sırada yurtdışında tedavi gördüğü için Zincirbozan ikametine geç katılan İhsan Sabri Çağlayangil'de MGK Başkanlığı'na mektup yazarak; bu kararın geçerli ve yasal olmadığını; niçin zorunlu ikamete tabi tutulduklarını bilmediklerini belirtti.¹¹² Yine Zincirbozan günlerinde Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Gölhan tarafından MGK'ye iletmek üzere bir metin hazırlandı. Bu metni Refaiddin Şahin, Ramazan Tekeli, Orhan Menteşe ve Baki Tuğ'un aralarında yer aldığı 8 BTP kurucusu imzalayarak MGK'ye gönderdi.¹¹³ Nitekim 2 Haziran 1983 tarihinde başlayan mecburi ikamet 30 Eylül 1983 günü MGK'nın 166 sayılı kararıyla sona erdirildi.¹¹⁴

2.1.3. Anavatan Partisi (ANAP)

12 Eylül'den önce Süleyman Demirel hükümetlerinde Başbakanlık Müsteşarlığı ve DPT Müsteşarlığı görevlerinde bulunan Turgut Özal aynı zamanda 24 Ocak Kararlarının mimarıydı. 12 Eylül'den sonra askeri yönetimin vesayetinde kurulan Ulusu kabinesinde “ekonominin kaptanı” olarak yer alan Özal, yurtiçi ve yurtdışı gezilerinde Türkiye hakkında iyi bir imaj çizmeye çalışarak askeri yönetim ile ikili ilişkilerini dengede tutmuştu.¹¹⁵ Ancak 12 Haziran 1982 tarihinde yaşanan “Banker Skandalı” Turgut Özal ve MGK arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden oldu.¹¹⁶ MGK üyeleri banker olayında Turgut Özal'ın “sağ kolu” Maliye Bakanı Kaya Erdem'i istifaya zorlayınca; askeri yönetim ile daha fazla ilerleyemeyeceğini anlayan Özal'da 14 Temmuz 1982 tarihinde istifa etti.¹¹⁷ Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile görüşmeden istifa mektubunu Başbakan Ulusu'ya sunan Turgut Özal, Antalya'nın Side ilçesinde bulunan yazlığına gitti.

Turgut Özal'ın anlatımına göre Side'de bulunduğu sırada özellikle yakın çevresi kendisini parti kurmaya teşvik ediyordu.¹¹⁸ Nitekim tam da bu tarihlerde 1982 Anayasası ile eski siyasilere 10 yıl süre yasak getirileceği açıklanmıştı. Ayrıca Özal'ın istifasının ardından

¹¹¹ Mektubun tam metni için bkz. Y. Fincancıoğlu, *age*, s. 149-151.

¹¹² Mektubun tam metni için bkz. T. Cılızoğlu (2018). *Kader Bizi Una Değil Üne İtti: Çağlayangil'in Anıları*. Bilgi Yayınevi. s. 234-237.

¹¹³ S. Bilgiç, *age*, s. 289.

¹¹⁴ Hürriyet Gazetesi (1 Ekim 1983). *Demirel ve 15 Eski Siyasi Serbest*. s. 1.

¹¹⁵ M. Yaşar, *age*, s. 111.

¹¹⁶ Banker Skandalı hakkında detaylı bilgi için bkz. A. Günlük (1983). “Türkiye’de Bankerlik”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1, s. 179-190.

¹¹⁷ M. Barlas (1994). *Turgut Özal'ın Anıları*. Sabah Kitapları. s. 26.

¹¹⁸ M. Barlas, *age*, s. 26.

yerine gelen yeni kadro 24 Ocak Kararlarını değiştirmeye başlamıştı. Turgut Özal, İTO Başkanı Nuh Kuşkulu'nun önerisiyle sağ tabana yakınlığı ile bilinen TOBB Başkanı Mehmet Yazar ile parti kurma fikrindeydi. O dönem siyasete girmeyi düşünmeyen fakat sağ çevreden yoğun bir parti kurma baskısı alan Yazar, Kuşkulu'nun evinde Özal ile görüştü. Fakat parti liderliğini kimin üstleneceği sorusu bu görüşmede iki iş adamı tarafından dile getirilmedi. Özal'ın istifası sonrası Side'ye giden Yazar, burada karar alarak parti kuracaklarını bir süre basına duyurmama kararı aldı. Fakat Özal, Yazar'dan habersiz bir hafta sonra Milliyet Gazetesi'ne demeç vererek tek başına parti kuracağını açıkladı.¹¹⁹ Mehmet Keçeciler, Kaya Erdem, Hüsnü Doğan ve Adnan Kahveci gibi isimlerle bir araya gelen Özal, çalışmalarına başladı.¹²⁰ Özal kuracağı partinin çalışmalarına katılmaları amacıyla İstanbul ve Ankara'daki iş çevresiyle temaslarda bulundu.¹²¹ Özal, Türk siyasal hayatında merkez sağın kilit isimlerinden bazı kişilerin kuracağı partide yer alması için Süleyman Demirel'den müsaade vermesini istedi.¹²² Bu siyasiler sağ tabandan gelen kişilerdi ve Demirel'e yakınlıkları ile bilindiklerinden dolayı onay alınması gerekiyordu. Teklif Ekrem Ceyhun'un aracılığıyla Güniz Sokak'ta bulunan Demirel'e iletildi. Demirel teklifi reddederek Özal'ın parti kurmaması gerektiğini ve kendisine onay vermeyeceğini ilettili.¹²³ Özal parti kurmaya kararlıydı. Nitekim kurmak istediği parti hakkında MGK'nin tavrını öğrenmek amacıyla Cumhurbaşkanı Kenan Evren'i ziyaret etti.¹²⁴ Konsey üyelerinin onayını alan Turgut Özal parti kurma çalışmalarını hızlandırdı. Partinin adı Anavatan

¹¹⁹ Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

¹²⁰ M. A. Birand, & S. Yalçın (2001).). *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*. Doğan Kitap. s. 146-147.

¹²¹ Turgut Özal'ın kuracağı parti için görüştüğü kişiler, henüz Bülend Ulusu'nun başında olduğu parti çalışmalarına katılması yönünde fikir sunuyordu. Özal'a göre böyle bir durum kuracağı partiyi askeri rejimin devamı olduğu yönünde yanlış yönlendirebilirdi. Yoluna tek devam etmek isteyen Turgut Özal kuracağı partinin ideolojik olarak hiçbir partinin devamı olmayacağını, Türkiye'de ki dört eğilimi (AP, CHP, MSP ve MHP) birleştirme amacı taşıdığını söyleyecekti. Bkz. M. A. Birand & S. Yalçın, *age*, s. 144; Cumhuriyet Gazetesi (18 Mayıs 1983). *Özal: Ayır Parti Kuracağım*. s. 1.

¹²² Bu kişiler Necdet Seçkinöz, Mehmet Gölhan, Mehmet Dülger ve Atilla Peynircioğlu'dur. Bkz. M. A. Birand & S. Yalçın, *age*, s. 154.

¹²³ Turgut Özal bu olay nedeniyle Süleyman Demirel ile yollarının ayrıldığını açıklamıştır. Bkz. M. Barlas, *age*, s. 36; Demirel'in daha sonraki anlatımına göre bu teklifi reddetmesinin temel gerekçesi şu idi: "*İsim de değil, izin de değil, parti kurma meselesinde benden yardım istedi. Ben o yardımı niye verecektim? Yardım vermedim parti kurmasına, çünkü benim siyasi hayatım sona ermiş değildi ki... Kaldı ki benim davamı sürdüren arkadaşlarım vardı. Bu arkadaşlarım da parti kurmaya hazırlanıyorlardı ve benim direktifimle hazırlanıyorlardı. Ben onlara destek verdim. O Büyük Türkiye Partisi idi.*" Bkz. M. A. Birand & S. Yalçın, *age*, s. 158.

¹²⁴ Cumhuriyet Gazetesi (19 Mayıs 1983). *Evren, Özal'ı Kabul Etti*. s. 1; Özal anılarında bu görüşmeyi şöyle anlatır: "*Evren Paşa'dan randevu istedim. Parti kurmak istiyorum... Buna müsaade edecek misiniz? (...) Evren bana şöyle dedi: 'Tabii senin parti kurmana hayır diyemeyiz. Ama işin içine MSP'lileri, MHP'lileri alma(...)Solcuları almayacağımızı varsaydığı için 'Bunları da, alma' demeye getirdi(...) Ben herkesi birleştirecek bir parti kurmayı düşündüğümü anlattım. Hiçbir siyasi kanat ve düşünceye, öncede bakmadığımızı söyledim. Ama bunlar ve benim görüşlerim, o sırada önemli değil. Askerler benim yüzde 10 bile oy alamayacağımı düşünüyor o sırada (...) Buna göre benim kuracağım minyatür parti, Türkiye'nin ispatı olacak. İki parti kurdurmuşlar sağ ve solda (...) Biri MDP, biri de Calp'in partisi(...) Benimki de yemeğin üstünde ki bir nevi garnitür olacak...*" Bkz. M. Barlas, *age*, s. 28-29.

Partisi (ANAP) olarak kararlaştırıldı.¹²⁵ ANAP programında partinin çizgisi muhafazakâr, milliyetçi, rekabete dayalı liberal serbest piyasa ekonomisi olarak tanımlandı. Partinin ana politikasını “orta direk” olarak tanımladıkları sınıfın refah seviyesinin yükseltilmesi oluşturdu.

Partinin amblemi bal peteği biçiminde oluşturulan Türkiye haritasının üzerine konmuş bir arıydı. Turgut Özal’a göre çizimini kendisinin yaptığı ambleme Türkiye haritası birliğin sembolüydü ve bal petekleri “arı gibi çalışacağız” mesajı veriyordu.¹²⁶ Turgut Özal BTP’nin ambleminde de “arı” figürünün kullanılacağını öğrendikten sonra İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner’i arayarak kurucu listesini daha erken verebilmek için ANAP randevusunu erkene aldı. Böylece “arı” ANAP’ın simgesi haline geldi ve Özal’ın tabiri ile “*BTP’nin arısı havada kaldı.*”¹²⁷

ANAP, Genel Başkan Turgut Özal’ın 20 Mayıs 1983 tarihinde çoğunluğunu bürokrat ve iş adamlarının oluşturduğu 37 kişilik kurucular listesini, program ve tüzüğünü İçişleri Bakanlığı’na sunması ile resmen kuruldu.¹²⁸ Genel Başkan Yardımcılıklarına Veysel Atasoy, Hüsnü Doğan, Şadi Pehlivanoglu, Nejat Eldem, Adnan Kahveci ve Halil Şıvgın; Genel Sekreterliğe Veysel Atasoy getirildi.¹²⁹ ANAP’ın kurucu üyelerini incelemeye alan MGK 7 Haziran 1983 tarihinde yedi kurucu üyeyi veto ettiğini açıkladı.¹³⁰ Seçimlere katılabilmek için “otuz kurucu üye” ve il ve ilçelerde teşkilatlanma barajını aşan ANAP, kurucu sayısı 30’un

¹²⁵ Barlas Doğu’nun anlatımına göre partinin adı diğerleri tarafından kullanılabileceğinden dolayı son güne kadar saklanmış. Bkz. M. A. Birand & S. Yalçın, *age*, s. 176.

¹²⁶ M. Barlas, *age*, s. 36.

¹²⁷ M. Barlas, *age*, s. 36.

¹²⁸ Milliyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *Partiler 4’e Çıktı*. s. 1; ANAP’ın kurucular listesinde yer alan isimler şöyledir: Turgut Özal (Başbakan eski Yardımcısı, Bürokrat), Hüsnü Doğan (DPT Yabancı Sermaye Dairesi eski Başkanı), Abdülhalim Aras (Avukat, Eski Milletvekili), Erol Aksoy (Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası Genel Müdürü), Kamil Coşkunoglu (Yargıtay Onursal Üyesi, eski Milletvekili), Fahir Sabunış (Makine Yüksek Mühendisi), Vehbi Dinçerler (Mühendis, DPT Uzmanı), Ercüment Konukman (Diş Hekimi), Şadi Pehlivanoglu (eski AP Milletvekili, Hukukçu), Leyla Yeniay Köseoğlu (İhracatçı), Adnan Kahveci (Bürokrat, Başbakanlık eski Müşaviri), Veysel Atasoy (DPT eski Genel Sekreteri), Mustafa Taşar (DPT Müsteşarlığı eski Daire Başkanı), Aycan Çakıroğulları (Mühendis), Ferruh İlder (İstanbul Belediyesi eski Başkan Yardımcısı), Güneş Taner (City Bank Türkiye Kurucu Üyesi), Halil Şıvgın (Avukat), Vural Arıkan (Avukat, Vergi Uzmanı), Sudi Türel (Mühendis), Mehmet Nejat Eldem (eski Vali), Muzaffer Atılğan (İşadamı), Cahit Aral (ARAL Endüstri A.Ş. İdare Meclisi eski Başkanı, Öğretim Görevlisi), Bedrettin Akyürek (eski Deniz Nakliyat Müşaviri), Metin Emiroğlu (Serbest Müşavir, Avukat) Ekrem Taşcıoğlu (İnşaat Yüksek Mühendisi), Abdullah Tenekeci (Emekli Hava Generali), Mehmet Altınsoy (Avukat, eski Milletvekili), Cemil Çiçek (Avukat), Bedrettin Dalan (Mühendis, Marmara Üniversitesi GSF Öğretim Görevlisi), Feridun Demsoy (Güneydoğu Tarım Satışlar Kooperatifleri eski Genel Müdürü, Bankacı), Cavit Kavak (İşadamı, Hukukçu), Alaaddin Kısakürek (Türkiye Milli Kültür Vakfı eski Genel Müdürü, Öğretmen), Kazım Oksay (DPT Sosyal Planlama Dairesi eski Başkanı, Bürokrat), İbrahim Özdemir (Mimar), Ali Tanrıyar (Tıp Doktoru), Yener Ulusoy (Avukat). Mesut Yılmaz (Özel Sektör Yöneticisi). Bkz. H. Turgut, *age*, s. 141; Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *3 Yeni Siyasi Partinin Kurucuları*. s. 7.

¹²⁹ H. Turgut, *age*, s. 141; İ. Soysal, *age*, s. 2135.

¹³⁰ MGK tarafından veto edilen ANAP kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Erol Aksoy, Cemil Çiçek, Muzaffer Atılğan, Hüsnü Doğan, Adnan Kahveci, Cavit Kavak ve Şadi Pehlivanoglu. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (8 Haziran 1983). *HP ve Ana Parti’de 7’şer Veto*. s. 1; Genel Başkan Yardımcılarından Hüsnü Doğan, Adnan Kahveci ve Şadi Pehlivanoglu’nun veto edilmesiyle bu kişilerin yerine Mesut Yılmaz ve Mehmet Altınsoy getirildi. Genel Sekreter Veysel Atasoy’un veto edilmesiyle yerine Mustafa Taşar getirildi. Bkz. İ. Soysal, *age*, s. 2135.

üzerinde olduğu için vetodan etkilenmeyerek resmen tescillenmiş oldu. Böylece MDP'den sonra 6 Kasım 1983 seçimlerine katılacağı netleşen ikinci parti ANAP oldu.

2.1.4. Halkçı Parti (HP)

Turhan Temuçin'in anlatımına göre hayatını CHP'ye adayan Avukat Engin Aydın 12 Eylül'den sonra, merkez solda yeni bir parti kurulması gerektiğini düşünüyordu. Kendisi ile aynı fikirde olan Ayhan Çopur, Günseli Özkaya, Turhan Temuçin, emekli Hava Albayı Avni Güler ve Mucip Ataklı ile "çekirdek kadro" oluşturdu.¹³¹ Çalışmalarına başlayan kadroda bu harekete önderlik edecek bir lider ihtiyacı hissedildi.¹³² Nitekim 12 Eylül askeri yönetiminin Başbakan Müsteşarlığı'nı yürütmekte olan Necdet Calp'ın bu oluşumun lider ihtiyacını tamamlayacağı görüşü hâkimdi.

Temuçin'e göre 1981 yılının sonlarında Necdet Calp'e ilk önce kurulacak partinin İzmir İl Başkanlığı teklif edildi. Calp bu teklifi partinin Bülent Ecevit'in çizgisinde olması şartıyla kabul etti.¹³³ Daha sonra kendisine parti genel başkanlığı teklif edilecek Calp; Ecevit ile görüşme ayarlayıp fikrini öğrendikten sonra cevabını bildireceğini açıkladı. 12 Eylül'den sonra CHP Genel Başkanlığı görevinden istifa eden Bülent Ecevit, yeni parti kurma çalışmalarına sıcak bakmıyor hatta CHP'nin misyonunu tamamladığını ve eğer merkez solda bir parti kurulacaksa bunun için en az 30 yıl gerektiğini söylüyordu.¹³⁴ Ecevit'e göre 12 Eylül'den sonra CHP kapatıldığında ve askeri rejimin uygulamaları karşısında eleştirilerini sürdürürken yalnız kalmıştı. Şimdi kendisine gelip solda kurulacak herhangi bir partiye destek olması istenmesi anlamsızdı.¹³⁵ Ayrıca demokratik koşulların sınırlı olduğu bir ortamda izne bağlı olarak parti kurulamazdı. Bu nedenle Calp'ın ziyaretinde düşüncelerini yineleyerek kurulacak parti karşısında olumsuz bir cevap vermemişti. Ecevit'in bu tavrı sonucu Calp genel başkanlığı kabul etti. Necdet Calp'ın anlatımına göre 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden bu yana yaşadığı önemli deneyimler kendisini memlekete hizmet etme olgunluğuna getirmiş, bu nedenle politikaya

¹³¹ T. Ergül (1995). *Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları (1980-1985)*. Gündoğan Yayınları. s. 155.

¹³² CHP'nin eski Senato Başkanı Sırrı Atalay ile kısa süre önce görüşme gerçekleştiren Engin Aydın birdenbire bu sohbeti anımsadı. Atalay, Kenan Evren henüz Ege Ordu Komutanı görevinde iken paşayı ziyaret etmiş, o sırada İzmir Valisi olan Necdet Calp ile aralarındaki ilişkiyi sorduğunda Evren'den daha önce böyle kaliteli ve güvenilir bir insanı tanımadığı cevabını almıştı. Nitekim 12 Eylül'den sonra Necdet Calp'ı bürokraside görmek isteyen Kenan Evren, Calp'ı Başbakan Müsteşarlığı görevine getirmişti. Necdet Calp, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Başbakanlığı döneminde İsmet İnönü'nün Özel Kalem Müdürlüğü görevinde bulunan tanınmış bir isimdi. Bkz. Y. Doğan, *age*, s. 206.

¹³³ T. Ergül, *age*, s. 156.

¹³⁴ T. Tosun (1999). *Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma*. Boyut Kitapları. s. 161; Ecevit kendisine parti kurma çalışmaları yürütecek olan kişilerin destek istemeleri konusunda şu açıklamalarda bulunmuştu: "Siz beni Celal Bayar mı yapmak istiyorsunuz(...) Ben genel başkanken söz dinletmiyordum. Şimdi dışarıda kalarak parti kurduracağım ve beni dinleyecekler. Olur, mu böyle şey? Dışarıda kalarak parti kurdurmayı ve ondan sonra da o partiyi yönlendirmeyi siz benim karakterimden nasıl beklersiniz?" Bkz. T. Tosun, *age*, s. 160.

¹³⁵ T. Ergül, *age*, s. 157-158.

atılma ihtiyacı hissetmişti.¹³⁶

Necdet Calp solda kuracağı parti için 11 Nisan 1983 günü Başbakan Uluşu'yu ziyaret ederek görevinden istifa ederek emekliye ayrıldı. Ardından Cumhurbaşkanı Kenan Evren'i ziyaret etti ve parti kurmak istediğini açıkladı. Cumhurbaşkanı Evren, Calp'ın parti kurmasına mani bir durumun olmadığını ancak "aşırı" sol zihniyetli kişilerin partisine katılırsa gereğinin yapılacağını ifade etti.¹³⁷ Calp ise böyle bir durumun olmayacağı konusunda Evren'e teminat verdi. Bu durum MGK üyeleri ve Evren tarafından olumlu karşılanan bir gelişmeydi. Çünkü bu partiyle CHP'nin kapatılmasının ardından solda yaşanan siyasal boşluk 12 Eylül düşüncesine karşı gelmeyecek güvenilir bir kişi tarafından doldurulacaktı.

Necdet Calp kurulacak sol partiyi "sosyal demokrat" olarak nitelendirmişti. Partinin adı Halkçı Parti (HP) olarak kararlaştırıldı. Partinin amblemi kırmızı zeminin üzerinde bir güneş ve güneşin içinde Halkçı Parti'nin baş harflerinin bulunduğu 12 adet ışık saçan güneş olarak tasarlandı.¹³⁸

HP, Genel Başkan Necdet Calp'ın 20 Mayıs 1983 tarihinde 32 kişilik kurucular listesini İçişleri Bakanlığı'na sunması ile resmen kuruldu.¹³⁹ Genel Başkan Yardımcılıklarına Şerafettin Uğur, Aytekin Yıldız, Turgut Altunkaya ve Niyazi Araz; Genel Sekreterliğe Ümit Teoman getirildi.¹⁴⁰ Halkçı Parti'nin kurucu üyelerini incelemeye alan MGK 6 Haziran 1983 tarihinde yedi üyeyi veto ederek partinin kurucu sayısını 25'e düşürdü.¹⁴¹ HP veto edilen kurucuların yerine yeni üyeleri belirleyerek ikinci kurucu listesini İçişleri Bakanlığı'na bildirdi.¹⁴² Ancak 1

¹³⁶ E. Çölaşan (1985). *Biz Kırk Kişiyiz Birbirimizi Biliriz*. Milliyet Yayınları. s. 73-74.

¹³⁷ K. Evren (1991). *Kenan Evren'in Anıları*, 4. Milliyet Yayınları. s. 151.

¹³⁸ Aktaran A. Seçkin (2019). *Türk Siyasal Yaşamında Halkçı Parti*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir. s. 60.

¹³⁹ HP'nin kurucular listesinde yer alan isimler şöyledir: Necdet Calp (Başbakanlık eski Müsteşarı), Şerafettin Uğur (Emekli Korgeneral), Engin Aydın (Hukukçu), Aytekin Yıldız (Gazeteci), Ümit Teoman (Avukat), Günseli Özkaya (Avukat, Türkiye Kadınlar Birliği eski Genel Başkanı), Kemal Aydar (Gazeteci, Yazar), Mucip Ataklı (Emekli Tuğgeneral, MGK Eski Üyesi), Turgut Altunkaya (Avukat), Naci Cidal (Hukukçu, Parlamenter), Mustafa Kemal Palaoğlu (eski Parlamenter), Mehmet Şahin (Sendikacı), Abdullah Kütküt (Çukobirlik eski Genel Müdürü), Hüseyin Avni Güler (Emekli Hava Albayı), Besim Göçer (Emekli Öğretmen), Emin Fahrettin Özdelek (Emekli Orgeneral), Niyazi Aras (Manisa eski Valisi), Hayri Osmanlioğlu (Orman Yüksek Mühendisi), Abdullah Çakırefe (Sendikacı), Bilal Şişman (Sendikacı), Rahmi Tunçağıl (İmar İskân Bakanlığı eski Müsteşar Yardımcısı), Rıfat Yılmaz (Kazanköy eski Muhtarı), Yılmaz Hastürk (Ziraat Yüksek Mühendisi), Paşa Sarıoğlu (DM üyesi), Halil İbrahim Karal (Emekli Asker, DM üyesi), Cemal Saltık (Gazeteci, Yazar), Bahriye Üçok (Cumhuriyet Senatosu eski Üyesi), Turhan Beyazıt (Denizli eski Valisi), Kemal Gökçora (Ziraat Mühendisleri Odası eski Genel Müdürü), Neriman Ergin (CHP eski Kadın Kolları Başkanı), Ayhan Fırat (DM üyesi), Özer Gürbüz (DM üyesi). Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). 3 *Yeni Siyasi Partinin Kurucuları*. s. 7.

¹⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *Siyasal Yaşama Üç Parti Daha Katıldı*. s. 1.

¹⁴¹ MGK tarafından veto edilen kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Aytekin Yıldız, Turgut Altunkaya, Ümit Teoman, Mehmet Şahin, Engin Aydın, Abdullah Kütküt, Naci Cidal. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (8 Haziran 1983). *HP ve Ana Parti'de 7'şer Veto*. s. 1; Genel Başkan Yardımcılarından Aytekin Yıldız ve Turgut Altunkaya'nın veto edilmesiyle bu kişilerin yerine Günseli Özkaya ve Ayhan Fırat getirildi. Genel Sekreter Ümit Teoman'ın veto edilmesiyle yerine Özer Gürbüz getirildi. Bkz. İ. Soysal, *age*, 2134.

¹⁴² HP'nin ikinci kurucular listesinin isimleri şöyledir: Dr. Sabri İrmak (İktisatçı), Yüksel Babür (Avukat), Yavuz

Temmuz'da MGK kararı ile dört üye daha veto edildi ve kurucu sayısı 28'de kaldı.¹⁴³ HP daha sonra veto edilen kurucuların yerine yeni üyeleri belirleyerek üçüncü kurucu listesini 5 Temmuz'da İçişleri Bakanlığı'na bildirdi.¹⁴⁴ MGK 18 Temmuz 1983 tarihinde üç kurucuyu onaylayarak bir kurucu üyeyi veto etti.¹⁴⁵ Ancak kurucu sayısı 30'un üzerinde olan Halkçı Parti "otuz kurucu üye" barajını aşmış olduğundan dolayı yeni üye bildirmedi. Böylece MDP ve ANAP'tan sonra kurucu üye ve il ve ilçelerde teşkilatlanma şartını tamamlayarak 6 Kasım 1983 seçimlerine katılacak üçüncü siyasi parti HP olarak kesinleşti.

2.1.5. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP)

Sağ kendi içinde partiler arası bölünme yaşarken, solda da dağılma söz konusuydu. Necdet Calp parti kurma çalışmalarına başlamış ve kadro oluşturmaya çalışıyordu. CHP eski Genel Sekreter yardımcılarında İsmail Hakkı Birler ise yanına Ali Topuz ve Hasan Esat Işık'ı alarak solda yaşanan parçalanmanın engellenmesi ve değerlendirilerek çözüme ulaşması adına CHP üyelerini bir araya getirmeyi planlıyorlardı. Birler'e göre Süleyman Demirel partisine ve partililere sahip çıkarken, Ecevit partiden istifa ederek kendi içine kapanmış ve partisini yalnız bırakmıştı.¹⁴⁶ Yeni parti çalışmaları için Ecevit ile görüşen İsmail Hakkı Birler, Ecevit'in yeni bir sosyal demokrat parti kurulmasına karşı olduğunu anladı.¹⁴⁷ Yalnızca Birler değil CHP'nin "Lordlar" olarak bilinen Mustafa Üstündağ, Necdet Uğur, Sırrı Atalay gibi isimleri de Ecevit'e parti kurma hazırlıkları için danışıyorlardı.¹⁴⁸ Ecevit'e rağmen CHP'nin mirasını devralacak sol partinin kurulmasına karar veren Birler ve arkadaşları, kurulacak partiye ilişkin görüşlerini ve partinin sahip olması gerektiği ilkeleri ele aldılar. Parti kısaca; sosyal demokrat bir çizgide ve CHP tabanına hitap edebilen nitelikte olmalı, eski CHP kadrosunu bir araya getirmeli ama kurucuları oluşturulurken temkinli hareket edilerek mevcut askeri rejime güven vermeliydi.¹⁴⁹ Peki, genel başkan kim olacaktı? Acaba CHP'li bir emekli asker mi genel başkan olmalıydı?

Baysan (Gümrük ve Tekel Bakanlığı eski Müsteşar Yardımcısı), Kâşif Tosun (Emekli Vali), Şevki Taştan (İktisatçı), Refik Özat (Devlet Opera ve Balesi eski Genel Müdür Yardımcısı), İsmet Cantürk (Avukat). Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (12 Haziran 1983). *HP 7 Yeni Kurucu Bildirdi.* s. 1.

¹⁴³ MGK tarafından veto edilen ikinci kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Yüksel Babür, Kâşif Tosun, Refik Özat, Yavuz Baysan. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (2 Temmuz 1983). *MGK, Halkçı Parti'den 4 Kişiyi Daha Veto Etti.* s. 1.

¹⁴⁴ HP'nin üçüncü kurucular listesinin isimleri şöyledir: Mahmut Akkılıç (DM üyesi), Şinasi Özdenoğlu (Avukat, eski Parlamenter), İhsan Gürbüz (Bürokrat, Ziraat Yüksek Mühendisi), İsa Vardal (DM üyesi). Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (6 Temmuz 1983). *HP 4 Yeni Kurucu Belirledi.* s. 7.

¹⁴⁵ MGK tarafından Şinasi Özdenoğlu veto edildi. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (22 Temmuz 1983). *HP'de 1 Veto.* s. 7.

¹⁴⁶ Ş. K. Hristidis, & E. K. Ergüz, (2010). *İsmail Hakkı Birler'in Anılarında CHP'li Yıllar (1946-1992)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s. 783.

¹⁴⁷ Ş. K. Hristidis, & E. K. Ergüz, *age*, s. 788.

¹⁴⁸ Ş. K. Hristidis, & E. K. Ergüz, *age*, s. 789.

¹⁴⁹ Ş. K. Hristidis, & E. K. Ergüz, *age*, s. 790.

Ancak bu düşünceyi siyasiler onaylamadı. Nihayet İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü'ye teklif götürüldü. İnönü, başta “evet” demese de, ilerleyen günlerde fikrini değiştirerek “*Sosyal demokrat bir parti kurulması için bende varım*” diyerek kurulacak sol partinin liderliğini üstlendi.¹⁵⁰ Çekirdek kadrosunu oluşturan partinin adı Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) olarak kararlaştırıldı. Erdal İnönü'ye göre partinin amblemi CHP'nin “altı okunu anımsatan bir simge” olmalıydı. Bu nedenle amblem bir daire içinde altı zeytin tanesi ve altı yaprağı olan zeytin dalı olarak tasarlandı. Zeytin dalı ve taneleri; barışı, üretkenliği ve sosyal demokrat bir toplumu temsil ediyordu.¹⁵¹ SODEP, Genel Başkan Erdal İnönü'nün 6 Haziran 1983 tarihinde 42 kişilik kurucular listesini, program ve tüzüğünü İçişleri Bakanlığı'na sunması ile resmen kuruldu.¹⁵² Genel Başkan Yardımcılıklarına Türkan Akyol, Atilla Sav, Muzaffer Saraç, Cezmi Kartay; Genel Sekreterliğe Ahmet Durakoğlu getirildi.¹⁵³ MGK 23 Haziran 1983 tarihinde yayımladığı 85 No'lu Kararı ile başta SODEP Genel Başkan'ı Erdal İnönü olmak üzere toplam 21 kişiyi veto ettiğini açıkladı.¹⁵⁴ SODEP'te şok etkisi yaratan bu gelişme sonrası genel başkanlık görevini Cezmi Kartay'ın üstlenmesiyle¹⁵⁵ veto edilen üyelerin yerine ikinci kurucu listesi hazırlandı.¹⁵⁶ Ancak MGK 8 Temmuz 1983 tarihinde 85 No'lu Kararı ile 21 yeni

¹⁵⁰ T. Ergül, **age**, s. 191.

¹⁵¹ E. İnönü (1998). *Anılar ve Düşünceler*, 2. İdea İletişim Hizmetleri. s. 303.

¹⁵² M. S. Yücel (2006). *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)*. Alfa Yayınları. s. 69; SODEP'in kurucular listesinde yer alan isimler şöyledir: Erdal İnönü (Öğretim Üyesi), Türkan Akyol (Öğretim Üyesi), Halil Akyüz (Diş Hekimi), Türker Alkan (Öğretim Üyesi), Tekin Alp (Ankara eski Valisi), Uğur Batmaz (Tez-Büro İş eski Genel Başkanı), İsmail Hakkı Birler (eski CHP Devlet Bakanı), Vecdi Çapa (Sanayici), Ahmet Salih Çelebi (AYM Emekli Üyesi), Hasan Çetinkaya (Erzincan eski Milletvekili), Ahmet Durakoğlu (Başbakanlık eski Müsteşarı), Oktay Ekşi (Gazeteci), Hicri Fişek (AÜHF eski Dekanı), Korel Göymen (ODTÜ Öğretim Üyesi), Yiğit Gülöksüz (Yüksek Mühendis), Erhan Işıl (Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı), Kemal İnan (ODTÜ Öğretim Üyesi), Kamil Karavelioğlu (eski Milli Birlik Komitesi Üyesi), Cezmi Kartay (Emekli Vali), Saim Kendir (Öğretim Üyesi), Şevket Köksal (eski Senatör), Erol Köse (İzmit eski Belediye Başkanı), Zihni Kutlar (Avukat), Cahit Külebi (Eğitimci), Şükran Nasuhoğlu (Öğretmen), Hüdaî Oral (Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı), Ünal Ozan (Adapazarı eski Belediye Başkanı), İbrahim Önen (Emekli Vali), Gündüz Pamuk (PETKİM eski Genel Müdürü), Muzaffer Saraç (Türkiye Yol-İş Sendikası eski Başkanı), Süleyman Sarıalioğlu (İşadamı), Kemal Sarısoy (Ağaç-İş Sendikası Genel Başkanı), Atilla Sav (Barolar Birliği Başkanı), Cevdet Selvi (Petrol-İş Sendikası Genel Başkanı), Cemal Seymen (Ürgüp eski Belediye Başkanı), Metin Şahin (eski Müsteşar Yardımcısı), Cahit Talas (Öğretim Üyesi), Güler Tanyolaç (Orta Eğitim eski Genel Müdürü), Seyfettin Turgay (Emekli Korgeneral), Rafet Tüzün (Askeri Yargıtay eski Başkanı), Kazım Yenice (eski Danıştay 12. Daire Başkanı). Bkz. E. İnönü, **age**, s. 307-308; Cumhuriyet Gazetesi (30 Mayıs 1983). *Kurucular Listesi*. s. 1.

¹⁵³ Cumhuriyet Gazetesi (7 Haziran 1983). *Erdal İnönü: Sağlıklı Demokrasiye Geçişte Elimizden Geleni Yapacağız*. s. 7.

¹⁵⁴ MGK tarafından veto edilen kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Erdal İnönü, Cahit Külebi, Türkan Akyol, Atilla Sav, Halil Akyüz, Muzaffer Saraç, Türkan Alkan, Tekin Alp, Hasan Çetinkaya, Hicri Fişek, Yiğit Gülöksüz, Kemal İnan, Kamil Karavelioğlu, Güler Tanyolaç, İbrahim Önen, Cevdet Selvi, Kazım Yenice, Erhan Işıl, Şükran Nasuhoğlu, Cahit Talas, Korel Göymen. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (24 Haziran 1983). *İnönü ve 20 Kurucuya Veto*. s. 1; Kenan Evren anılarında Erdal İnönü hakkında ODTÜ Rektörlüğü döneminde “vazifeyi ihmal suçu” dolayısıyla dava açıldığını, bir takım sol görüşlü öğrencilere, rektörlüğü döneminde tavizler verildiğini bu nedenle Erdal İnönü'nün veto edildiğini açıklamıştır. Bkz. K. Evren, **age**, s. 152.

¹⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi (28 Haziran 1983). *SODEP'in Yeni Başkanı Kartay*. s. 1.

¹⁵⁶ SODEP'in ikinci kurucular listesindeki isimler şöyledir: Akbulut Alatan (eski Sağlık Müdürü), Yaşar Alıçlı (Makine Mühendisi), Orhan Asena (Oyun Yazarı), Selahattin Canbay (Emekli Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı) Nail Güreli (Gazeteci), Ferruh Güven (Emekli Vali), İsmail İnan (Kurucu Meclis Üyesi), Doğan Könel

kurucudan 13 üyeyi daha veto ettiğini bildirdi.¹⁵⁷ MGK tarafından ikinci kez “veto darbesi” ile karşılaşan SODEP 11 Temmuz günü 13 kişilik üçüncü kurucu listesini hazırlayarak İçişleri Bakanlığı’na bildirdi.¹⁵⁸ MGK 24 Temmuz 1983 tarihinde 103 No’lu Karar ile 13 yeni kurucunun 8’ini daha veto ettiğini bildirdi.¹⁵⁹ Umudunu kaybetmeyen SODEP dördüncü kurucu listesini hazırladı. Erdal İnönü’nün anlatımına göre sekiz yeni kurucunun bulunduğu bu listede yıllarca Atatürk ve İsmet İnönü’nün yaverliğini yapmış ve siyasete karışmayan Cevdet Tolgay, Anayasa Mahkemesi eski üyesi Lütfü Ömerbaş gibi isimler bulunuyordu.¹⁶⁰ Dolayısıyla bu listeyi MGK’nin veto etmesi olası değildi. Ancak MGK 19 Ağustos günü 9 kurucu üyenin tamamını veto etti. Art arda vetolar darbesi yaşayan SODEP 28 kişi kalarak “otuz kurucu üye” barajını aşamadı. MGK’nin 25 Ağustos 1983 tarih ve 265 sayılı kararıyla il ve ilçelerde teşkilatlanma şartını tamamlayan ancak gerekli kurucu sayısına ulaşamayan SODEP 6 Kasım 1983 seçimlerinden saf dışı edildi.

2.1.6. Doğru Yol Partisi (DYP)

Süleyman Demirel 2 Haziran 1983 günü zorunlu ikamet için gittiği Zincirbozan yolunda aralarında İsmet Sezgin, Sadettin Bilgiç ve Necmettin Cevheri gibi isimlerin bulunduğu otomobilde yeni bir parti kurulmasına karar verdi.¹⁶¹ DP-AP misyonunu devam ettirmek amacıyla kurulacak partinin çalışmaları başlatıldı. 22 gün sürecek çalışmalar sonucunda partinin adı Zincirbozan’da Doğru Yol Partisi (DYP) olarak kararlaştırıldı.¹⁶² Partinin ismi halk

(Hukukçu), Baki Kuru (Hukukçu), Üstün Küsefoğlu (Eğitimci), Doğan Okdemir (Veteriner Hekim), Övün Önder (Eczacı), Haydar Özkan (Emekli Vali), Çetin Soyak (Harp-İş Sendikası Genel Başkan Yardımcısı), Ziya Tinel (Doktor), Haluk Türksoy (Sanayici), Ertuğrul Ünlüer (Emekli Vali), Vahit Yılmaz (Eğitimci), Ekrem Yurdakoş (Yargıtay eski Üyesi), Çetin Remzi Yüreğir (Gazeteci), İsmail Hakkı Zarol (Yüksek Mühendis) bkz. E. İnönü, **age**, s. 343; Milliyet Gazetesi (28 Haziran 1983). *SODEP 21 Yeni Kurucu Seçti*. s. 6.

¹⁵⁷ MGK tarafından veto edilen ikinci kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Akbulut Alatan, Selahattin Canbay, Ferruh Güven, Doğan Könel, Üstün Küsefoğlu, Ziya Tinel, Yaşar Alıçlı, Nail Güreli, İsmail İnan, Baki Kuru, Çetin Soyak, Vahit Yılmaz, Orhan Asena. Bkz. E. İnönü, **age**, s. 352; Cumhuriyet Gazetesi (9 Temmuz 1983). *SODEP’e 13 Veto Daha Geldi*. s. 1.

¹⁵⁸ SODEP’in üçüncü kurucular listesindeki isimler şöyledir: Nuri Aslantaş (Emekli General), Turgut Atalay (Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı), Mustafa Balcı (Avukat), Hüsnü Rıza Çimen (Avukat), Adil Esmer (eski Anayasa Mahkemesi Üyesi), Taner Gücüyener (İşadamı), Aslan Kaya (İşadamı), Birgen Keleş (DPT Uzmanı), Refik Oral (Yüksek Mühendis), Tolga Yarman (Öğretim Üyesi), Kemalettin Ungan (Orman Yüksek Mühendisi), Şerafettin Uzuner (Yüksek Mühendis), Özkal Yici (Sendikacı). Bkz. E. İnönü, **age**, s. 353; Cumhuriyet Gazetesi (12 Temmuz 1983). *SODEP 13, Doğru Yol 30 Kurucu Bildirdi*. s. 1.

¹⁵⁹ MGK tarafından veto edilen üçüncü kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Turgut Atalay, Mustafa Balcı, Hüsnü Rıza Çimen, Birgen Keleş, Refik Oral, Kemalettin Ungan, Şerafettin Uzuner, Özkal Yici. Bkz. E. İnönü, **age**, s. 355.

¹⁶⁰ SODEP’in dördüncü kurucular listesindeki isimler şöyledir: Necmettin Erkan (Öğretim Görevlisi), Hatice Demet Işık (Hukuk Doktoru), Faruk Marşan (eski Askeri Yargıtay 4. Daire Başkanı), Lütfü Ömerbaş (eski Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili), Yaşar Özal (Yüksek Mühendis), Mehmet Saracoğlu (Emekli Vali), Cevdet Tolgay (Emekli Subay), Enis Tütüncü (DPT Uzmanı). Bkz. E. İnönü, **age**, s. 355.

¹⁶¹ H. Taşkın (2007). *Demirel’in Kara Kutusu: Orhan Keçeli*. Neden Kitap. s. 75; S. Bilgiç, **age**, s. 293.

¹⁶² H. Taşkın, **age**, s. 75.

arasında “Demirel’in Yeni Partisi” olarak adlandırılmaya başlandı.¹⁶³ Çalışmalarını tamamlayan partinin amblemi için doğru yolda yürüyen adam figürü tasarlandı. Bu adam atı elinden alınarak yalnız kalan ancak yine de inandığı yolda yürümeye devam eden bir mesajı yansıtıyordu.¹⁶⁴

DYP, Genel Başkan Ahmet Nusret Tuna’nın 23 Haziran 1983 tarihinde 34 kişilik kurucular listesini, program ve tüzüğünü İçişleri Bakanlığı’na sunması ile resmen kuruldu.¹⁶⁵ Genel Başkan Yardımcılıklarına Ali Rıza Yaradanukul, Turgay Üçöz ve Galip Onursan; Genel Sekreterliğe İsmail Heral getirildi.¹⁶⁶ DYP kurucular listesini incelemeye alan MGK, 7 Temmuz 1983 tarihinde 92 No’lu Kararı ile aralarında DYP Genel Başkanı Ahmet Nusret Tuna’nın bulunduğu 34 kurucu üyeden 30’unu veto ettiğini bildirdi.¹⁶⁷ Genel Başkan Tuna’nın veto edilmesiyle yeni bir lider arayışı başladı. Zincirbozan zorunlu ikametinde parti çalışmalarıyla yoğun bir şekilde ilgilenen AP’liler, Orhan Keçeli’yi arayarak veto edilmeyen 4 kurucu arasından tecrübeli bir kişinin genel başkan olmasını düşündüklerini söylediler. Orhan Keçeli, İzmir eski İl Başkanı Halil Ünalp’a parti genel başkanlığını teklif etti. Ünalp bu teklifi reddetti. Daha sonra Orhan Keçeli ve İsmet Sezgin, veto edilmeyen kurucular arasında yer alan DM üyesi Dr. Yıldırım Avcı’ya DYP’nin Genel Başkanlığını teklif etti. Avcı’nın teklifi kabul etmesiyle DYP’de yeni bir sayfa açıldı.¹⁶⁸

¹⁶³ M. S. Yücel, **age**, s. 70.

¹⁶⁴ Aktaran H. Çavuşoğlu, **agt**, s. 18.

¹⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi (29 Haziran 1983). *Doğru Yol Partisi Genel Başkanlığı’na Tuna Seçildi*. s. 7; M. S. Yücel, **age**, s. 70; DYP’nin kurucular listesinde yer alan isimler şöyledir: Ahmet Nusret Tuna (Tarım eski Bakanı), Orhan Dengiz (Milli Eğitim eski Bakanı), İsmail Dokuzoğlu (Emniyet eski Genel Müdürü), İsmail Heral (Ticaret Bakanlığı eski Müsteşarı), Mehmet Yardımcı (İstanbul eski milletvekili, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahi Bölümü eski Başkanı), Ali Rıza Yaradanukul (Ankara eski Valisi), Abidin Coşkun (Emekli Vali), Vefa Tanır (Konya eski Milletvekili, Sağlık eski Bakanı), Ragıp Cengiz (Emekli Tümgeneral), Yıldırım Avcı (DM üyesi), Ahmet Sanver Doğu (DM üyesi), Sedat Akay (eski Parlamenter), Rasim Giray (eski Parlamenter), Ömer Lütfi Hocaoglu (eski Parlamenter), Mujgan Dericioğlu (MEB’den emekli Genel Müdür), Reşit Kurşun (eski Ziraat Odaları Ege Bölge Başkanı), Enver Kaya (Türk-İş Yönetim Kurulu Üyesi, eski Sendikacı), Galip Onursan (Yargıtay Onursal Üyesi), Lütfi Erdemir (Yargıtay Onursal Üyesi), Sezgin Taşkiran (Hukukçu, Ticaret Bakanlığı eski Müsteşar Yardımcısı), Turgay Üçöz (Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu eski Başkanı), Hasan Fuat Uyar (Belediye eski Başkanı), Kemal Kestelli (Avukat), Tuğrul Toklucu (Avukat), Emin Üçok (eski Başbakanlık Müşaviri), Fatih Özgür (Sanayici), Hüseyin Gökçen (Sanayici, Hukukçu), Yusuf Ulusoy (eski Parlamenter), Hacı Doğan Develioğlu (Elektrik mühendisi), Kenan Kolukısa (Ortaöğretim eski Genel Müdürü), Erkut Şenbaş (İşadamı), Muktedir Ballı (Hukukçu), Halil Ünalp (Yüksek Mühendis), Ziya Hepbir (eski Sendikacı). Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 45-46; T. Y. Güven. *Demirel’li Yıllar: Hamzakoy’dan Demokrasi Mahzenine*. s. 213-215.

¹⁶⁶ *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 46.

¹⁶⁷ Veto edilmeyen 4 kurucu üyenin isimleri şöyledir: Yıldırım Avcı, Doğan Develioğlu, Erkut Şenbaş, Halil Ünalp. Bkz. H. Turgut, **age**, s. 329; Cumhuriyet Gazetesi (8 Temmuz 1983). *Doğru Yol’a 30 Veto*. s. 1; Konsey tarafından parti kurucu üyeliği uygun bulunmayanlar arasında yer alan Genel Başkan Ahmet Nusret Tuna, DYP Genel Merkezi’nde bir veda konuşması yaparak “*Demokrasimiz ağır bunalım içindedir. Hür demokratik nizamla geçişin sancılarını çekmektedir. Allah bizi doğru yoldan ayırmasın*” şeklinde konuştu. Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 47.

¹⁶⁸ T. Y. Güven, **age**, s. 221; H. Taşkın, **age**, s. 84-85.

Genel Başkan Yıldırım Avcı, İsmet Sezgin ve Necmettin Cevheri gibi isimler ile temaslarını sürdürerek veto edilen kurucu üyelerin yerine, ikinci kurucular listesini hazırlayarak 11 Temmuz 1983 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na sundu.¹⁶⁹ Seçimlere toplumda “icazetli” görülen veya eski siyasi partilerin devamı niteliğinde olmayan partilerin katılımı konusunda kararlılığını sürdüren MGK, 29 Temmuz günü 104 No'lu Kararı ile 30 kurucu üyeden 15'inin daha veto edildiğini bildirdi.¹⁷⁰ MGK, DYP'nin kurucularını veto engeline uğratarak partinin seçimlere katılımını engellemek niyetindeydi. DYP veto edilen kurucuların yerine hazırladığı üçüncü kurucular listesini 1 Ağustos günü İçişleri Bakanlığı'na sundu.¹⁷¹ MGK 19 Ağustos'ta 15 kurucu üyeden 9'unu daha veto ettiğini bildirdi.¹⁷² 22 Ağustos günü dördüncü kurucular listesini İçişleri Bakanlığı'na sunan DYP'nin seçimlere katılabilmesi için 24 Ağustos 1983 tarihine kadar 30 kurucusunun MGK tarafından onaylanması gerekiyordu.¹⁷³

¹⁶⁹ DYP'nin ikinci kurucular listesinde yer alan kişilerin isimleri şöyledir: Celal Kaya Can (Emekli Vali), Talat Akgül (Gençlik ve Spor Bakanlığı eski Müsteşar Vekili), Refik Sunol (İktisatçı), Enver Şenerdem (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı eski Müsteşarı), Niyazi Bicioğlu (Emekli Vali), Zahit Akdağ (Çiftçi), Nevzat Özkan (Maliye Bakanlığı eski Müşaviri), Zekeriya Akçalı (İş Bankası eski Genel Müdür Yardımcısı), Enver Kazanoğlu (Emekli Vali), Haşim Bingöl (Tüccar), Ergün Kızılbey (İmar ve İskan Bakanlığı eski Müşaviri), İsmail Kırıl Göğüş (Deniz Nakliyat Genel Müdür eski Yardımcısı), Turan Çelebi (Avukat), Yener Kalyoncu (Maliye Bakanlığı eski Mali Müşaviri), Mehmet Muhsinoğlu (Başbakanlık eski Basın Müşaviri), Vasıf Yazıcı (Ziraat Bankası eski Hukuk Müşaviri), Mehmet Kartaloğlu (Tariş İplik Fabrikası eski Müdürü), Özden Özbilün (Avukat), İhsan Akın (Devlet Üretme Çiftlikleri eski Genel Müdürü), İsmail Köse (Eski Emniyet Müdürü), Bener Özcan (Eczacı), Hamdi Üçpınarlar (Makine mühendisi), Zeki Hatipoğlu (Avukat), Aydın Gündez (Ağaç İşleri Federasyonu Başkanı), Ali Kayalar (Avukat), Nurhan Güven (Avukat), Orhan Aziz Onuk (Sümerbank eski Hukuk Müşaviri), Rıza İrfanoğlu (İnşaat mühendisi), Halis Kaleli (Emekli Hâkim), Reşit Ayhan (Mühendis). Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 47; Cumhuriyet Gazetesi (12 Temmuz 1983). *SOĐEP 13, Doğru Yol 30 Kurucu Bildirdi*. s. 1-11; T. Y. Güven, *age*, s. 220-221.

¹⁷⁰ MGK tarafından veto edilen ikinci kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Mehmet Muhsinoğlu, Celal Kaya Can, Haşim Bingöl, Enver Kazanoğlu, İsmail Kırıl Göğüş, Turan Çelebi, Hamdi Üçpınarlar, Aydın Gündez, Ergün Kızılbey, Enver Şenerdem, Reşit Ayhan, Vasıf Yazıcı, İsmail Köse, Yener Kalyoncu, Talat Akgül. Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 48; T. Y. Güven, *age*, s. 223-244.

¹⁷¹ DYP'nin üçüncü kurucular listesinde yer alan kişilerin isimleri şöyledir: Gökberk Ergenekon (Hariciyeci), Hayri Ürgüplü (İktisat Doktoru), Orhan Davut (Tariş eski Genel Müdürü), Hanefi Ulutekin (Sigortacı), Sırrı Gültekin (Tüccar), İhsan Aslan (Çiftçi), Fevzi Kutay (Köyışleri Bakanlığı eski Müsteşar Yardımcısı), Sabahattin Şerifoğlu (Ziraat Bankası eski Genel Müdürü), Türkan Aksu (Türk Anneler Derneği Başkanı), Ali Tabanlı (İş ve İşçi Bulma Kurumu eski Genel Müdürü), Yaşar Tekşen (Avukat), Mehmet Toprak (YSE eski Bölge Müdürü), Şükrü Akkan (Tüccar, İzmir eski milletvekili), Yusuf Mergen (Boks Federasyonu eski Başkanı), Kazım Şahin (Tüccar). Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 48-49; Cumhuriyet Gazetesi (2 Ağustos 1983). *SOĐEP ve Doğru Yol Yeni Kurucu Üyelerini Bildirdi*. s. 1; T. Y. Güven, *age*, s. 224.

¹⁷² MGK tarafından veto edilen üçüncü kurucu üyelerin isimleri şöyledir: Hayri Ürgüplü, Mehmet Toprak, Yusuf Mergen, Yaşar Tekşen, Sabahattin Şerifoğlu, Orhan Davut, İhsan Aslan, Şükrü Akkan, Kazım Şahin. Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 49; Cumhuriyet Gazetesi (20 Ağustos 1983). *SOĐEP ve DYP Veto Barajını Yine Aşamadı*. s. 1.

¹⁷³ DYP'nin dördüncü kurucular listesinde yer alan kişilerin isimleri şöyledir: İbrahim Çetinkaya (Türk Eczacılar Birliği eski Genel Başkanı), Cevat Kerpiçi (İnşaat Yüksek Mühendisi), Erman Yerdelen (Ekonomist), Sevil Erman (Dış Doktoru), Şükrü Sezar Aygen (Yüksek Mühendis), Münir Özden (Şeker Fabrikaları eski Genel Müdür Muavini), Mehmet Aydın (Yüksek Mühendis), Altan Savacı (Avukat), Şinasi Sunbas (Yüksek Mühendis). Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 50; Cumhuriyet Gazetesi (23 Ağustos 1983). *SOĐEP ve DYP İçin Yarın Son Gün*. s. 1.

MGK demokrasiye geçiş sürecinin kendi vesayeti ve gölgesi altında gerçekleşmesini istiyordu. Konseye göre 70’li yılların koalisyon bunalımlarının tekrarlanmaması için seçimlere üç parti ile gidilmeliydi.¹⁷⁴ Bu nedenle MGK, DYP’nin dördüncü kurucular listesi hakkındaki kararını hemen açıklamadı. Nitekim 25 Ağustos 1983 günü Yüksek Seçim Kurulu (YSK) seçim döneminin başladığına dair kararını yayınladı ve 6 Kasım 1983 seçimlerine yalnızca MDP, ANAP ve HP’nin katılacağı açıklandı.¹⁷⁵ DYP 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak genel seçimlere katılabilmek için il ve ilçelerde teşkilatlanma şartını tamamladı ancak MGK’nin 99 sayılı kararı gereğince otuz kurucu üyeyi sağlayamadığından dolayı seçimlere katılmaya hak kazanamadı.¹⁷⁶ MGK DYP’nin dördüncü kurucular listesi hakkındaki kararını 8 Eylül 1983 günü 152 No’lu Kararıyla açıkladı. Karara göre DYP’nin veto edilen 9 kurucu yerine bildirdiğı 3 üye daha veto edilmişti.¹⁷⁷ DYP 13 Eylül’de veto edilen kurucuların yerine hazırladığı beşinci kurucu üye listesini İçişleri Bakanlığı’na sundu.¹⁷⁸ MGK 29 Eylül 1983 tarihinde DYP’nin sunmuş olduğı beşinci kurucu listesinden yalnızca Tarık Kaya Kuşan’ın parti kurucusu olmasının “uygun görüldüğünü” bildirdi.¹⁷⁹ Kuruluş dilekçesini 34 kurucu üye ile 23 Haziran 1983 tarihinde İçişleri Bakanlığı’na sunarak tüzel kişilik kazanan DYP; bugüne kadar 91 kurucu üye bildirmiş fakat 59 üyesi veto edilmiştir. Parti ancak 29 Eylül 1983 tarihinde konseyin “uygun gördüğü” 32 kurucu üye ile kurucu barajını aşmıştır.¹⁸⁰

3. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri Öncesi Yaşanan Vetolar ve Siyasi Süreç

Siyasi parti faaliyetlerine izin verilmesi ile toplam 16 siyasi parti kuruldu.¹⁸¹ Cumhuriyet Başsavcısı Firuz Çilingiroğlu 25 Ağustos’ta il ve ilçelerde teşkilatlanma barajını sadece MDP, ANAP, HP, SODEP ve DYP geçebildiğini açıkladı. MDP 67 il ve 510 ilçede; ANAP 67 il ve 458 ilçede, HP 47 il ve 214 ilçede, DYP 67 il ve 421 ilçede, SODEP 65 il ve 465 ilçe ilçede örgütlendi.¹⁸² SODEP ve DYP örgüt barajını aştı ancak veto barajında takıldı. MDP, ANAP ve

¹⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi (15 Ağustos 1983). *Evren: İstikrar 2-3 Parti İle Oluyor*. s. 1.

¹⁷⁵ Cumhuriyet Gazetesi (26 Ağustos 1983). *6 Kasım’da Üç Parti Yarışacak*. s. 1.

¹⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi (25 Ağustos 1983). *SODEP ve Doğru Yol Seçimde Yok*. s. 1

¹⁷⁷ MGK tarafından veto edilen dördüncü kurucu üyelerin isimleri şöyledir: İbrahim Çetinkaya, Münir Özden, Şinasi Sunbas. Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 51.

¹⁷⁸ DYP’nin beşinci kurucular listesinde yer alan kişilerin ismi şöyledir: Tarık Kaya Kuşan (TMO eski Genel Müdürü), Çetin Erkaya (Müteahhit), Osman Bedrettin Ergöl (Emekli Eğitimci). Bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 51.

¹⁷⁹ H. Turgut, *age*, s. 329.

¹⁸⁰ *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 51.

¹⁸¹ Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP), Büyük Türkiye Partisi (BTP), Fazilet Partisi (FP), Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Muhafazakâr Parti (MP), Bizim Parti (BP), Türkiye Huzur Partisi (THP), Refah Partisi (RP), Yüce Görev Partisi (YGP), Yeni Doğuş Partisi (YDP), Yeni Düzen Partisi (YDP), Atılım Partisi (AP), Huzur Partisi (HP), Bayrak Partisi (BP). Detaylı bilgi için bkz. M. S. Yücel, *age*, s. 53-79.

¹⁸² Cumhuriyet Gazetesi (25 Ağustos 1983). *SODEP ve Doğru Yol Seçimde Yok*. s. 1.

HP ise hem örgütlenme hem de veto barajını aştı.¹⁸³ YSK seçimlere katılmaya hak kazanan partileri 25 Ağustos 1983 tarihinde 265 No'lu Karar ile açıkladı.¹⁸⁴ 6 Kasım'da yapılacak genel seçimlerde ilk defa %10 seçim barajı uygulanacak ve ülkeyi beş yıllığına yönetecek siyasi kadro belirlenecekti. Bu nedenle seçim süreci partiler açısından oldukça önemliydi. Sürecin başlamasıyla partiler seçimlere katılacak milletvekili aday listelerini 2 Eylül 1983 saat 17.00'a kadar YSK'ye bildirmek zorundaydı. Üç siyasi parti aday listelerini belirlemek üzere hemen çalışmalara başladı.

MDP milletvekili aday adaylığı için partiye başvuran isimleri saptama konusunda gizlilik esası ile çalışmalarını yürüttü.¹⁸⁵ MDP Kurucular Kurulu Marmara Oteli'nde 6 gün 5 gece sürecek bir toplantı ile aday listelerini hazırladı. Genel Başkan Turgut Sunalp bu sürecin sağlıklı bir biçimde işlemesine dikkat etti. Toplantının ardından MDP adaylarının dörtte birini DM üyeleri ve eski parlamenterlerin oluşturduğu 400 kişilik milletvekili aday listesini YSK'ye bildirdi.¹⁸⁶ HP'ye seçimlere katılacak tek sol parti olduğundan dolayı milletvekili aday adaylığı için başvuranların sayısında yoğun bir ilgi vardı.¹⁸⁷ 622 aday adayından 400'ünü belirleyen HP, milletvekili aday listelerini son dakika yetiştirerek 2 Eylül 1983 tarihinde YSK'ye teslim etti.¹⁸⁸ ANAP Genel Başkanı Turgut Özal milletvekili aday listelerini hazırlarken başvuruda bulunan isimlerin özgeçmiş ve referanslarına bakıldığını; özellikle mecliste hangi pozisyonlarda görev alabilecekleri düşüncesine göre tercihte bulunduğunu açıkladı.¹⁸⁹ ANAP Kurucular Kurulu, 400 kişilik aday listesini hazırlayarak YSK'ye bildirdi.¹⁹⁰ YSK 9 Eylül 1983 tarihinde MDP, ANAP ve HP'nin toplam 1200, bağımsızlardan 483 kişilik milletvekili adayının isimlerini açıkladı.¹⁹¹ Aday listelerini “yeni politikacı” ve “eski politikacı” kavramları üzerinden inceleyen Tefvik

¹⁸³ Cumhuriyet Gazetesi (25 Ağustos 1983). *Hem Örgütlendiler Hem Veto Barajını Aştılar*. s. 7.

¹⁸⁴ “Yüksek Seçim Kurulu'ndan bildirilmiştir: 820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 36 ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun geçici 2. maddeleriyle Milli Güvenlik Konseyi'nin 99 sayılı kararı uyarınca seçim döneminin başlangıcı olan 24 Ağustos 1983 Çarşamba günü saat 17.00'ye kadar kuruluşlarını tamamlamış, en az 30 kurucu üyesi Milli Güvenlik Konseyi'nce uygun görülmüş ve 34 il merkezi ile bunlara bağlı ilçelerin en az üçte birinde teşkilatlarını kurmuş bulunan Anavatan Partisi ve Halkçı Parti ile Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak milletvekili seçimine katılmaya hak kazandıklarına 25 Ağustos 1983 tarihinde 265 sayılı karar verilmiştir. Siyasi partilere, ilgililere ve yurttaşlara duyurulur.” Bkz. 26 Ağustos 1983 tarih ve 18147 sayılı Resmi Gazete.

¹⁸⁵ Cumhuriyet Gazetesi (30 Ağustos 1983). *Marmara Oteli'ndeki MDP'liler “Hava Bile Almıyor”*. s. 7.

¹⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi (1 Eylül 1983). *MDP Adaylarının Dörtte Biri Eski Parlamenter ve DM üyesi*. s. 7; MDP'nin Milletvekili Aday Listesi için bkz. Cumhuriyet Gazetesi (3 Eylül 1983). *MDP'nin Milletvekili Adayları*. s. 7.

¹⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi (30 Ağustos 1983). *HP, Aday Adayı Baskınına Uğradı*. s. 7.

¹⁸⁸ HP'nin Milletvekili Aday Listesi için bkz. Cumhuriyet Gazetesi (3 Eylül 1983). *HP'nin Milletvekili Adayları*. s. 8.

¹⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi (1 Eylül 1983). *ANAP: Eksik Gedik Giderildi*. s. 1.

¹⁹⁰ ANAP'ın Milletvekili Aday Listesi için bkz. Cumhuriyet Gazetesi (3 Eylül 1983). *ANAP'ın Milletvekili Adayları*. s. 6.

¹⁹¹ Bağımsız adayların listesi için bkz. Cumhuriyet Gazetesi (10 Eylül 1983). *Bağımsız Adayların Tam Listesi*. s. 7.

Çavdar'a göre; MDP'de adayların büyük çoğunluğunu "eski politikacı tipi" oluşturuyorken; ANAP'ın büyük çoğunluğunu MGK'nin isteğine paralel olan "yeni politikacı tipi" oluşturuyordu.¹⁹²

YSK tarafından geçici olarak ilan edilen aday listeleri MGK tarafından 12 gün içinde incelendikten sonra veto edilebilecekti.¹⁹³ MGK, milletvekili aday listelerini İçişleri Bakanlığı, MİT, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) ve Sıkıyönetim Komutanlıklarından alınan raporlar dâhilinde incelemeye aldı. 21 Eylül 1983 tarihinde kesin aday listelerini siyasi partilere gönderdi. MGK tarafından toplam 1683 milletvekili adayından 672'sini veto edildi. MDP'den 74, ANAP'tan 81, HP'den 89 ve bağımsızlardan 428 aday veto edilmişti.¹⁹⁴

Siyasi partiler kanununa göre; siyasi partiler MGK tarafından veto edilen milletvekili adaylarının yerine, iki gün içinde yeni aday listelerini hazırlayarak MGK'ye bildirecekti. Ancak bağımsız adaylar için böyle bir durum söz konusu değildi. Üç siyasi parti veto edilen milletvekili adayları yerine, yeni adaylarını birer yedek aday ile birlikte belirleyerek 23 Eylül 1983 tarihinde YSK'ye bildirdi. Aday listeleri YSK tarafından 26 Eylül'de ilan edildi. MGK seçime katılacak üç siyasi partinin veto edilen adaylar yerine bildirdiği 487 asil ve yedek aday üzerindeki incelemesini tamamladı ve kararını 30 Eylül'de partilere gönderdi. Konsey MDP'den 2, ANAP'tan 8 ve HP'den 11 milletvekili adayını veto etti.¹⁹⁵ Seçime katılacak siyasi partiler veto edilen milletvekilleri adayları yerine yeni aday bildiremeyeceklerdi. Dolayısıyla üç siyasi parti 6 Kasım 1983 Genel Seçimlerine 400 milletvekili yerine; MDP 397, ANAP 392, HP 389 kişilik eksik aday listeleri ile girmek zorunda kaldı.¹⁹⁶ Milletvekili adaylarının belirlenmesinin ardından 16 Ekim'de siyasi propaganda süreci başladı. Türkiye'de ilk kez parti genel başkanları 22 Ekim günü TRT'de canlı yayınlanan "Açık Oturum" programında bir araya geldi ve vaatlerini açıkladılar.¹⁹⁷ Liderlerin vaatlerine bakıldığında en belirgin farkların ekonomi ve güvenlik alanında olduğu görülmektedir. MDP lideri Turgut Sunalp özel sektöre ağırlık veren karma ekonomi modeli üzerinde dururken, terörün dış güçlerin tahriki ile oluştuğunu ve polisiye tedbirlerle önlenebileceğini söylemesi partisinin 12 Eylül felsefesinin devamı olduğu izlenimi yarattı. ANAP lideri Turgut Özal ekonomide devlet müdahalesini

¹⁹² T. Çavdar (4 Eylül 1983). "Yeni Meclise, Yeni Politikacıya Doğru". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 6; *Cumhuriyet Gazetesi* (24 Ağustos 1983). *Evren: Yeni Politikacı Tipi Yaratma Çabasındayız*. s. 1.

¹⁹³ *Cumhuriyet Gazetesi* (14 Haziran 1983). *MGK, Adayları 12 Gün İçinde İnceleyecek*. s. 1.

¹⁹⁴ *Tercüman Gazetesi* (22 Eylül 1983). *672 Aday Veto Edildi*. s. 1; *Milliyet Gazetesi* (22 Eylül 1983). *Üç Partiye Eşit Veto*. s. 1.

¹⁹⁵ *Cumhuriyet Gazetesi* (1 Ekim 1983). *3 Parti de Seçime Eksik Adayla Girecek*. s. 1.

¹⁹⁶ *Milliyet Gazetesi* (2 Ekim 1983). *Partiler Seçimlere Eksik Aday İle Giriş*. s. 7.

¹⁹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi* (22 Ekim 1983). *İki Saatte Bütün Kozlarını Paylaşacaklar*. s. 1; *Milliyet Gazetesi* (22 Ekim 1983). *En Büyük Miting Tv'de*. s. 1.

engelleyen liberal iktisadi programı benimsediğini söyleyerek anarşinin önlenmesi için öncelikle sosyal ve iktisadi sorunların düzeltilmesi gerektiğine vurgu yaptı. HP lideri Necdet Calp'ın ekonomi programı devletçiliğe önem veren karma ekonomi modelini oluştururken Özal gibi sosyal ve iktisadi konuların çözümlenmeden anarşinin sonlanmayacağı düşüncesindeydi.¹⁹⁸ Açık oturumun ardından TRT'de her bir liderin tek başına konuk oldukları basın toplantılarına yer verildi. 23 Ekim'de Necdet Calp¹⁹⁹, 24 Ekim'de Turgut Sunalp²⁰⁰ ve 25 Ekim Turgut Özal'ın²⁰¹ basın toplantıları yayınlandı. Üç lider açık oturum ve basın toplantıları sonrası belli ölçütler üzerinden değerlendirildi. Değerlendirme sonucunda Turgut Özal diğer liderlerden daha fazla “geçer not” aldı.²⁰²

Liderler propaganda süreci boyunca yurt genelinde seçim kampanyası ve mitingler düzenlediler. MDP lideri Sunalp'ın seçim gezilerinde dikkat edilecek en önemli husus; diğer iki liderden farklı olarak “12 Eylül ruh ve felsefesi”nin izlerinin hissedilmesidir.²⁰³ Sunalp'ın gezilerinde üzerinde durduğu vaatleri ve iktidar olmaları halinde yapılacak icraatları şu şekildedir: İşçinin, köylünün, memurun, kentlinin kısaca toplumdaki her kesimin sorunlarına çözüm aranacak; yüksek fiyatlı okul kitaplarının ücretlerindeki artış engellenecek;²⁰⁴ orta sınıfa önem verilecek; ekonomik ve sosyal dengesizlikler giderilerek refah ve adil bir toplum oluşturulacak;²⁰⁵ “kader mahkûmu” olarak bilinen suçlular için kısmi af çıkartılacak;²⁰⁶ hayat pahalılığı önlenecek;²⁰⁷ komünizmle mücadele edilecek;²⁰⁸ ülkenin her bölgesinde gelişmişlik ve kalkınma sağlanacak; üretim attırılarak enflasyon önlenecek; işsizlik sorunu üzerinde

¹⁹⁸ Y. Doğan (23 Ekim 1983). “Üç Lider, Üç Yaklaşım”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 11; Tevfik Çavdar'a göre açık oturum genel olarak değerlendirildiğinde enflasyon, işsizlik, Türk lirasının değer kaybı, tüketicinin korunması ve bu gibi Türk toplumunun önemli sorunlarına değinilmemesi; kısmen değinilen iktisadi sorunlara kalıcı ve somut çözümler üretilmemesi halkın beklentilerine cevap vermemiştir. Bkz. T. Çavdar (24 Ekim 1983). “Sunalp ve Özal Programa Sadık, Calp Esnekti”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 6.

¹⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1983). *HP Lideri Calp: Siyasi Yelpazede Anayasa Elverdiği Kadar Soldayız*. s. 1.

²⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Sunalp: Sadist Değilim Ama Genel Affa Karşıyım*. s. 1.

²⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi (26 Ekim 1983). *Turgut Özal: Bankerler Kendi Hataları Yüzünden Battı*. s. 6.

²⁰² Milliyet Gazetesi (24 Ekim 1983). *Özal Önde Gidiyor*. s. 3; Milliyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Basın Toplantılarında En Fazla Puanı Özal Topladı*. s. 7.

²⁰³ Turgut Sunalp seçim kampanyalarından öncede dile getirdiği ifadelerinde iktidara geleceğine kesin gözle bakıyor ve askeri yönetimin desteğine sahip lider imajı çiziyordu. Nitekim Turgut Sunalp'ın 28 Ekim günü Şanlıurfa gezisinde halka söylediği “bizim için önce devlet, sonra demokrasi, sonra iktidar gelir” sözleri MDP'ye “devlet partisi, muvazaa partisi” yakıştırmalarını destekler niteliktedir. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (3 Haziran 1983). *Sunalp: İktidar Çoğunluğunu Alabileceğimize İnaniyorum*. s. 1; Milliyet Gazetesi (7 Eylül 1983). *Sunalp: Ulusu'nun Yeri İktidar Olunca Saptanacak*. s. 1; Milliyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Sunalp: İktidara Ortak Olmak İstemiyoruz*. s. 1; Cumhuriyet Gazetesi (29 Ekim 1983). *Sunalp: MDP İktidar Olunca Şımaramayacağız*. s. 6.

²⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi (18 Ekim 1983). *Denenmiş Denemeyin*. s. 6.

²⁰⁵ Cumhuriyet Gazetesi (20 Ekim 1983). *Sunalp: Ekonomiyi Bürokrasi Darboğazından Mutlaka Çıkaracağız*. s. 1.

²⁰⁶ Hürriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Sunalp: Kısmi Af Çıkarabiliriz*. s. 13.

²⁰⁷ Cumhuriyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Sunalp: Hainler Dersini Alacak*. s. 6.

²⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi (28 Ekim 1983). *Sunalp: Horoz Ötünce Yanında Melaikler Olur*. s. 6.

önemle durulacak; anarşi ve terörün ortadan kaldırılması için her türlü tedbir alınacak; toprak reformu yasası ile ilgili düzenlemeler yapılacak;²⁰⁹ genel sağlık sigortası çıkartılacak; ülkeye yabancı sermayenin gelmesi teşvik edilecektir.²¹⁰

ANAP lideri Özal'ın gezilerinde üzerinde durduğu vaatleri ve iktidar olmaları halinde yapılacak icraatları şu şekildedir: Bakanlık sayısı azaltılacak;²¹¹ Turgut Özal'ın DPT Müsteşarıyken hazırladığı “Çukurova Bölgesel Kalkınma Projesi” uygulamaya konulacak;²¹² sanayileşmeye önem verilecek;²¹³ serbest liberal temele dayalı ekonomi modeline geçilecek;²¹⁴ askerlik süresi kısaltılacak; Türk ordusunun araç gereçlerinin modernizasyonu sağlanacak;²¹⁵ asgari ücret vergi dışı bırakılacak ve herkes gelirine göre vergi ödeyecek;²¹⁶ toplumu ayakta tutan “orta direk” güçlendirilecek;²¹⁷ ekonomik tedbirlerle aracılığı ile komünizmle mücadele edilecek;²¹⁸ hayat pahalılığı önlenecek ve tüketicinin alım gücü arttırılacak;²¹⁹ işsizlik sorunu çözülecek;²²⁰ işçilerin çalışma şartları iyileştirilecek; ülkede huzur ve güven tesis edilecek; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri kalkındırılacak;²²¹ dar gelirli vatandaş korunacak; kültür ve turizm sektörü canlandırılarak döviz kıtlığı sorunu önlenecek; “konut fonu” oluşturularak dar gelirli vatandaşların konut sorunu çözülecektir.²²²

HP lideri Calp'in gezilerinde üzerinde durduğu vaatleri ve iktidar olmaları halinde yapılacak icraatları şu şekildedir: İşsizlik sorununa kesin çözüm getirilmesi için yatırımlara öncelik verilecek; bürokraside gereksiz kaynak israfı önlenecek ve tasarruf sağlanacak; asgari ücret vergi dışı bırakılacak; Veraset ve İntikal Vergisi kaldırılacak;²²³ Doğu Anadolu Bölgesi'ni kalkındırmak amacıyla hayvancılık sektörüne dayalı endüstri yatırımlarına ağırlık verilecek;²²⁴ halkın can ve mal güvenliği sağlanacak; üretim arttırılacak; hayvancılığa ve tarıma dayalı sanayi geliştirilecek;²²⁵ dar gelirli vatandaşın sorunları birincil öncelik olacak; toplumun ısınma

²⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi (29 Ekim 1983). *Sunalp: MDP İktidar Olunca Şımarmayacağız*. s. 6.

²¹⁰ İ. Soysal, **age**, s. 2133.

²¹¹ Milliyet Gazetesi (2 Ekim 1983). *Türk Mucizesi 5 Yıl İçinde Gerçekleşebilir*. s. 1.

²¹² Milliyet Gazetesi (20 Ekim 1983). *Özal: Kaçakçıları İhracatçı Yapacağız*. s. 3.

²¹³ Milliyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Özal: Biz Sadece Yapacağımızı Vaat Ederiz*. s. 3.

²¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Özal: 4 Siyasi Eğilimin Tabanından da Oy Alacağız*. s. 6.

²¹⁵ Milliyet Gazetesi (30 Ekim 1983). *Özal: Askerlik Süresini Kısaltacağız*. s. 3.

²¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi (31 Ekim 1983). *Özal: Asgari Ücret Vergi Dışı Bırakacağız*. s. 10.

²¹⁷ Milliyet Gazetesi (2 Kasım 1983). *Orta Direğin Hali Ortada*. s. 7.

²¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi (2 Kasım 1983). *24 Ocak Kararlarıyla Marksistleri Dize Getirdik*. s. 6.

²¹⁹ Cumhuriyet Gazetesi (28 Ekim 1983). *Özal: Karnınız Tok, Sırtınız Pek Olacak*. s. 6.

²²⁰ Cumhuriyet Gazetesi (19 Ekim 1983). *Özal: İşçinin Dostu, Kaşıkla Verip Kepçeyle Alan Değildir*. s. 1.

²²¹ Cumhuriyet Gazetesi (2 Ekim 1983). *Bakanlıkları 18'e İndireceğiz*. s. 7.

²²² Cumhuriyet Gazetesi (4 Kasım 1983). *Konut Sorununu Çözeceğiz*. s. 8; İ. Soysal, **age**, s. 2135-2136.

²²³ Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1983). *Calp'in Basın Toplantısından*. s. 1.

²²⁴ Cumhuriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Calp: Doğu'nun Geri Kalmışlık Çemberini Kırmaya Kararlıyız*. s. 6.

²²⁵ Cumhuriyet Gazetesi (26 Ekim 1983). *Calp: Hayvancılığa Önemli Bir Kaynak Olarak Bakıyoruz*. s. 6; Milliyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Calp: “Tarım Mühendislerini Köylülerle Çalıştıracamız”*. s. 3.

ve yakacak sorunu çözülecek;²²⁶ konut sorunu çözülecek;²²⁷ yasal düzenlemeler ile işçinin refah seviyesi arttırılacak;²²⁸ küçük esnaf ve çiftçinin defter tutma mükellefiyeti kaldırılacak; atıl halde bekleyen fabrikalar tam kapasite ile donatılarak faaliyete geçecek;²²⁹ sosyal konutlardan emlak vergisi alınmayacak; “banker skandalı” ile gelirini kaybeden vatandaşların zararı telafi edilecektir.²³⁰

Bu süreçte Cumhurbaşkanı Kenan Evren seçime daha aylar varken yurt genelinde yaptığı gezilerde halka hangi partiye oy vermeleri yönünde telkinlerde bulunmaya başlamıştı.²³¹ Evren propaganda sürecinin başlamasıyla kendisine hangi partiyi desteklediği yönünde yöneltilen sorulara cumhurbaşkanının “tarafsızlığına” vurgu yaparak bu konuda görüşünü açıklamamıştı.²³² Ancak seçimler yaklaştıkça anket sonuçları toplumda Özal’a karşı oluşan sempatinin arttığını; MGK’ye gelen aylık istihbarat raporları seçimden ANAP’ın iktidar olarak çıkacağını bildiriyordu.²³³ Evren’in anlatımına göre kendisinden konseyin MDP’yi desteklediğine dair bir konuşma yapması istendi.²³⁴ Bu nedenle Cumhurbaşkanı Kenan Evren 4 Kasım 1983 günü TRT’de ulusa sesleniş konuşmasında diğer partilerin aleyhinde konuşarak kamuoyundan dolayı olarak MDP’yi desteklemelerini istemiştir.

3.1. 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçimleri

16 Ekim 1983 tarihinde başlayan 21 günlük propaganda süreci 5 Kasım’da bitmiş ve seçim yasakları başlamıştır.²³⁵ Milletvekili Genel Seçimleri 6 Kasım 1983 tarihinde nispi temsil sistemine göre yapılmıştır.²³⁶ YSK’nin açıkladığı verilere göre 19.767.366 kayıtlı seçmenin 18.238.362’si oy kullanmış ve toplam 17.351.510 oy geçerli sayılmıştır.²³⁷ Seçimlere %92.3’lük bir katılım sağlanmıştır. ANAP %45.1 oranında oy almış ve 211 milletvekili

²²⁶ Cumhuriyet Gazetesi (29 Ekim 1983). *Calp: Halk Tek Bir Partiye Destek İçin Yapılan Baskılardan Şikâyetçi*. s. 6.

²²⁷ Cumhuriyet Gazetesi (30 Ekim 1983). *Necdet Calp: İşsizlik ve Konut Sorununu Çözeceğiz*. s. 7.

²²⁸ Cumhuriyet Gazetesi (31 Ekim 1983). *Calp: Özgürlükleri Korumayı Geliştirmek Bizim Görevimizdir*. s. 10.

²²⁹ Cumhuriyet Gazetesi (1 Kasım 1983). *Calp: Ak Günler Yakındır*. s. 11.

²³⁰ Cumhuriyet Gazetesi (2 Kasım 1983). *Necdet Calp: Orta Direk Bel Vererek Yıkılacak Hale Geldi*. s. 6; İ. Soysal, *age*, s. 2134-2135.

²³¹ Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1983). *Kim Parti Kurarsa Kursun Diyemeyiz*. s. 1; Cumhuriyet Gazetesi (27 Haziran 1983). *Evren: 12 Eylül’e Karşı Olanları İyi Tanıyın*. s. 1; Milliyet Gazetesi (26 Haziran 1983). *Gelecek Oylarınıza Bağlı*. s. 1; Milliyet Gazetesi (26 Eylül 1983). *Evren: Boş Vaatlerde Bulunan Kişilerden Hesap Sorun*. s. 1; Milliyet Gazetesi (22 Ekim 1983). *Evren: Koalisyon İstemiyoruz*. s. 1.

²³² K. Evren, *age*, s. 305.

²³³ M. Yaşar, *age*, s. 186.

²³⁴ K. Evren, *age*, s. 393.

²³⁵ Cumhuriyet Gazetesi (5 Kasım 1983). *Dört Yıl Sonra Yapılacak İlk Seçime 24 Saat Kaldı*. s. 1.

²³⁶ Milliyet Gazetesi (6 Kasım 1983). *Sandık Başına*. s. 1.

²³⁷ T.C. Yüksek Seçim Kurulu (YSK). *1983-2007 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri*. [Erişim: 19.02.2021, <https://ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008>].

çıkarak seçimden iktidar partisi olarak çıkmıştır.²³⁸ HP %30.5 oy ile 117 milletvekili çıkarak ikinci parti; MDP %23.3 oy ile 71 milletvekili çıkarak üçüncü parti olmuştur.²³⁹

MDP lideri Sunalp seçim sonuçları üzerine yapmış olduğu açıklamasında milli iradenin üzerinde başka bir gücün olmadığını söyleyerek partisinin muhalefet görevini layığıyla yerine getireceğini söyledi.²⁴⁰ HP lideri Calp seçim sonuçlarından memnun olduğunu söyleyerek ülkede sosyal demokrat ilkeleri savunan ve benimseyen tabanın varlığına vurgu yaparak %30.5’lik oy oranına dikkat çekti.²⁴¹ Sandıktan iktidar partisi olarak çıkan ANAP lideri Özal vatandaşları hüsrana uğratmamak adına çok çalışacağını ifade etti ve sivil demokrasiye dönüşün sağlandığını açıkladı.²⁴² Seçimler Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve arkadaşlarının desteklediği partinin iktidarıyla sonuçlanmasa da Evren’in istediği gibi koalisyonsuz sonuçlandı.²⁴³ Evren 8 Kasım’da Cumhurbaşkanlığı Köşkü’ne Özal’ı davet ederek seçim zaferi dolayısıyla tebrik etti. Evren seçimlerin tam bir demokratik sistem içerisinde gerçekleştiğini söyleyerek çoğunluğun kararına saygı duyulması gerektiğini dile getirdi. Özal ise gelecek dönemin birlik ve beraberlik içerisinde geçeceğini ifade ederek ülkeyi tekrar güvenli bir seçim ortamına kavuşturan Evren’e, MGK’ye ve TSK’ye teşekkür etti. Cumhurbaşkanı Evren 9 Kasım günü HP ve MDP liderlerini Çankaya’ya davet ederek seçimler üzerine görüşme gerçekleştirdi. Evren her iki lideri seçim sonuçları dolayısıyla tebrik etti. Necdet Calp’i ilk kez siyasete atılmış olmasına rağmen gösterdiği başarı için kutladı. Turgut Sunalp’i asker kökenli olmasına rağmen siyaset arenasında göstermiş olduğu başarı için tebrik ederek partisinin azımsanmayacak derecede oy aldığını ifade etti. Evren her iki muhalefet partisi liderini mecliste yapıcı olmaya ve ülkenin yeniden 12 Eylül öncesine dönmemesi için çalışmaya davet etti.²⁴⁴ Cumhurbaşkanı Evren MGK’nin hukuki varlığının sona ermesi nedeniyle yapmış olduğu konuşmasında Konseyin bugüne kadar verdiği bütün sözleri yerine getirdiğini belirterek;²⁴⁵ 7 Aralık 1983’te Turgut Özal’a hükümeti kurma görevini verdi.²⁴⁶ Hükümeti kurmakla görevlendirilen Özal hazırladığı Bakanlar Kurulu listesini 12 Aralık’ta Cumhurbaşkanı’na sundu. Evren tarafından incelenen liste 13 Aralık’ta değiştirilmeden onaylandı.²⁴⁷ Evren 14 Aralık’ta Başbakan Turgut Özal ve Bakanlar Kurulu

²³⁸ Hürriyet Gazetesi (7 Kasım 1983). *Seçmen “Özal” Dedi.* s. 1.

²³⁹ T.C. Yüksek Seçim Kurulu (YSK). *1983-2007 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri.* [Erişim: 19.02.2021, <https://ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008>].

²⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1983). *Sunalp: Milletın Kararı Üzerine Kimse Çıkamaz, Çıkamalıdır Da.* s. 1.

²⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1983). *Calp: HP Örnek ve Güçlü Muhalefet Olacak.* s. 1.

²⁴² Cumhuriyet Gazetesi (9 Kasım 1983). *Özal: Normal Yollarla Sivil Demokrasiye Dönülmüştür.* s. 1.

²⁴³ Milliyet Gazetesi (9 Kasım 1983). *Evren: Dediğimiz Gibi Koalisyonsuz Hükümet Oldu.* s. 3.

²⁴⁴ Cumhuriyet Gazetesi (10 Kasım 1983). *Evren, Sunalp’e: Küçümsenmeyecek Sonuç Aldınız; Calp’e: Başarınız Hakikaten Takdire ve Övgüye Değer.* s. 1.

²⁴⁵ Milliyet Gazetesi (7 Aralık 1983). *Evren: Huzur İçinde Görevi Devrediyoruz.* s. 1.

²⁴⁶ Milliyet Gazetesi (8 Aralık 1983). *Gözler Özal’da.* s. 1.

²⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi (14 Aralık 1983). *İşte 45. Hükümet.* s. 1.

üyelerini Çankaya'ya davet etti.²⁴⁸ Kurul üyelerini tebrik ederek önceliklerinin vatandaşın ekonomik problemleri olması gerektiğini ifade eden Evren, devlet yararına işler yaptıkları sürece hükümetin yanında yer alacağını söyledi.²⁴⁹

Böylece 12 Eylül darbesiyle birlikte başlayan askeri rejimin anti-demokratik uygulamaları; eylemleri ve yasakları üç yılın sonunda sona ermiş, sivil demokrasiye geçilerek Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır.

²⁴⁸ Milliyet Gazetesi (15 Aralık 1983). *Evren Bakanlar Kurulu'nu Kabul Etti*. s. 1.

²⁴⁹ Cumhuriyet Gazetesi (15 Aralık 1983). *Parti Gözlüğü Takmayın*. s. 1.

İKİNCİ BÖLÜM

MEHMET YAZAR'IN SİYASET SAHNESİNE ÇIKIŞI VE DYP GENEL BAŞKAN ADAYLIĞI SÜRECİ

1. Mehmet Yazar'ın Hayatı ve Siyaset Sahnesine Adımı

Mehmet Yazar, 4 Haziran 1936 günü Kayseri'de Mustafa-Servet Yazar çiftinin ilk çocuğu olarak dünyaya geldi. Kayseri'nin eski ailelerinden olan Çantıkoğulları sülalesinden Mustafa Yazar okuma- yazma bilen, Türk musikisine ilgi duyan aydın bir kişiliğe sahipti. Anne Servet Yazar ise Güllük İmamı ailesine mensup, ev hanımıdır.²⁵⁰

Mehmet Yazar ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini Kayseri'de tamamladı. Çalışkan bir öğrenci olan Yazar, 1960 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden (İTÜ) Yüksek Makine Mühendisi olarak mezun oldu. Askerlik hizmetini 1960-1962 yılları arasında Ankara Ordonat Okulu ve Ankara Ana Tamir Fabrikası'nda Yedek Subay olarak bitirdi. Mehmet Yazar askerlik hizmetini tamamladıktan sonra Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) Silah Fabrikası ve Etimesgut Uçak Fabrikası'nda 1965 yılına kadar imalat müdürü ve imalat mühendisi olarak çalışmaya başladı. 1965 yılında Ankara'da Kübra Hanımla evlendi.

Aynı yıl memurluk görevinden istifa eden Yazar, serbest ticaret yapmaya başladı. Mehmet Yazar 1966 yılında makine imalatı ve ithalatı yapan bir aile şirketi kurarak iş hayatına atıldı. 1976 yılında Yazar Pompa Sanayi A.Ş. ve 1977 yılında Misan Makine Sanayi'yi kurdu. 1977 yılında Ankara Sanayi Odası Meslek Komitesi Başkanlığı'na seçildi. 27 Mayıs 1979'da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı oldu.²⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti'nin en etkili meslek kuruluşları arasında yer alan TOBB, 15 Mart 1950 tarih ve 7457 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5590 Sayılı Kanun ile kuruldu.²⁵² 5290 Sayılı Kanunun yayımlandığı tarihe kadar birbirlerinden ayrı ve bağımsız bir şekilde hareket eden mevcut 32 Ticaret ve Sanayi Odası, 8 Ticaret Odası, 1 Sanayi Odası ve 20 Ticaret Borsası'nın temsilcileri, 6 Şubat 1952'de bir araya gelerek TOBB'u kurmuştur.²⁵³ TOBB idari ve temsili işlevleri üstlenmiş, kamu kurumu

²⁵⁰ Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

²⁵¹ TOBB Web Sitesi. *Eski Başkanlar*. [Erişim: 9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/EskiBaskanlar.php>].

²⁵² TOBB kuruluşu, amacı, yapısı, görevleri ve organları hakkında detaylı bilgi için bkz. TOBB Web Sitesi. [Erişim 9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php>]; 5290 Sayılı Kanun değişen koşullar karşısında yetersiz kalmasıyla 1 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5174 Sayılı “Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu” ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. TOBB Web Sitesi. *Kuruluşu/Görevleri/Organları*. [Erişim: 9.9.2021, https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Kurulus_Gorev_Organ.php].

²⁵³ TOBB Web Sitesi. *Sorularla TOBB*. s. 1. [Erişim:9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/seri-yayinlar/sorularla-tobb-web.pdf>].

niteliğinde bir tüzel kişiliğine sahip üst düzey meslek kuruluşudur.²⁵⁴ Genellikle küçük ve orta boy ölçekli Anadolu sanayicisinin ve özel sektörün yasal temsilcisi niteliğindedir.²⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin en etkili sivil toplum kuruluşlarından biri olan TOBB siyasetle iç içedir ve sağ eğilimlidir.²⁵⁶ Kuruluşundan itibaren AP ve DYP'nin ağırlığı görülmektedir. TOBB Başkanlığı'na seçilecek bir kişinin genellikle merkez sağın lideri Süleyman Demirel tarafından desteklenen kişiler olduğu görülmektedir.²⁵⁷ 1979 yılında TOBB Başkanı seçilen Mehmet Yazar da dönemin AP lideri Süleyman Demirel'in desteğini almıştır.²⁵⁸ Mehmet Yazar'ın TOBB Başkanı olmasıyla dolaylı olarak siyasetin içinde yer alması kaçınılmaz oldu. Nitekim Yazar, başkan olduktan kısa bir süre sonra 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi gerçekleşmiş ve birçok meslek kuruluşu kapatılmıştı. TOBB ise 12 Eylül'den sonra varlık gösteren en etkili meslek kuruluşu olmuştu. TOBB Başkanı Mehmet Yazar, sivil demokrasiye dönüş gerçekleşirken 1983 yılında siyasi parti faaliyetlerine izin verilmesi ile siyasi yelpazenin sağ kanadında kurulacak siyasi partilerin lider ve kadroları ile iletişime geçti.²⁵⁹ Yazar, bu dönemde Başbakan Bülend Ulusu, Aydın Yalçın gibi isimler ile siyaset ve ekonomi konularında konuşuyor; sağda bütünleşmenin sağlanması için temaslarda bulunuyordu.²⁶⁰ Ancak bu dönemde sağ siyasi partiler birleşme ve bütünleşmeden yana tutum sergilemediler. Her hangi bir siyasi partiden politikaya atılmayan TOBB Başkanı Mehmet Yazar, bir süre beklemeyi tercih etti.²⁶¹

25 Mart 1984 Yerel Seçimleri ile parlamentoda bulunan ANAP %42, HP %8, MDP %7; parlamento dışında kalan SODEP %22, DYP %13 ve RP %5 oranında oy aldı.²⁶²

²⁵⁴ TOBB Web Sitesi. *Sorularla TOBB*. s. 1. [Erişim:9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/seri-yayinlar/sorularla-tobb-web.pdf>].

²⁵⁵ TOBB Web Sitesi. *Amacı ve Yapısı*. [Erişim: 9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AmaciveYapisi.php>].

²⁵⁶ B. Tanık (1996). “1980 Sonrası Meslek Kuruluşları ve Etkinlik”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 14, s. 958.

²⁵⁷ M. K. Öke (1996). “Odalar Birliği”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 14, s. 961.

²⁵⁸ Mehmet Yazar, Sanayi Odası başkanı görevindeyken açık oturumlara katılmış, sol akımına karşılık sağın savunuculuğu görevini üstlenmişti. TOBB Başkanlığına seçilmeden önce dönemin büyük sanayici iş adamlarından Alaattin Ceceli, Yazar'a “Ağa (Mehmet Yazar'a böyle seslenirdi), Sen bulunduğun her açık oturumda, sokakta, sanayide gerekirse vatan için ölmeye hazırım demiyor muydun?” dedi. Yazar “Evet, hazırım diyordum” dedi. Ceceli ise “O zaman ölme zamanın geldi. Öleceksin” diyerek Yazar'ı TOBB Başkanlığına aday olmasını istemiştir. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021); Bugüne kadar Türk siyaset sahnesine atılan birçok devlet ve siyaset adamı TOBB bünyesinden çıkmıştır. Örneğin; Necmettin Erbakan, Ersin Faralyalı, Şadi Pehlivanoglu, Yalım Erez vs. Bkz. M. K. Öke, *age*, s. 961.

²⁵⁹ Mehmet Yazar 1983 yılında siyasi parti faaliyetlerine izin verilmesinden itibaren “Türkiye'nin kurtuluşu nasıl olabilir? Türkiye'nin iktisadi sorunları nasıl çözülebilir? Sağ nasıl bütünleşebilir?” gibi sosyal ve ekonomik sorunlara cevap arayarak yavaşça politikaya atılımının altyapısını oluşturmuştur. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

²⁶⁰ Mehmet Yazar'ın hedefi ortaya koyduğu “3'üncü Akım Projesi”nin hayata geçirilmesiydi. Projenin temel amacı merkez sağı tek bir çatı altında bütünleştirmekti. Mehmet Yazar “merkez sağ bütünleşmez ise tarih bizi asla affetmeyecektir” fikrindeydi ve sağın bölünmesini engellemek istedi. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

²⁶¹ Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

²⁶² Cumhuriyet Gazetesi (26 Mart 1984). *Özal'a Güvenoyu*. s. 1.

Toplumun %40'lık bir kesiminden oy almış fakat parlamentoda temsil hakkı olmayan muhalefet partilerinden sonra olağandışı bir durum ortaya çıktı.²⁶³ Bu siyasi gelişme sonrası merkez sağda; birlik ve beraberliğin sağlanması amacıyla “parçalanmış sağ” toparlayacak, alternatif yeni bir sağ siyasi partinin kurulması görüşü oluştu.²⁶⁴ Sağda yeni lider arayışı TOBB Başkanı Mehmet Yazar adının sıklıkla basın ve yayın organlarında gündeme getirilmesi ile ağırlık kazandı.²⁶⁵ Çünkü Yazar, ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal’a ve ANAP Hükümeti’ne muhalif nitelikte demeçlerde bulunuyordu.²⁶⁶ Yazar, ANAP Hükümeti’nin 24 Ocak Kararları ile uygulamaya konulan ekonomi politikalarını “zayıf ve yetersiz” buluyor, buna karşılık yeni bir “alternatif ekonomik model” öneriyordu.²⁶⁷ Bu nedenle Yazar’ın dağılmış sağ toparlamak amacıyla kurulacak “yeni bir siyasi parti” ile veya DYP’nin Mayıs ayında yapılacak büyük kongresinde “genel başkanlık” koltuğuna aday olarak siyasete atılacağı gündemdeydi.²⁶⁸

²⁶³ Milliyet Gazetesi (28 Mart 1984). *İktidar Rahat Muhalefet Huzursuz*. s. 1; MDP 25 Mart 1984 Yerel Seçimlerinde aldığı yenilginin ardından art arda istifalar krizi yaşayarak erimeye başlamış, sağ siyasi partiler sayıca çoğalmış ve parçalanmıştı.

²⁶⁴ İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

²⁶⁵ 1983 yılında siyasi çizgisi ortaya çıkan TOBB Başkanı Mehmet Yazar’ın merkez sağ misyonda hizmet etme düşüncesi vardı. Mehmet Yazar, Turgut Özal Hükümeti’ne yönelttiği eleştiriler ile sağ kanada mesaj vermişti. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021). DYP MKYK üyesi İbrahim Çetinkaya bu süreçte Mehmet Yazar’ın demeçlerini dikkatle izlediğini de belirterek, o dönemde Mehmet Yazar’ın “sağın güçlü lideri” olarak görüldüğünü ifade etti.

²⁶⁶ Milliyet Gazetesi (22 Nisan 1984). *Yazar: Enflasyon Bu Yıl %25’in Üstünde Olur*. s. 1; Cumhuriyet Gazetesi (31 Mayıs 1984). *İşadamı Karamsar*. s. 1; Milliyet Gazetesi (2 Eylül 1984). “200 Milyar 18 Şirkete Paylaşılır”. s. 4; Milliyet Gazetesi (14 Eylül 1984). *Yazar, Muhalefet Bayrağı Açtı*. s. 7; Cumhuriyet Gazetesi (18 Eylül 1984). *Yazar: Hükümetin Dış Ticaret Sistemini Benimsemedik*. s. 9; Milliyet Gazetesi (30 Eylül 1984). *Yazar: Enflasyon İle Mücadele Başarısız*. s. 7; Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

²⁶⁷ Milliyet Gazetesi (1 Aralık 1984). *KDV Ertelensin*. s. 4; Cumhuriyet Gazetesi (14 Eylül 1984). *Yazar: Yeni Ekonomik Politika Şart*. s. 1; Cumhuriyet Gazetesi (2 Ekim 1984). *Yazar: 24 Ocak’ın Selameti İçin Yeni Yaklaşımlar Önerdik*. s. 8; Cumhuriyet Gazetesi (8 Ekim 1984). *Yazar: Arzı Arttırmaya Dönük Politika Uygulama Zamanı Geldi*. s. 9; Cumhuriyet Gazetesi (14 Ekim 1984). *Yazar: 500 Atıl Tesise Az Destekle, Trilyonluk Ek Üretim ve 60 Bin Kişiyi İş Sağlar*. s. 9.

²⁶⁸ Milliyet Gazetesi (21 Ocak 1985). *Mayıs’ta Politika*. s. 6; TOBB Başkanı Mehmet Yazar siyasete atılacağı yönünde ortaya çıkan söylentileri “doğrulamıyordu” fakat “reddetmiyordu” da. Bkz. Milliyet Gazetesi (28 Ocak 1985). *Yazar: “Yarının Ne Olacağını Allah Bilir”*. s. 9; Bu süreçte Mehmet Yazar’ın danışmanları, merkez sağda kurulacak yeni bir partinin sağ parçalayacağını ve bunun ağır sonuçlara yol açabileceğini söyledi. Mutlaka siyaset yapılacaksa tek yolun Mehmet Yazar’ın DYP’den politikaya atılarak “sağı bütünleştirmesi” olarak görüldü. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021); H. Turgut, *age*, s. 352; Mehmet Yazar’ın DYP’den genel başkan adaylığı ihtimalini değerlendiren DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, Mehmet Yazar’ın kendi mesleğinde oldukça başarılı olduğunu fakat dernek faaliyetleri ile siyasi parti faaliyetlerinin ayrı şeyler olduğunu; zor şartlar altında kurulan DYP’nin siyasi tecrübesi olmayan birine teslim edilemeyeceğini ifade etti. Ayrıca Mehmet Yazar henüz DYP genel merkezi ile irtibata geçmemişti. Yıldırım Avcı’ya göre Mehmet Yazar “siyasete atılmak” gibi bir hatada bulunmamalıydı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (9 Şubat 1985). *Avcı, Yazar’a Direniyor*. s. 1; Mehmet Yazar’ın DYP’den politikaya atılacağı iddialarından sonra DYP basın ve yayın organlarında manşetleri süslemeye başladı. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021); Mehmet Yazar konusu ile ilgili sağda farklı tutumlar sergileniyordu. Yazar’ın “sağda güçlü alternatif lider” olabileceğini düşünen çevreyi bu görüşe sevk eden en önemli sebep; Yazar’ın 12 Eylül yönetim kadrosu ile arasındaki iyi ilişkilerdi. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez bir Cumhurbaşkanı, TOBB’u ziyaret etmişti. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (5 Ocak 1985). *Yazar: Enflasyonu Evren’e Şikâyet Etti*. s. 1; Bu durumda Yazar, 12 Eylül’ün güç odakları ile barışı sağlayabilirdi. Başka bir görüşe göre Başbakan Turgut Özal’ın ekonomi bilgisi karşısında, ANAP Hükümeti’ne karşı muhalefet edebilecek tek kişi Mehmet Yazar’dı. Diğer bir görüşe göre Mehmet Yazar, DYP kongresinde parti liderliğini kazanmalı, “Çelebi Mehmet” olarak partiyi içinde bulunduğu fetret devrinden çıkartarak merkez sağ DYP çatısı altında birleştirmeliydi.

Yazar, 9 Mart 1985 tarihinde içinde bulunduğu mesleki konumunun politikaya atılmasına mani olduğunu fakat tabandan kendisine gelen ilginin devam etmesi halinde görevinden istifa ederek siyaset sahnesine “bir nefer ve sorumlu olarak” katılacağını ifade etti.²⁶⁹ Yazar’ın bu açıklamaları siyasete atılacağı savını güçlendirdi ve sağ kanatta süren tartışmalara yenisini ekledi.²⁷⁰

Bu süreçte yurt genelinde ilçe kongreleri düzenlemekte olan DYP yönetiminin gündemini “Mehmet Yazar’ın genel başkan adaylığı” konusu oluşturdu.²⁷¹ DYP MKYK üyesi Hüsamettin Cindoruk 10 Mart 1985 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen DYP İlçe Kongresinde “*Bu partinin genel başkanı kim olacak diye merak etmeyin. Bu partinin bir bileni, bir soranı vardır. O ne derse o olacaktır*” açıklamalarıyla Mehmet Yazar’ın adaylığı konusunda Süleyman Demirel’in varlığına dikkat çekti.²⁷² DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, parti içinde genel başkanlık görevini yerine getirebilecek kişilerin olduğunu belirterek, Mehmet Yazar’ın adaylığına karşı olduğunu açıkladı.²⁷³

TOBB Başkanı Mehmet Yazar, 22 Mart günü DYP Kayseri İl Başkanı Mustafa Derin ile görüşerek partiye üyelik kaydını yaptırmak istediğini bildirdi.²⁷⁴ Yazar’ın, DYP’den politikaya atılarak genel başkanlığa adaylığını koyma “olasılığı” DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı başta olmak üzere parti üst yönetimini harekete geçirdi.²⁷⁵ Avcı, partinin zorlu süreçlerden geçerek kurulduğunu belirterek, “*partiyi ellerimle başkasına teslim etmem*” sözleriyle Yazar karşısında tavrını ortaya koydu.²⁷⁶ DYP Genel Başkan Yardımcısı Nazif Kocayusufpaşaoğlu, “*Mehmet Yazar’a yeşil ışık hiçbir vakit yanmamıştır, yanmayacaktır... DYP’de kim genel başkan olacak bilmiyorum ama kim olmayacak çok iyi biliyorum*” sözlerine, partisinin “Mehmet Yazar olayı” diye bir sorunu olmadığını da ekleyerek Yazar’ın adaylığına tepkisini gösterdi.²⁷⁷

²⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi (10 Mart 1985). *Yazar: Siyasete Gireceğim*. s. 1.

²⁷⁰ Necmettin Cevheri ve İsmet Sezgin gibi isimlerle görüşerek Mehmet Yazar’ın DYP’ye “sade bir üye değil, genel başkan aday” olarak katılacağını bildiren İbrahim Çetinkaya, DYP yönetiminin Mehmet Yazar’ın TOBB’dan istifa ederek DYP’ye katılmasını istediklerini, bu sürecin “demokratik” işleyeceği güvencesini kendisine verdiklerini ifade etti. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

²⁷¹ DYP’nin önemli üyelerinden biri olan ancak 1982 Anayasası’nın getirmiş olduğu geçici siyasi yasaklar nedeniyle aktif politika yürütemeyen İhsan Sabri Çağlayangil “*DYP’ye lider aramadıklarını, var olan lidere sadece ‘şapka’ aradıklarını*” söyleyerek genel başkanlık tartışmaları karşısındaki tavrını açıkça ortaya koydu. Çağlayangil’e göre Mehmet Yazar’ın genel başkanlık konusunda isteği varsa, öncelikle sade bir vatandaş olarak partiye üye olmalı ve normal yollar ile genel başkanlık yarışına girebileceği şartını unutmamalıydı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (10 Mart 1985). *Mehmet Yazar ve DYP*. s. 6.

²⁷² Cumhuriyet Gazetesi (11 Mart 1985). *Cindoruk: DYP’nin Bir Bileni Vardır, Onun Dediği Olur*. s. 7.

²⁷³ Cumhuriyet Gazetesi (12 Mart 1985). *Avcı: DYP’yi Muvazaa Partisi Yapmak İstiyorlar*. s. 7.

²⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi (26 Mart 1985). *Yazar Geliyor*. s. 1.

²⁷⁵ Milliyet Gazetesi (3 Nisan 1985). *DYP’de Yazar’a Karşı Bütünleşme*. s. 6.

²⁷⁶ Milliyet Gazetesi (1 Nisan 1985). *Partiyi Ellerimle Başkasına Teslim Etmem*. s. 9.

²⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi (2 Nisan 1985). *Sağda İç Hesaplaşma*. s. 1; DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Gölhan “*Sayın Yazar’ın üyeliği bize güç katar. Ancak teşkilatla yaptığım temaslarda gördüm ki Yazar treni*

TOBB Başkanı Mehmet Yazar'ın politikaya atılabilmesi için, DYP'ye sade bir vatandaş olarak üye olması gerekiyordu. Bu nedenle Yazar, 3 Nisan 1985 tarihinde Ankara Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı'ndan istifa etti. Aynı gün DYP'nin ilçe kongrelerini kazanan ilçe başkanlarına tebrik mektubu gönderen Yazar, şöyle diyordu:

“Doğru Yol gibi gerçek demokrasiye inanmış bir partinin ilçe başkanlığına seçilmenizden dolayı sizi yürekten tebrik ederim(...) Şu veya bu nedenle ki bu nedenler malumdur. Milliyetçi sağ darmadağındır. Kimimiz bizler gibi Doğru Yol'da, kimimiz ANAP içerisinde, kimimiz MDP'de, kimimiz Refah Partisi içerisinde bölük pörçük milletimizin ve memleketimizin refahı, devletimizin güçlü olması yolunda koşturup duruyoruz. Artık toparlanma zamanı gelmiştir(...) Dağınık olmayalım, dağınıklık solu alternatif yapar. Sol bir defa geldi mi kolay gitmez. Doğru Yol bütün milliyetçi sağı derleyip toparlamalıdır. Doğru Yol önümüzdeki ilk seçim iktidar olmalıdır(...)”²⁷⁸

Mehmet Yazar, 4 Nisan 1985 tarihinde Ankara'da düzenlenen Genişletilmiş Başkanlar Kurulu Toplantısı'nda, TOBB Başkanlığı görevinden istifa etti.²⁷⁹ Daha sonra DYP Genel Merkezi'ni ziyaret etti.²⁸⁰ Yazar, DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı'ya *“Yarın Kayseri'de DYP'ye katılacağım(...) Yürekten bağlı olduğumuz büyük Türkiye'nin hürriyet ve demokrasimücadelesinde bir fert, bir nefer olarak göreve talibim, bu uzun ve çileli bir yoldur, bu yolda yürüyoruz”* açıklamalarında bulundu.²⁸¹ Yazar'ın “resmen” politikaya atılması ile çalışmalar başladı.²⁸² Yazar'ın kurmaylarının birincil hedefi çeşitli basın ve yayın organları ile Yazar'ın

kaçırmış. Tabii isterse başkanlığa yine aday olabilir” dedi. DYP Kurucular Kurulu üyelerinden Tevfik Fikret Alparslan, İsmail Heral gibi isimler Mehmet Yazar'ın partiye katılmasını olumlu karşılarken, başkan adaylığı hakkında konuşabilmek için öncelikle Yazar'ın DYP üyesi olması gerektiğini ifade ettiler. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (2 Nisan 1985). *Yazar'a Yeşil Işık Hiç Yanmadı*. s. 7; Süleyman Demirel'in siyasi yasaklığı olduğu bu dönemde “Bir Bilen” ve “Antrenör” sıfatları ile perde arkasından DYP'yi yönlendirdiği unutulmamalıdır. Peki, Mehmet Yazar genel başkan adaylığı konusunu “Bir Bilen”e danıştı mı? Yazar genel başkanlık mücadelesine başlamadan önce DYP'nin “ağır topları” arasında bilinen ve Demirel'in “dava arkadaşım” dediği İhsan Sabri Çağlayangil ile görüştü. Çağlayangil'in anlatımına göre bu görüşmede Mehmet Yazar kendilerinden destek aramadı ancak karşısına bir engel olarak çıkmamalarını istedi. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (3 Nisan 1985). *Yazar'ın “Geçiş Dönemi” Başladı*. s. 7; Cumhuriyet Gazetesi (4 Nisan 1985). *DYP'de Mücadele Kızıştı*. s. 1.

²⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi (4 Nisan 1985). *Sağ Toparlanmalı*. s. 13; Milliyet Gazetesi (4 Nisan 1985). *“Dağınıklık Solu Alternatif Yapar”*. s. 9.

²⁷⁹ Güneş Gazetesi (5 Nisan 1985). *Yazar, Artık Politikacı*. s. 9; Yazar, veda konuşmasında demokrasi ve hürriyetin vazgeçilmez bir unsur olduğunu vurguladı. Başbakan Turgut Özal ve ANAP iktidarının ekonomik politikalarını eleştirdi. Enflasyonla mücadelede yeni, akılcı ve doğru tedbirlerin bir an önce uygulamaya konulma zamanının geldiğini söyledi. Mehmet Yazar, konuşmasını Mithat Cemal Kuntay'ın *“Ölmez bu vatan, farz-ı muhal ölse de hatta; Çekmek kurre'nin sırtı bu tabut-u cesimi”* beyti ile tamamladı. Bkz. Milliyet Gazetesi (5 Nisan 1985). *Yazar, Nihayet Politikada*. s. 10.

²⁸⁰ Mehmet Yazar, DYP Genel Merkezi'ne *“Yazar Pompa A.Ş.'nin sahibi, DYP üye adayı”* sıfatı ile sade bir vatandaş olarak girdi. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (5 Nisan 1985). *Gelen Küheylan Mı Yoksa Düldül Mü?*. s. 6; DYP Genel Sekreter'i Refik Sunol, Mehmet Yazar'ı *“Partimize şeref verdiniz”* sözleri ile gülümseyerek karşıladı ve Yazar'ın yakasına DYP rozeti taktı. Bkz. Tercüman Gazetesi (5 Nisan 1985). *Avcı-Yazar DYP'de Buluştu*. s. 10; Sunol, bu davranışı parti yönetiminde tepkilere neden olmuş, Sunol “Yazar'cı” olarak suçlanmıştı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (5 Nisan 1985). *DYP Genel Sekreteri Refik Sunol: Yazar'ı Desteklemek Vatana Hıyanet Değil*. s. 6.

²⁸¹ Hürriyet Gazetesi (5 Nisan 1985). *İşte Politika*. s. 11; DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, Mehmet Yazar'ı “mesafeli” karşıladı. Bkz. Tercüman Gazetesi (5 Nisan 1985). *Avcı-Yazar DYP'de Buluştu*. s. 10; Mehmet Yazar'ın TOBB'a veda ettiği saatlerde DYP Genel Merkezi'nde bir toplantı yapıldı. Toplantıda Mehmet Yazar'ın aleyhinde gösterilen tutum ve davranışların partiye zarar verebileceği düşüncesiyle, Yazar'a hoşgörülü davranılması kararı alındı. Bkz. Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *DYP'nin Kararı: “Yazar'a Saygılı Davran”*. s. 3.

²⁸² Mehmet Yazar ve danışmanları Ankara/Sihhiye'de çalışmaların yürütülmesi için bir ofis kiraladı. Bu ofis “grup çalışma merkezi” oldu. Mehmet Yazar'a destek veren kişiler arasında yer alan İbrahim Çetinkaya, DYP Genel

halka tanıtılması ve “iyi” bir kamuoyu oluşturulmasıydı. Bu konuda el kitapçığı, broşür, gazete gibi çeşitli iletişim araçları kullanıldı.²⁸³ Yazar, 5 Nisan 1985 tarihinde DYP Kayseri İl Merkezi’ne geçerek partiye üyelik kaydını yaptırdı.²⁸⁴ Resmen DYP üyesi olan Mehmet Yazar, burada yaptığı konuşmada şöyle diyordu: “DYP kervanının muhterem üyeleri. 1946’dan beri dalgalanan hürriyet ve demokrasi bayrağının altına bu hizmet kervanına bir nefer olarak katılmak üzere aranızda geldim. Kayseri’nin Çoraklar Mahallesi’nden beni bu göreve getiren Allah’ıma hamdolsun. Bu dava bu meşale dalga dalga yürüyecektir. Bu kervana en ufak bir katkı olursa Allah’a şükrederim.”²⁸⁵

1.1. 14-15 Mayıs 1985 Tarihli DYP I. Büyük Kongresi’ne Giden Süreç

Mehmet Yazar, 6 Nisan 1985 tarihinde Eskişehir’de yapılacak DYP İl Kongresi’ne katılmak için DYP Genel Merkezi’nde, Genel Başkanı Yıldırım Avcı olmak üzere parti yöneticileri, eski milletvekilleri ve basın mensupları ile buluştu.²⁸⁶ DYP Eskişehir İl Kongresi’nde Yıldırım Avcı ile Mehmet Yazar partililer tarafından karşılandı.²⁸⁷ Karşılama sırasında Mehmet Yazar’a daha fazla ilgi gösterilmesi dikkat çekti.²⁸⁸ Kongrede ilk söz Genel Başkan Yıldırım Avcı’ya verildi. Avcı, DYP’de görev almak isteyenlerin bunu bir yarış haline getirmeyerek, partiyi zedelemekten yapmaları gerektiğini söyledi.²⁸⁹ Avcı, “*Ekonomi her şey değildir. Öyle olsaydı, partilerin başına ekonomi profesörleri gelirdi*” sözleri ile isim

Merkezi’nde Genel Başkan Yıldırım Avcı’nın bulunmasından dolayı, çalışmaların ayrı bir yerde daha sağlıklı yürütülebileceğine kanaat getirdikleri için ofis kiraladıklarını ifade etti. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

²⁸³ DYP MKYK üyesi İbrahim Çetinkaya bu süreçte Mehmet Yazar’ın en büyük destekçilerinden biriydi. Çetinkaya, Yazar’a karşı DYP kanadında oluşacak “*tepeden inmeci*” yaklaşımın ortadan kaldırılması için özellikle sıkı bir çalışma yürütüldüğünü ifade etti. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

²⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi (5 Nisan 1985). *Yazar ‘Küheylan’la Geliyor.* s. 6; Ankara’dan memleketi Kayseri’ye gelirken otobüste gazetecilerin sorularını yanıtlayan Mehmet Yazar, ilk siyasi demecini ANAP Hükümeti’nin ekonomi politikalarını eleştirerek verdi. Bkz. Milliyet Gazetesi (6 Nisan 1985). “*ANAP, Yakında Çözülebilir*”. s. 6; Mehmet Yazar, Kayseri’de vatandaşlar tarafından sevgi gösterileri ve “Hoş geldin Yazar”, “Büyük Başkan”, “Seninle Gurur Duyuyoruz” sloganları ile karşılandı. Bkz. Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). “*Çantıkların Memet Özal’a Karşı.*” s. 9; DYP’ye kaydını yaptırdırken nakdi bağış yapan Mehmet Yazar “*Bu miktar çam sakızı çoban armağanı, partiye bütün varlığımla katılıyorum*” dedi. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (6 Nisan 1985). *Yazar Sahnede.* s. 1.

²⁸⁵ Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *Milletin Neferiyiz.* s. 1.

²⁸⁶ Güneş Gazetesi (6 Nisan 1985). *Yazar, Eskişehir’de Ringe Çıkıyor.* s. 9; DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, Mehmet Yazar’ı DYP’nin seçim otobüsü “Süvari”ye, genel başkanlık için aday sayısının fazla olduğunu bu nedenle kongreye birlikte iştirak etmenin “güç birliği” yapıyor şeklinde lanse edilebileceğini söyleyerek davet etmedi. Mehmet Yazar, bu tutum karşısında hoşgörülü davranarak “Küheylan” adlı kendi seçim otobüsüne bindi. Bkz. Milliyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Avcı, “Söz Olur” Diye Yazar’ı Otobüse Almadı.* s. 11.

²⁸⁷ DYP Eskişehir İl Kongresi öncesi birlikte fotoğraf çektirirken Yıldırım Avcı’nın yakasında DYP rozeti olmadığını gören Mehmet Yazar, kendi yakasındaki fazla rozeti Avcı’ya vermek istedi. Avcı, Yazar’ın isteğini “*Ben rozetimi kalbimin üzerinde taşıyorum*” sözleriyle geri çevirdi. Bkz. Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Süvari, Küheylan ve Rozet.* s. 9.

²⁸⁸ Kongre boyunca DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, eski parlamenterlerden Seyfi Öztürk, Vefa Tanır gibi isimler Mehmet Yazar’a karşı soğuk ve mesafeli iken; DYP Genel Sekreteri Refik Sunol, Tevfik Fikret Alpaslan ve delegelerin büyük çoğunluğu ise ilgili davrandı. Bkz. Hürriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). “*Küheylan mı?*”, “*Süvari Mi?*”. s. 9; Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Eskiler Sessiz ve İlgisizdi.* s. 7.

²⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Boy Ölçüştiler.* s. 1; DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı’nın konuşması sık sık alkış ve “Başkan Avcı” tezahüratları ile kesildi. Bkz. Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *DYP İki Koldan Saldırdı.* s. 1.

belirtmeden Mehmet Yazar'ı eleştirdi.²⁹⁰ Mehmet Yazar, “Başbakan Yazar”, “Büyük Başkan Yazar” sloganları eşliğinde ilk siyasi konuşmasını Eskişehir’de DYP Teşkilatı karşısında yaptı.²⁹¹ Yazar, “1946’dan bugüne kadar aynı dava uğruna çalıştığını” dile getirerek, salonda bulunan parti delegelerine “*Ey Ertuğrul Gazi’nin, Fatih’in, Ey Muhteşem Süleymanların, Ey Atatürk’ün çocukları. Ey Bayar’ların, rahmetli Menderes’lerin dava arkadaşları*” şeklinde hitap etti.²⁹² Yazar uzun bir kongre konuşması yaptı ve Özal Hükümeti’nin ekonomi politikalarını eleştirdi; “siyasi yasaklar” konusuna değindi; 25 Mart Yerel Seçimleri ile parlamentonun durumunun tartışma konusu haline geldiğini vurgulayarak erken seçimlerin gerekliliğini vurguladı. Yazar, konuşmasını şöyle tamamladı:

*“Milliyetçi sağ önce birleşmelidir. Biz inançlı, imanlı, vefalı olursak milliyetçiler bizim çatımız altında birleşir(...) Susan bir millet olmayalım, üzerimize ölü toprağı serpilmişçesine bir köşeye kıvrılıp kalmayalım yaraları el birliği ile saralım. Bunun için kavgacı olmaya gerek yok(...)birlik içinde olursak, dirlik içinde oluruz...”*²⁹³

DYP, Mayıs ayında yapılacak Büyük Kongre’den önce 24 Nisan 1985 tarihine kadar il kongrelerini tamamlamayı hedefledi. DYP’nin il kongrelerinin ikincisi 7 Nisan’da Isparta’da yapıldı.²⁹⁴ Divan Başkanı Recep Özer, kongreye katılan DYP kurucularını, partilileri ve eski parlamenterleri tek tek takdim ederken, Mehmet Yazar’ın adından söz etmedi.²⁹⁵ DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, konuşmasında DYP’nin kuruluşu sırasında yaşanan vetolara değinerek

²⁹⁰ DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, konuşmasında 6 Kasım seçimlerine DYP’nin katılamamasını ve ANAP Hükümetini eleştirdi; bir daha ki seçimlerin “erken seçim” olması gerektiğini söyleyerek DYP’ye parlamentoda milleti temsil edilme hakkı verilmesini istedi. Bkz. Hürriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Avcı ve Yazar’ın Konuşmaları*. s. 9.

²⁹¹ Milliyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar ve Avcı’nın Gövde Gösterisi*. s. 11; Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *DYP İki Koldan Saldırdı*. s. 1; Hürriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Kaderi Belirleyen Anlar*. s. 9.

²⁹² Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *Yazar’ın Konuşması*. s. 1; Mehmet Yazar’ın parti delegelerine böyle hitap etmesi üzerine konuşması delegeler tarafından alkış ve tezahüratlar ile kesildi. Bkz. Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar*. s. 7.

²⁹³ Milliyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar ve Avcı’nın Gövde Gösterisi*. s. 11; Mehmet Yazar, kongrede oldukça heyecanlı ve neşeliydi. Delegelere karşı güler yüzlü ve samimi olan Yazar; DYP yöneticilerinin mesafeli tavırlarının bilincinde hareket ederek bu kişiler ile ölçülü diyalog kurdu. Basında bu kongre, Yıldırım Avcı ve Mehmet Yazar’ın “gövde gösterisi” olarak nitelendirildi. Bkz. Milliyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar ve Avcı’nın Gövde Gösterisi*. s. 11; Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Süvari, Küheylan ve Rozet*. s. 9; Siyasi yelpazenin sağ kanadında bulunan MDP ve ANAP yöneticileri, Mehmet Yazar’ın DYP Eskişehir İl Kongresi’ne katılımından sonra açıklamalarda bulundular. MDP Genel Sekreteri Ülkü Söylemezoğlu “*Bu gelişme gelecekte MDP-DYP birleşmesi yolunda olumlu bir adımdır. Yazar’ın daha ılımlı oluşu gelecekteki MDP-DYP birleşmesini yeşertebilir*” dedi. ANAP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Keçeciler ise Mehmet Yazar’ın DYP kadrosuna katılmasının ANAP’ta herhangi bir etki yaratmayacağını söyleyerek “*Türkiye’de bugüne kadar seçimden küçük çıkan bir partinin büyüdüğü görülmemiştir. Sayın Yazar’da bunu değiştiremeyecektir*” dedi. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar’a DYP Dışı Değerlendirme*. s. 7; Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *Keçeciler: “Yazar’ın DYP’ye Girmesi ANAP’ı Etkilemez”*. s. 1.

²⁹⁴ Mehmet Yazar “Küheylan”, DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı ve kurmayları “Süvari” adlı otobüslerle Isparta’ya geldi. Yıldırım Avcı, kongre salonuna Süleyman Demirel’in kardeşi Şevket Demirel’le birlikte giriş yaptı. Bkz. Güneş Gazetesi (9 Nisan 1985). *Avcı.. Şehzade*. s. 9; Omuzlar üzerinde taşınan DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, Süleyman Demirel’in memleketi Isparta’da “Başkan Avcı” sloganları ve alkışlar eşliğinde karşılandı. Bkz. Hürriyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Avcı’ya Alkış, Yazar’a Hüsrân*. s. 11.

²⁹⁵ Milliyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar’la Avcı’nın Arasına Demirel Girdi*. s. 9.

“Dört kişi kaldık, ama hiç kimse genel başkanlık isteğinde değildi. 14 Mayıs’ta bu görevi hakiki sahibi olan millete vereceğim” sözleri ile Yazar’a karşı olduğunun mesajını verdi.²⁹⁶ Mehmet Yazar’a kongre başladıktan tam üç saat sonra “Dilek ve Temenniler” bölümünde “misafir” sıfatı ile söz hakkı verildi.²⁹⁷ Yazar, konuşmasına “Canım millet yoluna feda olsun” sözleri ile başladı.²⁹⁸ Yazar’ın sözleri delegeler tarafından aleyhine sloganlar atılarak sıklıkla bölündü. Kısa bir konuşma yapan Yazar, “Sadece bir nefer olarak Doğru Yol saflarına katıldığımı ifade etmek için konuşuyorum” sözleri ile konuşmayı tamamladı.²⁹⁹

DYP Isparta İl Kongresi’ni değerlendiren Mehmet Yazar “Yola çıkarken karşıma çıkabilecek sıkıntıları peşinen kabul ettim(...) Kongre sırasında çok sakinim. Kürsiye çıktığım zaman söylenecek çok şey vardı, ama yanlış anlaşılır diye söylemedim” dedi.³⁰⁰ Güniz Sokak’taki “Bir Bilen” ile ilgili kendisine yöneltilen bir soruyu “Meseleyi sadece Güniz Sokak’la temasa bağlamamamız. Bizim orayla kopukluğumuz yok” şeklinde yanıtladı.³⁰¹ DYP’de bir yarışın varlığına dikkat çeken Mehmet Yazar; parti içinde belli sıkıntıların

²⁹⁶ Cumhuriyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Isparta Avcı’nın*. s. 8.

²⁹⁷ Cumhuriyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar’a Konuşma Sırası 3 Saat Sonra Geldi*. s. 1; Mehmet Yazar’ın konuşmasını yapmak üzere kürsiye çıkarken “cılız” bir alkış aldığı görüldü. Yazar daha önce basına dağıtılan konuşma metnini okumaktan vazgeçerek doğaçlama konuştu. Bkz. Milliyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar’la Avcı’nın Arasına Demirel Girdi*. s. 9.

²⁹⁸ Hürriyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Avcı’ya Alkış, Yazar’a Hüsrân*. s. 11.

²⁹⁹ Bulvar Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar, Konuşurken Delegeler Laf Attı*. s. 1. Tercüman Gazetesi (8 Nisan 1985). *Isparta’da Büyük Gösteri*. s. 1; Kongre salonunda ortamın gerginleşmesi üzerine Divan Başkanı Recep Özer delegeleri sükûnete davet etti. Mehmet Yazar 15 dakika süren konuşmasını tamamlayarak alkışlarla yerine uğurlandı. Bkz. Milliyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar, Konuşurken Heyecanlıydı*. s. 9; Mehmet Yazar’dan sonra söz alarak Yazar’ı suçlayıcı konuşma yapmaya başlayan bir delegeye, Yazar’a yakınlığı ile bilinen Kayseri eski Milletvekili Şevket Doğan müdahale etmek istedi. Salonda tansiyonun yükselmesi üzerine Şevket Demirel “Önemli olan davaya sahip çıkmaktır. Misafirlerimiz üzülsün. Burada yapılan konuşmalar kendilerine karşı değildir. Sakin olmanızı rica ediyorum” şeklinde bir konuşma yaparak sükûneti sağladı. Bkz. Hürriyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Avcı’ya Alkış, Yazar’a Hüsrân*. s. 11; Şevket Demirel, Mehmet Yazar’a bu tavrın kendisine karşı olmadığını ifade etti. Demirel, Yazar’ı yanına davet ederek ortamın sert havasını yumuşatmayı başardı. Mehmet Yazar ise kongre boyunca meydana gelen olaylar karşısında serinkanlı ve sessiz davrandı. Bkz. Milliyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Şevket Demirel Yatıştırdı*. s. 8; DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, Mehmet Yazar’ın konuşmasının kesilmesini kongrede yaşanan gerginliği aşırı heyecana bağladı ve bu tür olayların “normal” olduğunu ifade etti. Avcı’ya göre Mehmet Yazar’ın Eskişehir ve Isparta İl Kongrelerine “Küheylan” adlı başka bir otobüs ile gelmesi ise gösterişten ibaretti. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (9 Nisan 1985). *Şişirilmekle Başkan Olunmaz*. s. 8; Tercüman Gazetesi (9 Nisan 1985). *Avcı: “Başka Otobüsle Gelenler Partimize Zararlı İşler Yaptı”*. s. 6; Tercüman Gazetesi (10 Nisan 1985). *Yıldırım Avcı: “Yazar, Küheylan’a Binip Şov Yapıyor”*. s. 1; DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, Mehmet Yazar’ın propaganda amacı ile dağıttığı gazeteleri parti disiplinine uygun bulmuyordu. İbrahim Çetinkaya, Yıldırım Avcı’nın Kayseri Gazetesi’nde Mehmet Yazar ve DYP ile ilgili yayınlanan bir haberi kast etmiş olabileceğini söyledi. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021)

³⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi (9 Nisan 1985). *Psikolojik Baskı Altındaydım*. s. 1; Mehmet Yazar, tasvip edilmeyen bazı aksaklıklara rağmen Şevket Demirel’in oynadığı uzlaştırıcı rol sayesinde kongrenin olgunluk içinde tamamlandığını ifade etti. Bkz. Bulvar Gazetesi (9 Nisan 1985). *“Görevimi Millet Tayin Eder”*. s. 9.

³⁰¹ Tercüman Gazetesi (9 Nisan 1985). *İki Cepheden Isparta*. s. 1; Tercüman Gazetesi (9 Nisan 1985). *Yazar: “Eski Büyüklere Kullanmaya Kalkmak Ayır, Hüsrân Ayır”*. s. 6; Yıldırım Avcı ile Mehmet Yazar arasındaki genel başkanlık mücadelesini değerlendiren Yalçın Doğan’a göre ise Avcı’nın önde olduğu genel başkanlık yarışı, şimdilik sessizliğini koruyan “Güniz Sokak’taki “Bir Bilen” tarafından belirlenecek genel başkan adayı ile yön değiştirecekti. Bkz. Y. Doğan (10 Nisan 1985). *“Üç Parti, Üç Görünüm”*. Cumhuriyet Gazetesi. s. 11.

olduğunu, bu sıkıntıların çözülerek partinin kapılarının herkese açık hale gelmesini ifade etti.³⁰² Yazar, son zamanlarda kendisi üzerine yapılan tartışmaların parti tabanında canlılık yarattığının da altını çizdi.³⁰³ Bu sırada DYP içinde Yıldırım Avcı ile Mehmet Yazar arasındaki genel başkanlık “yarışının”, “kavgaya” dönmemesi için bir ara formül ortaya atıldı. Formülde; 14 Mayıs’ta yapılacak DYP Büyük Kongresinde Yıldırım Avcı’nın genel başkan, Mehmet Yazar’ın genel başkan yardımcılığı öngörülüyordu.³⁰⁴ Söylentileri reddeden ve kendisine böyle bir teklif gelmediğini ifade eden Mehmet Yazar; bu tür haberleri ciddiye almadığını belirterek, görevini yalnızca “milletin tayin edebileceğini” açıkladı.³⁰⁵

DYP Kayseri İl Kongresi 13 Nisan 1985 tarihinde yapıldı.³⁰⁶ Kongre salonuna partililerin yoğun ilgisi ile giriş yapan Mehmet Yazar “Başbakan Yazar”, “En büyük Yazar”; Yıldırım Avcı ise “Vefakâr Avcı” “Büyük Avcı” tezahüratları ile karşılandı.³⁰⁷ Mehmet Yazar, konuşmasında milliyetçi-maneviyatçı sağı dağınıklıktan kurtarmak ve birleştirmek için bir nefer gibi çalışacağını ifade etti. Yazar, Özal Hükümetinin uyguladığı ekonomi programının hayat pahalılığı, enflasyon ve işsizlik gibi sorunlara neden olduğunu vurguladı. Bu sorunların çözüme kavuşturulması için yeni ekonomi modelleri geliştirilmesi gerektiğini ifade eden Yazar “(...) Bu iktidarın güçlü bir alternatifi vardır, o da Doğru Yol Partisi’dir” şeklinde konuştu.³⁰⁸

³⁰² Cumhuriyet Gazetesi (9 Nisan 1985). *Psikolojik Baskı Altındaydım*. s. 1.

³⁰³ Mehmet Yazar, Yıldırım Avcı’nın kendisine yönelik “Başka otobüs ile kongrelere geldi” sözlerini, “Avcı, bana kendisi ile Süvari’de birlikte yolculuk etmemizin yanlış anlaşılabilirliğini ifade etti. Sayın Avcı, Süvari’ye beni kendisi kabul etmedi” şeklinde yanıtladı. Bkz. Bulvar Gazetesi (10 Nisan 1985). “Beni Otobüse Avcı Almadı!”. s. 1; İbrahim Çetinkaya, Mehmet Yazar’ın DYP’ye katılması ile parti tabanına canlılık geldiği görüşünü o süreçte savunduklarını söyledi. Çetinkaya, DYP’nin gündemde kalmasının yegâne sebebinin “Mehmet Yazar” olduğunu ifade etti. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021); Isparta İl Kongresi’ni değerlendiren Tercüman Gazetesi başyazarı Nazlı Ilıcak’a göre Mehmet Yazar; partiye iyi hizmet edebilecek, deneyimli ve gelecek vaat eden bir kişiydi. Demokratik değerlerin savunucusu olan DYP’nin il kongresinde, Yazar’a konuşma fırsatı verilmemesini anlamakta güçlük çektiğini ifade eden Ilıcak; partiye yeni bir soluk getirecek Yazar’a fırsat verilmesini istedi. Bkz. N. Ilıcak (10 Nisan 1985). “Isparta ve Yazar”. *Tercüman Gazetesi*. s. 10.

³⁰⁴ Milliyet Gazetesi (9 Nisan 1985). *Yazar İçin “Ara Formül”*. s. 6.

³⁰⁵ Tercüman Gazetesi (10 Nisan 1985). *DYP’de Söz Düellosu*. s. 10; Bulvar Gazetesi (9 Nisan 1985). “Görevimi Millet Tayin Eder”. s. 9.

³⁰⁶ DYP’nin 13 Nisan günü Kayseri’de yapılacak il kongresinden önce, DYP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu (MKYK) bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantıda parti ile ilgili genel bir görüşme yapıldı. Toplantıda “Mehmet Yazar” konusunun gündeme gelmesi ile tartışma başladı. Orhan Aziz Onuk, DYP Genel Sekreteri Refik Sunol’u “Yazar’cı” olmak ile suçlayarak istifa etmesini istedi. Kurucular Kurulu üyesi Ali Sümer Parıl’ın bazı parti üyelerinin Mehmet Yazar’ı desteklediği ve “Aramızda suçlular var, piyonlar var” sözleri üzerine toplantıda tansiyon yükseldi. MKYK üyelerinin Ali Sümer Parıl’ı protesto ettiği sırada Parıl’ın, Sunol için “Suçlu ayağa kalktı” sözleri tartışmanın şiddetlenmesine yol açtı. DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı’nın tartışmaya müdahale etmesi ile toplantı sona erdi. Bkz. Bulvar Gazetesi (13 Nisan 1985). *DYP Yönetim Kurulu’nda Tartışma*. s. 1; Güneş Gazetesi (12 Nisan 1985). *DYP Yazar’a Tavır Koydu*. s. 7; Bulvar Gazetesi (13 Nisan 1985). *DYP Yönetim Kurulu’nda Tartışma*. s. 1; Tercüman Gazetesi (13 Nisan 1985). *DYP, Kayseri Kantarında*. s. 7; Güneş Gazetesi (13 Nisan 1985). *DYP’de Isparta’nın Rövanşı Bugün Kayseri’de*. s. 1.

³⁰⁷ Milliyet Gazetesi (14 Nisan 1985). *Kayseri’de Yazar İçin Gövde Gösterisi*. s. 10.

³⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi (14 Nisan 1985). *Avcı ve Yazar Kayseri’de El Ele*. s. 8; Kayseri İl Kongresi, Isparta İl Kongresi’ne kıyasla nezaket kuralları ve dostluk çerçevesinde gerçekleşti. Yıldırım Avcı ve Mehmet Yazar güler yüzlü ve “dostça” tavır sergilediler. Kongrede Mehmet Yazar Kayseri delegesi oldu; böylece DYP Büyük

İl kongrelerini büyük bir hızla tamamlamayı hedefleyen DYP'nin 14 Nisan'da yapılan Trabzon İl Kongresi'ne DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı; Erzurum İl Kongresi'ne ise Mehmet Yazar katıldı.³⁰⁹ Basında "çiçeği burnunda siyasetçi" olarak lanse edilen Mehmet Yazar, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ziyaret etme kararı aldı.³¹⁰ Yazar'ın Bayar ile görüştüğü saatlerde, Hüsametdin Cindoruk DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı ile birlikte katıldığı Tekirdağ İl Kongresi'nde bir konuşma yaparak DYP Genel Başkanlığına resmen aday olduğunu açıklıyordu.³¹¹ 17 Nisan'da yurt genelinde il kongreleri düzenleyen DYP'nin, Edirne İl Kongresi'ne DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, DYP Genel Başkan adayı Hüsametdin Cindoruk ve Mehmet Yazar katılarak ilk defa bir araya geldiler.³¹² Edirne İl Başkanı Naci Güzel kongreye katılan DYP yöneticilerini tek tek takdim ederken, Mehmet Yazar'ın adından söz etmedi. Bunun üzerine Yazar'ı destekledikleri bilinen Tercüman Gazetesi Başyazarı Nazlı Ilıcak ve bir grup partili, Yazar'ın tanıtılmamasına tepki gösterdi.³¹³ DYP Genel Başkan adayı Hüsametdin Cindoruk yaptığı konuşmada herkesin genel başkan olmayacağını belirterek Yazar'a imada bulundu.³¹⁴ Mehmet Yazar ise partiye bütün sıfatlarından vazgeçerek sade bir vatandaş, bir nefer olarak katıldığını ifade etti.³¹⁵ Yazar, dağılmış milliyetçi sağa DYP çatısı altında birleşme çağrısı yaptı.³¹⁶ 20 Nisan'da DYP'nin İzmir, Şanlıurfa, Diyarbakır,

Kongresi'ne katılma hakkı elde etti. Bkz. Kayseri Anadolu Gazetesi (15 Nisan 1985). *Yazar'a Kayseri'de Tam Puan*. s. 1.

³⁰⁹ Hür Söz Gazetesi (15 Nisan 1985). *DYP Erzurum'da Şahlandı!*. s. 1; Mehmet Yazar, DYP Erzurum İl Kongresi'nde sevgi gösterileri ve "Büyük Başkan" sloganları ile karşılandı. Bkz. Milliyet Gazetesi (15 Nisan 1985). "Avcı Başbakan, Yazar Büyük Başkan". s. 9; Mehmet Yazar'a muhalif DYP Genel Başkanı Nazif Kocayusufpaşaoğlu'nun da bulunduğu Erzurum İl Kongresi; dostluk içinde yapıldı. Bkz. Güneş Gazetesi (15 Nisan 1985). *Yazar Erzurum'da Sarmaş Dolaş*. s. 9; Erzurum İl Kongresi'ni değerlendiren Mehmet Yazar, Isparta'da meydana gelen olayların burada yaşanmadığını belirterek "Erzurum'da kendi evimdeymiş gibi hissettim" dedi. Siyaset gündemini Mehmet Yazar'ın DYP genel başkan adaylığı oluştururken; Yazar bu konuda "14 Mayıs'a yakın tarihlerde birçok insanın çeşitli görevler konusundaki niyet ve davranışları berraklaşabilir kanaatindeyim.(...) Sade bir tavır içindeyim. Sabırlı olmak lazım" şeklinde konuştu. Bkz. Tercüman Gazetesi (16 Nisan 1985). *Yazar: "Bir Oyu Garantiledim"*. s. 9; Güneş Gazetesi (16 Nisan 1985). "Liderimiz Avcı'dır". s. 7.

³¹⁰ Milliyet Gazetesi (16 Nisan 1985). *Yazar, Bayar'ın Elini Öpecek*. s. 9.

³¹¹ Hürriyet Gazetesi (17 Nisan 1985). *Mehmet Yazar, Bayar'ın Elini Öptü*. s. 13; Cumhuriyet Gazetesi (16 Nisan 1985). *Cindoruk DYP'nin İlk Başkan Adayı*. s. 1; Tercüman Gazetesi (17 Nisan 1985). *Cindoruk: Meydan Boş Değil, Ben de Adayım*. s. 1.

³¹² Mehmet Yazar, kongre salonuna "Başbakan Yazar" sloganları ile giriş yaparken; Yıldırım Avcı ve Hüsametdin Cindoruk tezahürat ve alkışlarla karşılandı. Bkz. Milliyet Gazetesi (18 Nisan 1985). *Üçü Bir Yerde*. s. 7.

³¹³ Edirne İl Başkanı Naci Güzel özür dileyerek partililere Mehmet Yazar'ı tanıttı. Bkz. T. Bengin (18 Nisan 1985). "Üç Yiğit Çıktı Meydane!". *Milliyet Gazetesi*. s. 7; Bu sırada Mehmet Yazar kürsiye gelerek salonda bulunan delegeleri selamladı. Yazar'ın bu davranışı DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı'yı sinirlendirdi. Avcı, yapmış olduğu konuşmasında il kongrelerinin genel başkanlık yarışına dönüştürülmesinin partiyi yıpratmış olduğunu ifade etti. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (18 Nisan 1985). *Avcı, Yazar'a Kızdı*. s. 8.

³¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi (18 Nisan 1985). *Avcı, Yazar'a Kızdı*. s. 8.

³¹⁵ Mehmet Yazar konuşmasını yapacağı sırada Genel Başkan Yıldırım Avcı ile Genel Başkan adayı Hüsametdin Cindoruk'un Kırklareli İl Kongresi'ne geçmek üzere kongre salonunu terk etmesi, soğuk rüzgârlara neden oldu. Bkz. Milliyet Gazetesi (18 Nisan 1985). *Üçü Bir Yerde*. s. 7; Tercüman Gazetesi (19 Nisan 1985). *Yazar: "Neferim Dedim, Samimiyim"*. s. 3.

³¹⁶ Oy tabanı erimeye başlayan MDP'de, Genel Başkan Turgut Sunalp ve birkaç isim haricindeki MDP milletvekilleri; Mehmet Yazar'ın DYP Genel Başkan adayı olduğu takdirde sağdaki boşluğun MDP-DYP birleşmesi ile doldurulmasını istiyordu. Bkz. Güneş Gazetesi (19 Nisan 1985). *MDP'nin Gözü 14 Mayıs'ta*. s. 9.

Kahramanmaraş, Sivas, Diyarbakır ve Manisa İl Kongreleri yapıldı.³¹⁷ DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı ve Mehmet Yazar İzmir İl Kongresi'ne katıldılar.³¹⁸ Avcı, İzmir'de yaptığı konuşmada, Yazar'ın DYP'nin 6 ay içinde iktidar olacağına yönelik sözlerini sert bir biçimde eleştirdi. Avcı "6 ay içinde iktidar olunması için ihtilalci metotlarla çalışılması lazım, biz meşruiyetiyiz. Veya muvazaa partisi olmamız lazım, ya da meclis içinde diğer partiler ile işbirliği yapmak lazım" şeklinde konuştu.³¹⁹ Mehmet Yazar bu sözlerle karşılık konuşmasında şöyle diyordu:

"(...) Biz bu partiye hizmet için geldik. Güçlü olmak için kavgaya son vereceğiz ve ilk fırsatta iktidar olacağız. Ben her zaman milli irade ile parlamenter demokrasinin kuralları içinde iktidar olacağız dedim. Keşke milli irade tecelli etse de yarın iktidar olsak, bunda ne kötülük var. Tedirgin olmaya gerek yok. Bizim makam hırsımız olsaydı, muvazaa olsaydı, bugün burada değil başka yerde otururduk. (...) Doğru Yol'u meşru yoldan iktidar yaparız, bununla da kalmayız, milletin bu iktidarını ebedi yaparız."³²⁰

İl kongrelerini Mayıs ayında yapılacak büyük kongreye kadar tamamlamayı hedefleyen DYP'de adeta "kongre fırtınası" esti.³²¹ DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı ve Genel Başkan adayı Hüsamettin Cindoruk İstanbul'da iken, Mehmet Yazar Ankara'daydı.³²² DYP'nin son il kongreleri 24 Nisan'da Bursa, Rize, Van, Muş, Hakkâri ve Uşak'ta yapıldı.³²³ DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Yazar Bursa DYP İl Kongresi'nde tekrar bir araya geldiler.³²⁴ Yazar, Bursa'da Başbakan Turgut Özal Hükümeti'nin ekonomik politikaları ile Türkiye'nin iktisadi sorunlarının çözüme kavuşturulamayacağını yineledi; herhangi bir makam ve mevkii ihtirası içinde olmadığını belirterek, "nefer" olduğunu ifade etti.³²⁵

³¹⁷ Milliyet Gazetesi (21 Nisan 1985). *DYP'nin Tek Temsilcisi Benim*. s. 7.

³¹⁸ Mehmet Yazar İzmir İl Kongresi'ne katılmadan önce DYP'nin yedi ilçe örgütü kendisine destekte bulunacağını bildirdi. Bkz. Milliyet Gazetesi (19 Nisan 1985). *İzmir'den Yazar'a Destek*. s. 7; Nitekim İzmir İl Kongresi'nde omuzlar üzerinde taşınan Mehmet Yazar'a karşı kongrede yoğun bir sevgi gösterisi vardı. Bkz. Milliyet Gazetesi (21 Nisan 1985). *İzmir Yazar'ın*. s. 1.

³¹⁹ Milliyet Gazetesi (21 Nisan 1985). *DYP'nin Tek Temsilcisi Benim*. s. 7.

³²⁰ Cumhuriyet Gazetesi (21 Nisan 1985). *Avcı ile Yazar İktidar Tarihinde Anlaşamadı*. s. 8.

³²¹ Cumhuriyet Gazetesi (22 Nisan 1985). *DYP'de Final Heyecanı*. s. 1.

³²² Güneş Gazetesi (22 Nisan 1985). *DYP'de İki Gövde Gösterisi*. s. 9; Mehmet Yazar, Ankara'da delegelerin "Başbakan Yazar", "Yazar Yazar", "Muhteşem Süleyman" tezahüratları eşliğinde karşılandı. Delegelerin alkışları üzerine sık sık konuşması kesilen Mehmet Yazar; parti içindeki kırılganlıkların bir kenara bırakılarak birlikte hareket edilmesi gerektiği şeklinde konuştu. Yazar mevcut Özal Hükümeti'ni eleştirerek, vatandaşların sorunlarının ancak sağın birleşmesi ve DYP'nin iktidar olması ile çözüme kavuşturulacağını ifade etti. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (22 Nisan 1985). *Yazar: Önce Kırılganlığı Bırakalım*. s. 8; Tercüman Gazetesi (22 Nisan 1985). *DYP'nin 30 Kongreli Pazarı*. s. 10; Bulvar Gazetesi (22 Nisan 1985). *"Geçmiş İnkâr Edenin Geleceği Olamaz"*. s. 1.

³²³ Cumhuriyet Gazetesi (24 Nisan 1985). *Ağır Toplar Bursa'da*. s. 7.

³²⁴ Milliyet Gazetesi (25 Nisan 1985). *DYP, Kongre Maratonunu Bitirdi*. s. 7; Mehmet Yazar, kongre salonuna "Başkan Yazar" tezahüratı eşliğinde omuzlarda taşınarak giriş yaptı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (25 Nisan 1985). *DYP'de Karar 'Aile'nin*. s. 8.

³²⁵ Cumhuriyet Gazetesi (25 Nisan 1985). *DYP'de Karar 'Aile'nin*. s. 1; Katıldığı il kongrelerinde "Başbakan Yazar", "Büyük Başkan Yazar" sloganları ile karşılanan Mehmet Yazar, henüz parti genel başkan adaylığını açıklamamıştı. Ancak Bursa İl Kongresi'nde İl Başkanı Abdulkadir Cenkçiler'in, Mehmet Yazar'ı "genel başkan adayları" arasında takdim etmesi üzerine, Mehmet Yazar kongrede bulunan delegeleri selamladı. Mehmet Yazar'ın bu hareketi DYP üst yönetiminde kızgınlığa neden oldu. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (26 Nisan 1985). *Avcı: Mehmet*

DYP’de il kongrelerinin tamamlanması ile büyük kongre heyecanı başladı.³²⁶ Kayseri delegesi Mehmet Yazar ve danışmanları bu süreçte İstanbul, Ankara ve İzmir gibi önemli şehirler başta olmak üzere; yurt içinde çeşitli bölgelerde çalışmalara başladı.³²⁷ Mehmet Yazar, 26 Nisan günü Sakarya ve Kocaeli DYP İl Örgütleri’ne ziyarette bulundu. Burada yaptığı konuşmalarda 6 Kasım 1983 Seçimlerinin milliyetçi sağı dağınık hale getirdiğini ifade eden Yazar; bölünmüş sağın DYP bayrağı altında birleştirilmesini bir “görev” olarak nitelendirdi.³²⁸ Resmi olarak “*Genel başkan adaylığına bende varım*” demeyen fakat parti tabanından kendisine olan sevginin farkında olduğunu ifade eden Mehmet Yazar’ın “*siyasette ümidim zamanla artıyor*” sözleri, aday olacağına “kesinlik” kazandırmıştı.³²⁹ Büyük kongre yaklaşırken DYP Genel Merkezi’nde Mehmet Yazar’ın karşısına “tek aday” çıkartılması formülü öngörüldü.³³⁰ Parti içinde Genel Başkan Yıldırım Avcı’nın adaylığının nasıl engelleneceği konuşuluyordu.³³¹ DYP üst yönetimine göre Avcı ile Cindoruk’un aday olması sonucu oylar üçe bölünecek, bu bölünme Yazar’a fayda sağlayacaktı.³³² Bu nedenle Avcı’nın adaylıktan vazgeçmesi bir nevi “zorunlu” bir haldi. Genel başkanlıktan çekilmeyeceği konusunda ısrarlı olan Avcı’ya göre; genel başkanlığa üç adayın talip olması “*gerçek demokrasi*” idi ve önemli

Yazar Propagandasının Bedelini Ödeyecek. s. 7; DYP’ye üye olmasından bugüne kadar geçen zamanın kısa bir değerlendirmesini yapan Mehmet Yazar; parti genel başkan adaylığını açıklamak için henüz erken olduğunu belirtti. Yazar, kendisine yönelik “*Yazar tabandan değil, dışarıdan gelmiştir*” sözlerine karşılık şöyle diyordu: “*Önemli olan tabandan tutmaktır. Zaten tabandan tutmuşsanız, bunu kimse önleyemez. Beni eskilerle karşı karşıya getirmeye kimse uğraşmasın. Onlarla aramı kimse bozamaz. Önemli olan felsefemizi kim iktidar yapacaktır, kim başarılı olacaktır(...) Ben tabanda tuttum mu tutmadım mı bunu 14 Mayıs’ta göreceğim. Herkes görececek. Bakın Süleyman Demirel’de 1946’da tepeden gelmiş, 2 yıl sonra lider olmuştur(...)*”. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (26 Nisan 1985). *Süleyman Demirel’de Tepeden İndi.* s. 7.

³²⁶ Cumhuriyet Gazetesi (26 Nisan 1985). *DYP’de Yeni Maraton.* s. 7.

³²⁷ Milliyet Gazetesi (28 Nisan 1985). “*Ben, Güniz Sokak’tan Hiç Kopmadım, Kopmam da*”. s. 7.

³²⁸ Cumhuriyet Gazetesi (28 Nisan 1985). *Yazar: İnsanların Vebaline Talip Oluyoruz.* s. 8; Mehmet Yazar, 27 Nisan’da İstanbul’da DYP Fatih İlçe Örgütü’nün Lunapark Gazinosu’nda düzenlediği geceye katıldı. Mehmet Yazar destekçileri tarafından alkış ve sevgi gösterileri ile karşılandı. Lunapark Gazinosu’nda düzenlenen geceye İhsan Sabri Çağlayangil, Yaşar Keçeli, Hüsamettin Cindoruk gibi Mehmet Yazar’a muhalif DYP’li isimler de katıldı. Gece, Cindoruk-Yazar taraftarlarının karşılıklı gösterilerine sahne oldu. Detaylı bilgi için bkz. Güneş Gazetesi (29 Nisan 1985). *Mehmet Yazar Portakal Suyu, Sabancı Rakı İçti.* s. 9; Bu süreçte Mehmet Yazar’ın “*DYP’yi MDP’lileştirmek istediği*” konusu gündeme geldi. Mehmet Yazar, hakkında çıkan yanlış değerlendirmelere Tercüman Gazetesi’ne verdiği bir röportaj ile açıklık getirdi. Yazar, partiyi “*muavazaa partisi*” yapacağı ithamlarına karşılık “*Böyle, gerçeği yansıtmayan bir ithamın ne mantığı var. Biz millete dayanmayan hiçbir hareketin payidar kalamayacağını haykırdık(...)* Biz tabanda milletimizin bütünleşmesini istiyoruz” şeklinde konuştu. Bkz. Tercüman Gazetesi (1 Mayıs 1985). *Yazar: “Geçmişe Vefamız Büyük*”. s. 9.

³²⁹ Güneş Gazetesi (4 Mayıs 1985). *Yazar: “Beni Millet İstedi*”. s. 1; Peki, Büyük Kongre’de sonucu belirleyecek delegeler ne diyordu? Güneş Gazetesi 451 delegayı temsil eden 27 il başkanı ile bu konuda bir değerlendirme yaptı. Gazetede yer alan habere göre il başkanları kendi içinde üç gruba ayrılmıştı. Birinci grupta “*Bir Bilen*”in istediği adayı destekleyecekler; ikinci grupta Mehmet Yazar lehine oy kullanacaklar; üçüncü grupta ise “*Bir Bilen*”in yönlendirmesi ile değil kendi iradesi doğrultusunda oy kullanacaklarını söyleyen il başkanları bulunuyordu. Bkz. Güneş Gazetesi (4 Mayıs 1985). “*Bir Bilen Bilir*”. s. 7.

³³⁰ Cumhuriyet Gazetesi (4 Mayıs 1985). *Yazar’a Karşı Tek Aday Çıkartılacak.* s. 1.

³³¹ Bulvar Gazetesi (4 Mayıs 1985). *DYP’de Avcı’yı Ekarte Etme Formülü Aranıyor.* s. 1; DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı adaylıktan çekilmeyeceğini, bu konuda fedakarlık yapmak istemediğini açıkladı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (6 Mayıs 1985). *Avcı: Çekilmeyeceğim.* s. 7.

³³² Cumhuriyet Gazetesi (7 Mayıs 1985). *Başkanlık Kilitlendi.* s. 7.

olan kimin genel başkan olduğu değil, partiye iyi hizmet edilmesi idi.³³³ Fakat Yıldırım Avcı'nın adaylıktan çekilmesi için "etkili isimler" in devreye girmesi sonucu Avcı aday olmaktan vazgeçtiğini bildirdi.³³⁴ 14 Mayıs günü Büyük Kongre'de Mehmet Yazar'ın karşısına çıkartılacak "tek aday" Hüsamet Cindoruk oldu.³³⁵ Yazar danışmanları ile birlikte Sıhhiye'de bulunan bürosunda sıkı bir çalışma yürüttü. Yazar'a sadece sanayi ve iş çevrelerinden değil, DYP içinden de destek veriliyordu.³³⁶ Kapatılan AP'nin eski gençlik kolları başkanları olmak üzere, DYP'li İbrahim Çetinkaya, Refik Sunol, Çetin Erkaya ve Bener Özcan gibi isimler Mehmet Yazar'ın yanındaydı.³³⁷ Yazar, DYP'li il başkanları ve kongre delegeleri ile görüşerek Büyük Kongre'de kendisini desteklemelerini istiyordu.³³⁸ Cindoruk ile Yazar arasında mekik dokuyan bazı il başkanları "*Oldubitti ile bu iş olmaz. Birçok delegenin gönlünde Mehmet Yazar var*" şeklinde konuşuyordu.³³⁹ Ancak kongre öncesi DYP'nin 30 il başkanı Süleyman Demirel ile bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşme sonunda Bülent Şimşek Özçelik, büyük kongrede Cindoruk'u destekleyeceklerini açıkladı.³⁴⁰

Mehmet Yazar 12 Mayıs günü düzenlediği basın toplantısında "resmi olarak" genel başkanlığa aday olduğunu açıkladı.³⁴¹ Yazar, halka hizmeti hakka hizmet saydığını belirterek, demokrasiye ve Türk değerlerine bağlı olan DYP'de hizmete talip olduğunu söyledi. Mehmet Yazar, Türkiye'nin sorunlarının bütünleşmiş milliyetçi sağın iktidarı ile çözüleceğini ifade etti.³⁴² "*Doğru yol davasına hizmet edebileceğime ve değerli delege arkadaşlarımın davaya hizmet etme fırsatını benden esirgemeyeceklerine inanıyorum*" şeklinde konuşan Yazar

³³³ Tercüman Gazetesi (7 Mayıs 1985). *DYP'de "Aile Meclisi Kararı" Yarın*. s. 10.

³³⁴ Cumhuriyet Gazetesi (9 Mayıs 1985). *Aile Kararı: Cindoruk*. s. 1; Milliyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Avcı, Adaylıktan Çekildi*. s. 8.

³³⁵ Hüsamet Cindoruk, yıllar sonra yaptığı açıklamada genel başkan adaylığını bizzat Süleyman Demirel'in istediğini söylemiştir. Bkz. T. Y. Güven, *age*, 387.

³³⁶ Bu sırada gündemde "Bir Bilen" in Mehmet Yazar'a "kırmızı ışık" yaktığı ve onay vermediği konuşuluyordu. Yazar, bu konuda kendisine yöneltilen sorulara karşılık "tartışmalardan kaçınarak" şöyle cevap verdi: "*DYP'nin oluşmasında sık sık adı geçen eski bir liderin hepimiz tarafından saygı ile anıldığı şüphesizdir. Ama o vefayı saygıyı muhafaza etmek ayrı, onu bir takım meselelerde kullanmak ayrıdır (...) Biz çok yakın geçmişte bu ışık meselesine itiraz ettik. O halde şimdi bu yeşil ışıklı demokrasi anlayışı artık gündemden çıkarılmalıdır.*" Bkz. Bulvar Gazetesi (8 Mayıs 1985). *Yazar: Emirle Sevgi ve Başkanlık Olmaz*. s. 9.

³³⁷ İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

³³⁸ Bulvar Gazetesi (7 Mayıs 1985). *DYP'de Ağır Toplar Pusuda*. s. 9; Mehmet Yazar ve kurmayları, İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyükşehirlerde çalışmalara büyük önem verdiler. İbrahim Çetinkaya, bu süreçte delegelerin büyük çoğunluğunun "*Yazar*" dediğini, Büyük Kongre'de en az 500 oy beklediklerini ifade etti. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021)

³³⁹ Tercüman Gazetesi (10 Mayıs 1985). *DYP'de İşler Kızıştı*. s. 1.

³⁴⁰ Milliyet Gazetesi (11 Mayıs 1985). *30 İl Başkanı: "Adayımız Cindoruk"*. s. 8; 10 Mayıs'ta genel başkanlığa aday olduğunu açıklayan Hüsamet Cindoruk, Mehmet Yazar ile ilgili "*Yazar genel başkan seçilirse kıyametler kopar*" dedi. Bkz. Milliyet Gazetesi (11 Mayıs 1985). *Yazar Seçilirse Kıyamet Kopar*. s. 8; Mehmet Yazar, Hüsamet Cindoruk'un bu sözlerini "*(...) Milletin muhabbet ve teveccühüne karşı gelince kıyamet kopar, millet iradesi demokrasinin özüdür, millete ters düşünce kıyamet kopar*" şeklinde yanıtladı. Bkz. Hürriyet Gazetesi (12 Mayıs 1985). *Başkan Olursam, Kıyamet Kopmaz*. s. 13.

³⁴¹ Milliyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Adaylığımı Koyuyorum*. s. 8.

³⁴² Hürriyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Delege İradesine İpotek Konulamaz*. s. 12.

“(...)Kongre’nin sonuçları ne olursa olsun inandığım yolda mücadele etmeye devam edeceğim” sözleri ile konuşmasına son verdi.³⁴³

2. DYP I. Büyük Kongresi (14-15 Mayıs 1985)

DYP I. Büyük Kongresi 14-15 Mayıs 1985 tarihlerinde Ankara Atatürk Spor Salonu’nda gerçekleşti.³⁴⁴ Kongre başlamadan önce Mehmet Yazar ile Hüsamettin Cindoruk taraftarları arasında karşılıklı atışmalar yaşandı. Mehmet Yazar’ı destekleyen partililer “Önce Yazar, sonra iktidar”, “Yazar’a oy ver, Özal’a yol ver” yazılı pankartlar açınca; Hüsamettin Cindoruk’u destekleyen bir grup partili “Demirel neredeyse biz oradayız”, “Cindoruk neredeyse biz oradayız” şeklinde sloganlar attılar.³⁴⁵

DYP Genel Başkan Yardımcısı Baki Tuğ’un 66 il başkanının sunduğu önergeyi onaylaması ve Divan Başkanlığı’na Turgut Toker’in seçilmesi ile Büyük Kongre başladı.³⁴⁶ Yıldırım Avcı kongrede yaptığı konuşmasında, Doğru Yol’un milli egemenlik bayrağını koruyan, 1946’da DP’nin başlattığı demokrasi mücadelesinin devamını sağlayacak “dava ve hizmet partisi” olduğunu belirterek, DYP Genel Başkanlığını asıl sahiplerine, kongredeki “delegelere” iade ettiğini ifade etti.³⁴⁷ Yıldırım Avcı konuşmasını tamamladıktan sonra kürsüye DYP Bursa delegesi İhsan Sabri Çağlayangil geldi. Çağlayangil konuşmasında, ANAP Hükümeti’nin ekonomideki uygulamalarını eleştirerek, mevcut iktidarın dış politikada Türkiye’yi itibarsızlaştırdığını belirtti. Siyasi yasakların demokrasiye aykırı olduğunu vurgulayarak yasakların kaldırılması için çağrıda bulunan Çağlayangil, konuşmasını “*Hür ve demokrat Türkiye, davaya sadakatiniz ile mutlaka gerçekleşecektir. Yeter ki inancınızdan şaşmayın*” sözleri ile tamamladı.³⁴⁸

³⁴³ Cumhuriyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Yazar: Delegeye İpotek Konulamaz*. s. 11.

³⁴⁴ Kongreyi izleyenler arasında MDP Genel Sekreteri Ülkü Söylemezoğlu, SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü, SODEP Genel Başkan Yardımcısı Cezmi Kartay, RP Genel Başkanı Ahmet Tekdal, HP Genel Sekreteri Yılmaz Hastürk, HP Genel Başkan Yardımcısı Özer Gürbüz, ANAP Genel Başkan Yardımcısı Bülent Akarcalı, ANAP Genel Sekreter Yardımcısı Eyüp Aşık, Cumhuriyet Başsavcısı Firuz Çilingiroğlu, TBMM Başkanvekili Halil İbrahim Karal; bağımsız milletvekillerinden Türkan Arıkan, Sabri Keskin, Cafer Tayyar Sadıklar, Mustafa Çorapçıoğlu, Abdurrahman Demirtaş, Kapatılan AP’nin eski parlamenterlerinden Saadettin Bilgiç, Nurettin Ok, Münif İsmaloğlu, Hüseyin Özalp, Sümer Oral, Nahit Mentese, İsmet Sezgin gibi birçok isim ve ABD Büyükelçisi Robert Strausz-Hupe, Federal Almanya Büyükelçisi George Nigver, Bulgaristan Büyükelçisi Argın Konstantinov olmak üzere çok sayıda diplomat bulunuyordu. Bkz. Bulvar Gazetesi (15 Mayıs 1985). *İşte Demokrasi İşte DYP*. s. 9; Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Bir Bilen’in Dediği Oldu*. s. 1; Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Yazar Deplasmanda Gibiydi*. s. 7.

³⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Bir Bilen’in Dediği Oldu*. s. 11.

³⁴⁶ DYP Genel Başkanlık seçimi 15 Mayıs günü yapılacaktı. 66 il başkanının verdiği önerge ile kongrenin ilk günü genel başkanlık seçimi yapılmıştır.

³⁴⁷ Yıldırım Avcı’nın konuşmasının tam metni için bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 31-34.

³⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Çağlayangil: Demokrasi, Akrobasi Değildir*. s. 6; İhsan Sabri Çağlayangil’in konuşmasının tam metni için bkz. *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985).

DYP Genel Başkan adayı Hüsamettin Cindoruk konuşmasına DP'den, AP'den, BTP'den, Zincirbozan'dan geldiğini söyleyerek başladı. ANAP Hükümeti'ni eleştiren Cindoruk, DYP'nin vatandaşın sorunlarına çare olacak tek parti olduğunu vurguladı. Konuşmasında dün ile bugün arasında köprü görevi görebilmek için hizmete talip olduğunu belirten Cindoruk, genel başkan seçildiği takdirde hayatı pahasına çalışacağını, seçilmez ise DYP'de hizmete devam edeceğini belirterek sözlerine son verdi.³⁴⁹

DYP Genel Başkan adayı Mehmet Yazar konuşmasına DYP'yi bugünlere getiren siyasi kadroya teşekkür ederek başladı. Yazar, milletin hür iradesi ile kurduğu DYP'nin, alacağı kararla yalnızca partinin geleceğinin değil, Türkiye'nin geleceğinin belirleneceğini ifade etti. ANAP İktidarını ve uyguladığı ekonomik politikaları yoğun bir şekilde eleştiren Yazar, bugünkü hükümetin *“milli iradenin tam tecelli etmediği bir seçim ile”* devletin başına geldiği için milletin ihtiyaçlarına cevap veremeyecek, *“milletten kopuk”* bir durumda olduğunu ifade etti. DYP'yi ANAP'tan ayıran temel özelliğın *“köklü bir geçmiş”* olduğunu vurguladı. Yıllarca demokrasi ve inandığı dava uğruna mücadele ettiğini belirterek kalede nöbet tuttuğunu, çileli ancak şerefli bir yolda hizmete talip olduğunu açıklayan Yazar, halka hizmeti hakka hizmet saydığını belirtti. Yazar; şahsi hesaplar, makam, mevkii ve muvazaa içinde olmadığını vurgulayarak, gerçek demokrasi ve millet iradesinin üstünlüğüne dayanmayan hiçbir siyasi teşebbüse inanmadığını ifade etti. *“DYP iktidar olmadan, muktedir olamayız”* şeklinde konuşan Yazar, bu mücadeleyi yasal yollar aracılığı ile yapacağını belirtti. 25 Mart 1984 Yerel Seçimlerinden sonra TBMM'nin yapısının tartışılır bir duruma geldiğini belirten Yazar, erken seçimlerin yapılması ile meclisin siyasi yapısının tekrar sağlığına kavuşturulması gerektiğini ifade etti. Yazar, toplumda barış ve beraberliğin sağlanması adına, anayasanın geçici 4'üncü maddesi ve 2969 Sayılı Kanun'un *“millet iradesi”* ile kaldırılması gerektiğini açıkladı. Merkez sağın bölünmüşlüğü'nün sola fayda sağladığını belirten Yazar, milliyetçi-maneviyatçı sağın birliğini kaybettiği zaman; siyasi istikrarın yok olduğunu, milli iradenin sürekliliğini kaybettiğini, kalkınmanın durduğunu ve bunun sonucunda Türk halkının ciddi sorunlar ile karşı karşıya kaldığını ifade etti. Bu nedenle milliyetçi-maneviyatçı sağı DYP bayrağı altında birleştirmek istediğini söyleyen Yazar *“Biz dürüst, güvenilir ve ciddi bir sivil iktidar ile milli iradeyi hâkim ve sürekli kılarız”* dedi. *“Yüce kararınız bugünkü iktidara güçlü ve güvenilir alternatif yaratacaktır. Bu hedefe kavga ile değil, akıllı mücadele ile; husumet ile değil, barış*

Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 99-108.

³⁴⁹ Milliyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). Cindoruk: *İçinizden Aranızdan Geliyorum*. s. 9; Hüsamettin Cindoruk'un konuşmasının metni için bkz. DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985 (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 129-138.

ile; bölücülükle değil, birlik ve beraberlik ile; meclis içi hesaplarla değil hür seçimle ulaşıyoruz” şeklinde konuşarak son verdi.³⁵⁰

Genel başkanlık seçiminin başlaması ile 60 il delegesi imzaladığı önerge ile Hüsametdin Cindoruk, 17 il delegesinin imzasını taşıyan önerge ile Mehmet Yazar genel başkanlığa aday gösterildi.³⁵¹ 919 delegeden 909 delegenin katıldığı seçimde, 18 oy boş çıktı ve 1 oy geçersiz sayıldı.³⁵² Cindoruk 626 oy ile DYP Genel Başkanı seçilirken, Yazar 262 oy aldı.³⁵³ DYP Kurucu üyelerinin oy kullandığı 1 No’lu sandıktan Cindoruk’a 89, Yazar’a 25 oy çıktı.³⁵⁴ Genel başkan seçildikten sonra kürsüye gelerek teşekkür konuşması yapan Cindoruk, kendisinin “emanetçi” olduğunu belirterek, bu emaneti yalnızca sahibine teslim edeceğini söyledi.³⁵⁵ Çünkü Demirel, kongre öncesinde delegeler ile görüşerek Yazar’a oy verecek delegelerin fikirlerini değiştirmek istedi. Demirel “Bugüne kadar sizden bir şey istemedim. Bir adada yalnız ve mahsur kaldım. Buradan ya kurtulacağım, ya mahkûm olacağım” şeklinde konuşarak delegelerden Cindoruk’u desteklemelerini istemişti.³⁵⁶ Böylece tabandan Mehmet Yazar’a gelecek destek, tavan tarafından engellenmişti.³⁵⁷ Yazar, adaylık sonuçlarının belli olması ile Cindoruk’u tebrik etti. Oldukça üzgün olduğu görülen Yazar, seçim sonuçlarına saygılı olduğunu açıkladı. Yazar “Galip sayılır bu yolda mağlup” sözleri ile demokratik mücadelesine DYP içinde devam edeceğini bildirdi.³⁵⁸ Yazar, taraftarlarının omuzları üzerinde “Başbakan Yazar”, “Satılmış delegelerden hesap soracağız”, “Yazar neredeyse biz oradayız” sloganları eşliğinde kongre salonundan ayrıldı.³⁵⁹

Kongrenin ikinci günü DYP MKYK üyelerinin belirlenebilmesi için yoğun bir çalışma ile geçti.³⁶⁰ Kongre salonuna “Kayseri delegesi” olarak giriş yapan Mehmet Yazar büyük bir

³⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). Yazar: ANAP Köksüz Ota Benziyor. s. 6; Mehmet Yazar’ın konuşmasının tam metni için bkz. DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985 (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 115-127.

³⁵¹ Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). ‘Bir Bilen’in Dediği Oldu. s. 11.

³⁵² DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985 (1985). Doğru Yol Yayınları. No: 6. s. 109.

³⁵³ Sabah Gazetesi (15 Mayıs 1985). Demirel’in Adayı Cindoruk Kazandı. s. 5.

³⁵⁴ Günaydın Gazetesi (15 Mayıs 1985). İş Çevrelerinin Özal’a Karşı “Mehmet Yazar Çıkartması” Tutmadı. s. 1.

³⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). ‘Bir Bilen’in Dediği Oldu. s. 11.

³⁵⁶ Süleyman Demirel siyasi yasakların kaldırılarak, politikaya geri dönebilmesinin tek yolunu Hüsametdin Cindoruk’un genel başkan olmasına bağladı. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

³⁵⁷ İbrahim Çetinkaya, Mehmet Yazar’a verilen desteğin engellenmesini “anti-demokratik” olduğunu ifade ederek, “Bu destek engellenmeseydi her şey çok daha farklı olabilirdi” dedi. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021); Mehmet Yazar sağ tabandan kendisine gelen desteğin Süleyman Demirel tarafından engellendiğini, bu noktadan sonra parti içinde ayrışımın meydana geldiğini söyledi. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

³⁵⁸ Süleyman Demirel’in delegeler ile görüşerek seçime müdahalede bulunduğunu söyleyen İbrahim Çetinkaya, Mehmet Yazar lehine oy kullanacak delegelerin kongre günü “Kusura bakmayın, Hüsametdin Cindoruk’a oy vereceğiz” dediklerini söyledi. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

³⁵⁹ Tercüman Gazetesi (15 Mayıs 1985). Bu Yolda Mağlup Olan Galip Sayılır. s. 11.

³⁶⁰ Güneş Gazetesi (16 Mayıs 1985). Bir Bilen Tulum Çıkardı. s. 1.

alkış ve sevgi gösterileri ile karşılandı. Mehmet Yazar, DYP Genel Başkanlığına seçilen Hüsamettin Cindoruk ve Yıldırım Avcı ve ile birlikte delegeleri selamladı. Yazar sözlerine kongre sonuçlarının vatana ve millete hayırlı olmasını dileyerek başladı.³⁶¹ Milliyetçi-maneviyatçı sağın DYP bayrağı altında birleşmesi gerektiğine olan inancı için DYP'ye katıldığını söyleyen Yazar, birlik ve beraberliğe her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulduğunu ifade etti.³⁶² Mehmet Yazar, Süleyman Demirel'in 1964 yılındaki bir konuşmasını tekrarlayarak *“Hizmete talip olanları tenkit edin, fakat onları öldürmeyin. Tezvirlerinizle hizmete talip oldukları için onları pişman etmeyiniz”* dedi ve Hüsamettin Cindoruk'a başarılar dileyerek konuşmasına son verdi.³⁶³

Bu süreçten sonra DYP teşkilatı içinde Mehmet Yazar ve kurmaylarının demokrasi mücadelesi başladı. 1986 yılında DYP'den ayrılarak siyaset sahnesinde yeni bir sayfa açacak bu ekip, Türk siyasal hayatında beklenmedik bir şekilde ortaya çıktı.

³⁶¹ Tercüman Gazetesi (16 Mayıs 1985). *Yazar: Ebediyen Doğru Yolcuyum*. s. 11.

³⁶² Cumhuriyet Gazetesi (16 Mayıs 1985). *Hizmete Talip Olanı Tenkit Edin, Öldürmeyin*. s. 7.

³⁶³ Milliyet Gazetesi (16 Mayıs 1985). *“Tenkit Edin Öldürmeyin”*. s. 1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜR DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU VE TÜRK SİYASAL HAYATINDAKİ ROLÜ

1. HDP'nin Kuruluşunu Hazırlayan Siyasi Süreç

Siyasi yelpazenin sol kanadında bulunan SODEP ve HP'nin 2 Kasım 1985 tarihinde birleşerek “Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP)” adını alması üzerine sağda yeni arayışlar hız kazandı.³⁶⁴ Solun güç kazandığını ve iktidara ortak olabileceğini düşünen sağ çevreler, siyasi yelpazenin sağ kanadında bulunan DYP ve MDP birleşmesinden yanaydı. DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk ile MDP Genel Başkanı Ülkü Söylemezoğlu partilerinin birleşmesi adına görüşmeler gerçekleştirdi.³⁶⁵ Söylemezoğlu'nun 29 Kasım 1985 tarihinde basına yaptığı açıklamada iki partinin birleşme şansının olmadığını ve DYP dışında sağda bütünleşme çabalarına devam edileceğini bildirdi.³⁶⁶

Bu süreçte sağda ortaya atılan birleşme ve bütünleşme, yeni bir merkez sağ parti kurulması gibi görüşler Mehmet Yazar ismi çevresinde önem kazanmaya başladı.³⁶⁷ Çünkü Yazar, sağda güçlü bir isimdi ve siyaset sahnesine “*milliyetçi-maneviyatçı sağ birleşmeli, bütünleşmelidir*” sloganı ile yola çıkmıştı. Sağ çevreler; Mehmet Yazar eski MHP'lilerin desteği ile MDP Genel Başkanı olacak; Mehmet Yazar sağda yeni bir parti kuracak ve partisini MDP ile birleştirecek; Mehmet Yazar, ANAP'tan ayrılan milletvekilleri ile bir parti kuracak ve ANAP ile koalisyon görüşmelerine başlayacak biçiminde seçenekler sunuyordu.³⁶⁸

Genel başkanlık yarışını kaybettikten sonra DYP içinde “demokrasi mücadelesi” başlatan Mehmet Yazar parti içi muhalefetin lideri konumundaydı. Mehmet Yazar, alternatif programlar hazırlıyor ve Türkiye'nin ekonomik, kültürel, eğitim, sosyal vb. sorunlarının çözümü için alanında uzman isimlerle çalışmalar yürütüyordu.³⁶⁹ Yazar'a göre siyasette her gün yeni seçeneklerin ortaya çıkmasının altındaki önemli sebeplerden bazıları, 6 Kasım 1983 seçimleri sonrası parlamento, kamuoyu ve partilerde meydana gelen rahatsızlıklar ve toplumun beklentilerinin ANAP ve DYP tarafından karşılanmamasıydı. Sağda yeni bir oluşum için uzun bir zamana ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Yazar'a göre bu oluşumu mevcut sağ partiler

³⁶⁴ Cumhuriyet Gazetesi (3 Kasım 1985). *SHP Doğdu*. s. 1.

³⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1985). *Sağda Umutsuz Görüşme*. s. 7; Cumhuriyet Gazetesi (16 Kasım 1985). *Bütünleşme İçin “Ana Prensipler Komisyonu” Kuruldu*. s. 7.

³⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi (30 Kasım 1985). *Bütünleşme Yerine Suçlama*. s. 8.

³⁶⁷ C. Arcayürek (6 Ocak 1986). “DYP'nin İçi Dışı”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 10.

³⁶⁸ Cumhuriyet Gazetesi (26 Ocak 1986). *Sağda ‘Yazar’lı Arayış*. s. 10.

³⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi (22 Ocak 1986). *Mehmet Yazar, Alternatif Program Hazırlıyor*. s. 7; Milliyet Gazetesi (27 Ocak 1986). *Yazar: Dertlere Çare Arıyorum*. s. 9.

gerçekleştiremiyorlar ise yeni bir sağ parti kurulabilirdi.³⁷⁰ Yazar bu açıklamalarından sonra 1 Şubat'ta İzmit Emek Sineması'nda düzenlenen bir toplantıya katıldı.³⁷¹ “Başbakan Yazar”, “En büyük lider” sloganları eşliğinde toplantı salonuna giriş yapan Mehmet Yazar'ın bu toplantısı gövde gösterisi olarak nitelendirildi.³⁷² Konuşmasında sağda birliği sağlamanın “yalnızca görev değil, bir vebal” olduğunu ifade ederek DYP'nin sağda bütünleşmeyi sağlamaktan uzak olduğunu öne sürdü. Siyaset sahnesinde kişisel meselesini ülke meselesi haline getirmeyen politikacılar ve toplumu birbirinden ayırtırmayan siyaset ile “yeni ufuklar” a ulaşılabileceğini ifade eden Mehmet Yazar, ekonomik ve sosyal konulardaki görüşlerini de açıkladı. Yakın bir gelecekte yeni ufuklara kanat açarak yeni oluşumları müjdeleyebileceğini ifade eden Yazar'ın bu konuşması DYP'den ayrılarak yeni bir siyasi oluşumun içerisinde yer alacağı sinyali veriyordu.³⁷³

Nitekim Yazar, 2 Şubat'ta basına verdiği demecinde üyesi olduğu DYP'yi eleştirdi. Memleket meselelerinin çözüme kavuşturulması adına çalışmalarını sürdüreceğini açıklayarak bu çalışmaların parti disiplinine aykırı olmadığını altını çizdi.³⁷⁴ DYP yönetiminin sözleri ile uygulamalarının farklılık gösterdiğini ifade eden Yazar, DYP'nin sağı birleştirme ve bütünleştirme konusunda çaba sarf etmediğini söyledi. Parti içi demokrasinin olmadığını öne süren Yazar'a göre seçimle iş başına gelmiş olan parti il ve ilçe yöneticilerinin görevden alınması ve kendisini destekleyen partililerin “partiden ihraç edilmesi” demokrasiye aykırıydı.³⁷⁵ DYP yönetiminde ise Yazar'ın parti tüzük ve programına aykırı davranış sergilediği gerekçesi ile partiden ihraç edilmesi gündeme geldi.³⁷⁶ 11 Şubat 1986 tarihinde 67 il başkanının katılımı ile gerçekleştirilen DYP Küçük Kongresi'nde, Mehmet Yazar'ın partiden ihraç edilmesi veya gerekli önlemlerin alınması istenildi.³⁷⁷ DYP yönetimi, Yazar'ın “kendi

³⁷⁰ Cumhuriyet Gazetesi (27 Ocak 1986). *Mevcutlarla Olmazsa, Sağda Yeni Parti Kurulur*. s. 7; Mehmet Yazar'ın bu açıklamalarından sonra MDP Genel Başkanı Ülkü Söylemezoğlu 28 Ocak 1986 tarihinde Yazar'a

³⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi (1 Şubat 1986). *Yazar'ın Gövde Gösterisi*. s. 7.

³⁷² Milliyet Gazetesi (2 Şubat 1986). *Yazar'ın İzmit Çıkartması*. s. 13; İzmit toplantısında DYP İl Yönetimi'nden kimse katılmasa da, halktan yoğun bir ilgi vardı. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 2021).

³⁷³ Cumhuriyet Gazetesi (2 Şubat 1986). *Yazar: Yeni Ufuklara Doğru*. s. 7; İzmit toplantısı DYP yönetiminde “krize” neden oldu. DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Gölhan, İzmit'te düzenlenen toplantıya DYP yönetimin karşı çıktığını ifade etti. İçişleri Bakanlığı'nın izni ile düzenlenen “siyasi” içerikli toplantıya Mehmet Yazar'ın katılımını, hükümetin açık desteği olarak yorumladı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (4 Şubat 1986). *DYP'li Gölhan: Yazar'a Hükümet Desteği Var*. s. 7.

³⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi (3 Şubat 1986). *Mart Sonunu Bekleyin*. s. 7.

³⁷⁵ DYP'nin vetolu kurucu üyelerinden İbrahim Çetinkaya ve DYP eski Genel Sekreteri Refik Sunol, İzmit toplantısına katıldıkları gerekçesi ile partiden ihraç edilmek üzere disiplin kuruluna verildi. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021); DYP İstanbul il yönetimi, İzmit toplantısına katılan üyelerinin kesin ihraç talebi ile İl Haysiyet Divanına verilmesini kararlaştırdı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (4 Şubat 1986). *Yazarcılar Haysiyet Divanında*. s. 7.

³⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi (6 Şubat 1986). *DYP'nin Yazar Stratejisi*. s. 8.

³⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi (13 Şubat 1986). *DYP'de Yazar Sorunu*. s. 7.

rızası ile partiden istifa etmesi” yönünde ortak bir karar alarak beklemeyi tercih etti.³⁷⁸

Parti içi muhalefet kanadının lideri Mehmet Yazar, 13 Mart 1986 tarihinde DYP’den istifa etti.³⁷⁹ DYP yöneticileri Mehmet Yazar’ın istifasını beklenen bir durum olarak karşılarken, İstanbul İl Başkanı Yaşar Keçeli “Yazar yeni bir parti değil, ihanet cephesi kuruyor” şeklinde konuştu. DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk ise DYP’yi 40 senelik militarizmin bölemediğini, Mehmet Yazar’ın da bölemeyeceğini açıkladı.³⁸⁰ Yazar’ın istifasının ardından DYP üst yönetiminin takındığı tavrı eleştiren gazeteci Uğur Mumcu, partinin üslubunun en az tüzüğü kadar önemli olduğunu ifade etti.³⁸¹

Mehmet Yazar’ın istifası ile DYP’de art arda istifalar yaşanmaya başladı. DYP Bursa il örgütünden 46’sı delege 166’sı üye olmak üzere toplam 212 kişi, Mehmet Yazar’a destek olmaya karar verdiklerini bildirerek DYP’den istifa etti.³⁸² DYP MKYK üyesi Bener Özcan ve DYP eski Genel Sekreteri Refik Sunol’un aralarında bulunduğu 12 DYP’li “parti içi demokrasinin uygulanmaması ve DYP’nin Büyük Türkiye idealini gerçekleştiremediği” gerekçesi ile Mehmet Yazar’a destek olacaklarını bildirerek DYP’den istifa etti.³⁸³ DYP kurucu üyelerinden Nadir Yüzbaşıoğlu da istifa ederek Yazar’ın yanında yer aldı.³⁸⁴ DYP Kocaeli il örgütünden 850 kişi³⁸⁵ olmak üzere, DYP İstanbul Fatih ilçe örgütünden 267 parti üyesi de Mehmet Yazar’ın kuracağı partide yer almak istediklerini açıklayarak istifa etti.³⁸⁶

Mehmet Yazar ve grubu, istifa etmelerinin ardından sağ çevreler ile temaslara başladı. MDP Genel Başkanı Ülkü Söylemezoğlu’nun Mehmet Yazar’ı MDP’ye davet etmesine

³⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi (14 Şubat 1986). *Sivil Siyasi Odaklar Arası Uzlaşma Zorunlu*. s. 7; DYP Yönetimi Mehmet Yazar’ı destekleyen parti il ve ilçe teşkilat başkanlarını görevden ihraç ediyordu. Mehmet Yazar’ın DYP’den ihraç edildiği takdirde güçleneceğini düşünen parti üst yöneticileri, Yazar’ın kendi rızası ile istifa etmesini beklediler. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 2021).

³⁷⁹ Milliyet Gazetesi (14 Mart 1986). *Yazar, DYP’den İstifa Etti*. s. 8.

³⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi (14 Mart 1986). *Yazar’a Yeni Yol*. s. 13.

³⁸¹ U. Mumcu (15 Mart 1986). “Yazar ve DYP”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 10.

³⁸² Cumhuriyet Gazetesi (16 Mart 1986). *DYP’den 212 İstifa*. s. 9.

³⁸³ Bu isimler daha önce kapatılan BTP’nin kurucularının DYP’ye katılmalarına ve Hüsamettin Cindoruk’un DYP genel başkanı seçilmesine karşı çıkarak Mehmet Yazar’ı desteklemişlerdi. Bkz. Yeni Asır Gazetesi (15 Mart 1986). *11 DYP’li İstifa Etti*. s. 1; Bener Özcan (DYP MKYK Üyesi), Refik Sunol (DYP eski Genel Sekreteri), İbrahim Çetinkaya (Kurucu Üye), Fatih Özgür (Kurucu Üye), Galip Onursal (Kurucu Üye), Zeki Hatipoğlu (Kurucu Üye), Yusuf Mergen (Kurucu Üye), Türkan Aksu (Kurucu Üye), Ahmet Sanver Doğu (Kurucu Üye), Yener Kalyoncu (Kurucu Üye), Alaattin Aksoy (DYP Üyesi), Fahir Armaoğlu (DYP Üyesi). Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (17 Mart 1986). *12 Yazarı DYP’den İstifa Etti*. s. 7.

³⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi (21 Mart 1986). *DYP’de Trafik Canlı*. s. 7.

³⁸⁵ Güneş Gazetesi (21 Mart 1986). *DYP’den Toplu İstifa*. s. 1.

³⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi (24 Mart 1986). *İstifa Edip Gazeteleri Gezdiler*. s. 7; İstifalar art arda gelmeye devam ediyordu. DYP İstanbul Üsküdar ilçe örgütünde 276 parti üyesi “arkamız gelecek” diyerek istifa ettiler. Bkz. Milli Gazete (28 Mart 1986). *DYP’den 276 İstifa Daha*. s. 1. DYP’nin Muğla Afyon, Bolu, Zonguldak, Malazgirt, Tokat, Kocaeli ve Hatay örgütlerinden parti üyeleri Mehmet Yazar’ın kuracağı partiye katılmak için istifa ettiler. Bkz. Sabah Gazetesi (30 Mart 1986). *DYP’den İstifalar*. s. 1; Sesimiz Gazetesi (31 Mart 1986). *Faruk Altıntaş ve 18 Arkadaşı DYP’den İstifa Etiler*. s. 1; Milli Gazete (31 Mart 1986). *DYP’den 533 Kişi İstifa Etti*. s. 1.

yönelik, Yazar'ın kurmayları bu teklife sıcak yaklaşmadı.³⁸⁷ Söylemezoğlu'nun "sağı MDP çatısı altında birleştirme" formülünü³⁸⁸ değerlendiren Yazar, MDP çatısı altında toplanmanın kolay bir yol olduğunu fakat bu yolun milletin isteğine uygun olup olmadığına bakılması gerektiğini; MDP'nin kuruluş aşamasında karşılaştığı yargıları hatırlatarak milletin benimsemeyeceği bir işin içerisinde olmayacağını ifade etti.³⁸⁹ Toplumda vatandaşların beklentilerine cevap verebilecek yeni bir oluşuma ihtiyaç duyulduğunu belirten Yazar, Türkiye'nin ihtiyaçlarına çözüm üretebilecek; toparlayıcı, barışçıl, çağdaş ve "46 ruhunu canlandıracak" yeni bir siyasi parti kuracağını açıkladı.³⁹⁰ Yazar'ın kuracağı partinin tüzel kişilik kazanması için Siyasi Partiler ve Seçim Kanunu'ndaki bazı önemli şartları tamamlaması gerekiyordu. Kanun, siyasi partilere mecliste grup kurabilmek için en az 20 milletvekili ve Türkiye genelinde 45 il ve bu illere bağlı ilçelerin üçte ikisinde örgütlenme şartı getirmişti. Bu nedenle Mehmet Yazar, sağda kuracağı yeni siyasi partiye destek bulmak için sağ çevreler ve bağımsız milletvekilleri ile temaslarda bulundu. Söylemezoğlu haricinde sağda birleşme ve bütünleşme konusuna diğer parti liderleri sıcak yaklaşmadı. DYP'ye göre gerekli birleşme kendi çatısı altında zaten gerçekleşmişti ve sağda bütünleşmeye ihtiyaç yoktu. Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), Refah Partisi (RP), İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ve VAP yönetimleri hiçbir parti ile birleşmeden yana olmadıklarını açıklayarak, her bir sağ siyasi parti birleşmenin kendi çatısı altında gerçekleşebileceğini belirtti.³⁹¹ 1983'te başarı elde eden ancak meclis aritmetiği değiştikçe oy kaybı yaşayan ANAP ise gücünü toparlamak amacıyla "ANAP'ta bütünleşme" kampanyası başlatmıştı.³⁹² Bu nedenle Yazar'ın temaları sağda birleşme ve bütünleşme konusunda kendisi ile aynı fikirde olan MDP ile hız kazandı.

MDP Genel Başkanı Ülkü Söylemezoğlu ile Mehmet Yazar sağın bütünleşmesi konusunda önemli bir adım olarak nitelendirilen görüşmeyi gerçekleştireceklerini açıkladı.³⁹³ Söylemezoğlu, MDP çevresi ve sağ tabanın Mehmet Yazar liderliğinde birleşmeyi istediklerini ifade ederek, Yazar'ın sağda önemli bir isim olduğunu açıkladı.³⁹⁴ Bu süreçte Yazar ile

³⁸⁷ Mehmet Yazar'ın önünde iki seçenek bulunuyordu. Ya MDP'ye katılarak parti içinde yeni bir hareketlilik ile yenilenme sürecini başlatacak ya da sağda yeni bir siyasi parti kuracaktı. Mehmet Yazar ve kurmayları, MDP hakkında toplumda "devlet partisi", "muvaazaa partisi", "askeri cenahın partisi" görüşlerinin halen var olduğunu; MDP'ye katıldıkları takdirde Mehmet Yazar'a duyulan güvenin ortadan kalkacağını bildiklerinden dolayı yeni bir parti kurmanın daha doğru olduğuna karar verdiler. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

³⁸⁸ Tercüman Gazetesi (16 Mart 1986). *Yazar'a MDP Daveti*. s. 9.

³⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi (17 Mart 1986). *Parti 'Makul' Bir Sürede*. s. 7.

³⁹⁰ Cumhuriyet Gazetesi (17 Mart 1986). *Parti 'Makul' Bir Sürede*. s. 7; Tercüman Gazetesi (16 Mart 1986). *Yazar: Yola Demirel'e Rağmen Çıkmadım*. s. 9.

³⁹¹ Günaydın Gazetesi (21 Mart 1986). *Sağ'da Birleşme Umudu Yok*. s. 1.

³⁹² Güneş Gazetesi (24 Mart 1986). *Üçlü Plan*. s. 9.

³⁹³ Flaş Ankara Gazetesi (31 Mart 1986). *Söylemezoğlu Yazar İle Görüşecek*. s. 1.

³⁹⁴ Tercüman Gazetesi (31 Mart 1986). *Sağ Dağıldıkça Birleşme Ümidi Artıyor*. s. 1; Bu sırada MDP yönetimi Mehmet Yazar konusunda kendi içinde belirli fikir ayrılığı yaşamaya başladı. MDP Genel Başkanı Ülkü

Söylemezoğlu sık sık telefonla görüşüyor, Yazar'ın Ankara'da bulunan grup çalışma merkezinde bir araya gelerek sağda birleşme ve bütünleşmenin nasıl gerçekleşeceğini konuşuyorlardı.³⁹⁵ Sağda yeni bir siyasi parti kurma çalışmalarını sürdüren Mehmet Yazar, sağın bütünleşmesi için “mihver” bir partiye ihtiyaç duyulduğunu ifade etti.³⁹⁶ ANAP ve DYP'nin sağda “mihver” partisi olma özelliğini kaybettiğini belirterek, kuracağı parti ile sağda bütünleşme sorununun ortadan kaldırılacağını açıkladı.³⁹⁷

Yazar ile sağda birleşme ve bütünleşme çabaları, MDP'yi yol ayrımına getirdi. 10 Nisan 1986 tarihinde toplanan MDP Başkanlık Divanı'nda, MDP içinde yeni bir hareketlilik ile parti kendi yenileme sürecini yaşasın; Mehmet Yazar MDP'ye davet edilsin ve Yazar - MDP kaynaşması gerçekleşsin; MDP feshedilsin ve Mehmet Yazar ile birlikte yeni bir sağ parti kurulsun biçiminde 3 seçenek sunuldu.³⁹⁸ Başkanlık Divanı'nda, MDP'nin kuruluşundan bu yana toplumda oluşan “devlet partisi” izleniminin silinmediğini belirten Genel Başkan Ülkü Söylemezoğlu ile bazı milletvekilleri en uygun formülün partinin feshedilerek Mehmet Yazar ile dağılmış sağı toparlayacak yeni bir oluşum bünyesinde toplanmak olduğunu ifade ettiler.³⁹⁹ Bu görüşün ağırlık kazanması üzerine, Yazar ile yapılacak görüşmelerde herhangi bir “ön şart” sunulmaması kararlaştırıldı.⁴⁰⁰ Söylemezoğlu, a isteğinin partinin feshedilerek Yazar ile yeni bir oluşum yaratmak yönünde olduğunu açıkladı.⁴⁰¹ Söylemezoğlu ve Yazar, 12 Nisan'da birleşme amacı ile görüşmelerde bulunmak üzere bir araya geldiler.⁴⁰² Görüşme öncesi iki lidere bazı partililer ve vatandaşlar “Milliyetçi Türkiye”, “Milliyetçi Yazar Milliyetçi Ülkü”,

Söylemezoğlu ve ekibi, Mehmet Yazar'ın kuracağı siyasi parti ile birleşmekten yanaydı. MDP'li bir grup milletvekili ise DYP veya ANAP ile birleşmek istiyordu. 3 Nisan'da MDP İzmir İl Başkanı Atilla Akat ile görüşen Genel Başkan Ülkü Söylemezoğlu, sağın bütünleşmesi konusunda Mehmet Yazar'a duyduğu güveni vurgulayarak gerekli hazırlıkların İzmir'den yapılmaya başlanacağını açıkladı. Söylemezoğlu, Yazar ile sıkı temasta olduğunu belirterek, sağda bütünlüğü sağlayacak bir kitle partisinin kısa zamanda kurulacağını ifade etti. Bkz. Millet Gazetesi (1 Nisan 1986). *Söylemezoğlu'nun Sağ İle İlgili Görüşleri*. s. 1; Türkiye Gazetesi (1 Nisan 1986). *MDP İki Parça*. s. 9.

³⁹⁵ İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

³⁹⁶ Milliyet Gazetesi (1 Nisan 1986). *Sağdaki Boşluğu Bz Kapatacağız*. s. 8.

³⁹⁷ Mehmet Yazar ve arkadaşları siyasi yelpazenin sağ knadında bir *mihver* parti kurulması gerektiği anlayışındaydı. *Mihver hareketinin gerçekleştirilmesi* ve *mihver partisinin* kurulması için ilk önce DYP'yi tercih ettiler. Mehmet Yazar'ın genel başkanlığı kaybetmesi ile parti içinde başlayan *muhalefet* dolayısıyla DYP'nin *mihver* partisi olamayacağına karar verildi. ANAP ise kendisini eya sol parti olarak tanımlamıyor, her eğilime hitap edildiği söylemini 6 Kasım 1983 seçimlerinde olduğu gibi açıklıyordu. DYP ve ANAP'ın *mihver partisi olamayacağına* karar veren Mehmet Yazar ve arkadaşları yeni bir siyasi parti kurulmasına karar verdi. Böylece *mihver* partisinin kuruluşu için MDP'liler ile temasa geçildi. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 2021); Milli Gazete (1 Nisan 1986). *Yazar “Mihver” Partiyi Arıyor*. s. 1.

³⁹⁸ Cumhuriyet Gazetesi (11 Nisan 1986). *MDP Yol Ayrımında*. s. 7.

³⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi (12 Nisan 1986). *MDP'de Seçenekler*. s. 7; Ulus Ankara Gazetesi (13 Nisan 1986). *Vah MDP Vah!*. s. 4.

⁴⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi (12 Nisan 1986). *MDP'de Seçenekler*. s. 7.

⁴⁰¹ Günaydın Gazetesi (12 Nisan 1986). *MDP Üçe Bölündü*. s. 1.

⁴⁰² Tercüman Gazetesi (12 Nisan 1986). *Sağda Randevu*. s. 1.

“Nerede birlik orada dirlik” sloganları ile sevgi gösterisinde bulundu.⁴⁰³ Sağda birleşme konusunda atılan bu somut adımdan sonuç alındı ve görüşmeden sonra el ele tutuşarak “birleşme selamı” veren Söylemezoğlu ile Yazar “sağda yeni bir siyasi oluşum” için prensipte anlaşmaya vardıklarını açıkladılar.⁴⁰⁴

Görüşme sonunda Söylemezoğlu, toplumda demokratik sağın birleşmesi, bütünleşmesi yönünde bir talep olduğunu ve bu birleşmenin gerçekleşmesini milli ve manevi bir görev olarak gördüğünü belirtti.⁴⁰⁵ Vatandaşların isteklerine cevap verilmesinin şart olduğunu belirten Söylemezoğlu, Mehmet Yazar ile birlikte bu ortak inancı taşıdıklarını ifade etti. “Vefakâr Başkan” sloganları ve alkışlar eşliğinde konuşmasını tamamlayan Söylemezoğlu, Mehmet Yazar’dan “*Millete mal olmuş, milliyetçi kesimin lider diye tanındığı çok değerli bir insan*”⁴⁰⁶ sözleri ile bahsederken, Yazar ile sağda yeni bir oluşum başlatmanın gururunu yaşadığını ve bu oluşumun birlikte sağlanması konusunda prensip anlaşmasına vardıklarını açıkladı.⁴⁰⁷ Yazar, Söylemezoğlu ve arkadaşlarının şahsi çıkarların ötesinde memleketin geleceğini düşünen birer insan olduklarını belirterek, sağda birleşme ve bütünleşme konusunda “fedakârlık” göstermeleri dolayısıyla teşekkür etti.⁴⁰⁸ Yazar, bir “mihver” hareketi başlattığını, yeni kurulacak “mihver” partisinde MDP yöneticileri ve milletvekillerinin kurucu üye olarak yer alacaklarını bildirdi.⁴⁰⁹ Siyasi yelpazenin sağ kanadında bulunan kesimi, ortaya çıkacak yeni oluşuma destek olmaya davet eden Yazar, vatandaşın önünde yeni ufuklar açacak bu oluşumun, gelecek günlerde zorluklarla karşılaşacağını ve bu zorlukların el birliği ile aşılabileceğini ifade etti.⁴¹⁰ Hem Mehmet Yazar ve kurmayları, hem de Ülkü Söylemezoğlu ve MDP’li milletvekilleri, MDP’nin feshedilerek parti teşkilatının yeni kurulacak partiye katılımını daha doğru buldular.⁴¹¹ Bu fikir, Mehmet Yazar’ı DYP Genel Başkan adaylığından bu yana desteklediği bilinen İbrahim Çetinkaya tarafından ortaya atılmıştı.⁴¹² Çetinkaya’ya göre MDP’nin feshi ile milletvekilleri “bağımsız” kalacak, böylece partiler arası milletvekili transferini yasaklayan 1982 Anayasası’nın 84’üncü madde engeli aşılarak iltihak gerçekleşecekti.⁴¹³

⁴⁰³ Tercüman Gazetesi (13 Nisan 1986). *Sağda İlk Elele*. s. 8.

⁴⁰⁴ Yeni Asır Gazetesi (13 Nisan 1986). *Yazar MDP ile Anlaştı*. s. 1.

⁴⁰⁵ Sabah Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP-Yazar Nikâhına Az Kaldı*. s. 1.

⁴⁰⁶ Günaydın Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP Tarihe Karşıyor*. s. 1.

⁴⁰⁷ Güneş Gazetesi (13 Nisan 1986). *Ve MDP’nin Sonu*. s. 1.

⁴⁰⁸ Ekspres Gazetesi (13 Nisan 1986). *Söylemezoğlu ile Yazar Anlaştı*. s. 4.

⁴⁰⁹ Güneş Gazetesi (13 Nisan 1986). *Yazar Başkanlığındaki Yeni Parti Mayıs Ayında Kurulacak*. s. 9.

⁴¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP, Yazar’a Katılıyor*. s. 12; Milliyet Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP, Yazar’a Teslim*. s. 7.

⁴¹¹ Bulvar Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP’nin Feshi Çoğunluğun İşine Geliyor*. s. 3.

⁴¹² Bulvar Gazetesi (13 Nisan 1986). *Söylemezoğlu Mehmet Yazar’la Ne Konuştu?*. s. 1; İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

⁴¹³ 1982 Anayasası’nın 84. Maddesi “*İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan dolayı*

14 Nisan'da MDP Genel İdare Kurulu (GİK), Genel Başkan Ülkü Söylemezoğlu başkanlığında toplandı. 36 üyenin katıldığı MKYK toplantısında, Mehmet Yazar ile birleşme konusu değerlendirilerek, Doğan Kasaroğlu'nun "ret" oyuna karşı, 35 "kabul" oyu ile partinin feshedilmesi kararı alındı.⁴¹⁴ MKYK'nın aldığı fesih kararının kesinleşerek oylanması için 4 Mayıs'ta Olağanüstü Büyük Kongre'nin yapılacağını açıklayan Ülkü Söylemezoğlu, toplantıyı "tarihi" olarak nitelendirdi.⁴¹⁵ Partinin fesih kararından sonra açıklama yapan Söylemezoğlu, kuruluşundan bu yana MDP'ye toplumda ve basında sıcak bakılmadığını söyleyerek, sağı birleştirmek amacı ile partisinden DYP'ye teklif götürüldüğünü, yoğun bir çaba harcadığını ancak bu konuda gerekli sonuca ulaşamadığını belirtti.⁴¹⁶ Bu süreçten sonra Mehmet Yazar ile yeni parti kurma çalışmalarını birlikte sürdüreceklerini açıklayan Söylemezoğlu, ANAP'a alternatif olacak bu yeni oluşuma, bütün siyasi partilerin kendilerini feshederek katılmaları çağrısında bulundu.⁴¹⁷ MDP olağanüstü kongresinde fesih kararı almasının ardından bağımsız kalacak milletvekilleri için sağ partiler harekete geçti.⁴¹⁸ DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk MDP'li milletvekillerine DYP çatısı altında birleşme çağrısında bulunurken,⁴¹⁹ ANAP Genel Sekreter Yardımcısı Alpaslan Pehlivanlı, ANAP'ın kapılarının MDP'lilere açık olduğunu bildirdi.⁴²⁰ Bu hareketlenmeler karşısında bağımsız milletvekillerinin yeni oluşumda yer alamayacağını düşünen MDP Genel Başkanı Ülkü Söylemezoğlu milletvekilleri ve il başkanları ile temas halindeydi.⁴²¹ Söylemezoğlu, MDP'nin felsefesi, kadrosu ve inancıyla yeni

hüküm giyen, kısıtlanan, partisinden istifa ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan, üyeliğe bağdaşmayan bir hizmet kabul eden, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayanların üyeliğinin düşmesine, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verilir. Partisinden istifa eden milletvekili bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarınınca aday gösterilemez." diyordu. Bkz. 9 Kasım 1982 tarih ve Mükerrer-17863 sayılı Resmi Gazete; MDP feshedildiği takdirde "bağımsız" kalan milletvekilleri üyelikleri düşmeden Mehmet Yazar'ın kuracağı partiye iltihak edebileceklerdi. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

⁴¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP Fesih Kararı Aldı*. s. 8; Yeni Nesil Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP'li Kasaroğlu: DYP'ye Geçerim*. s. 7. MDP'nin 52 milletvekilinin tümünün Mehmet Yazar'ın kuracağı yeni partide yer almayacağı bildirildi. Nitekim milletvekilleri beş ayrı eğilime bölündü. Genel Başkan Ülkü Söylemezoğlu ile birlikte yeni siyasi oluşumda Mehmet Yazar'ın yanında yer alacaklar; DYP'ye katılacaklar; ANAP'a katılacaklar; Süleyman Demirel'i bekleyecekler; mecliste bağımsız kalacaklar. Bkz. R. Tamer (15 Nisan 1986). "Öbür Taraf". *Tercüman Gazetesi*. s. 8; Bulvar Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP'de Her Kafadan Bir Ses Çıkıyor*. s. 9; Hürriyet Gazetesi (16 Nisan 1986). *MDP'den "Siyasi İntihara" Etki Ve Tepkiler*. s. 15.

⁴¹⁵ Güneş Gazetesi (15 Nisan 1986). *MKYK Olağanüstü Kongre Kararı Aldı, Mayıs'ta MDP Yok*. s. 10; Günaydın Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP, 20 Gün Sonra Toprağa Veriliyor*. s. 1.

⁴¹⁶ Hürriyet Gazetesi (15 Nisan 1986). *Siyasi İntihar*. s. 15.

⁴¹⁷ Yeni Nesil Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP, Fesih Kararı Aldı*. s. 7.

⁴¹⁸ Günaydın Gazetesi (15 Nisan 1986). *Mecliste Yağma*. s. 1.

⁴¹⁹ Türkiye Gazetesi (15 Nisan 1986). *DYP'de Panik*. s. 9; TBMM'de grubu bulunmayan DYP, MDP'nin fesih kararı ile "bağımsız" kalacak milletvekillerini kendi bünyesine katarak mecliste grup kurma olanağına erişmeyi hedefledi. Bkz. Yeni Asır Gazetesi (15 Nisan 1986). *DYP: "Grup Kurabiliriz"*. s. 6.

⁴²⁰ Tercüman Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP'lilerin Kıymeti Arttı*. s. 9.

⁴²¹ Bulvar Gazetesi (18 Nisan 1986). *30 Milletvekilinden Yazar'a Destek*. s. 3-9; MDP teşkilatları da partinin fesih kararına olumlu bakmaktaydı. MDP İl ve İlçe Yönetim Kurulu Başkanları ve üyeleri ile eski MDP kurucu üyeleri MDP Sakarya İl Başkanı Yusuf Güreş başkanlığında toplandı. MDP'ye yakıştırılan "devlet partisi", "konsey partisi" imajlarının kaldırılması için MDP-Yazar birleşmesinin gerekliliği ve doğruluğu vurgulandı. Bkz. Gün

siyasi partide yaşayacağını belirterek Mehmet Yazar ile birlikte kurulması düşünülen siyasi parti oluşumuna destek istiyordu.

Basının gündemini süsleyen MDP-Yazar birleşmesi, bu süreçte sıklıkla değerlendirilen bir konuydu. Güneri Cıvaoğlu, MDP'nin feshedilmesi ile başta Mehmet Yazar olmak üzere diğer siyasi partilerin parlamentoda grup kurma ihtimali karşısında ANAP iktidarını zor günler bekleyeceğini ifade etti.⁴²² Ali Suat Esener, 6 Kasım seçimlerine iktidar olabilme hayali ile giren MDP'nin kısa süre içinde oy potansiyelini kaybetmesi ile çoğu illerde parti tabelalarını kaldırarak duruma geldiğini, fesih kararı ile Mehmet Yazar'ın kuracağı parti ile birleşilmesinin kaybedilen oyların yeniden kazanılmasını sağlayacağını belirtiyordu.⁴²³ MDP'nin feshedilme kararını siyasi yelpazenin sol kanadında bulunan partilerin “üzüntü” ile karşıladığını belirten Nazlı Ilıcak, “Yazar alternatifi” ile solun iktidar şansının azalacağını, Yazar'ın kuracağı partinin sol oyları kanalize ederek seçim sandığından sağ koalisyon çıkması ihtimaline değiniyordu.⁴²⁴

4 Nisan'da yapılacak olağanüstü kongre öncesinde MDP yönetimi ve Yazar arasındaki temaslar hız kazandı. Yeni kurulacak siyasi partinin tüzük ve programının hazırlanması için ortak bir komisyon oluşturuldu. MDP Sakarya Milletvekili ve Genel Başkan Yardımcısı Ayhan Sakallıoğlu komisyon başkanlığına getirildi.⁴²⁵ MDP'den Arif Atalay, Abdurrahman Necati Kara'a; Yazar'ın kurmaylarından İbrahim Çetinkaya, Refik Sunol tüzük ve program hazırlama çalışmalarında aktif rol aldı.⁴²⁶ Yeni kurulacak siyasi parti ile mihver hareketi sancağını açtığını belirten Mehmet Yazar, bu oluşuma inanan herkese kapıların açık olduğunu belirterek; MDP ve diğer siyasi partilerden gelecek kişilerin partide kurucu üye olacaklarını açıkladı. DYP'yi eleştiren Yazar, DYP'de şahısların ebedi mirasçı gibi davrandıklarını belirterek, mirasın yegâne sahibinin millet olduğunu ve DYP'nin “46 ruhunu” temsil etmediğini belirtti.⁴²⁷ MDP'nin feshedilerek aynı çatı altında birleşilmesine yönelik kuracağı partiye “icazetli” ithamlarına açıklık getiren Yazar, söylentileri “demagoji” olarak nitelendirerek, icazete itibar edilseydi daha farklı konumda olacaklarını açıkladı.⁴²⁸ Mehmet Yazar, ANAP Hükümeti'ni de eleştirerek, millettten güç alan, pür, saf ve milli irade ile kuracağı yeni siyasi partinin ANAP'ın ülkeye

Gazetesi (18 Nisan 1986). *Olması Gereken Oldu*. s. 1-6; Gün Gazetesi (18 Nisan 1986). *Durum Değerlendirildi*. s. 1-6; Bulvar Gazetesi (19 Nisan 1986). *İl Başkanları Fesih Kararını Destekliyor*. s. 1.

⁴²² G. Cıvaoğlu (17 Nisan 1986). “Yazar... Yazmaz... Söyler... Söylemez...” *Güneş Gazetesi*. s. 1.

⁴²³ A. S. Esener (17 Nisan 1986). “MDP'de Yeni Nefes”. *Hâkimiyet Gazetesi*. s. 3.

⁴²⁴ N. Ilıcak (18 Nisan 1986). “Sağdaki Durum ve Demirel”. *Tercüman Gazetesi*. s. 12.

⁴²⁵ Gün Gazetesi (18 Nisan 1986). *Demirel'e de Kapımız Açık*. s. 6.

⁴²⁶ Flaş Ankara Gazetesi (20 Nisan 1986). *Yazar ve Söylemezoğlu'nun Yeni Partisinin Programı Hazırlanıyor*. s.1.

⁴²⁷ Milliyet Gazetesi (21 Nisan 1986). *Yazar, Sancağı Açtı*. s. 9.

⁴²⁸ Yeni Nesil (25 Nisan 1986). *12 Eylül Bakanları Yazarla*. s. 7.

getirmiş olduğu sosyo-ekonomik sorunları çözeceğini belirtmiştir.⁴²⁹

MDP Olağanüstü Kongresi 4 Mayıs 1986 tarihinde Ankara’da yapıldı. MDP Genel Başkanı Ülkü Söylemezoğlu delegelerin alkış ve sloganları eşliğinde konuşmasını yaparak; Türk demokrasisine örnek olacak bir olay yaşadıklarını belirterek Mehmet Yazar ile birleşme olayına açıklık getirdi ve herhangi bir pazarlık şartı olmadan birleşmenin eşit şartlarda gerçekleşeceğini açıkladı.⁴³⁰ MDP kurucusu ve eski Genel Başkanı Turgut Sunalp ise fesih kararını eleştirerek karşı çıkılmasını istedi.⁴³¹ Fakat 423 delegenin katılımı ile yapılan oylamada 55 “ret” oyuna karşılık 354 “kabul” oyu ile partinin feshedilmesi kararı alındı. 5 delegenin “çekimser” kaldığı oylamada 5 oy ve 4 zarf “boş” çıktı.⁴³² Ülkü Söylemezoğlu fesih kararının ardından yaptığı veda konuşmasını tamamlayarak kongreyi bitirdi ve MDP tarihe karışmış oldu.

1.1. HDP’nin Kuruluşu

MDP’nin “arşive kalkması” ile TBMM’de bulunan bağımsız milletvekili sayısının 93’e yükselmesi sonucu siyasi partiler arasında çetin bir mücadele başladı. MDP feshedildikten sonra Mehmet Yazar’ın kuracağı yeni partiye katılacakları yönünde söz veren milletvekillerinden bir kısmı fikir değiştirerek diğer partilere katıldı.⁴³³ Feshedilen MDP’nin Genel Başkan Yardımcısı Faik Tarımcıoğlu’na göre Mehmet Yazar ile birlikte kurulacak siyasi parti TBMM’de grup kurmak için yeterli milletvekiline sahip, güçlü bir parti olacaktı.⁴³⁴ Nitekim MDP’nin bağımsız 21 milletvekilinin Mehmet Yazar’ın kuracağı yeni siyasi partiye katılacağını kesinleşmesi ile çalışmalar tamamlandı.⁴³⁵

9 Mayıs 1986 tarihinde Mehmet Yazar ve Ülkü Söylemezoğlu partinin kuruluş dilekçesini, tüzük ve programını İçişleri Bakanlığı’na bildirdiler.⁴³⁶ Partinin adı Hür Demokrat Parti (HDP) ve amblemi “Uluçınar” olarak belirlendi. Uluçınar’ın kökleri 16 Türk Devleti’ni, gövdesi Türkiye Cumhuriyeti’ni, taç kısmı Türk milletinin bütünlüğünü ve bölünmezliğini, dallarının her biri; demokrasi, hürriyet, Türk milliyetçiliği, Atatürk ilkeleri, milli ve manevi

⁴²⁹ Milli Gazete (26 Nisan 1986). *Şişirilmiş Kovan; ANAP*. s. 9.

⁴³⁰ Cumhuriyet Gazetesi (5 Mayıs 1986). *MDP Bitti*. s. 10.

⁴³¹ Yeni İstanbul Gazetesi (5 Mayıs 1986). *Sunalp, MDP’nin Feshedilmesine Karşı Çıktı*. s. 1.

⁴³² Milliyet Gazetesi (5 Mayıs 1986). *MDP’de Tarihe Karıştı*. s. 8.

⁴³³ İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (11 Mart 2021).

⁴³⁴ TBMM’de grup kurarak en fazla milletvekiline siyasi parti, meclis başkanvekilliği görevini üstelenecekti. Bkz. Bulvar Gazetesi (7 Mayıs 1986). *MDP’nin Mirası Parselleniyor*. s. 1.

⁴³⁵ Milliyet Gazetesi (8 Mayıs 1986). *Transfer Kızıştı*. s. 16; İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (3 Mayıs 2021).

⁴³⁶ Turkish Daily News (9 Mayıs 1986). *And Yazar Sets Up New Party Today*. s. 4; Hür Demokrat Parti’de 21’i eski MDP’li milletvekili olmak üzere 96 kurucu üye bulunuyordu. Partinin kurucuları arasında bağımsız milletvekilleri, eski Danışma Meclisi üyeleri, profesörler, Süleyman Demirel’e küskün eski AP’liler, emekli askerler ve işadamları yoğunlukta idi. Bkz. Ulus Ankara Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Yazar’ın Partisi Hür Demokrat*. s. 1.

değerler, sosyal adalet, sosyal refah devleti, çağdaş bilim ve teknolojiyi; toprak bereketi, dış çemberi ise bütün insanlığın barış ve huzurunu temsil etmekteydi.⁴³⁷

HDP Genel Başkanlığına Mehmet Yazar seçilirken, Genel Başkan Yardımcılıklarına Abdurrahman Necati Kara'a, Ayhan Sakallıoğlu, İbrahim Çetinkaya, Refik Sunol ve Fahir Armaoğlu; Genel Sekreterliğe Hilmi Sabuncu getirildi.⁴³⁸

Hür Demokrat Parti'nin 96 kurucusu şu isimlerden oluşmaktadır:

Mehmet Yazar (TOBB Yönetim Kurulu eski Başkanı, Sanayici), Ülkü Söylemezoğlu (MDP eski Genel Başkanı, Kahramanmaraş Milletvekili), Ferit Melen (eski Başbakan, Van Milletvekili), Vecihi Akın (Konya Milletvekili, emekli Orgeneral), Fenni İslimyeli (eski Ticaret Bakanı, Balıkesir Milletvekili), Kadri Altay (Antalya Milletvekili, emekli General), Selahattin Taflıoğlu (Yozgat Milletvekili), İsmet Tavgaç (Bursa Milletvekili), Arif Atalay (Adıyaman Milletvekili), Osman Bahadır (Trabzon Milletvekili), Muzaffer İlhan (Muğla Milletvekili), Abdulkirim Yılmaz Erdem (Mardin Milletvekili), İsmail Şengün (Denizli Milletvekili), Faik Tarımcıoğlu (Bitlis Milletvekili), Ertuğrul Gökğün (Denizli Milletvekili), Sebahattin Eryurt (Erzurum Milletvekili), Abdurrahman Necati Kara'a (Kütahya Milletvekili), Ayhan Sakallıoğlu (Sakarya Milletvekili), Bülent Öncel (Şanlıurfa Milletvekili), Ahmet Süter (İzmir Milletvekili), Sedat Turan (Kayseri Milletvekili), Eşref Akıncı (Ankara Milletvekili, emekli Orgeneral), Fahir Armaoğlu (Tarihçi, Akademisyen), Refik Sunol (İktisatçı, İTO eski Meclis Başkanı), İsmail Müftüoğlu (Avukat, eski Adalet Bakanı), Yusuf Özer (İş Adamı, Afyon Sanayi ve Ticaret Odası eski Başkanı), İbrahim Çetinkaya (eski AP Gençlik Kolları Başkanı, Türk Eczacılar Birliği eski Genel Başkanı), Ahmet Senvar Doğu (eski DM üyesi, Gelir İdaresi eski Genel Başkanı), Ömer Tarık Artukmaç (Sanayici), Asım Yahyabeyoğlu (İktisatçı), Galip Onursan (Yargıtay Onursal Üyesi), Kemal Bağcıoğlu (eski Milletvekili), Mükerrerem Sarol (eski Milletvekili), Mehmet Ünal (Doktor), Macit Zeren (eski Ticaret Bakanı), Yakup Çağlayan (Doktor, eski Milletvekili), Hilmi Sabuncu (İktisatçı, eski DM üyesi), Halil Ata (Anadolu Bankası eski Genel Müdürü), Bener Özcan (Eczacı), Hami Tezkan (eski Milletvekili), Ali Aydın Dünder (İktisatçı), Necati Okuroğlu (Avukat), Yenal Ünseli (Avukat), Yusuf Mergen (Boks Federasyonu eski Başkanı), Türkan Aksu (Türk Anneler Derneği Başkanı), Zeki Hatipoğlu (Avukat), Songül Şatıroğlu (Tarım Bakanlığı Planlama eski Daire Başkanı), Nadir Yüzbaşıoğlu (Yüksek Hâkimler Kurulu

⁴³⁷ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 14.

⁴³⁸ Genel Başkan Yardımcılarından İbrahim Çetinkaya “teşkilat”, Refik Sunol “seçim”, Fahir Armaoğlu “basın ve halkla ilişkiler”, Abdurrahman Necati Kara'a “koordinasyon”, Ayhan Sakallıoğlu “araştırma ve planlama” işlerinden sorumlu oldular. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Ve HDP Kuruldu*. s. 13.

eski üyesi), Selçuk İmamoğlu (Avukat, Kayseri eski Milletvekili), Enver Turgut (Sendikacı, İzmir eski Milletvekili), Mustafa Haluk İpek (Prof. Dr.), Yılmaz Öztuna (Tarihçi, Konya eski Milletvekili), Misbah Ongan (Avukat, Siirt eski Milletvekili), Esat Cebeci (Avukat), Ünal Aktaş (Avukat), Sümer Böke (YSE eski Genel Müdürü), Fatih Özgür (Sanayici), Hakkı Hınıslıoğlu (TOBB Yönetim Kurulu eski Üyesi), Altuğ Kızılkaya (Eczacı), Ömer Lütü Gencal (İnşaat Mühendisi, Müteahhit), Çetin Erkaya (Müteahhit), Kadri Ateş (Avukat), Mehmet Durak Başhan (Eğitimci), Sadık Budak (İnşaat Mühendisi), İsmet Ulaş (Avukat), Fuat Azkur (emekli Hâkim, eski DM üyesi), Alaattin Aksoy (eski DM üyesi), Celalettin Çubukçu (Köy İşleri Bakanlığı eski Müsteşarı), Mehmet Aydar (Gazeteci, eski DM üyesi), Recep Adın (Tüccar), Haldun Darbaz (emekli Albay), Erol Ustaoglu (emekli Astsubay), Recai Dıblan (Tekel eski Genel Müdürü), Selahattin Paşabeyoğlu (Mimar), Davut Çelik (Sanayici), Oktay Öner (Tüccar), Şuayip Taştan (Müteahhit), Ünal Toksöz (Doktor), Musa Atik (emekli Vali), Murat Şakir (Müteahhit), Mustafa Ayverdi (Gazeteci), Kamil Akıncı (Avukat), Ali Uzun (İktisatçı), İlhami Ongun (Esnaf), Harun Kara (Müteahhit), Aydemir Akkayaoğlu (Müteahhit), Ömer Faruk Altıntaş (İktisatçı), Cavit Öyekçin (emekli Albay), Hüsnü Çakır (İş Adamı), Erdoğan Celasun (Mimar), Fuat Çelik (Sanayici), Recep Kocacıbaşı (Sanayici), Hulusi Güneş (Ankara İl Genel Meclisi Üyesi), Mehmet Fethi Şüküroğlu (Ekonomist), Yedigâr Gökmenoğlu (Avukat), Muzaffer Oflaz (eski AP İstanbul Gençlik Kolu Başkanı, TÜRKİNŞA Yönetim Kurulu üyesi).⁴³⁹

HDP'nin kuruluşundan sonra Genel Başkan Mehmet Yazar, kurucu üyeler ve partililer ile birlikte düzenlediği basın toplantısında parti misyonunu anlatarak, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik şartların yeni oluşumu zaruri kıldığını ifade etti. ANAP Hükümeti'ni ve diğer sağ partileri eleştiren Yazar, demokrasilerde çaresizlik ve alternatifsizliğin olmadığını belirterek HDP'nin kuruluşu ile ilgili "*Millet teşvik ederek, kendi içinden yeni evlatlarını göreve çağırır*" dedi.⁴⁴⁰ HDP'nin demokrasiye önem veren, her türlü otoriter fikir ve rejime karşı olan, "düzenli rekabet ekonomisi" ile kalkınmayı hedefleyen, milliyetçi ve maneviyatçı sağ bir kitle partisi olduğunu açıklayan Yazar, bu inanç ve görüşleri benimseyen herkes ile birlik olmak istediklerini açıkladı.⁴⁴¹

⁴³⁹ Bulvar Gazetesi (9 Mayıs 1986). *Yazar, Partisi İçin Bugün Başvuruyor*. s. 9; Son Havadis Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Bir Tabaka Partisi Daha Kuruldu*. s. 7; Yeni Nesil Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Yazar Nihayet Başkan Oldu*. s. 7; İbrahim Çetinkaya Web Sitesi. *Hür Demokrat Parti Kurucuları*. [Erişim: 30.4.2021, <http://www.ibrahimcetinkaya.com/Sayfalar.php?Git=Siyasi&Sayfa=Hur>].

⁴⁴⁰ Günaydın Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Yazar'ın Partisi Kuruldu*. s. 5.

⁴⁴¹ Y. Doğan (10 Mayıs 1986). "Kalp Spazmı İle Kuruluş". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 13.

1.1.1. HDP Tüzüğü

“29 Haziran 1986 tarihli HDP tüzüğü 6 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda (Genel Esaslar) partinin kuruluşu ve amacına yer verilmiştir. Partinin temel amacı; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve diğer kanunlar dâhilinde kişinin temel hak ve hürriyetlerini esas alarak hizmette bulunmak, Mustafa Kemal Atatürk’ün ilkelerinden ilham alarak bütün vatandaşları kucaklayan Türk milliyetçiliğini benimsemek, vatandaşları hür, demokrat ve güçlü Türkiye ülküsü etrafında birleştirmek ve hukuka dayalı devlet anlayışı çerçevesinde toplumun huzur ve güvenliğini sağlamaktır.⁴⁴² İkinci kısımda partinin temel teşkilatlarına yer verilmiştir. Partinin temel teşkilatı şu şekildedir:⁴⁴³

1) İLÇE TEŞKİLATI

- a) İlçe Kongresi
- b) İlçe Başkanı
- c) İlçe Yönetim Kurulu

2) İL TEŞKİLATI

- a) İl Kongresi
- b) İl Başkanı
- c) İl Yönetim Kurulu
- d) İl Disiplin Kurulu

3) GENEL MERKEZ TEŞKİLATI

- a) Büyük Kongre
- b) Genel Başkan
- c) Merkez Karar ve Yönetim Kurulu
- d) Merkez Disiplin Kurulu
- e) Küçük Kongre

4) İL GENEL MERKEZİ VE BELEDİYE MECLİSİ PARTİ GRUPLARI

5) TBMM PARTİ GRUBU

Üçüncü kısımda partinin seçimlere katılma ve adaylıklara; dördüncü kısımda mali hükümler ve partinin gelirlerine; beşinci kısımda TBMM Parti Grubu’nun özellik ve görevlerine; altıncı kısımda ise çeşitli istisnai hükümlere yer verilmiştir.”⁴⁴⁴

1.1.2. Büyük Kongre

“Büyük Kongre en az iki, en fazla üç yılda bir olmak üzere Merkez Karar ve Yönetim Kurulu (MKYK)’nin belirleyeceği bir tarihte toplanır. Büyük Kongre’nin toplanacağı yer, gün, saat ve gündemi MKYK tarafından belirlenir ve bir ay önceden en az bir gazetede ilan edilir.⁴⁴⁵ Parti Genel Başkanı, MKYK’nin gerekli gördüğü hallerde veya Büyük Kongre delegelerinin en az beşte birinin yazılı talebi üzerine Büyük Kongre olağanüstü toplantıya çağrılabilir. Büyük Kongre’nin olağanüstü toplantı gündemi çağrıyı yapan organ tarafından

⁴⁴² Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 14-16.

⁴⁴³ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 26-27.

⁴⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986).

⁴⁴⁵ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 61.

hazırlanır.⁴⁴⁶ Büyük Kongre seçilmiş üyeler ve tabii üyelerden oluşur.⁴⁴⁷

1) Seçilmiş Üyeler: TBMM üye tam sayısının iki katından fazla olmamak üzere her il kongresinde o ili Büyük Kongre’de temsil etmek için seçilen delegelerdir.

2) Tabii Üyeler: Tabii üyeler Büyük Kongre’nin gerçekleştireceği tarihte görevde bulunan mevcut Parti Genel Başkanı, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeleri, Merkez Disiplin Kurulu Başkanı, Merkez Disiplin Kurulu üyeleri, partili Başbakan ve Bakanlar Kurulu üyeleri, partili TBMM üyeleri ve parti üyesi olan parti kurucularıdır.

Büyük Kongre’nin görev ve yetkileri şunlardır.⁴⁴⁸

1) Parti Genel Başkanını, Partinin Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyelerini, Merkez Disiplin Kurulu üyelerini yargı gözetimi altında gizli oy ve açık sayım usulüne göre seçmek.

2) Partinin gelir-gider kesin hesabını kabul, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’nu ibra etmek veya etmemek.

3) Partinin tüzük ve programını onaylamak veya değişiklik yapmak.

4) Toplumu, devleti ve partiyi ilgilendiren konular dâhil olmak üzere kamu faaliyetleri ve parti politikası hakkında, kanunlar çerçevesinde bağlayıcı veya temenni kararlarında bulunmak.

5) Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’nun teklifi üzerine parti disiplin kurulları tarafından verilen disiplin cezalarını affetmek.

6) Partinin kapanma veya başka bir partiyle birleşmesi sonucu hukuki varlığının sona ermesi halinde, partinin taşınır-taşınmaz mallarının tasfiye veya intikal şekline karar vermek.

7) Kanun veya parti tüzüğünde verilen görevleri yerine getirmek, karara bağlamak ve yetkileri kullanmak.”

1.1.3. Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’nun Kuruluşu ve Çalışması

“Merkez Karar ve Yönetim Kurulu parti genel başkanının başkanlığında, Büyük Kongre tarafından seçilen 32 asil üyeden oluşur. Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’na asil üye sayısı kadar yedek üye seçilir.⁴⁴⁹ Merkez Karar ve Yönetim Kurulu en az ayda bir defa toplanır. Merkez Karar ve Yönetim Kurulu, Büyük Kongre’den sonra yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından, gizli oy ve salt çoğunluk usulüne göre partinin Genel Başkan Yardımcılarını, bir genel sekreteri ve bir genel muhasip seçer.⁴⁵⁰ Parti Genel Başkanı, Genel Başkan Yardımcılarını teşkilat, koordinasyon, seçim, basın ve halkla ilişkiler, araştırma ve planlama işleri ile görevlendirir.⁴⁵¹

Partinin en büyük karar ve icra organı olan Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’nun en önemli görev ve yetkileri şöyledir:⁴⁵²

1) Büyük Kongre’nin toplantı gününü, saatini ve yerini en az yedi gün önce mahallin en büyük mülki amirine bildirmek.

2) Partinin program ve tüzük hükümleri başta olmak üzere Büyük Kongre kararlarını uygulamak ve bu kararlara göre parti teşkilatını idare etmek.

3) Kanun ile parti tüzüğünün verdiği yetkileri yerine getirmek.

4) Kanunlar ve parti tüzüğünün yasaklamadığı bütün görevleri yerine getirmek, bu yönde partinin

⁴⁴⁶ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 69.

⁴⁴⁷ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 62; Parti üyeliği devam eden Genel Başkanlık, Başbakanlık ve Bakanlık, TBMM Başkanlığı, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ve TBMM üyeliği yapmış olan partililer Büyük Kongre’nin “Onur” üyeleridir. Bu kişiler Büyük Kongre’ye katılabilir, söz alarak konuşma yapabilir fakat oy kullanamazlar. Bkz. Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 62.

⁴⁴⁸ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 67-68.

⁴⁴⁹ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 71.

⁴⁵⁰ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 75-76.

⁴⁵¹ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 78-79.

⁴⁵² Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’nun görev ve yetkilerinin tam metni için bkz. Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 73-75.

menfaatlerine uygun karar ve tedbir almak.”

1.1.4. Partiye Üyelik

“Hür Demokrat Parti tüzüğünde medeni ve siyasi hakları kullanma ehliyetine sahip olan, partinin tüzük ve programını benimseyen, parti içi maddi ve manevi dayanışmayı kabul eden, 21 yaşını dolduran her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının üye olabileceği belirtilmiştir.”⁴⁵³

1.1.5. Partinin Finansmanı

“HDP’nin gelir kaynaklarına bakıldığında; parti üyelerinden alınan giriş aidatı ile bir defaya mahsus olmak üzere alınan yıllık parti üyelik aidatı, partiye mensup milletvekillerinden alınan milletvekilliği aidatı, partiden adaylık için başvuran kişilerden önseçime veya yoklamaya girmeden önce alınan özel aidat, parti yayınlarının satış bedelleri, parti rozeti, bayrağı, flaması vb. rumuzların satışından sağlanan gelirler, parti kimlik cüzdanları, makbuz, defter ve kâğıtlarının sağlanması karşılığında alınan gelirler, partiye ait lokallerin işletilmesinden sağlanan gelirler, parti tarafından düzenlenen balo, konser, konferans vb. faaliyetlerden sağlanan gelirler, partiye ait mal varlıklardan sağlanan gelirler, bağışlar ve kanunlara göre sağlanan devlet yardımlarıdır.”⁴⁵⁴

1.1.6. HDP Programı

“1986 tarihli HDP programı VII bölüm, 36 maddeden oluşmaktadır. HDP programının I. bölümü olan “Genel Esaslar”da HDP’nin kuruluş amaçlarına, devlet anlayışına, hukukun üstünlüğü, rejim ve demokrasi, laiklik, sosyal refah devleti ve Türk milliyetçiliği kavramları ile ilgili partinin görüşlerine ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. HDP kuruluş amaçlarını açıklarken milli iradeyi temel almıştır. Milli iradede kaynaklanmayan ve milli iradenin denetimi dışında kalan her türlü siyasi iktidarın meşruiyetten yoksun kalacağını vurgulamış, her türlü otoriter rejimin karşısında olacağını açıklayarak parlamenter rejimi korumayı taahhüt etmiştir. HDP, Misak-ı Milli sınırları içinde milleti bütünleştiren Atatürk ilkelerinden hareketle “Türk milliyetçiliğinin” demokratik rejimin bölünemez bir parçası olduğunu belirtmiş, milli kalkınmayı esas alan, üreten ve yatırım yapan, toplumun refah seviyesinin yükseltilmesini sağlayan, çağı yakalayan bir “ekonomik düzen” gerçekleştirmeyi görevleri arasında saymıştır.⁴⁵⁵ Programda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda bulunan laik devlet anlayışının benimsendiği belirtilmiş, devletin dini kuruluşlar, faaliyetler ve dini eğitim konusunda denetleyici ve düzenleyici rolü olduğu görüşü vurgulanmıştır.⁴⁵⁶ HDP “sosyal refah devleti” anlayışını temel alarak toplumun tümüne insanca yaşamayı sağlayacak hakça bir düzen sağlamayı hedeflemiştir.”⁴⁵⁷

1.1.7. Ekonomik Düzen

“HDP programının II. bölümünü “Ekonomi Politikaları” oluşturmuştur. HDP ekonomik istikrarın sağlanması, temel iktisadi kaynakların etkili ve verimli bir şekilde kullanılması ve milli ekonominin güçlendirilmesi için sosyal refah devleti ve ekonomik istikrar anlayışına paralel olarak “düzenli rekabet ekonomisi” modelinin esas alınması gerektiğini belirterek bu yönde görüşlerini açıklamaktadır.⁴⁵⁸ HDP programına göre düzenli rekabet ekonomisi modelinde, milli kalkınma planlamadan yararlanılarak gerçekleştirilecektir. Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için; DPT’nin görevleri düzenlenecek, yatırımların finansmanı için yabancı sermayeden yararlanılacak, Ortak Pazar’a tam üyelik başvurusu yapılacak, tarım ve turizm yatırımları desteklenecek ve İslam ülkeleri ile ekonomik ilişkilere önem verilecektir. HDP, ülkenin kalkınması için Türkiye’nin sanayi toplumu haline getirilerek milli sanayi ihracının yaygınlaştırılmasını vurgulamaktadır.⁴⁵⁹ Dış ticaret politikası, ülkenin coğrafi konumu, sanayileşme ve tarım politikaları göz önünde bulundurularak, akılcı ve reel tedbirler üzerinden düzenli rekabet ekonomisi kurallarına uygun olarak sürdürülecektir.⁴⁶⁰ Programda, ekonomide fiyat istikrarı ve Türk

⁴⁵³ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 17.

⁴⁵⁴ Hür Demokrat Parti Tüzüğü (1986). s. 99-100.

⁴⁵⁵ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 1-2.

⁴⁵⁶ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 6-7.

⁴⁵⁷ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 6.

⁴⁵⁸ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 9; Düzenli rekabet ekonomisi modelinin etkin bir biçimde işleyebilmesi için; fiyat mekanizmasına işlerlik kazandırılacak, tekelleşme önlenerek, Türk ekonomisi dış rekabete uygun yapıya kavuşturulacak, alt yapı yetersizlikleri giderilecek, üretici ve tüketici piyasalar hakkında bilgilendirilecek, işletmelerde modern ve yeni teknoloji kullanma imkanı sağlanacak, devletin iktisadi piyasalarda engelleyici rolü önlenerek etkili bir düzenleyici rol oynaması temin edilecektir. Bkz. Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 9.

⁴⁵⁹ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 10-11.

⁴⁶⁰ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 12-13.

parasının korunması için, kalkınma hedeflerine ve sosyal adalet ilkesine uygun olarak mali politikalar düzenlenmiştir.⁴⁶¹ HDP'nin görüşüne göre toplum yapısının tarıma dayalı olmasından dolayı, köye ve köylüye özel önem verilecek, tarım ve hayvancılık özel destekler ile geliştirilecek ve yaşam koşullarını iyileştirici tedbirlerin alınacağına yer verilmiştir.⁴⁶² Ayrıca programda ülkeye döviz girdisi sağlayarak ekonomiye doğrudan katkısı olan turizm sektörünün geliştirilmesi için dünya standartlarına uygun alt ve üst yapı tesislerinin yapılacağına, nitelikli iş gücünün yetiştirilmesine ve uluslararası alanda Türkiye'yi tanıtmaya ağırlık verileceğine değinilmiştir.⁴⁶³

1.1.8. Sosyal, Eğitim, İç Güvenlik, Milli Savunma ve Basın Yayın Politikaları

"HDP programının III. bölümünü "Sosyal Politikalar" oluşturmuştur. HDP "devlet, milleti içindir" anlayışını benimsemiş, devletin vatandaşlara temel ihtiyaçlarını sağlaması ve hizmet etmesi gerektiğine inanmıştır. Programda işçinin çalışma koşullarının iyileştirileceğine ve ciddi bir sorun olan işsizliğin önleneceğini belirtmiştir.⁴⁶⁴ HDP tarafından topluma devlet memurlarının liyakatli, partici olmayan ve işinin ehli kişiler olacağı güvencesi verilmiştir.⁴⁶⁵ Temel bir sosyal güvenlik yasası çıkartılarak, bütün sosyal güvenlik hizmetlerinin bu yasaya tabi olacağı belirtilmiş, her Türk vatandaşının yaşamı boyunca maddi ve manevi geçimini sağlamanın güvence altına alınması görev olarak görülmüştür.⁴⁶⁶ Sağlık alanında koruyucu hekimlik hizmetlerini temel ilke olarak almış ve koruyucu sağlık hizmetlerinin ülke çapında yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir.⁴⁶⁷ Korunma ve bakıma muhtaç, yaşlı, kimsesiz ve engelli bireylerin yaşamlarını sürdürebilecek koşulların sağlanması bir görev olarak görülmüştür.⁴⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesi temel alınarak her Türk vatandaşının "temiz nefes alma hakkı"nın korunmasına önem verileceği, sanayileşmenin tabiat ve insan sağlığına zarar vermeden gerçekleşeceğine değinilmiştir.⁴⁶⁹

HDP programının IV. bölümünü "Milli Eğitim, Kültür ve Gençlik Politikaları" oluşturmuştur. Çağın gerçeklerine ve kalkınma hedeflerine uygun bir milli eğitim planlamasına ihtiyaç duyulduğunu vurgulayan HDP, ülkenin geleceğini genç neslin iyi yetiştirilmesine bağlamıştır.⁴⁷⁰ Bu kapsamında düzenlenecek eğitim sistemi içerisinde teknik ve mesleki eğitime ağırlık verileceğini, imkânların daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak için yeni plan ve program oluşturularak nitelikli insan gücü yetiştirileceğini ifade etmiş, yurt genelinde çeşitli meslek ve sanat dallarını kapsayan kurs ve eğitim merkezlerini yaygınlaştırarak, genç nüfusun meslek sahibi yapılması hedeflenmiştir.⁴⁷¹ Ayrıca Türk gençliğinin anlaşılması ve sorunlarının çözüme kavuşturulması bir görev olarak görülmüştür.⁴⁷²

HDP programının V. bölümünü "İç Güvenlik ve Adalet" oluşturmuştur. HDP, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır, kıyı, karasularının güven ve asayişini sağlamayı ve korumayı görev saymıştır. İç güvenlik kuvvetlerinin yetiştirilmesinde her türlü imkânın sağlanmasını hedeflemiştir.⁴⁷³ İlçe ve köylerde mahalli hizmetlerin daha iyi sağlanabilmesi için "İlçe Özel Idareleri"nin kurulması zaruri görülmüştür.⁴⁷⁴ Adli ve idari yargı teşkilatı ve usullerinde yeni düzenlemeler yapılarak, yargı hizmetlerinin daha etkili yürütülmesine değinilmiştir.⁴⁷⁵

HDP programının VI. bölümünü "Milli Savunma ve Dış Politika" oluşturmuştur. Ülkenin savunulması ve bağımsızlığın korunmasında en büyük güvenceyi sağlayan TSK'nin, modern ve gelişmiş araç gereçler ile donatılması, milli savunma sanayinin geliştirilmesine değinilmiştir. Dış politikanın uygulanmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin temel alınacağı vurgulanmıştır.⁴⁷⁶ HDP programının VII. bölümünü "Basın ve Yayın Politikası" oluşturmuştur. HDP çağdaş ve demokratik bir toplumun, düşünce ve fikirlerin serbest ve hür bir ortamda tartışılması ile oluşacağını ifade etmiş, Türk basınına hür ve demokratik hayatın vazgeçilmez unsuru olarak görmüştür. Türk basının ve sorunlarının ele alınarak, bu sorunların çözümü

⁴⁶¹ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 13-14.

⁴⁶² Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 16-17.

⁴⁶³ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 19-20.

⁴⁶⁴ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 22.

⁴⁶⁵ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 24.

⁴⁶⁶ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 25-26.

⁴⁶⁷ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 26.

⁴⁶⁸ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 26.

⁴⁶⁹ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 27.

⁴⁷⁰ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 35.

⁴⁷¹ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 31.

⁴⁷² Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 35.

⁴⁷³ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 37.

⁴⁷⁴ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 37.

⁴⁷⁵ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 38.

⁴⁷⁶ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 39.

için gerekli tedbirlerin alınacağını vurgulamıştır.”⁴⁷⁷

2. Türk Siyasal Hayatında Yeni Bir Sağ Parti: HDP

Siyaset sahnesine siyasi yelpazenin 11’inci, sağ kanadın 9’uncu partisi olarak katılan HDP’nin Genel Başkanı Mehmet Yazar, partisinin kurulmasıyla partisine katılan 21 milletvekili ile TBMM’de grup kurabilmek için anayasada öngörülen sayıya ulaşarak mecliste muhalefet görevini yürütmeye başladı.⁴⁷⁸ Genel Başkan Mehmet Yazar liderliğinde 11 Mayıs 1986 tarihinde HDP’nin mecliste ilk grup toplantısı yapıldı.⁴⁷⁹ HDP Genel Başkanı olarak TBMM çatısı altında ilk muhalif siyasi demecini bildiren Mehmet Yazar, ANAP’ın mecliste muhalefetin nasıl yürütüleceğini göreceğini belirtti.⁴⁸⁰ Genel Başkan Mehmet Yazar partisinin kapsamlı ve büyük fikri görüşlere sahip olduğunu ifade ederek, HDP programının tetkik edildiği takdirde diğer partilerle olan farkının anlaşılacağını ve “farklı” olduklarını açıkladı.⁴⁸¹

⁴⁷⁷ Hür Demokrat Parti Programı (1986). s. 42.

⁴⁷⁸ MDP kısmen Mehmet Yazar’ın kuracağı yeni oluşumda yer almak için feshedilmişti. Fakat MDP’li milletvekilleri Mehmet Yazar’a verdikleri sözü tutmayarak diğer partilere katılmıştı. HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, bu kişilere meşakkatli fakat şerefli bir yol sunduğunu ancak bu kişilerin iktidarın nimetlerini tercih ettiğini açıkladı. Bkz. Sabah Gazetesi (13 Mayıs 1986). *Bana Çok Fena Kazık Attılar*. s. 13; HDP Genel Başkan Yardımcısı ve Teşkilatlanma Başkanı İbrahim Çetinkaya, MDP feshedilmeden önce eski MDP Genel Başkanı Ülkü Söylemezoğlu’ndan partinin milletvekillerinden yeni oluşumda yer alacaklarına dair resmi bir belge imzalamalarını istemiş fakat Ülkü Söylemezoğlu’nun buna gerek duymadığını, bu nedenle HDP’nin 21 milletvekilinden daha fazlasına sahip olma şansının kaybedildiğini açıkladı. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (3 Mayıs 2021).

⁴⁷⁹ 21 milletvekilinin isimleri şöyledir: Ülkü Söylemezoğlu (Kahramanmaraş Milletvekili), Ferit Melen (Van Milletvekili), Vecihi Akın (Konya Milletvekili), Fenni İslimyeli (Balıkesir Milletvekili), Kadri Altay (Antalya Milletvekili), Selahattin Taflıoğlu (Yozgat Milletvekili), Muzaffer İlhan (Muğla Milletvekili), Abdülkerim Yılmaz Erdem (Mardin Milletvekili), İsmail Şengün (Denizli Milletvekili), Faik Tarımcıoğlu (Bitlis Milletvekili), Ertuğrul Gökgün (Denizli Milletvekili), Sebahattin Eryurt (Erzurum Milletvekili), Abdurrahman Necati Kara’a (Kütahya Milletvekili), Ayhan Sakallıoğlu (Sakarya Milletvekili), Bülent Öncel (Şanlıurfa Milletvekili), Ahmet Süter (İzmir Milletvekili), Sedat Turan (Kayseri Milletvekili), Eşref Akıncı (Ankara Milletvekili), İsmet Tavgaç (Bursa Milletvekili), Arif Atalay (Adıyaman Milletvekili), Osman Bahadır (Trabzon Milletvekili); Meclis Grup Başkanlığı’na Ülkü Söylemezoğlu, Grup Başkan vekilliklerine İsmail Şengün ve Osman Bahadır getirilirken, HDP Grup Yönetim Kurulu’nun üyeleri seçildi. HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar milletvekili olmadığı için partisini dışarıdan yönlendirecekti. Bkz. Milliyet Gazetesi (12 Mayıs 1986). *HDP’nin İlk Grup Toplantısı*. s. 8; 21 milletvekili ile grup kurabilen HDP, meclisin üçüncü büyük partisi olmayı başararak; TBMM’de söz hakkına sahip oldu, TBMM’de kurulan komisyonlarda grup üyesi sayısına göre temsil edilme hakkına kavuştu, TBMM’de grup başkanvekili odası, grup odası ve grup toplantı salonu elde etti, TRT’de konuşma ve siyasi programlara katılma hakkı elde etti, Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in parti liderleri ile iki ayda bir yaptığı toplantılara katılma imkânı buldu. Bkz. Hürriyet Gazetesi (19 Mayıs 1986). *Grup Kurdular, Ne Kazandılar?*. s. 14.

⁴⁸⁰ Güneş Gazetesi (12 Mayıs 1986). *Yazar’ın İlk Hedefi Özal*. s. 1.

⁴⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi (13 Mayıs 1986). *Yazar: Biz Farklıyız*. s. 9; Ayrıntılı Haber Gazetesi (13 Mayıs 1986). *Biz Geniş Kapsamlıyız*. s. 4; HDP’yi değerlendiren bazı siyasi çevrelere göre MDP’nin devamı şeklinde olan parti 12 Eylül yönetiminin desteğine sahipti. Bkz. Hâkimiyet Gazetesi (11 Mayıs 1986). *HDP Nedir?*. s. 4; Yeni Nesil Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Yeni Bir Güven Partisi Doğdu*. s. 1; A. Uraz (11 Mayıs 1986). “Teşhir”. *Son Havadis Gazetesi*. s. 7; VAP Genel Başkanı Vural Arıkan, Mehmet Yazar’ın 12 Eylül yöneticilerinden “icazet” aldığını ima ederek, HDP’yi “ismarlama parti”ye benzetti. Bkz. Hürriyet Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Arıkan: HDP, MDP Gibi Ismarlama Parti*. s. 15; ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal HDP için “MDP-2” benzetmesinde bulundu. Bkz. Hürriyet Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Aman Turgut Üşütme*. s. 13; Cumhuriyet Gazetesi yazarı Cüneyt Arcayürek, HDP’yi diğer sağ partilerden ayıran temel özelliğin ekonomik ve sosyal görüş politikalarının değil, parti programında cumhurbaşkanlığı makamının devletin en yüce kurumu olarak vurgulanması olduğunu belirtti. Bkz. C. Arcayürek (11 Mayıs 1986). “Kim Kiminle Nerede?”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 13; Yeni Nesil Gazetesi

HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar 14 Mayıs günü yapılan parti grup toplantısında partisinin hedef ve görüşlerine yer verdiği ve ANAP Hükümeti'ne yönelik eleştirilerde bulunduğu bir konuşma yaptı. HDP olarak; akılcı ve millet yararına olan her icraata destek vereceklerini, yeni ufuklar açarak “Yeter söz milletindir” ilkesinin geleceğe uzanan yeni halkasını oluşturduklarını açıkladı.⁴⁸² Yazar, kamu kaynaklarının serbest piyasa ekonomisi adı altında uygulanan ekonomik uygulamalar ile israf edildiğini ve Türk halkının maddi sorunlarının arttığını vurgulayarak, Başbakan Turgut Özal'ın ekonomi politikalarını eleştirdi ve HDP'nin iktidar olduğu takdirde bu sorunlara çözüm üretecek tek parti olduğunu vurguladı.⁴⁸³

HDP yönetimi parlamentoda grup kurarak temsil hakkı elde etmenin ardından, yurt genelinde teşkilatlanma ve partiye daha fazla milletvekili katmak için çalışmalarını sürdürüyorken; DYP yönetimi harekete geçti. Mecliste grup kurabilmek amacıyla feshedilen MDP'nin bağımsız milletvekilleri ile temaslara başlayan DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, HDP'nin mecliste yer alması ve TRT'den faydalanma imkânına kavuşması sonucu bu yolun “zorunlu” olarak tercih edildiğini açıkladı.⁴⁸⁴ DYP'nin bu tavrı HDP yönetiminde eleştirilere neden oldu.⁴⁸⁵ HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un geçmişte TBMM milletvekillerini “devrim muhafızları” olarak ilan ettiğini gündeme getirerek, mecliste bulunmak amacı ile bu ithamlarından vazgeçtiğini açıkladı.⁴⁸⁶ HDP'li milletvekilleri MKYK toplantısı düzenleyerek DYP'nin stratejileri ve durumunu, TBMM'de 3'üncü büyük parti konumunu korumayı ve mecliste sayıca DYP'nin altına düşmemeyi görüştüler. Milletvekili transferlerinin sürdüğü bu süreçte HP kökenli Kırşehir milletvekili Tevfik Güneş'in ilk önce DYP'ye katılarak buradan istifa etmesi sonucu HDP'ye

(12 Mayıs 1986). *Yazar'ın HDP'sinin İcazeti Konuşuluyor*. s. 7. HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar başta olmak üzere parti yönetiminin tümü bu iddiayı reddediyor; HDP'yi “Türkiye için yeni ufuklar” yaratacak ve halkın isteği ile ihtiyaçtan üzerine kurulmuş bir “kitle partisi” olarak, sağda dağınıklığa son vermek ve yetersizliği ortadan kaldırmak için yapılmış bir hareket biçiminde tanımlıyorlardı. Bkz. HDP Genel Başkan Yardımcısı Abdurrahman Necati Kara'a “MDP” benzetmelerini “lafügüzaf” şeklinde değerlendirdi. Bkz. Milliyet Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Yazar'dan Özal'a: Kem Göz Sahibinindir*. s. 13; HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, “icazet” yakıştırmalarının gerçek ile ilgisi olmadığını belirterek, bu yakıştırmaları gayri ciddi bulduğunu dile getirdi. Bkz. Tercüman Gazetesi (13 Mayıs). *Yazar: Özal'ın Partilere Ömür Biçme Hakkı Yoktur*. s. 12; HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar bu süreçten itibaren HDP'nin diğer partilerden “farklı” olduğunu ve kuruluş ve şekillenişinin demokratik değerler çerçevesinde oluştuğunu anlatmaya başladı.

⁴⁸² HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'ın bu konuşması TRT'den yayınlandı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1986). *Yazar: 14 Mayıs'ın Devamıyız*. s. 7; Hürriyet Gazetesi (15 Mayıs 1986). *Alternatif Biziz*. s. 15.

⁴⁸³ Olay Gazetesi (15 Mayıs 1986). *Yazar: Sıkıntıları Ortadan Kaldıracağız*. s. 7.

⁴⁸⁴ Yeni Nesil Gazetesi (17 Mayıs 1986). *Özal'ın Rahatı Kaçtı*. s. 7.

⁴⁸⁵ DYP'liler transfer çalışmalarını; HDP'li milletvekillerinin fikir değiştirmelerini ve DYP kanadına geçişini sağlayarak parti içinde çözülmeyle başarmak ve TBMM'de HDP'den daha fazla milletvekiline sahip olmak amacı ile başlattı. Bkz. Güneş Gazetesi (17 Mayıs 1986). *Ve Son 30*. s. 1.

⁴⁸⁶ N. Ilıcak (15 Mayıs 1986). “Bir Bilen'in Bildikleri ve Bizim Bilemediklerimiz”. *Tercüman Gazetesi*. s. 14; Süleyman Demirel'in yönlendirmesi ve DYP'lilerin çabaları sonucu siyasi çevrelerin baskısı olumsuz sonuçlanarak DYP, 21 milletvekili ile parlamentoda grup kurma şansı elde etti. Bkz. Milliyet Gazetesi (17 Mayıs 1986). *DYP Reddettiği Mecliste*. s. 8.

katılması TBMM yapısının olağan dışı bir biçimde işlediğinin göstergesi niteliğindeydi.⁴⁸⁷ 9 milletvekilinin vefatı sebebi ile açıkta kalan milletvekillikleri, MDP ve HP'nin feshedilmesi ile başlayan milletvekili transfer furyaları, 30 bağımsız milletvekilinin bulunması, HDP'nin seçimlere katılmadan 21 milletvekili ile mecliste temsil hakkı kazanması, DYP'nin parlamentoda grup kurması, yeni siyasi partilerin kurulması gibi olaylar sonucu TBMM'de karmaşık bir durum ortaya çıkmıştı. Siyaset kulislerinde TBMM'nin içinde bulunduğu durumun meşru sayılabilmesi için ara veya erken seçimlerin yapılması gerekliliği gündeme getirilerek, mecliste oluşan çarpık tablonun ancak yeni bir seçim ile ortadan kaldırılacağı düşüncesi hâkimdi.⁴⁸⁸ HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'da halkın beklentilerini ve sıkıntılarını dikkate alarak, meclis yapısının normalleşmesini sağlamak amacı ile ara seçimle birleştirilmiş erken seçim yapılmasının kaçınılmaz olduğunu açıkladı.⁴⁸⁹

2.1. 28 Eylül 1986 Milletvekili Ara Seçimleri

8 Haziran 1986 tarihinde TBMM Genel Kurulu çalışmalarını tamamlayarak üç aylık tatil dönemine girdi. Muhalefet kanadı ise ara seçim konusunu gündemde tutarak, ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal'a "ara seçim" baskısı kurmaya devam etti.⁴⁹⁰ HDP Genel

⁴⁸⁷ Hürriyet Gazetesi (18 Mayıs 1986). *Transferin Jet Tevfik'i*. s. 12; Bu sırada anayasanın 84'üncü maddesi gündeme geldi. 1982 Anayasası'nın 84'üncü Maddesi "İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen, kısıtlanan, partisinden istifa ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayanların üyeliğinin düşmesine, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verilir(...)" diyordu. Bkz. 9 Kasım 1982 tarih ve Mükerrer-17863 sayılı Resmi Gazete; 84'üncü maddenin işletilip işletilmeyeceği konusunda ANAP Hükümeti'ne çağrıda bulunulmuştu. Fakat ANAP'ta bağımsız milletvekillerini bünyesine katarak 227 milletvekiline sahip olduğundan dolayı sessizdi. Parti değiştiren milletvekillerinin durumunu görüşen TBMM Başkanlık Divanı ANAP'tan istifa ederek DYP'ye katılan Abdullah Resuloğlu ile DYP'den istifa ederek HDP'ye katılan Tevfik Güneş'in milletvekilliklerinin düşürülmesi gerektiğine karar verdi. Karara göre MDP'nin feshedilmesi ile birlikte bağımsız kalan milletvekillerinin diğer partilere katılması 84'üncü madde kapsamına girmedir. Bkz. C. Arcayürek (17 Mayıs 1986). "Çarpıklık Düzeldi Mi?". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 13; Yeni Düşünce Gazetesi (18 Mayıs 1986). *Söylemezoğlu: ANAP 84. Maddeyi İşletemez*. s. 6; Bulvar Gazetesi (19 Mayıs 1986). *2 Milletvekiline 84'üncü Madde İşletilecek*. s. 3; Tercüman Gazetesi (20 Mayıs 1986). *2 Milletvekili Topun Ağzında*. s. 13; HDP'li milletvekillerinin 84'üncü madde kapsamına girmeyeceğinin bildirilmesi üzerine HDP yönetimi, sağlam adımlar üzerinden muhalefetini yürütmeye başladı. HDP'liler TBMM'de görüşülen kanun tasarısı, önergeler, gündem dışı konuşmalar üzerinde "etkin muhalefet" söylemini hayat geçiriyor, meclis çatısı altında her fırsatta "iktidara alternatif" olduklarını dile getiriyorlardı. Bkz. Tercüman Gazetesi (24 Mayıs 1986). *Yazar: Hükümeti Yakasından Tutup Meclise Çekeceğiz*. s. 13; HDP'li milletvekilleri parlamentoya sunulan kanun tasarısı ve tekliflerindeki yanlışlıkları dile getirerek düzeltilmesi yönünde konuşmalar yapıyordu. Özellikle dönemin Meclis Tutanak Dergileri bu duruma ışık tutar niteliktedir.

⁴⁸⁸ A. Uraz (18 Mayıs 1986). "Transfer 86". *Son Havadis Gazetesi*. s. 7; Cumhuriyet Gazetesi (18 Mayıs 1986). *Politikada İnanırcılık*. s. 10.

⁴⁸⁹ Bulvar Gazetesi (19 Mayıs 1986). *Söylemezoğlu: Ara Seçimler Mutlaka 1986'da Yapılmalı*. s. 3; Tercüman Gazetesi (22 Mayıs 1986). *Yazar: Erken ve Ara Seçim Birleştirilmelidir*. s. 13; Olay Gazetesi (22 Mayıs 1986). *Yazar: Erken Seçim Kaçınılmaz*. s. 5; HDP sözcüsü Faik Tarımcıoğlu HDP'nin seçimlere hazır olduğunu ifade ederek, seçimden "korkmadıklarını" belirtti. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (30 Mayıs 1986). *Altı Direkte Fonlu Oldu*. s. 13.

⁴⁹⁰ ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal seçimlerin uygun bir tarihte yapılabileceğini belirtiyor fakat net bir tarih vermiyordu. Özal'a göre ANAP'ın gücü ortadaydı ve seçimlere "şimdilik" ihtiyaç duyulmuyordu. ANAP karşısında "etkili" bir muhalefet olmadığını açıklayan Özal'ın ara seçimlerin yapılması ile muhalefet

Başkanı Mehmet Yazar'a göre meclisin normal bir yapıya kavuşması ancak 1987 yılında ara seçimle birleştirilmiş erken seçimin yapılması ile mümkündü.⁴⁹¹ Fakat ANAP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Keçeciler'in milletvekili ara seçimlerinin 1986 yılında yapılacağını açıklaması üzerine muhalefet partileri harekete geçti.⁴⁹²

4 Temmuz günü toplanan ANAP MKYK'de alınan karar ile ara seçimin 1986 yılının Ekim ayında yapılmasına karar verildi.⁴⁹³ Özal'a göre ara seçim kararının temel nedeni siyasi istikrarın devamının sağlanmasıydı.⁴⁹⁴ TBMM'de grubu bulunan fakat parlamento dışında kalan muhalefet liderlerinin ara seçim ile meclise girme şansı olduğunu belirten Özal, muhalefet liderlerine "hodri meydan" sözleri ile seçime katılma çağrısında bulundu.⁴⁹⁵ Özal ve 88 ANAP'lı milletvekili TBMM'ye sunulmak üzere yalnızca bu ara seçimde geçerli olmak üzere geçici kanun teklifi hazırladı. Yasa önerisinde anayasada öngörülen koşulları tamamlamamış olsalar dahi tüm siyasi partilere ara seçime katılabilme fırsatı tanınıyordu. Ancak radyo ve televizyondan seçim propagandası yapma yasağı getiriliyordu.⁴⁹⁶ ANAP'ın hazırladığı ara seçim yasa önerisine karşı çıkan DYP ve DSP diğer siyasi partilere "seçimleri boykot etme" çağrısında bulundu.⁴⁹⁷ Muhalefetin bu çağrısını değerlendiren HDP Genel

liderlerinin başarısız olacakları yönünde bir açıklama yapması, muhalefet kanadında tepkiye yol açtı. Bkz. Bulvar Gazetesi (13 Haziran 1986). *Cindoruk: Özal Benim İçin Hala Müsteşardır*. s. 3; Tercüman Gazetesi (13 Haziran 1986). *Muhalefet Liderleri Özal'a Öfkelenildi*. s. 8.

⁴⁹¹ HDP yönetimine göre, TBMM'de grubu bulunan HDP'nin yurt genelinde örgütlenme ve partiyi halka tanıtmak için çalışmaları devam ediyordu. Bu nedenle 1987 yılında yapılacak bir erken seçim HDP için daha avantajlıydı.

⁴⁹² Barış Gazetesi (1 Temmuz 1986). *Ara Seçimlerin Ekim'de Olması Bekleniyor*. s. 6; HDP dışında kalan diğer siyasi partiler milletvekili ara seçimlerinin yapılmasına olumlu tepki gösterdi. Bkz. Tasvir Gazetesi (1 Temmuz 1986). *Ara Seçime Olumlu Tepki*. s. 7; Bulvar Gazetesi (1 Temmuz 1986). *Ara Seçim Ekim'de*. s. 9; HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar ve parti yönetimi, Başbakan Turgut Özal'ın sürpriz ara seçim atağı karşısında tepkiliydi. Yazar, millet iradesinin tam ve sağlıklı olarak parlamento'ya yansıtılması için erken seçimlerin yapılmasının fayda sağlayacağını, bu konudaki gecikmenin parlamento ve demokrasinin işleyişi açısından tehlikeli olacağı görüşündeydi. Bkz. Bulvar Gazetesi (2 Temmuz 1986). *Partilerde Seçim Alarmı*. s. 9; Son Havadis Gazetesi (2 Temmuz 1986). *HDP'de Huzursuzluk*. s. 6.

⁴⁹³ Hürriyet Gazetesi (5 Temmuz 1986). *Ara Seçim Ekim'de*. s. 13.

⁴⁹⁴ Barış Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Özal: Liderler Seçime Girsin*. s. 6.

⁴⁹⁵ Tercüman Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Liderleriniz Aday Olsun*. s. 12; T. Akyol (6 Temmuz 1986). "Ara Seçim". *Tercüman Gazetesi*. s. 12; Milliyet Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Korkmayan Seçime Girsin*. s. 7; Anayasaya göre herhangi bir siyasi partinin seçimlere katılabilmesi için TBMM'de grubu bulunması ve 45 il ve bu illere bağlı ilçelerin en az üçte ikisinde örgütlenme şartını tamamlamış olması gerekiyordu. HDP yurt genelinde 30 ilde örgütlenmişti, ara seçim yapılacak illerde örgütlenme çalışmalarını hızlandıracaktı. Fakat meclisteki grubunu korumalıydı. HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'a göre ANAP ve DYP'liler, HDP grubunu düşürebilmek için milletvekili transferleri yapabiliirdi. Yazar, ara seçim kararının temel sebeplerinden biri olarak bu durumu görmekteydi. Bkz. Bulvar Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Yazar: ANAP ve DYP Bizi Gagalamaya Çalışıyor*. s. 9; Tercüman Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Yazar: Ara Seçim Gereksiz ve Erken*. s. 12.

⁴⁹⁶ Hürriyet Gazetesi (7 Temmuz 1986). *ANAP Korktu*. s. 15; Tercüman Gazetesi (7 Temmuz 1986). *Sandık Açık, Ekran Kapalı*. s. 12; Bu kanun teklifinin temel sebeplerinden en önemlisi; ara seçimlere sağ kanatta bulunan HDP'nin katılması ile DYP'nin oyları bölünecek ve ANAP bu durumdan fayda sağlayacaktı. Sol kanatta bulunan ve ANAP'ın birinci büyük rakibi olarak görülen SHP ise meclis dışında bulunan bir diğer sol parti Demokratik Sol Parti (DSP)'nin seçime katılması ile iktidar olabilme şansını kaybedecekti. Bkz. Y. Doğan (8 Temmuz 1986). "Hesapların Aynası Bir Öneri". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 7.

⁴⁹⁷ Bu çağrı diğer siyasi partiler tarafından karşılık bulamadı. Bkz. Bulvar Gazetesi (9 Temmuz 1986). *Seçimleri Boykot Edelim*. s. 3; Milliyet Gazetesi (9 Temmuz 1986). *Boykot Çağrısı*. s. 1.

Başkanı Mehmet Yazar “prensip” olarak seçimlere katılacaklarını açıklayarak, ANAP’ın muhalefet ile halk arasındaki iletişimi engelleme çabasında bulunduğunu açıkladı.⁴⁹⁸

9 il 11 seçim bölgesinde yapılacak ara seçimler için ANAP tarafından sunulan “TBMM 17’inci Dönem Milletvekili Ara Seçimi Hakkında Kanun Teklifi” görüşülmek üzere 10 Temmuz’da TBMM olağanüstü toplantısı yapıldı.⁴⁹⁹ Anayasa Komisyonu’nda değişiklik yapılarak Meclis Genel Kurulu’nda kabul edilen geçici ara seçim kanununa göre; seçimler 28 Eylül 1986 tarihinde yapılmasına karar verildi.⁵⁰⁰ Yazar seçim tarihinin belirlenmesiyle ANAP Hükümeti’ne yönelik eleştirileri ile muhalefeti yoğunlaştırdı. Bu süreçte ağırlık verdiği ana konuyu muhalefet partileri değil, ANAP Hükümeti’nin icraatları ve uygulamaları oluşturdu.⁵⁰¹ Seçimlere katılacak siyasi partilerin 22 Temmuz’dan itibaren radyo ve TV’den faydalanma hakkını elde etmesi ile Yazar, toplumun bütününe kısmen hitap etme imkânına kavuştu. HDP’nin milliyetçi-maneviyatçı değerlere bağlı, bireye ve temel hak ve özgürlüklere değer veren yeni bir sağ parti olduğunu belirterek HDP’nin amblemi olan ulu çınarın altında birleşme çağrısında bulunarak, ara seçimde halkın iktidara olan tepkisini göstereceğini açıkladı.⁵⁰² Yazar’ın hangi seçim bölgesinden aday olacağı parti teşkilatı ve seçmenin nabzına göre belirlenmeye başlanmışken DYP-HDP birleşmesi gündeme geldi. DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, DYP MKYK toplantısında HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar ile temas halinde olduğunu ve HDP’nin DYP’ye “iltihak” edeceğini açıkladı.⁵⁰³ Bütünleşme fikrinin

⁴⁹⁸ Cumhuriyet Gazetesi (9 Temmuz 1986). *Muhalefette İlk Hedef TV*. s. 8.

⁴⁹⁹ Yeni Nesil Gazetesi (10 Temmuz 1986). *Anlaşırlarsa Seçim Bugün Kanunlaşıyor*. s. 7.

⁵⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi (11 Temmuz 1986). *Ara Seçim 28 Eylül’de*. s. 6; Hürriyet Gazetesi (11 Temmuz 1986). *Özal’dan 3 Şaşırtmaca*. s. 15; Kanuna göre; 25 Mart 1984 Yerel Seçimlerinde kullanılan seçmen listeleri güncellenerek kullanılacak, seçimlere katılacak siyasi partilere radyo ve TV’de propaganda yasağı getirilecek ancak YSK’nin belirleyeceği zaman dilimi ve ilkeler doğrultusunda haber bültenlerinde siyasi parti mensuplarının açıklamalarına yer verilecek, il ve ilçelerde örgütlenme ve TBMM’de grubu bulunma şartı olmaksızın tüm siyasi partiler seçime katılabilecek, ara seçime katılacak milletvekili adayları partilerin MKYK tarafından tespit edilecekti. Ara Seçim Kanunu’nun tam metni için bkz. 12 Temmuz 1986 tarih ve 19162 sayılı Resmi Gazete; 28 Eylül 1986 tarihinde 10 ilde 11 milletvekilliği için yapılacak ara seçim illeri şöyledir: Ankara 2’nci Bölge, İstanbul 6’ncı Bölge, İzmir 2’nci Bölge, Manisa 1’inci Bölge, Manisa 2’nci Bölge, Samsun 2’nci Bölge, Zonguldak, Gaziantep, Burdur, Bingöl.

⁵⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi (17 Temmuz 1986). *HDP: İcraatın içinden Orta Oyununa Dönüştü*. s. 6; Yeni Nesil Gazetesi (17 Temmuz 1986). *KİT Satışına Hayır*. s. 7; Yeni Tanin Gazetesi (18 Temmuz 1986). *HDP Lideri Yazar: Hükümetin Dış Politikası Yanlış*. s. 5; Bulvar Gazetesi (19 Temmuz 1986). *HDP Başkanı Yazar: Üniversite Harçları Kaldırılsın*. s. 3; Milliyet Gazetesi (20 Temmuz 1986). *Muhalefet Yükleniyor*. s. 6; Tasvir Gazetesi (21 Temmuz 1986). *Yazar: Hesap Soracağız*. s. 7; Yeni Tanin (21 Temmuz 1986). *Yazar: ANAP Verdiği Sözü Tutmadı*. s. 5.

⁵⁰² Milliyet Gazetesi (23 Temmuz 1986). *Siyasiler TV’de Görücüye Çıktı*. s. 9; Cumhuriyet Gazetesi (24 Temmuz 1986). *Radyo-TV’de Partiler*. s. 7.

⁵⁰³ HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar Kayseri’den milletvekili aday olmak istiyordu fakat burada bir boşluk bulunmamıştı. Bkz. Ayrıntılı Haber Gazetesi (23 Temmuz 1986). *Yazar: HDP Ara Seçimde Barajı Açacak*. s. 5; Mehmet Yazar Kayseri’den aday olma durumunu hatırlamadığını söyledi. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021); Son Havadis Gazetesi (27 Temmuz 1986). *DYP-HDP Birleşmesi Gündemde*. s. 6; Süleyman Demirel, HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar’ı aradı ve DYP-HDP birleşmesini desteklediği imasında bulunarak iki partinin bütünleşmesini istedi. Bkz. Bulvar Gazetesi (29 Temmuz 1986). *Demirel: Bütünleşsin Dedim*. s. 9; T.

basında yer alması üzerine Yazar, DYP kanadından eşit şartlar sağlanarak DYP-HDP birleşme teklifi geldiğini, solun iktidarını önlemek ve ANAP'a karşı güç birliği yapılması için teklifi değerlendirdiğini açıkladı.⁵⁰⁴ Ancak Yazar'a göre birleşmenin genel hatları belirmeden Cindoruk'un konuyu yetkili kurullar ile "HDP DYP'ye iltihak edecek" şeklinde paylaşması ve konunun basında yer alması "bütünleşme" fikrini zedeleyerek ortadan kaldırdı.⁵⁰⁵ Yazar, DYP-HDP birleşme çabalarının sonuçsuz kaldığını belirterek, HDP'nin ara seçimlerin yapılacağı bütün illerde seçime katılacağını bildirdi.⁵⁰⁶

Siyasi partiler seçimlere katılacak milletvekili aday listelerini 6 Ağustos'ta YSK'ye bildirdi.⁵⁰⁷ HDP 10 ilde ara seçime katılma kararı aldı ve Genel Başkan Mehmet Yazar Ankara 2'nci bölgeden milletvekili adayı oldu.⁵⁰⁸ YSK, 22 Ağustos'ta ara seçime katılmaya hak

Akyol (1 Ağustos 1986). "Siyasi Tablo". *Tercüman Gazetesi*. s. 12; Mehmet Yazar, Demirel'in kendisini arayarak HDP-DYP birleşme teklifi aldığını açıkladı. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

⁵⁰⁴ Milliyet Gazetesi (29 Temmuz 1986). *Yazar: Birleşme Bundan Sonra Olmaz*. s. 8; G. Cıvaoğlu (29 Temmuz 1986). "Sağda Maya Neden Tutmadı?". *Güneş Gazetesi*. s. 7.

⁵⁰⁵ Tan Gazetesi (29 Temmuz 1986). *DYP-HDP Birleşmesi Şimdilik Askıda*. s. 4; N. Ilıcak (29 Temmuz 1986). "AP Çizgisinde Bütünleşme". *Tercüman Gazetesi*. s. 12; DYP Genel Başkanı Hüsamet Cindoruk'a göre bütünleşmenin gündemde olduğu dönemde HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'ın Ankara'dan milletvekili adayı olacağını açıklanması ve partilerin seçim hazırlıklarına engel olmamak amacı ile birleşme konusu gündemden çıkarıldı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (29 Temmuz 1986). *Flört Kısa, Sonuç Yok*. s. 11; DYP ile birleşme fikrini basın organlarından öğrenen HDP Genel Başkan Yardımcısı Fahir Armaoğlu ile bütünleşmenin olmamasına karşı çıkan HDP kurucusu ve MKYK üyesi Mehmet Aydar partiden istifa etti. Bkz. Milliyet Gazetesi (30 Temmuz 1986). *Yazar'a İsyan*. s. 1.

⁵⁰⁶ Tasvir Gazetesi (1 Ağustos 1986). *HDP İle DYP'nin Birleşmesi İmkânsız*. s. 7; Türkiye Gazetesi (1 Ağustos 1986). *Seçim Sonrası Kabinede Değişiklik Bekleniyor*. s. 10; Yazar, HDP-DYP birleşmesinin gündeme gelmesi sonucu tabanın "HDP, eninde sonunda bir sağ parti ile birleşecek" düşüncesi altına girdiğini, bu nedenle HDP'ye destek verilmediğini açıkladı. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

⁵⁰⁷ Ara seçimlere 12 siyasi parti ve 126 milletvekili adayının katılacağı açıklandı. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (7 Ağustos 1986). *Ecevit-İnönü İzmir'de*. s. 10; ANAP, RP ve IDP genel başkanları hariç; HDP, DYP, SHP, DSP, MÇP, BAP, BP, BVP ve VAP'ın Genel Başkanları aday oldular. Bkz. Türkiye Gazetesi (7 Ağustos 1986). *Adaylar Ortaya Çıktı*. s. 10; YSK tarafından 9 Ağustos 1986 günü milletvekili geçici aday listeleri Resmi Gazete'de yayımlandı. Bkz. 9 Ağustos 1986 tarih ve 19190 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁰⁸ Hürriyet Gazetesi (7 Ağustos 1986). *İl İl Partilerin Adayları*. s. 14; Aday listelerinin açıklanmasıyla ara seçim tahmininde bulunan HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, Ankara'da seçimleri kazanma şansının yüksek olduğunu belirterek, ANAP'ın oy kaybına uğrayacağını açıkladı. Bkz. Bulvar Gazetesi (8 Ağustos 1986). *Yazar: 5 İlde Seçimi Alırız*. s. 9; HDP Genel Başkan Yardımcısı ve Teşkilat Başkanı İbrahim Çetinkaya, Kayseri Bağımsız Milletvekili Mehmet Sedat Turan'ın istifa ederek Kayseri'de boşalacak milletvekili adaylığına HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'ın aday olabilme şansı olduğunu açıkladı. Çetinkaya'ya göre Kayseri'de ara seçim yapıldığı takdirde Yazar'ın seçilme şansı yüksek olacaktı. Fakat Çetinkaya, Yazar'ın bu yolu tercih etmediğini açıkladı. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 2021); Mehmet Yazar'a kendisine Kayseri'den aday olma önerisi sorulduğunda bilgisi olmadığını açıkladı. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021); HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'a göre ara seçimler; yurt çapında değil belirli bölgelerde yapılacağı için bir iktidar değişikliğine yol açmayacak ve yalnızca halkın hükümete olan tepkisi ortaya çıkacaktı. Bkz. Bulvar Gazetesi (11 Ağustos 1986). *Yazar: Hodri Meydansa Hodri Meydan*. s. 9; HDP, teşkilatlanma ve örgütlenme çalışmalarını ara seçim yapılacak illere yöneltti. HDP teşkilatı, ara seçim sürecinde uygulayacağı propaganda ilkesini "çarık delininceye kadar dolaşmak" olarak belirledi. Temel hedefler; ara seçim yapılacak illerde halkın sorun ve beklentileri üzerinde yoğunlaşmak; Genel Başkan Mehmet Yazar'ın bu seçim bölgelerinde halka tanıtılmasıydı. Bkz. Yeni Asır Gazetesi (21 Ağustos 1986). *HDP, Geleneksel Seçim Propagandası Yapacak*. s. 6; HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar seçim gezisini aday olduğu Ankara'dan başlattı. Yazar'ın Haymana ve Kızılcahamam'da gerçekleştirdiği sohbet toplantıları İçişleri Bakanlığı tarafından engellendi. HDP Genel Başkan Yardımcısı ve Teşkilat Başkanı İbrahim Çetinkaya, ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal'a telgraf çekerek durumu kınadığını ve ara seçimlerin demokratik koşullar altında gerçekleşeceğinden kuşku duyduklarını bildirdi. Bkz.

kazanan milletvekili kesin aday listelerini bildirdi. HDP'nin seçime katılacak milletvekili adayları şöyledir:

Mehmet Yazar (Ankara 2'nci Bölge), Arif Hikmet Yurtsever (Bingöl), Sabri Yıldız (Burdur), Cavit Karşılığil (Gaziantep), İsmail Müftüoğlu (İstanbul 6'ncı Bölge), Ali Üçkardeş (İzmir 2'nci Bölge), Mümin Çevik (Manisa 1'inci Bölge), Hüseyin Fidan (Manisa 2'nci Bölge), İrfan Yamanoğlu (Niğde), Metin Külengir (Samsun 2'nci Bölge), Halit Topçu (Zonguldak 2'nci Bölge).⁵⁰⁹

Milletvekili aday listelerinin kesinleşmesi üzerine 23 Ağustos 1986 tarihinde HDP Küçük Kurultay'ı yapıldı. Kurultaya; HDP'li milletvekilleri, 46 parti il başkanı, parti yöneticileri ve milletvekili adayları katıldı.⁵¹⁰ Yazar kurultay konuşmasında HDP'nin misyon ve vizyonuna, ara seçim propaganda stratejilerine değindi; ANAP tarafından çıkartılan geçici ara seçim kanununu eleştirdi.⁵¹¹ Yazar, HDP'nin seçim sürecini “*elinde demir asa, ayağında demir çarık*” ilkesi ile yürüteceğini açıkladı.⁵¹² HDP Küçük Kurultay'ından sonra yayınlanan parti bildirisinde sağda birleşme fikrinin bayraktarının HDP olduğu belirtilerek, sağda bütünleşme düşüncesini benimseyen herkese HDP'ye katılma çağrısı yapıldı.⁵¹³ 7 Eylül 1986 tarihinde resmi propaganda sürecinin başlaması ile HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar seçim programını kendi seçim bölgesi Ankara'dan başlattı ve sırasıyla Bingöl, Burdur, Zonguldak, Samsun, Niğde, Gaziantep, Manisa, İzmir ve İstanbul'dan halka hitap etti.⁵¹⁴ Yazar, ara seçim stratejisini yeni bir siyasi parti olmanın avantajlarını değerlendirerek “*denenmiş denemeyin*” sloganı üzerinden yürüttü.⁵¹⁵ HDP'nin yayımladığı Ara Seçim Beyannamesi'nde yer alan vaatleri ve hedefleri halkta aktardı.⁵¹⁶ Yazar, seçim gezilerinde partisinin yeni kurulmuş

Türkiye Gazetesi (22 Ağustos 1986). *Mehmet Yazar: İktidara Dur Deyiniz*. s. 10; Cumhuriyet Gazetesi (22 Ağustos 1986). *Polis Yazar'ın Konuşmasını Engelledi*. s. 6; Milli Gazete (23 Ağustos 1986). *Partizanlık Hortladı*. s. 11; Cumhuriyet Gazetesi (23 Ağustos 1986). *Yazar'a Müdahale*. s. 7.

⁵⁰⁹ 22 Ağustos 1986 tarih ve 19199 sayılı Resmi Gazete.

⁵¹⁰ Yeni Tanin Gazetesi (24 Ağustos 1986). *HDP Küçük Kongresi Ankara'da Toplandı*. s. 5.

⁵¹¹ HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'a göre geçici ara seçim kanunu olmasaydı ara seçimlere yalnızca ANAP, HDP, DYP ve SHP katılacak ve radyo-TV'den halka doğrudan hitap edebileceklerdi. Ancak geçici ara seçim kanunu bütün siyasi partilere seçime katılma ve TV'den faydalanma imkânı sunmuş, HDP'nin vatandaş ile kısmen iletişimi kesilmişti. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (24 Ağustos 1986). *Ara Seçim Kanunu HDP'ye Karşı Çıkarıldı*. s. 8; Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

⁵¹² Tercüman Gazetesi (24 Ağustos 1986). *Yazar, Demirel'i Eleştirdi*. s. 8.

⁵¹³ Hürriyet Gazetesi (25 Ağustos 1986). *HDP Sağda Birleşmenin Bayrağı Olacak*. s. 3; Türkiye Gazetesi (25 Ağustos 1986). *HDP, Sağda Birleşme Çağrısı Yaptı*. s. 8.

⁵¹⁴ HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'ın seçim takvimi şöyledir: 7-8-9 Eylül Ankara, 10 Eylül Bingöl, 12 Eylül Burdur, 14 Eylül Zonguldak, 16 Eylül Samsun, 18 Eylül Ankara, 19 Eylül Niğde, 20 Eylül Gaziantep, 22 Eylül Manisa, 23 Eylül İzmir, 24 Eylül İstanbul, 25-26-27 Eylül Ankara. Bkz. Tercüman Gazetesi (6 Eylül 1986). *Liderler Maratonu*. s. 8; HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar partisinin amblemini taşıyan “*Ulu Çınar*” adlı seçim otobüsü ile propaganda gezileri yaptı. Bkz. Türkiye Gazetesi (8 Eylül 1986). *Meydanlar Doldu*. s. 10.

⁵¹⁵ Türkiye Gazetesi (8 Eylül 1986). *Gözler Kararsız Oylarda*. s. 10.

⁵¹⁶ HDP'nin Ara Seçim Beyannamesi, HDP Programı ile benzerlik taşımaktadır. Güçlü ve Mutlu Türkiye başlığını

olduğunu vurgulayarak HDP'ye “*sırtında kamburu olmayan parti*” benzetmesinde bulundu.⁵¹⁷ ANAP Hükümeti'ne alternatif tek sağ parti olarak HDP'yi örnek gösteren Yazar “*HDP, memlekete hizmet davasıdır, yönetime talibiz, alternatif biziz*” söylemi ile HDP'yi “*1946 ruhunun devamı*” niteliğinde, demokratik ve hürriyetçi sağ kitle partisi olarak açıklıyordu.⁵¹⁸ Yazar, ara seçim sürecinde muhalefet liderlerini değil, ANAP Genel Başkanı Turgut Özal ve ANAP'ı tenkit etti.⁵¹⁹ Süleyman Demirel'in DYP'ye destek gezileri düzenlemesini eleştirdi.⁵²⁰ Yazar seçim gezilerinde Türkiye'nin dört temel sorunu olduğunu belirterek bunları; adalet, işsizlik, gençlik ve geçim sıkıntısı olarak açıkladı. Sağda bütünlüğün sağlanması ve Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların çözüme kavuşturulması için “*sırtında kamburu olmayan cesur, dürüst ve genç*” bir kadroya sahip HDP'ye seçimlerde “*şans*” verilmesini istedi.⁵²¹ Yazar bu durumu şöyle açıklıyordu: “*Bu seçimlerde üç yol vardır. Birincisi “Türkiye bizim tapulu arazimizdir” diyerek ülkede düşmanlık yaratanlardır. İkincisi orta direği ortadan*

taşıyan Ara Seçim Beyannamesi'nde; kamu harcamalarında tasarruf sağlanması, yerli ve milli sanayinin teşvik edilmesi, çiftçinin borcunun faizsiz silinmesi, işçi çocuklarına yardım edilmesi, sağlık hizmetinin ücretsiz olması, asgari ücretin arttırılarak vergi dışı bırakılması, KDV'nin kaldırılması, istihdam öncelikli projelere yatırım yapılması, düzenli rekabet ekonomisi modelinin benimsenmesi, genel sağlık sigortası yasası çıkartılması, yabancı tütün ithali yasasının iptal edilmesi esnafın vergi borcunun silinmesi vb. düzenlemeler içermektedir. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (10 Eylül 1986). *HDP: Düzenli Rekabet*. s. 9; Hürriyet Gazetesi (10 Eylül 1986). *Uluçınar'dan Bol Kepçe*. s. 3; Son Havadis Gazetesi (10 Eylül 1986). *Düzenli Rekabet Ekonomisi Modeli*. s. 6; İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 1986).

⁵¹⁷ Tercüman Gazetesi (10 Eylül 1986). *Emanetçilere Oy Vermeyin*. s. 8.

⁵¹⁸ Türkiye Gazetesi (11 Eylül 1986). *Alternatif Biziz*. s. 10; Tercüman Gazetesi (11 Eylül 1986). *Emanetçilere Oy İsteyenlere Aldırmayın*. s. 9.

⁵¹⁹ HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'ın özellikle ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal'a tenkitlerde bulunmasının en önemli sebebi kısa zamanda kurulmuş HDP'nin yeterli teşkilatlanma ve propaganda çalışmalarını tamamlayamadan geçici ara seçim kanunu ile seçimlere girmek zorunda kalmasıydı. Bkz. Bulvar Gazetesi (9 Eylül 1986). *Yazar: Başbakan Seçimi Sulandırdı*. s. 9; Son Havadis Gazetesi (11 Eylül 1986). *Bu İktidar Tesadüfi ve Gidicidir*. s. 6; Yazar, Özal'ın 24 Ocak Kararları ile birlikte uyguladığı serbest ekonomi modelini “başarısız” olarak görüyor, Özal'ın yönetimi bırakması gerektiğini açıklıyordu. Bkz. Türkiye Gazetesi (13 Eylül 1986). *HDP Lideri: Başarılı Olmayan Çekip Gitmeli*. s. 10; Son Havadis Gazetesi (15 Eylül 1986). *Özal, Kendini İşveren Sendikası Başkanı Gibi Görüyor*. s. 6; Tercüman Gazetesi (16 Eylül 1986). *Yazar: İktidar Korku Terleri Döküyor*. s. 8; Milli Gazete (20 Eylül 1986). *Yazar: Yolsuzluk ANAP'ın Simgesi Haline Geldi*. s. 11; Yazar ara seçimlerde muhalefet partilerinin oy dağılımından ziyade ANAP'ın seçimden nasıl bir sonuç ile çıkacağını daha önemli olduğunu belirtiyordu. Bkz. Tasvir Gazetesi (21 Eylül 1986). *İktidar Karanlık Bir Tünelde*. s. 5; Yazar, Özal'ın “orta direğe” sunduğu fakat uygulamaya koymadığı vaatleri sıralayarak seçmenlerden ANAP'a oy vermemelerini istedi. Bkz. Milliyet Gazetesi (23 Eylül 1986). *Yazar: ANAP Halkı Aldattı*. s. 7; Türkiye Gazetesi (24 Eylül 1986). *İktidar Ortadireği Talan Etti*. s. 1; Yazar, ANAP Hükümeti'nin gazetelere ilan vererek seçim propagandası yapmasını eleştirdi. Bkz. Tercüman Gazetesi (27 Eylül 1986). *Paralı İlanlarla Milli İradeyi Yönlendirmeye Çalışıyorlar*. s. 9.

⁵²⁰ Ara seçim sürecinde Süleyman Demirel, DYP'ye destek olmak amacı ile DYP'nin seçim gezilerine katıldı. HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, Süleyman Demirel'in bu tutumuna ağır eleştirilerde bulundu. Bkz. Tercüman Gazetesi (11 Eylül 1986). *Emanetçilere Oy İsteyenlere Aldırmayın*. s. 9; Tercüman Gazetesi (12 Eylül 1986). *Yazar, Özal ve Demirel'e Çattı*. s. 8; Türkiye Gazetesi (20 Eylül 1986). *HDP Genel Başkanından Demirel'e Cevap*. s. 10; Tercüman Gazetesi (22 Eylül 1986). *Yazar: Bir gün Demirel ile Özal'ı Sarmaş Dolaş Görürseniz Şaşırmayın*. s. 8.

⁵²¹ Tercüman Gazetesi (17 Eylül 1986). *En Büyük Makam Sağı Birleştirmek*. s. 8; Güneş Gazetesi (17 Eylül 1986). *Yazar: Sağda Birlik İçin Güçlenmem Gerek*. s. 8; Tercüman Gazetesi (18 Eylül 1986). *Yeni Bir Politika Anlayışı Gerek*. s. 8; Bulvar Gazetesi (18 Eylül 1986). *Siyasi Fosillere Oy Vermeyin*. s. 9; Tasvir Gazetesi (26 Eylül 1986). *Halkın Kararı Fermanıdır*. s. 6.

kaldıranlardır. Bunlar birbirinden farksızdır. Üçüncüsü emanetçiliği kabul etmeyen, mazisi temiz Hür Demokratların yoludur. Tercih vatandaşındır.”⁵²² HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar bütün illerde halkın ilgisi ile karşılandı.⁵²³ Böylece 27 Eylül 1986’da propaganda süreci sona erdi.⁵²⁴

28 Eylül 1986 tarihinde 17’inci Dönem Milletvekili Ara Seçimleri 10 ilde 11 seçim bölgesinde yapıldı.⁵²⁵ Seçimlere; ANAP, SHP, DYP, HDP, DSP, VAP, BAP, BVP, BP, IDP, MÇP, RP ve bağımsız adaylar katıldı.⁵²⁶ 2.592.752 seçmen oy kullandı ve 2.507.212 oy geçerli, 85.540 oy geçersiz sayıldı.⁵²⁷ ANAP %32,12 oy oranıyla birinci parti olurken, DYP %23.5 oy oranıyla ikinci, SHP %22.7’lik oy oranıyla üçüncü parti oldu.⁵²⁸ HDP %1.4 oranında oy alırken, DSP %8.5, RP %5.5, MÇP %2.2, BVP %1.1, BAP %1, IDP %1, VAP %1, BP %0.4 ve bağımsızlar %0.2 oy aldı.⁵²⁹ Yapılan ara seçimde HDP’ye oy veren toplam seçmen sayısı 34.317’dir. Seçim bölgelerini incelediğimizde seçmen geçerli oyların HDP’ye dağılımı şöyledir: Ankara 7.857; Bingöl 692; Burdur 1.442; Gaziantep 3.120; İstanbul 3.909; İzmir 3.260; Manisa 4.647, Niğde 2.852, Samsun 1.782, Zonguldak 4.756 oy geçerli sayılmıştır.⁵³⁰ Ara seçimde ANAP 6, DYP 4 ve SHP 1 milletvekilliği kazandı.⁵³¹ TBMM’ye giren milletvekilleri şöyledir: Vahit Halefoğlu (Ankara, ANAP), Mahmut Sönmez (Bingöl, ANAP), Sait Ekinci (Burdur, ANAP), Hasan Celal Güzel (Gaziantep, ANAP), Akın Gönen (Niğde, ANAP), Hüsnü Doğan (İstanbul, ANAP), Hüsamettin Cindoruk (Samsun, DYP), Köksal Toptan (Zonguldak, DYP), Sümer Oral (Manisa, DYP), Ümit Canuyar (Manisa, DYP), Erdal

⁵²² Tercüman Gazetesi (22 Eylül 1986). Yazar: Bir gün Demirel ile Özal’ı Sarmaş Dolaş Görürseniz Şaşırmayın. s. 8.

⁵²³ Bulvar Gazetesi (12 Eylül 1986). Yazar. Bingöl’de Moral Buldu. s. 3; Cumhuriyet Gazetesi (16 Eylül 1986). Yazar: İktidar Sınır Krizleri Geçiriyor. s. 9; Türkiye Gazetesi (16 Eylül 1986). Mehmet Yazar Umduğundan Çok Fazla İlgi Görüyor. s. 10; Tercüman Gazetesi (21 Eylül 1986). Yazar, Gaziantep’te İlgiyle Karşılandı. s. 8.

⁵²⁴ Hürriyet Gazetesi (27 Eylül 1986). Son Gün, Son Kozlar. s. 13.

⁵²⁵ Milliyet Gazetesi (28 Eylül 1986). 10 İlde Sandık Başına. s. 8.

⁵²⁶ Milletvekili adayı olan siyasi parti genel başkanları seçimde oy kullanamadı. YSK tarafından alınan karara göre milletvekili adaylarının ara seçimlerde oy kullanabilmeleri, kayıtlı oldukları seçim çevresinin ara seçim çevresi olma şartına bağlanıyordu. Bkz. Yeni Nesil Gazetesi (28 Eylül 1986). Liderler Oy Kullanamıyor. s. 7.

⁵²⁷ 10 Ekim 1986 tarih ve 19247 sayılı Resmi Gazete; 28 Eylül 1986 Milletvekili Ara Seçimlerinde oy kullanmayan seçmene idari para cezası uygulanması kararı, seçimlere katılımın fazla olmasına sebep olmuştur. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi (28 Eylül 1986). Oy Kullanmayana 10 Bin Lira Ceza Var. s. 12; Hürriyet Gazetesi (29 Eylül 1986). Seçimde Kesin Tablo. s. 15.

⁵²⁸ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000 (2002). c. 4, s. 164; DYP’nin ara seçim başarısı “Süleyman Demirel’in zaferi” şeklinde yorumlandı. Bkz. Milliyet Gazetesi (29 Eylül 1986). Demirel’i Sürprizi. s. 6; Hürriyet Gazetesi (29 Eylül 1986). Özal Aldı, Demirel Parladı. s. 1; A. Uraz (30 Eylül 1986). “Demirel ve Seçim Sonuçları”. Son Havadis Gazetesi. s. 6.

⁵²⁹ Bu seçimde 11 seçim çevresinde kullanılan geçerli oylardan en çok oyu alan bir siyasi parti %10 seçim barajını aşamadığı takdirde milletvekili çıkaramayacaktı. Bu nedenle ANAP, DYP ve SHP dışında kalan siyasi partiler %10 barajını aşamadığı için TBMM’de milletvekilliği elde edemedi. Bkz. Hürriyet Gazetesi (29 Eylül 1986). DYP İkinci Parti, SHP İse 3’üncüye Düştü. s. 15; Güneş Gazetesi (29 Eylül 1986). DYP Darbesi. s. 8; Yeni Asır Gazetesi (29 Eylül 1986). Ara Seçim Yapılan 10 İlde Kesin Sonuçlar. s. 10.

⁵³⁰ 10 Ekim 1986 tarih ve 19247 sayılı Resmi Gazete.

⁵³¹ Yeni Asır Gazetesi (29 Eylül 1986). Demirel Patlaması. s. 6.

İnönü (İzmir, SHP).⁵³²

DYP'nin ara seçim zaferi, ANAP'a alternatif bir sağ partinin varlığını ortaya koydu. 6 Kasım 1983 seçimlerinde %45,1 oy oranı ile iktidar olan ANAP, bu seçimde birinci parti olsa da oy kaybına uğramış, kendisine gelen “*ödünç oylar*” DYP'ye geri dönmüştü.⁵³³ Sağ seçimlerden başarı ile çıkmış, sol partiler ise beklentilerin ötesinde oy kaybına uğramıştı. Seçimlerde büyük bir başarı beklemeyen fakat %5 oranında oy beklentisinde olan HDP'nin %1.4 oranında oy alması ise parti yönetiminde şaşkınlığa neden oldu.⁵³⁴ HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, seçim sonuçlarını “*umduğumuzun altında*” şeklinde değerlendirerek, millet iradesine saygı duyduklarını açıkladı.⁵³⁵ HDP Grup Başkanı Ülkü Söylemezoğlu, HDP'nin seçimlerde başarısız olduğunu açıklayarak, eski siyasi liderlerin alternatif olarak ortaya çıktığını belirtti.⁵³⁶ Seçimden sonra toplanan HDP MKYK'de durum değerlendirmesi yapan HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar ve milletvekilleri, tek bir ara seçim ile partinin kaderinin tayin edilemeyeceğini belirtti. Yazar, diğer partilerle birleşme veya fesih konusunun gündemde olmadığını açıkladı.⁵³⁷ Ara seçimden sonra HDP'nin siyasi yaşamında ulu çınarın yaprak dökümü başlayacak, parti siyaset sahnesine “*elveda*” demeye hazırlanacaktı.

2.2. HDP'nin Feshedilme Süreci ve ANAP-HDP Birleşmesi

28 Eylül 1986 Milletvekili Ara Seçimleri ile birlikte ilk defa sol, sağın alternatifi olmaktan çıkmış; sağ, sağın alternatifi olmuştu. Türk siyasal hayatına sağda alternatif bir “mihver partisi” olma iddiası ile katılan fakat ara seçimlerde başarı elde edemeyen HDP'nin siyasi geleceği tartışma konusu oldu.⁵³⁸ Parti içinde bazı milletvekilleri seçim sonucundan memnun olmadıklarını belirterek, HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar'a karşı “*sitem*” ediyorlardı.⁵³⁹ Yazar ise seçim yenilgisini partinin basın yayın araçları olmadan, maddi olanaksızlıklar içinde seçmene seslerini duyuramadıkları, teşkilatlanmadan seçimlere katılmak zorunda kaldıkları şeklinde açıklıyordu. Seçimden sonra basın organlarında olmak üzere siyaset

⁵³² Cumhuriyet Gazetesi (29 Eylül 1986). *Demirel Silkeledi*. s. 1.

⁵³³ U. Mumcu (30 Eylül 1986). “Kim Kazandı?”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 10.

⁵³⁴ Milliyet Gazetesi (29 Eylül 1986). *HDP Parçalandı*. s. 6; Milli Gazete (30 Eylül 1986). *HDP İflasını İlan Etti*. s. 11.

⁵³⁵ Cumhuriyet Gazetesi (29 Eylül 1986). *Yazar: Sonuç Millet İçin Hayırlı Olsun*. s. 13; HDP Genel Başkan Yardımcısı ve Teşkilat Başkanı İbrahim Çetinkaya'ya göre HDP'nin seçimi kaybetmesinin en önemli unsuru seçim sürecinde DYP-HDP birleşmesinin gündeme gelmesiydi. Çetinkaya, birleşmenin basına yansımaları ile halkta “*HDP, DYP ile birleşebilir. Oyumuzu DYP'ye atalım, boşa gitmesin*” algısının oluştuğunu, bu nedenle şanslarının kalmadığını açıkladı. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 2021).

⁵³⁶ Cumhuriyet Gazetesi (30 Eylül 1986). *Söylemezoğlu: HDP Hezimete Uğradı*. s. 7.

⁵³⁷ Cumhuriyet Gazetesi (30 Eylül 1986). *Fesih Söz Konusu Değil*. s. 7.

⁵³⁸ Son Havadis Gazetesi (1 Ekim 1986). “*Neden Kaybettik?*” *Tartışması Başladı*. s. 6.

⁵³⁹ Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar Antalya'da dinlenmeyi tercih etmiş ve 15 günlük bir süre için çalışmalarına ara vermişti. Bkz. Bulvar Gazetesi (3 Ekim 1986). *Yazar Politikayı Bırakıyor*. s. 9.

kulislerinde HDP'nin devamının sağlanabilmesi için yeterli finansman kaynağına sahip olmadığı, bu nedenle partinin ya feshedileceği ya da başka bir partiye iltihak edeceği tartışılıyordu.⁵⁴⁰ HDP üst yönetimi ise HDP'nin siyasi yaşamına devam edeceği, milletvekillerinin partiden istifa etmeyeceği, ara seçimin parti adına bir gösterge niteliği taşımadığı yönünde açıklamalarda bulunuyor, partinin *feshedilmeyeceğini* bildiriyordu.⁵⁴¹

18 Ekim 1986 tarihinde HDP MKYK partinin geleceği adına durum değerlendirmesi yapmak üzere toplandı.⁵⁴² HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, HDP'nin feshedilmesine karşı olduğunu açıklayarak, fesih konusunun HDP'nin başarı elde etmesini istemeyen taraflar tarafından ortaya atıldığını ifade etti.⁵⁴³ 19 Ekim'de yapılan HDP Kurucular Kurulu toplantısı ise "*fesih*" konusu gündem dışında tutularak gerçekleşti.⁵⁴⁴ Partinin finansmanı, partinin zemini, seçmen desteği vb. hususlar konusunda durum değerlendirmesi yapıldı.⁵⁴⁵ Yazar, kısa zamanda kurulmuş bir parti olarak seçimlere hazırlıksız girildiğini, ara seçim sonuçlarından memnun olmadıklarını fakat parti yönetimi olarak gelecek dönemde yeni strateji, çalışma tarzı ve uygulanacak esaslar üzerinde çalışacaklarını açıkladı.⁵⁴⁶ Yazar, şöyle diyordu: "*HDP bir ihtiyaçtan ötürü doğmuştur. Beklenmedik bir anda ortaya atılan ara seçimlerde, ANAP'a oy vermek istemeyen seçmen, oylarının sol kanada gitmemesi ve dağılmaması için DYP'yi seçmiştir. Böylece küçük partiler hezimete uğramış, HDP umduğu sonucu elde edememiştir.*"⁵⁴⁷ HDP'den partinin feshedilmeyeceği yönünde açıklamalar geliyordu fakat HDP aldığı yenilginin ardından dağılma eşiğine gelmişti. ANAP ve DYP'li yöneticiler, HDP'li milletvekillerini kendi bünyelerine katmak için temaslarda bulunuyordu.⁵⁴⁸ Parti içinde çözümler başlamış, Muğla milletvekili Muzaffer İlhan'ın istifa etmesi ile milletvekili sayısı

⁵⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi (2 Ekim 1986). *Sağdaki Küçükler Eriyor*. s. 8; Yeni Nesil Gazetesi (3 Ekim 1986). *HDP Artık Yok Oldu*. s. 7; Ulus Ankara Gazetesi (5 Ekim 1986). *Ulu Çınar Kavaklaşıyor*. s. 5; Son Havadis Gazetesi (10 Ekim 1986). *Gitmek Mi Zor Kalmak Mı?*. s. 6.

⁵⁴¹ Milli Gazete (3 Ekim 1986). *HDP Devam Diyor*. s. 11; Türkiye Gazetesi (3 Ekim 1986). *Mehmet Yazar: Başka Partiye İltihak Yok*. s. 10; Tercüman Gazetesi (4 Ekim 1986). *Eski Tarlaları Biçtiler*. s. 9; Bulvar Gazetesi (5 Ekim 1986). *Çetinkaya: HDP Yumruk Gibi Bir Arada*. s. 9; Yeni Nesil Gazetesi (10 Ekim 1986). *HDP'liler Düşünüyor*. s. 7; Ara seçimden sonra parti içinde huzursuzluklar artmış, milletvekilleri "*tamam*" ve "*devam*" taraftarları olarak ikiye ayrılmıştı. Bu nedenle HDP Kurucular Kurulu, partinin geleceği ile ilgili karar alınıncaya dek milletvekillerinin partiden istifa etmemesi yönünde karar aldı. Bkz. Hürriyet Gazetesi (14 Ekim 1986). *HDP'de Tamam Mı Devam Mı Haftası*. s. 13; Tasvir Gazetesi (14 Ekim 1986). *HDP'liler Direniyor*. s. 5; Cumhuriyet Gazetesi (15 Ekim 1986). *HDP'de Yazar'a Eleştiri*. s. 8.

⁵⁴² Bulvar Gazetesi (19 Ekim 1986). *HDP'de Karar Günü*. s. 9.

⁵⁴³ Bulvar Gazetesi (19 Ekim 1986). *Yazar: HDP'nin Feshi Söz Konusu Değil*. s. 3; Yeni Nesil Gazetesi (19 Ekim 1986). *Yazar: HDP'nin Feshedilmesine Karşıyım*. s. 7.

⁵⁴⁴ Tercüman Gazetesi (20 Ekim 1986). *Yazar: Fesih Nereden Çıktı?*. s. 8.

⁵⁴⁵ Milli Gazete (20 Ekim 1986). *HDP "Devam" Dedi*. s. 11.

⁵⁴⁶ Son Havadis Gazetesi (20 Ekim 1986). *Yazar: Milletin Aldığı Karar Başımızın Tacıdır*. s. 6.

⁵⁴⁷ Yeni Nesil Gazetesi (20 Ekim 1986). *Yazar: Seçimlerde Şerefli Netice Aldık*. s. 7.

⁵⁴⁸ Tercüman Gazetesi (21 Ekim 1986). *Özal ve Demirel'den HDP'ye Çengel*. s. 12; Tercüman Gazetesi (24 Ekim 1986). *Bir İhalenin Arifesinde*. s. 12.

20'ye düşen HDP'nin TBMM parti grubu dağılma tehlikesi ile karşılaşmıştı.⁵⁴⁹ Bu durum karşısında HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar, milletvekillerinin duydukları rahatsızlıkların bilincinde hareket ederek, partinin geleceği adına yeni bir karar alınıncaya dek fesih ya da birleşme durumu yaşanması halinde izlenecek bir yol aramaya başladı.⁵⁵⁰

HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar partili milletvekilleri, il başkanları ve kurucular ile temaslarda bulunarak görüşlerini almak üzere durum değerlendirmesi yaptı.⁵⁵¹ 30 Kasım 1986 tarihinde Kurucular Kurulu'nun toplanması kararlaştırıldı.⁵⁵² Bu süreçte DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk, HDP Grup Başkanı Ülkü Söylemezoğlu ile görüşerek, partinin feshedilmesi halinde topluca kendi partilerine katılmaları yönünde temaslarda bulundu.⁵⁵³ Ancak Kurucular Kurulu toplantısı öncesi ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal'ın Yazar'ı ziyaret ederek bütünleşme teklifi sunması tam bir "sürpriz" oldu.⁵⁵⁴ Özal, ANAP'ta bulunan eski MDP'li milletvekillerinin varlığına dikkat çekerek uyum içinde çalıştıklarını, ANAP ve HDP'nin birbirlerinden farklı olmadığını, bundan dolayı memlekete birlik ve beraberlik içinde hizmet etmek istediğini bildirerek iki partinin birleşmesi gerekliliğini vurguladı.⁵⁵⁵ Yazar'ın bu teklifin Kurucular Kurulu toplantısında değerlendirileceğini bildirmesi ve Başbakanlık Konutu'nda Özal'a iade-i ziyarette bulunması üzerine HDP'nin ANAP ile birleşeceği kesinlik kazanmış oldu.⁵⁵⁶ 30 Kasım 1986 tarihinde HDP MKYK toplantısı yapıldı.⁵⁵⁷ Kurulda partinin feshedilmesi ve ANAP ile birleşmesi yönünde alınan tavsiye kararı Kurucular Kurulu'nda tartışıldı.⁵⁵⁸ 71 üyenin katıldığı oylamada 68 üye partinin feshedilmesi ve ANAP ile birleşmesi yönünde oy kullanırken, 1 çekimser, 1 ret ve 1 geçersiz

⁵⁴⁹ Hürriyet Gazetesi (25 Ekim 1986). *HDP Çözülüyor*. s. 15; Cumhuriyet Gazetesi (25 Ekim 1986). *İlhan HDP'den İstifa Etti*. s. 6.

⁵⁵⁰ Son Havadis Gazetesi (27 Ekim 1986). *Yazar: Grup Dağılabilir*. s. 6; HDP'li bir grup milletvekili, HDP Genel Başkanı Mehmet Yazar ile görüşerek partinin siyasi geleceğinin sonuca bağlanmasını istedi. Bkz. Güneş Gazetesi (30 Ekim 1986). *Oyalama Bizi Mehmet Bey*. s. 8; HDP Genel Başkan Yardımcısı ve Teşkilat Başkanı İbrahim Çetinkaya, milletvekillerinden gelen bu talepleri anlayışla karşıladığını ve beklentide bulunmalarının doğal olduğunu açıkladı. İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 2021).

⁵⁵¹ Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1986). *HDP Ortada Kaldı*. s. 9.

⁵⁵² Milliyet Gazetesi (17 Kasım 1986). *HDP'de Devam Umudu*. s. 9.

⁵⁵³ Milliyet Gazetesi (19 Kasım 1986). *Cindoruk'la Söylemezoğlu Gizlice Görüştü*. s. 8; Milliyet Gazetesi (20 Kasım 1986). *HDP Gün Sayıyor*. s. 6.

⁵⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi (29 Kasım 1986). *Ve Özal HDP Kapısında*. s. 6.

⁵⁵⁵ Milliyet Gazetesi (29 Kasım 1986). *ANAP, HDP'yi Yutuyor*. s. 8.

⁵⁵⁶ Milliyet Gazetesi (29 Kasım 1986). *ANAP Darbesi*. s. 1.

⁵⁵⁷ Milliyet Gazetesi (30 Kasım 1986). *HDP'nin Son 24 Saati*. s. 8.

⁵⁵⁸ Kurucular Kurulu'nda beklenen karar alınmış, milletvekilleri tarafından sorun çıkmamıştı. HDP Genel Başkan Yardımcısı ve Teşkilat Başkanı İbrahim Çetinkaya, ANAP ile neden birleştiniz (?) sorusunu şöyle yanıtladı: "Biz, bu yola milletin arzusunu dikkate alarak çıktık. Milletin desteğini almak için seçimlere girdik. Fakat millet HDP'de toplanmadı. Milletin kararına boyun eğdik. Seçimlerde en fazla oyu ANAP almıştı. Bu sonuçtan milletin ANAP'ta toplanılmasını istediği sonucunu çıkarttık. Fazla oyu DYP alsaydı, DYP'de birleşecektik. Fakat ANAP'ta birleştik. Milletin kararına saygı duyduk." İbrahim Çetinkaya ile yapılan görüşme. (29 Temmuz 2021).

oy sayıldı.⁵⁵⁹ Bu karara göre Siyasi Partiler Yasası'nın 109'uncu maddesi uyarınca partinin kapatılmasına karar verilirken, 110'uncu madde uyarınca HDP'nin mal varlığı ANAP'a devrediliyordu.⁵⁶⁰ Yazar, ANAP'a katılmanın bağlayıcı olmadığını açıklayarak her milletvekilinin hür iradesi ile hareket etme serbestliği bulunduğunu açıkladı.⁵⁶¹ 2 Aralık 1986'da ANAP ve HDP arasında "Birleşme ve Bütünleşme Protokolü" imzalandı.⁵⁶² Protokol; HDP'yi bütün il ve ilçe teşkilatı ile ANAP'a katıyor, HDP teşkilatının ANAP teşkilatı içerisinde demokratik usuller çerçevesinde görev almasına olanak sağlanıyor, HDP kadrolarından çeşitli hizmet kademelerinde faydalanılmasını ve HDP'li taraftarların ANAP'a üye olmasının sağlanması temelinde esaslar içeriyordu.⁵⁶³ Parti ANAP'a katılma yönünde fesih kararı aldı ve milletvekillerinin birçoğu ANAP'ı tercih etti.⁵⁶⁴ Ancak DYP'ye katılma ve bağımsız kalma yönünde karar alan milletvekilleri de oldu. Yazar, ANAP'a üye olan milletvekillerinin Türkiye'nin refah ve huzuru için çalışacaklarını söylemiş, Özal ise 12 Eylül öncesi yaşanan tecrübelerden ders alınmasını, parçalanmanın faydadan çok zarar getireceğini bu nedenle

⁵⁵⁹ Milliyet Gazetesi (1 Aralık 1986). *HDP Tarihe Çıktı*. s. 9; Partinin kapatılma fikri Mehmet Yazar'dan gelmiştir. Yazar, partinin istenen sonucu elde edemediğini belirtti. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

⁵⁶⁰ Tercüman Gazetesi (1 Aralık 1986). *HDP, ANAP'a Sığındı*. s. 9.

⁵⁶¹ Cumhuriyet Gazetesi (1 Aralık 1986). *Yazar'ın HDP'si ANAP'ta Bitti*. s. 11.

⁵⁶² İmzalanan protokolde: "Hür Demokrat Parti Kurucular Kurulu'nun 30 Kasım 1986 ve Anavatan Partisi Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nun 2 Aralık 1986 tarihlerinde aldıkları kararlar muvacehesinde: Anavatan ve Hür Demokrat Parti yetkilileri, ülkemizin bugün karşı karşıya bulunduğu iç ve dış şartların ciddiyet ve ehemmiyetinin şuurlunda olarak, 28 Eylül 1986 ara seçim sonuçlarında ifadesini bulan milli iradenin tercih, takdir ve işaretine hürmet ve riayeti demokrasiye inancın bir icabı sayarak; Temel siyasi felsefe ve inançlarında büyük benzerlikler bulunan siyasi partilerin kadro, imkân ve gayretlerini ülke yararına birleştirmelerinin bir zaruret olduğuna inanarak, Türkiye'nin kaybedecek tek bir günü bulunmadığı ve geçmişte yaşadığı acı tecrübeleri tekrarlamaya artık tahammülü kalmadığı gerçeğini de dikkate alarak, Türk seçmeninin en büyük oy oranı ile desteklemeye devam ettiği Anavatan Partisi ile bütünleşmenin, milli menfaatlerimize uygun olduğu kanaatine varmışlardır. Bu amaçla;

-Hür Demokrat Parti'nin, Anavatan Partisi ile birleşerek bütünleşmesi,

-Hür Demokrat Parti'nin program, fikir ve politikalarında milletimize hizmet verme yolunda yararlanılması,

-Hür Demokrat Parti'nin saflarında bulunan kadrolardan çeşitli hizmet kademelerinde faydalanılması, Aynı inanç ve gaye etrafında toplanan Anavatan ve Hür Demokrat Parti kadrolarının birlik, beraberlik ve ahenk içinde hizmet vermelerini sağlayacak parti içi demokrasiye özen gösterilmesi,

-Hür Demokrat Parti'nin il ve ilçe yöneticilerinin, Anavatan Partisi teşkilatlarında görev alma isteklerinin, demokratik usuller içinde gerçekleşmesine yardımcı olunması,

-Bütünleşmeyi güçlendirmek için bütün Hür Demokrat Parti taraftarlarının Anavatan Partisi'ne üye olmalarının sağlanması,

-Her iki genel başkanın bütünleşmeden sonra da temas ve istişarede bulunmalarının gerekliliği ve bunun memleket için faydalı olacağı hususlarında mutabakata varılmıştır. Bu kararın, büyük milletimize hayırlı olmasını diliyoruz." ifadeleri yer almıştır. Bkz. Aktaran S. Aşık (2018). *Türkiye'de Demokrasinin Yeniden İnşası Sürecinde Anavatan Partisi (1983-1991)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa. s. 198-199.

⁵⁶³ Milliyet Gazetesi (3 Aralık 1986). *11 HDP'li ANAP'lı Oldu*. s. 8.

⁵⁶⁴ ANAP'ın TBMM'deki sandalye sayısı 248'ye yükseldi. Bu süreçte ANAP'a katılan feshedilen HDP'nin 14 milletvekilinin isimleri şöyledir: Ülkü Söylemezoğlu, Abdurrahman Necati Kara'a, Tevfik Güneş, İsmail Şengün, Sabahattin Eryurt, Fenni İslimyeli, Ayhan Sakallıoğlu, Ertuğrul Gökgün, Yılmaz Erdem, İsmail Tavgaç, Sedat Turan, Faik Tarımcıoğlu, Kadri Altay, Bülent Öncel; DYP'ye katılan feshedilen HDP'nin 6 milletvekilinin isimleri şöyledir: Mehmet Arif Atalay, Ahmet Süter, Vecihi Akın, Muzaffer İlhan, Osman Bahadır, Selahattin Taflıoğlu; Bağımsız kalan milletvekilleri şöyledir: Eşref Akın, Ferit Melen. Bkz. TBMM Albümü 1920-2010. 3. Cilt 1983-2010.

ANAP-HDP birleşmesinin örnek teşkil etmesini bildirerek her kesime birleşme çağrısında bulunmuştur.⁵⁶⁵ Feshedilen HDP'nin eski Genel Başkanı Mehmet Yazar ise ANAP ile HDP arasında imzalanan birleşme protokolünü imzaladı fakat kendisi ANAP'a katılmadı. Ancak 29 Kasım 1987 Genel Seçimlerinde ANAP Kayseri milletvekili adayı olarak seçimlere katıldı.⁵⁶⁶ Bu seçimlerde 18'inci Dönem Kayseri milletvekili olarak TBMM'ye girdi. 21 Aralık 1987 tarihinde Turgut Özal'ın başkanlığında kurulan 46'ıncı Türkiye Hükümeti'nde Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü olarak görev aldı.⁵⁶⁷ 9 Kasım 1989'de Başbakan Yıldırım Akbulut tarafından kurulan 47'inci Türkiye Hükümeti'nde ANAP Hükümet Sözcüsü, Devlet Bakanı ve Milli Savunma Bakanı olarak görev aldı.⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Mehmet Yazar, HDP'yi *mihver parti* olma iddiasıyla kurmuş fakat seçim sonuçlarında umduğunu bulamayarak, seçmenin tercihini ANAP'tan yana kullandığını, bu nedenle birleşme için ANAP'ı seçtiklerini açıkladı. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (13 Haziran 2022)

⁵⁶⁶ 17 Mayıs 1987 günü TBMM'de, 1982 Anayasası'nın geçici 4'üncü maddesi ile getirilen siyasi yasakların referanduma sunulmasına ilişkin Anayasa değişikliği, 56 ret oyuna karşı, 315 oyla kabul edildi. Bkz. Milliyet Gazetesi (18 Mayıs 1987). *Artık Söz Vatandaşın*. s. 1; 6 Eylül 1987 tarihinde siyasi yasakların kaldırılması halkoyuna sunuldu. Bkz. Milliyet Gazetesi (6 Eylül 1987). *Sandık Başına*. s. 8; Referandum sonuçları kesinleşmeden ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal Kasım'da erken genel seçim olacağını açıkladı. Bkz. Milliyet Gazetesi (7 Eylül 1987). *Kasım'da Erken Seçim*. s. 12; 12 Eylül 1987'de YSK kesin seçim sonuçlarını bildirdi. Seçim sonucunda sandıktan %50.16, "evet", %49.84 "hayır" oyu çıktı. Bkz. 12 Eylül 1987 tarih ve 19572 sayılı Resmi Gazete; Siyasi yasakların kalkmasıyla eski liderler siyaset sahnesine geri döndü. 29 Kasım 1987 Genel Seçimlerine ANAP, SHP, DYP, DSP, IDP, MÇP, RP olmak üzere 7 siyasi parti ve bağımsız adaylar katıldı. YSK'nin açıkladığı verilere göre 26.376.926 kayıtlı seçmenin 24.603.541'i oy kullanmış ve toplam 23.923.687 oy geçerli sayılmıştır. Seçimlere %93.3'lük bir katılım sağlanmıştır. 450 milletvekilinin seçileceği seçimlerde ANAP %36.3 oranında oy almış ve 292 milletvekili çıkararak seçimden iktidar partisi olarak çıkmıştır. SHP %24.8 oy ile 99 milletvekili çıkararak ikinci parti; DYP %19.1 oy ile 51 milletvekili çıkararak üçüncü parti olmuştur. Bu seçimlerde Süleyman Demirel DYP Isparta milletvekili olarak TBMM'ye girdi. DSP, RP, MÇP ve IDP %10 seçim barajını aşamadığından dolayı TBMM'ye giremedi. Bkz. Milliyet Gazetesi (1 Aralık 1987). *Parlamentonun %60'ı Yenilendi*. s. 1; Milliyet Gazetesi (1 Aralık 1987). *Sandıktan Ne Çıktı?*. s. 9; T.C. Yüksek Seçim Kurulu (YSK). *1983-2007 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri*. [Erişim: 31.07.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/29-kasim-1987-xviii-donem-milletvekili-genel-secimi/80054>].

⁵⁶⁷ Milliyet Gazetesi (22 Aralık 1987). *Liberal Ağırlıklı Hükümet*. s. 1; Milliyet Gazetesi (23 Aralık 1987). *Törenli Devir Teslim*. s. 8.

⁵⁶⁸ Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in yedi yıllık görev süresinin dolmasıyla cumhurbaşkanlığı makamına TBMM'de yapılan oylamalar sonucu 31 Ekim 1989 günü ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal seçildi. Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XVIII, Toplantı 24, c. 33 (Ekim 1989): 3; Turgut Özal, Başbakanlık görevini ANAP Meclis Başkanı Yıldırım Akbulut'a devrederek yeni hükümeti kurmasını istedi. Bkz. Milliyet Gazetesi (10 Kasım 1989). *Devlet Zirvesi Sil Baştan*. s. 1; Milliyet Gazetesi (10 Kasım 1989). *Muhafazakâr Ağırlıklı Hükümet*. s. 13; T.C. Cumhurbaşkanlığı İnternet Sitesi. *Cumhurbaşkanlarımız*. [Erişim: 31.07.2021, <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarımız/>]; ANAP Kayseri Milletvekili Mehmet Yazar, 1991 yılında kızı Sema Yazar'ın vefatı üzerine siyasal yaşamını sonlandırmıştır. Mehmet Yazar ile yapılan görüşme. (19 Kasım 2021).

SONUÇ

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin gerçekleşmesiyle cunta yönetimi, ülkenin gelmiş olduğu dar boğazdan başta 1961 Anayasası olmak üzere, eski siyasi liderleri sorumlu tutmuştur. Bu nedenle siyasi yasaklarla birlikte siyasileri siyasetten uzaklaştırmış, akabinde 1982 Anayasası ile birlikte bireye verilen hak ve özgürlükleri sınırlandırarak siyasi yasakları yeni anayasaya ekletmiştir. Yeni anayasanın kabulünün ardından, 1983'de genel seçimlerin yapılacağını bildirilmesi üzerine, yeni siyasi parti kurma çalışmaları başlamıştır. MGK'nın kendi direktifi ile kurulmasını ve iktidarını istediği merkez sağda kurulacak yeni partinin çalışmalarını 12 Eylül yönetiminde Başbakan olan Bülend Ulusu üstlenmiştir. Dönemin TOBB Başkanı Mehmet Yazar ile görüşmemizde kendisi, sağın kilit ismi Süleyman Demirel'in kurulacak partiye destek vermesi için Ulusu-Demirel arasında adeta mekik dokuduğunu ancak destek alınamadığını ifade etmiştir. Bu süreçte sağ ve solda birçok parti kurulmuş; BTP kapatılmış, DYP ve SODEP başta olmak üzere MGK'nın vetolarına maruz kalmış ve seçime girme şansı elde edememiştir. 12 Eylül yönetiminin istediği üç siyasi parti MDP, HP ve ANAP 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri'ne katılmış, beklenmedik bir sürprizle ANAP iktidar olmuştur. Halk, askeri yönetimin devamı niteliğinde gördüğü MDP'ye destek vermemiş, oyunu demokrasiden yana kullanmayı tercih etmiştir. DYP ve SODEP genel seçimlere katılamamış ancak 25 Mart 1984 Yerel Seçimleri'nde halk desteğini almışlardır. Bu seçimin ardından önemli ölçüde *halkın temsili* sorunu ortaya çıkmıştır. Nitekim %40 oranında halk desteğine sahip partiler TBMM'de temsil hakkına sahip değildi. Bu noktada meclisin meşruluğu tartışma konusu haline gelmiştir. Karmaşık bir yapının yavaş yavaş oluştuğu bu siyasi süreçte, sağda 12 Eylül'ün boyunduruğu altında olmayan, siyasi yasakların kaldırılmasına destek verecek, demokratik bir anlayış çevresinde sağın iktidarını sağlayacak bir lider ihtiyacı doğmuştur. Halbuki mecliste her eğilimi temsil ettiğini söyleyen iktidar ANAP ve siyasi yelpazenin sağ kanadında olan MDP vardı. Bu iki parti ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte miydi? 12 Eylül yönetiminin getirmiş olduğu yasaklara karşı olan siyasi çevrenin gözünde iki parti de icazetli olarak biliniyordu. Bu nedenle ANAP ve MDP siyasi yasakların kaldırılması için uğraşmayacaklardı. Reçete olarak DYP görülüyordu. Çünkü AP-DP çizgisinde kurulmuş köklü partilerin devamı niteliğinde sayılan DYP'nin halk desteği vardı ve tabanda yeni bir lider ihtiyacı hissediliyordu. Sağın iktidarını DYP ile sağlayacak, Turgut Özal'ın ekonomi politikalarına karşılık verebilecek, tabandan destek alabilecek lider ihtiyacı okları Mehmet Yazar'a çevirmiştir.

Dönemin TOBB Başkanı Yazar ülkenin geleceğini aydınlık ve refah günlerine

kavuşturma hayaliyle DYP'den siyasete atılma kararı almıştır. Tabandan Yazar'a karşı ciddi bir destek verilmiş ancak görüşmemizde Yazar siyasi partilerin kurulmasıyla birlikte Demirel'in arkadaşlarına “*Mehmet'e söyleyin, yanlış bir şey yapmasın*” diyerek mesajın önceden verildiğini açıklamıştır. Nitekim sağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına 1985 yılında DYP Genel Başkan adayı olarak siyasete atılan Yazar, Demirel'in müdahalesi ile tabandan kendisine gelen desteğin engellenmesi sonucu başarısız olmuştur. Yazar'ın kilit kelimesi *demokrasi* idi. Siyasi yasaklara karşı mücadele ettiğini iddia eden Demirel ve parti üst yönetimine göre bu yasaklar anti-demokratik bir davranıştı. Peki genel başkanlık yarışında kendisine verilen desteğin engellenmesi demokratik miydi? Yazar ve arkadaşları bunu sorguluyordu. Kısa sürede kendi sorularına cevap bularak 1986 yılının Mart ayında Yazar ve destekçileri DYP'den istifa etmiştir. MDP ile ismi anılan Yazar, halkın desteğini alamayan hiçbir siyasi girişimin başarılı olamayacağını düşündüğünden dolayı yeni parti kurmak istemiştir. Yazar ile görüşmemizde çevresinden yeni bir parti kurması konusunda da ciddi baskı kurulduğunu açıklamıştır.

Mehmet Yazar, sağ ideolojide, Atatürk ilke ve inkılapları ışığında, demokratik bir hukuk devleti anlayışı benimseyen *mihver parti* olma iddiasıyla 9 Mayıs 1986 tarihinde Hür Demokrat Parti'yi kurmuştur. Çoğunluğunu sağ partilerin oluşturduğu parçalı bir yapının ortasında kurulan HDP'nin lideri Yazar sağda bütünleştirici rol oynayacağını belirtmiş fakat çabaları sonuçsuz kalmıştır. İktidar koltuğunda oturan ANAP ve girdiği seçimlerden başarı ile çıkan güçlü lideri Özal'ın varlığı, yasaklı olmasına rağmen sağda etkinliğini sürdüren Demirel'in etkinliği gözle görülürken, Türk siyasal yaşamı 12 Eylül yasaklarından sonra sancılı bir döneme girmişken Yazar'ın HDP'sinin başarı şansının olmadığı vurgulanmıştır. HDP Genel Başkanı Yazar'ın ismi 12 Eylül'den sonra özellikle basında bolca yer bulmuş, hatta sağın iktidarını sağlayacak alternatif bir lider olarak görülmüş ve DYP tabanında da ciddi destek görmüştür. Bunun vermiş olduğu heyecan ve şevkle siyasete atılan Yazar, Demirel'in müdahalesi ile karşılaşmış ve yeni bir parti kurarsa seçmenden yine aynı desteği alacağını varsaymıştır. Ancak parti kurulduğu andan itibaren övgüden ziyade olumsuz eleştiri almıştır. Burada en dikkat çeken seçmenin aklında 12 Eylül destekli parti olarak kalan MDP'nin fesih kararı olarak HDP'yi kurması olabilir. Bakıldığında milletvekillerinin gönül bağından ziyade mecburi olarak HDP'ye katıldığı da söylenebilir. Çünkü toplumun gözünde MDP askeri rejim destekliydi. Bu algıdan rahatsızlık duyan milletvekilleri MDP feshedilmeden önce istifa etmeye başlamıştı. 1982 Anayasası'nın 84. Maddesine göre bir milletvekili partisinden istifa ederse başka bir partiye katılamazdı ancak parti kendini feshettiği takdirde milletvekilleri başka bir partiye

geçebilirlerdi. MDP'nin Yazar'ın partisine katılma yönünde fesih kararı almış olması kısmen böyle değerlendirilebilir. Böylece HDP'nin 12 Eylül destekli bir parti olduğu iddiasının; dönemin koşullarına bakıldığında bilgiyi TRT başta olmak üzere radyo ve gazetelerden alan seçimde etki yarattığı göz ardı edilemez. Feshedilen MDP'nin eski Genel Başkanı Turgut Sunalp başta olmak üzere çeşitli çevrelerden ise partinin ismi Almanya'da ki HDP isimli partiye vurgu yapılarak, Hristiyan Demokrat Parti benzetmeleri yapılmıştır. Yazar HDP'yi kurmuş ve partiyi kanıtlamaya çalışırken Özal'ın ani bir baskınla ara seçimlere gidileceğini söylemiş olması, akabinde basın yayın organlarının kapısını siyasi partilere kapattırması Yazar'ın yine beklenmedik bir hamle ile karşılaşmasına neden olmuştur. Yazar, partiyi henüz teşkilatlanmadan, halka tanıtmadan, belirli bir ivme kaydetmeden, ara seçimlere sokmak zorunda kalmıştır. Ara seçim sürecinde DYP ile HDP'nin birleşeceği gündeme gelmiş, Cindoruk'un beklenmedik bir hamle ile HDP'nin iltihak edeceği iddiaları sonrası seçmenin kafası karışmıştır. Bu durum Yazar ve HDP'lilerde şok etkisi yaratmış, Yazar'ın tabiriyle seçmenden bir destek gelecekse de, bu olay sonrası gelmemiştir. Yazar'a göre henüz seçim sürecindeyken böyle bir durumun yaşanması toplumda HDP'nin eninde sonunda bir siyasi parti ile bütünleşeceği algısını oluşturduğunu belirtmiştir. Toplumda, DYP'nin siyasi yasakların kaldırılması yönündeki ısrarlı baskılarının sonuç vereceği ve Süleyman Demirel'in yeniden siyasete döneceği ihtimali olacağı yönünde fikir DYP'nin başarı şansını arttırıcı bir etken oluşturmuştur. Turgut Özal'ın partisi ise tek başına iktidar olan, yerel seçimlerden başarı ile çıkmış; dört eğilime hitap etme iddiasıyla varlığını ispatlamıştır. Böyle bir zeminde HDP maddi ve manevi olarak henüz yolun başındayken yıpranmaya başlamıştır. Yazar ile görüşmemizde kendisi de HDP'nin başarısız olmasını bu nedenlerle ilişkilendirmiştir. Yazar tüm bunların yanında HDP'nin başarısızlığını bir sebebe daha bağlamıştır. Yazar'a göre siyaset tecrübe sahibi kişilerin rakiplerine fark yaratacağı bir alandır ve kendisi dönemde henüz ciddi tecrübeye sahip değildi. DYP içinde bir sonraki kongreyi bekleyip genel başkanlık iddiasını sürdürmek yerine, HDP'yi kuran Yazar, ara seçimlerde aldığı yenilgi ile partiyi kapatmış, mücadelesine ANAP'ta devam etmiştir...

Türk siyasal yaşamında; bir siyasi parti varlığını devam ettirirken köklerinden ayrılıp yeni bir siyasi parti kurma girişiminde bulunan ve başarılı olabilen parti örneği bulunması çok nadirdir. Örnek verilecek olursa; DP'den ayrılarak kurulmuş Hürriyet Partisi, AP'den ayrılarak kurulmuş Demokratik Parti, CHP'den ayrılarak kurulmuş CGP; ANAP'tan ayrılarak kurulmuş Demokrat Merkez Parti, Ak Parti'den ayrılarak kurulmuş Türkiye Partisi. Dönemin kilit isimlerinden Mehmet Yazar'ın girişimlerinin tarihin tozlu sayfalarında kaybolmasını önleyecek

Türk Siyasal Hayatında Hür Demokrat Parti başlıklı tezde bu önermeye örnek olabilme iddiasına sahip olabilecek niteliktedir.

Türk Siyasal Hayatında Hür Demokrat Parti adlı yüksek lisans tezinin temel amacı partinin Türk siyasal yaşamındaki yerini ve önemini birincil kaynaklar yoluyla akademiye kazandırmaktır. Bu araştırmanın devamı olarak; Mehmet Yazar'ın TOBB'daki yeri ve önemi, ANAP Kayseri Milletvekili görevindeyken devlet yönetimi anlayışı, söylemleri ve uygulamaları, Milli Savunma Bakanlığı dönemi araştırma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F.** (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Hil Yayın.
- Ahmad, F.** (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Sarmal Yayınevi.
- Ahmad, F.** (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akyol, H.** (2009). *Türkiye'de Siyasi Parti Kapatmanın Tarihi*. İmge Kitabevi.
- Akyol, T.** (6 Temmuz 1986). "Ara Seçim". *Tercüman Gazetesi*. s. 1-12.
- Akyol, T.** (1 Ağustos 1986). "Siyasi Tablo". *Tercüman Gazetesi*. s. 1-12.
- Arcayürek, C.** (1986). *Demokrasi Dur*. Bilgi Yayınevi.
- Arcayürek, C.** (3 Mayıs 1985). "Mehmet Yazar'a Kırmızı Işık". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-6.
- Arcayürek, C.** (6 Ocak 1986). "DYP'nin İç Dışı". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-10.
- Arcayürek, C.** (11 Mayıs 1986). "Kim Kiminle Nerede?". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-13.
- Arcayürek, C.** (17 Mayıs 1986). "Çarpıklık Düzeldi Mi?". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-13.
- Aşık, S.** (2018). *Türkiye'de Demokrasinin Yeniden İnşası Sürecinde Anavatan Partisi (1983-1991)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Ata, F. & Karakaya, N.** (2020). Millî Selamet Partisi'nin Konya'daki Kudüs Mitinginin Basına Yansımaları. *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 88-124.
- Atılğan, G. vd.** (2015). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*. Yordam Kitap.
- Aykan, C.** (2003). *Demokratik Süreç ve Anılar*. Grafiker Yayınları.
- Ayrıntılı Haber Gazetesi** (13 Mayıs 1986). *Biz Geniş Kapsamlıyız*. s. 1-4.
- Ayrıntılı Haber Gazetesi** (23 Temmuz 1986). *Yazar: HDP Ara Seçimde Barajı Aşacak*. s. 1-5.
- Barlas, M.** (1994). *Turgut Özal'ın Anıları*. Sabah Kitapları.
- Barış Gazetesi** (7 Nisan 1986). "Sağda Birleşme" Çalışmaları "Telefonla" Yürütülüyor. s. 1-4.
- Barış Gazetesi** (1 Temmuz 1986). *Ara Seçimlerin Ekim'de Olması Bekleniyor*. s. 1-6.
- Barış Gazetesi** (6 Temmuz 1986). *Özal: Liderler Seçime Girsin*. s. 1-6.

Başbakanlık Basımevi. *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri (12 Eylül 1980-12 Eylül 1981).*

Belge, M. (1992). *12 Yıl Sonra 12 Eylül.* Birikim Yayınları.

Bengin T. (18 Nisan 1985). “Üç Yiğit Çıktı Meydane!”. *Milliyet Gazetesi.* s. 7.

Bila, H. (1999). *CHP 1919-1999.* Doğan Kitap.

Bilgiç, S. (1998). *Hatıralar.* Boğaziçi Yayınları.

Birand, M. A. (1984). *12 Eylül Saat:04.00.* Karacan Yayınları.

Birand, M. A. & Bila, H. & Akar, R. (1999). *12 Eylül: Türkiye'nin Miladı.* Doğan Kitapçılık.

Birand, M. & Yalçın, S. (2001). *The Özal: Bir Davanın Öyküsü.* Doğan Kitap.

Bölügiray, N. (1993). *İşte Sivil Cumhuriyet.* Tekin Yayınevi.

Bölügiray, N. (2002). *Sokaktaki Askerin Dönüşü.* Tekin Yayınevi.

Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *Keçeciler: “Yazar'ın DYP'ye Girmesi ANAP'ı Etkilemez”.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *DYP İki Koldan Saldırdı.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *Milletin Neferiyiz.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *Yazar'ın Konuşması.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (6 Nisan 1985). *DYP'nin Kararı: “Yazar'a Saygılı Davran”.* s. 3.

Bulvar Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar, Konuşurken Delegeler Laf Attı.* s. 1-9.

Bulvar Gazetesi (9 Nisan 1985). *“Görevimi Millet Tayin Eder”.* s. 1-9.

Bulvar Gazetesi (10 Nisan 1985). *“Beni Otobüse Avcı Almadı!”.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (13 Nisan 1985). *DYP Yönetim Kurulu'nda Tartışma.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (22 Nisan 1985). *Geçmiş İnkâr Edenin Geleceği Olamaz.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (4 Mayıs 1985). *DYP'de Avcı'yı Ekarte Etme Formülü Aranıyor.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (7 Mayıs 1985). *DYP'de Ağır Toplar Pusuda.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (8 Mayıs 1985). *Yazar: Emirle Sevgi ve Başkanlık Olmaz.* s. 1-9.

Bulvar Gazetesi (15 Mayıs 1985). *İşte Demokrasi İşte DYP.* s. 9.

Bulvar Gazetesi (4 Nisan 1986). *Söylemezoğlu: “Sağ 10 Gün İçinde Bütünleşecek”.* s. 9.

Bulvar Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP'nin Feshi Çoğunluğun İşine Geliyor.* s. 1-3.

Bulvar Gazetesi (13 Nisan 1986). *Söylemezoğlu Mehmet Yazar'la Ne Konuştu?.* s. 1-9.

Bulvar Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP'de Her Kafadan Bir Ses Çıkıyor.* s. 1-9.

Bulvar Gazetesi (18 Nisan 1986). *30 Milletvekilinden Yazar'a Destek.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (19 Nisan 1986). *İl Başkanları Fesih Kararını Destekliyor.* s. 1.

Bulvar Gazetesi (7 Mayıs 1986). *MDP'nin Mirasi Parselleniyor.* s. 1-9.

Bulvar Gazetesi (9 Mayıs 1986). *Yazar, Partisi İçin Bugün Başvuruyor.* s. 1-9.

Bulvar Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Politikacılar HDP'yi Değerlendirdi.* s. 3-11.

Bulvar Gazetesi (19 Mayıs 1986). *Söylemezoğlu: Ara Seçimler Mutlaka 1986'da Yapılmalı.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (19 Mayıs 1986). *2 Milletvekiline 84'üncü Madde İşletilecek.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (13 Haziran 1986). *Cindoruk: Özal Benim İçin Hala Müsteşardır.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (1 Temmuz 1986). *Ara Seçim Ekim'de.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (2 Temmuz 1986). *Partilerde Seçim Alarmı.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Yazar: ANAP ve DYP Bizi Gagalamaya Çalışıyor.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (9 Temmuz 1986). *Seçimleri Boykot Edelim.* s. 3.

Bulvar Gazetesi (19 Temmuz 1986). *HDP Başkanı Yazar: Üniversite Harçları Kaldırılsın.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (29 Temmuz 1986). *Demirel: Bütünleşin Dedim.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (8 Ağustos 1986). *Yazar: 5 İlde Seçimi Alırız.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (11 Ağustos 1986). *Yazar: Hodri Meydansa Hodri Meydan.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (9 Eylül 1986). *Yazar: Başbakan Seçimi Sulandırdı.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (18 Eylül 1986). *Siyasi Fosillere Oy Vermeyin.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (12 Eylül 1986). *Yazar. Bingöl'de Moral Buldu.* s. 3.

Bulvar Gazetesi (3 Ekim 1986). *Yazar Politikayı Bırakıyor.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (5 Ekim 1986). *Çetinkaya: HDP Yumruk Gibi Bir Arada.* s. 3-9.

Bulvar Gazetesi (19 Ekim 1986). *HDP'de Karar Günü.* s. 3-9.

- Bulvar Gazetesi** (19 Ekim 1986). *Yazar: HDP'nin Feshi Söz Konusu Değil.* s. 3-9.
- Cemal, H.** (1989). *Özal Hikâyesi.* Bilgi Yayınevi.
- Cılızoğlu, T.** (2018). *Kader Bizi Una Değil Üne İtti - Çağlayangil'in Anıları.* Bilgi Yayınevi.
- Cıvaoglu, G.** (17 Nisan 1986). "Yazar... Yazmaz... Söyler... Söylemez..." *Güneş Gazetesi.*s. 1-9.
- Cıvaoglu, G.** (29 Temmuz 1986). "Sağda Maya Neden Tutmadı?". *Güneş Gazetesi.* s. 1-7.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000** (2002). c. 4, s. 164-165.
- Cumhuriyet Gazetesi** (13 Mart 1971). *Komutanların Ültimatomu Üzerine Demirel İstifa Etti.* s. 1-7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (3 Ocak 1980). *Silahlı Kuvvetlerin Görüşü Açıklandı.* s. 1-11.
- Cumhuriyet Gazetesi** (14 Mayıs 1980). *Evren: Başkanlık Seçimi Artık Sonuçlandırılmalı.* s. 1-9.
- Cumhuriyet Gazetesi** (7 Eylül 1980). *Tribündeki İşçi Sahaya İnmeli.* s. 9.
- Cumhuriyet Gazetesi** (17 Eylül 1980). *Evren: Bozulan Demokrasiyi İşletmeye Geldik.* s. 1-7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (30 Ekim 1980). *Ecevit ve Demirel'in Lider Kalacakları Söylenmedi.* s. 1-7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (12 Ekim 1980). *MHP Lideri Türkeş Tutuklandı.* s. 1-5.
- Cumhuriyet Gazetesi** (21 Eylül 1980). *Economist Özal'ın Yetkilerinin Devam Etmesini İyi Haber Olarak Nitelendirdi.* s. 1-7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (21 Eylül 1980). *Emekli Amiral Bülent Ulusu Başbakan Oldu.* s. 1.
- Cumhuriyet Gazetesi** (30 Haziran 1981). *Kurucu Meclis Yasa Tasarısı Kabul Edildi.* s. 1.
- Cumhuriyet Gazetesi** (24 Ekim 1981). *Evren'in Hatırdan Çıkarılmamasını İstedığı Noktalar.* s. 1.
- Cumhuriyet Gazetesi** (24 Ekim 1981). *Danışma Meclisi Törenle Açıldı.* s. 1-7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (17 Ekim 1981). *Evren: Geçmişten Ders Alacak Yeni Partiler Sahneye Çıkmalı.* s. 1-9.
- Cumhuriyet Gazetesi** (6 Aralık 1981). *Weinberger: Beklentilerimiz Tam Anlamıyla Gerçekleşti.* s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (18 Temmuz 1982). *Anayasa Tasarısı Açıklandı.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (18 Temmuz 1982). *Aldıkaçtı: Yürütme Kuvvetlendirildi.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (24 Eylül 1982). *Anayasa DM'den Geçti.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (21 Ekim 1982). *Evren'in Anayasa Konuşmaları İle Geçici Maddeleri Eleştirilemeyecek.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1982). *Evren Cumhurbaşkanı.* s. 1-13.

Cumhuriyet Gazetesi (30 Nisan 1983). *Seçim 6 Kasımda.* s. 1-10.

Cumhuriyet Gazetesi (14 Mayıs 1983). *Sunalp'in Partisine Girmek Üzere İki Bakan İstifa Etti.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1983). *Kim Parti Kurarsa Kursun Diyemeyiz.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (17 Mayıs 1983). *MDP'nin Kurucular Listesi 41 Kişi.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (18 Mayıs 1983). *Özal: Ayrı Parti Kuracağım.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (19 Mayıs 1983). *Evren, Özal'ı Kabul Etti.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (20 Mayıs 1983). *Bugün Üç Parti Daha Kuruluyor.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *Esener: 12 Eylül Harekâtının Savunucusuyuz.* s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *3 Yeni Siyasi Partinin Kurucuları.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *Siyasal Yaşama Üç Parti Daha Katıldı.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (22 Mayıs 1983). *Çağlayanlı ve 143 Eski Parlamenter BTP'ye Katıldı.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (30 Mayıs 1983). *Kurucular Listesi.* s. 1-13.

Cumhuriyet Gazetesi (1 Haziran 1983). *Büyük Türkiye Partisi Kapatıldı.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Haziran 1983). *Evren: Gerekirse Seçimleri Erteleriz.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Haziran 1983). *Yasaklamaya Giren İl ve İlçe Başkanları.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (3 Haziran 1983). *Yasaklamaya Giren Belediye Başkanları.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (3 Haziran 1983). *Sunalp: İktidar Çoğunluğunu Alabileceğimize İnaniyorum.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (7 Haziran 1983). *MGK, MDP'nin 3 Kurucusunu Veto Etti.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (7 Haziran 1983). *Erdal İnönü: Sağlıklı Demokrasiye Geçişte Elimizden Geleni Yapacağız.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (8 Haziran 1983). *HP ve Ana Parti 'de 7'şer Veto.* s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi (12 Haziran 1983). *HP 7 Yeni Kurucu Bildirdi.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (14 Haziran 1983). *MGK, Adayları 12 Gün İçinde İnceleyecek.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (20 Haziran 1983). *Evren: Fazla Parti Değil Az ve Öz Parti İstiyoruz.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (24 Haziran 1983). *İnönü ve 20 Kurucuya Veto.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (27 Haziran 1983). *Evren: 12 Eylül'e Karşı Olanları İyi Tanıyın.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (28 Haziran 1983). *SODEP'in Yeni Başkanı Kartay.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (29 Haziran 1983). *Doğru Yol Partisi Genel Başkanlığı'na Tuna Seçildi.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Temmuz 1983). *MGK, Halkçı Parti'den 4 Kişiyi Daha Veto Etti.* s.1.

Cumhuriyet Gazetesi (4 Temmuz 1983). *Parti Enflasyonu Oyununa Gelmeyeceğiz.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (6 Temmuz 1983). *HP 4 Yeni Kurucu Belirledi.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (8 Temmuz 1983). *Doğru Yol'a 30 Veto.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (9 Temmuz 1983). *SODEP'e 13 Veto Daha Geldi.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (22 Temmuz 1983). *HP'de 1 Veto.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (12 Temmuz 1983). *SODEP 13, Doğru Yol 30 Kurucu Bildirdi.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Ağustos 1983). *SODEP ve Doğru Yol Yeni Kurucu Üyelerini Bildirdi.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Ağustos 1983). *Evren: İstikrar 2-3 Parti İle Oluyor.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (20 Ağustos 1983). *SODEP ve DYP Veto Barajını Yine Aşamadı.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (23 Ağustos 1983). *SODEP ve DYP İçin Yarın Son Gün.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (24 Ağustos 1983). *Evren: Yeni Politikacı Tipi Yaratma Çabasındayız.*

s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (25 Ağustos 1983). *SODEP ve Doğru Yol Seçimde Yok.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (25 Ağustos 1983). *Hem Örgütlendiler Hem Veto Barajını Aştılar.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (26 Ağustos 1983). *6 Kasımda Üç Parti Yarışacak.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (30 Ağustos 1983). *HP, Aday Adayı Baskınına Uğradı.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (30 Ağustos 1983). *Marmara Oteli'ndeki MDP'liler "Hava Bile Almıyor".* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (1 Eylül 1983). *MDP Adaylarının Dörtte Biri Eski Parlamenter ve DM Üyesi.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (1 Eylül 1983). *ANAP: Eksik Gedik Giderildi.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (3 Eylül 1983). *ANAP'ın Milletvekili Adayları.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (3 Eylül 1983). *MDP'nin Milletvekili Adayları.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (10 Eylül 1983). *Bağımsız Adayların Tam Listesi.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (1 Ekim 1983). *3 Parti de Seçime Eksik Adayla Girecek.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Ekim 1983). *Bakanlıkları 18'e İndireceğiz.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (18 Ekim 1983). *Denenmişi Denemeyin.* s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (19 Ekim 1983). *Özal: İşçinin Dostu, Kaşıkla Verip Kepçeyle Alan Değildir.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (20 Ekim 1983). *Sunalp: Ekonomiyi Bürokrasi Darboğazından Mutlaka Çıkaracağız.* s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi (22 Ekim 1983). *İki Saatte Bütün Kozlarını Paylaşacaklar.* s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1983). *HP Lideri Calp: Siyasi Yelpazede Anayasa Elverdiği Kadar Soldayız.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1983). *Calp'in Basın Toplantısından.* s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Calp: Doğu'nun Geri Kalmışlık Çemberini Kırmaya Kararlıyız.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Sunalp: Sadist Değilim Ama Genel Affa Karşıyım.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Özal: 4 Siyasi Eğilimin Tabanından da Oy Alacağız.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (26 Ekim 1983). *Calp: Hayvancılığa Önemli Bir Kaynak Olarak Bakıyoruz.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (26 Ekim 1983). *Turgut Özal: Bankerler Kendi Hataları Yüzünden*

Cumhuriyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Sunalp: Hainler Dersini Alacak.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (28 Ekim 1983). *Özal: Karnınız Tok, Sirtınız Pek Olacak.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (28 Ekim 1983). *Sunalp: Horoz Ötünce Yanında Melaikler Olur.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (29 Ekim 1983). *Calp: Halk Tek Bir Partiye Destek İçin Yapılan Baskılardan Şikâyetçi.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (29 Ekim 1983). *Sunalp: MDP İktidar Olunca Şıarmayacağız.* s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (30 Ekim 1983). *Necdet Calp: İşsizlik ve Konut Sorununu Çözeceğiz.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (31 Ekim 1983). *Özal: Asgari Ücret Vergi Dışı Bırakacağız.* s. 10.
Battı. s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (31 Ekim 1983). *Calp: Özgürlükleri Koruyup Geliştirmek Bizim Görevimizdir.* s. 10

Cumhuriyet Gazetesi (1 Kasım 1983). *Calp: Ak Günler Yakındır.* s. 11.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Kasım 1983). *24 Ocak Kararlarıyla Marksistleri Dize Getirdik.* s. 6

Cumhuriyet Gazetesi (2 Kasım 1983). *Necdet Calp: Orta Direk Bel Vererek Yıkılacak Hale Geldi.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (4 Kasım 1983). *Konut Sorununu Çözeceğiz.* s. 8.

Cumhuriyet Gazetesi (5 Kasım 1983). *Dört Yıl Sonra Yapılacak İlk Seçime 24 Saat Kaldı.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1983). *Sunalp: Milletın Kararı Üzerine Kimse Çıkamaz, Çıkamalıdır Da.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1983). *Calp: HP Örnek ve Güçlü Muhalefet Olacak.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (9 Kasım 1983). *Özal: Normal Yollarla Sivil Demokrasiye*

Dönülmüştür. s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (10 Kasım 1983). *Evren, Sunalp'e: Küçümsenmeyecek Sonuç Aldınız; Calp'e: Başarınız Hakikaten Takdire ve Övgüye Değer.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (14 Aralık 1983). *İşte 45. Hükümet.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Aralık 1983). *Parti Gözlüğü Takmayın.* s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi (26 Mart 1984). *Özal'a Güvenoyu.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (31 Mayıs 1984). *İşadamı Karamsar.* s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (14 Eylül 1984). *Yazar: Yeni Ekonomik Politika Şart.* s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (18 Eylül 1984). *Yazar: Hükümetin Dış Ticaret Sistemini Benimsemedik.* s. 9

Cumhuriyet Gazetesi (2 Ekim 1984). *Yazar: 24 Ocak'ın Selameti İçin Yeni Yaklaşımlar Önerdik.* s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (8 Ekim 1984). *Yazar: Arzı Arttırmaya Dönük Politika Uygulama Zamanı Geldi.* s. 9.

Cumhuriyet Gazetesi (14 Ekim 1984). *Yazar: 500 Atıl Tesise Az Destekle, Trilyonluk Ek Üretim ve 60 Bin Kişiye İş Sağlanır.* s. 1-9.

Cumhuriyet Gazetesi (5 Ocak 1985). *Yazar: Enflasyonu Evren'e Şikâyet Etti.* s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (9 Şubat 1985). *Avcı, Yazar'a Direniyor.* s. 11.

Cumhuriyet Gazetesi (10 Mart 1985). *Yazar: Siyasete Gireceğim.* s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (10 Mart 1985). *Mehmet Yazar ve DYP.* s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi (11 Mart 1985). *Cindoruk: DYP'nin Bir Bileni Vardır, Onun Dediği Olur.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (12 Mart 1985). *Avcı: DYP'yi Muvazaa Partisi Yapmak İstiyorlar.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (26 Mart 1985). *Yazar Geliyor.* s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Nisan 1985). *Sağda İç Hesaplaşma.* s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Nisan 1985). *Yazar'a Yeşil Işık Hiç Yanmadı.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (3 Nisan 1985). *Yazar'ın "Geçiş Dönemi" Başladı.* s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (4 Nisan 1985). *DYP'de Mücadele Kızıştı.* s. 1-13.

- Cumhuriyet Gazetesi** (4 Nisan 1985). *Sağ Toparlanmalı*. s. 13.
- Cumhuriyet Gazetesi** (5 Nisan 1985). *Gelen Küheylan Mı Yoksa Düldül Mü?*. s. 6.
- Cumhuriyet Gazetesi** (5 Nisan 1985). *Yazar 'Küheylan'la Geliyor*. s. 1-6.
- Cumhuriyet Gazetesi** (5 Nisan 1985). *DYP Genel Sekreteri Refik Sunol: Yazar'ı Desteklemek Vatana Hıyanet Değil*. s. 6.
- Cumhuriyet Gazetesi** (6 Nisan 1985). *Yazar Sahnede*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (7 Nisan 1985). *Boy Ölçüştüler*. s. 1-6.
- Cumhuriyet Gazetesi** (7 Nisan 1985). *Yazar'a DYP Dışı Değerlendirme*. s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (8 Nisan 1985). *Isparta Avcı'nın*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (8 Nisan 1985). *Yazar'a Konuşma Sırası 3 Saat Sonra Geldi*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (9 Nisan 1985). *Psikolojik Baskı Altındaydım*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (9 Nisan 1985). *Şişirilmekle Başkan Olunmaz*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (13 Nisan 1985). *Avcı ile Yazar Kayseri'de 'Dostluk Maçı'na Çıkıyor*. s.7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (14 Nisan 1985). *Avcı ve Yazar Kayseri'de El Ele*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (16 Nisan 1985). *Cindoruk DYP'nin İlk Başkan Adayı*. s. 1.
- Cumhuriyet Gazetesi** (18 Nisan 1985). *Avcı, Yazar'a Kızdı*. s. 8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (21 Nisan 1985). *Avcı ile Yazar İktidar Tarihinde Anlaşamadı*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (22 Nisan 1985). *Yazar: Önce Kırgınlığı Burakalım*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (22 Nisan 1985). *DYP'de Final Heyecanı*. s. 1.
- Cumhuriyet Gazetesi** (24 Nisan 1985). *Ağır Toplar Bursa'da*. s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (25 Nisan 1985). *DYP'de Karar 'Aile'nin*. s. 1-8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (26 Nisan 1985). *Avcı: Mehmet Yazar Propagandasının Bedelini Ödeyecek*. s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (26 Nisan 1985). *DYP'de Yeni Maraton*. s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (26 Nisan 1985). *Süleyman Demirel'de Tepeden İndi*. s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (28 Nisan 1985). *Yazar: İnsanların Vebaline Talip Oluyoruz*. s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Mayıs 1985). *Cindoruk'un Şansı Artıyor*. s. 1-13.

Cumhuriyet Gazetesi (22 Nisan 1985). *DYP'de Final Heyecanı*. s. 1-10.

Cumhuriyet Gazetesi (4 Mayıs 1985). *Yazar'a Karşı Tek Aday Çıkartılacak*. s. 11.

Cumhuriyet Gazetesi (6 Mayıs 1985). *Avcı: Çekilmeyeceğim*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (7 Mayıs 1985). *Başkanlık Kilitlendi*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (9 Mayıs 1985). *Aile Kararı: Cindoruk*. s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Yazar: Delegeye İpotek Konulamaz*. s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Çağlayangil: Demokrasi, Akrobasi Değildir*. s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *'Bir Bilen'in Dediği Oldu*. s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Yazar Deplasmanda Gibiydi*. s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Yazar: ANAP Köksüz Ota Benziyor*. s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (16 Mayıs 1985). *Hizmete Talip Olanı Tenkit Edin, Öldürmeyin*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (3 Kasım 1985). *SHP Doğdu*. s. 1-12.

Cumhuriyet Gazetesi (8 Kasım 1985). *Sağda Umutsuz Görüşme*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (16 Kasım 1985). *Bütünleşme İçin "Ana Prensipler Komisyonu" Kuruldu*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (30 Kasım 1985). *Bütünleşme Yerine Suçlama*. s. 8.

Cumhuriyet Gazetesi (22 Ocak 1986). *Mehmet Yazar, Alternatif Program Hazırlıyor*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (26 Ocak 1986). *Sağda 'Yazar'lı Arayış*. s. 1-10.

Cumhuriyet Gazetesi (27 Ocak 1986). *Mevcutlarla Olmazsa, Sağda Yeni Parti Kurulur*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (29 Ocak 1986). *MDP'den Yazar'a Açık Çek*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (1 Şubat 1986). *Yazar'ın Gövde Gösterisi*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (2 Şubat 1986). *Yazar: Yeni Ufuklara Doğru*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (3 Şubat 1986). *Mart Sonunu Bekleyin*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (4 Şubat 1986). *DYP'li Gölhan: Yazar'a Hükümet Desteği Var*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (4 Şubat 1986). *Yazarcılar Haysiyet Divanında*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (6 Şubat 1986). *DYP'nin Yazar Stratejisi*. s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (14 Şubat 1986). *Sivil Siyasi Odaklar Arası Uzlaşma Zorunlu*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (13 Şubat 1986). *DYP'de Yazar Sorunu*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (14 Mart 1986). *Yazar'a Yeni Yol*. s. 1-13.

Cumhuriyet Gazetesi (16 Mart 1986). *DYP'den 212 İstifa*. s. 9

Cumhuriyet Gazetesi (17 Mart 1986). *Parti 'Makul' Bir Sürede*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (17 Mart 1986). *12 Yazarı DYP'den İstifa Etti*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (21 Mart 1986). *DYP'de Trafik Canlı*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (24 Mart 1986). *İstifa Edip Gazeteleri Gezdiler*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (11 Nisan 1986). *MDP Yol Ayrımında*. s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (12 Nisan 1986). *MDP'de Seçenekler*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP, Yazar'a Katılıyor*. s. 1-12.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP Fesih Kararı Aldı*. s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (5 Mayıs 1986). *MDP Bitti*. s. 1-10.

Cumhuriyet Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Ve HDP Kuruldu*. s. 1-13.

Cumhuriyet Gazetesi (13 Mayıs 1986). *Yazar: Biz Farklıyız*. s. 1-9.

Cumhuriyet Gazetesi (15 Mayıs 1986). *Yazar: 14 Mayıs'ın Devamıyız*. s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi (18 Mayıs 1986). *Politikada İnandırıcılık*. s. 1-10.

Cumhuriyet Gazetesi (30 Mayıs 1986). *Alt Direkte Fonlu Oldu*. s. 1-13.

Cumhuriyet Gazetesi (17 Temmuz 1986). *HDP: İcraatın içinden Orta Oyununa Dönüştü*. s. 6

Cumhuriyet Gazetesi (9 Temmuz 1986). *Muhalefette İlk Hedef TV*. s. 1-8.

Cumhuriyet Gazetesi (11 Temmuz 1986). *Ara Seçim 28 Eylül'de*. s. 1-6.

Cumhuriyet Gazetesi (24 Temmuz 1986). *Radyo-TV'de Partiler*. s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi (29 Temmuz 1986). *Flört Kısa, Sonuç Yok*. s. 1-11.

Cumhuriyet Gazetesi (7 Ağustos 1986). *Ecevit-İnönü İzmir'de*. s. 1-10.

- Cumhuriyet Gazetesi** (22 Ağustos 1986). *Polis Yazar'ın Konuşmasını Engelledi.* s. 6.
- Cumhuriyet Gazetesi** (23 Ağustos 1986). *Yazar'a Müdahale.* s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (24 Ağustos 1986). *Ara Seçim Kanunu HDP'ye Karşı Çıkarıldı.* s. 8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (10 Eylül 1986). *HDP: Düzenli Rekabet.* s. 9.
- Cumhuriyet Gazetesi** (16 Eylül 1986). *Yazar: İktidar Sinir Krizleri Geçiriyor.* s. 9.
- Cumhuriyet Gazetesi** (28 Eylül 1986). *Oy Kullanmayana 10 Bin Lira Ceza Var.* s. 1-12.
- Cumhuriyet Gazetesi** (29 Eylül 1986). *Demirel Silkeledi.* s. 1.
- Cumhuriyet Gazetesi** (29 Eylül 1986). *Yazar: Sonuç Millet İçin Hayırlı Olsun.* s. 13.
- Cumhuriyet Gazetesi** (30 Eylül 1986). *Söylemezoğlu: HDP Hezimete Uğradı.* s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (30 Eylül 1986). *Fesih Söz Konusu Değil.* s. 7.
- Cumhuriyet Gazetesi** (2 Ekim 1986). *Sağdaki Küçükler Eriyor.* s. 8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (15 Ekim 1986). *HDP'de Yazar'a Eleştiri.* s. 8.
- Cumhuriyet Gazetesi** (25 Ekim 1986). *İlhan HDP'den İstifa Etti.* s. 6.
- Cumhuriyet Gazetesi** (8 Kasım 1986). *HDP Ortada Kaldı.* s. 9.
- Çavdar, T.** (4 Eylül 1983). “Yeni Meclise, Yeni Politikacıya Doğru”. *Cumhuriyet Gazetesi.* s. 7.
- Çavdar, T.** (24 Ekim 1983). “Sunalp ve Özal Programa Sadık, Calp Esnekti”. *Cumhuriyet Gazetesi.* s. 1-6.
- Çavdar, T.** (1996). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995).* İmge Kitabevi.
- Çavuşoğlu H.** (2009). *Türk Siyasal Yaşamında Doğru Yol Partisi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. s. 12.
- Çelenk, H.** (1988). *12 Eylül ve Hukuk.* Onur Yayınları.
- Çetin, H.** (2016). *Türk Siyasal Hayatında Krizler Kahramanlar ve Hainler: 12 Eylül Rejimi ve Özal Dönemi:1980-1983 VI. Cilt.* Orion Kitabevi.
- Çölaşan, E.** (1984). *12 Eylül: Özal Ekonomisinin Perde Arkası.* Milliyet Yayınları.
- Çölaşan, E.** (1985). *Biz Kırk Kişiyiz Birbirimizi Biliriz.* Milliyet Yayınları.
- Doğan, Y.** (1985). *Dar Sokakta Siyaset (1980-1983).* Tekin Yayınevi.

- Doğan, Y.** (10 Nisan 1985). “Üç Parti, Üç Görünüm”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-11.
- Doğru Yol Yayınları.** *DYP I. Büyük Kongre Vesikaları 14-15 Mayıs 1985* (1985). No: 6.
- Dikici, A.** (2017). 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Öncesi Türk Polis Teşkilatı’nın Durumu (1977-1980). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi I(1)*, 87-124.
- Doğan, Y.** (23 Ekim 1983).” Üç Lider, Üç Yaklaşım”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-11.
- Doğan, Y.** (10 Mayıs 1986). “Kalp Spazmı İle Kuruluş”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-13.
- Doğan, Y.** (8 Temmuz 1986). “Hesapların Aynası Bir Öneri”. *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-7.
- Donat, Y.** (1987). *Buyruklu Demokrasi*. Bilgi Yayınları.
- Donat, Y.** (1987). *Özal’lı Yıllar*. Bilgi Yayınları.
- Dursun, D.** (2005). *12 Eylül Darbesi: Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*. Şehir Yayınları.
- Ekspres Gazetesi** (13 Nisan 1986). *Söylemezoğlu ile Yazar Anlaştı*. s. 1-4.
- Ergül, T.** (1995). *Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları (1980-1985)*. Gündoğan Yayınları.
- Esener, A. S.** (17 Nisan 1986). “MDP’de Yeni Nefes”. *Hâkimiyet Gazetesi*. s. 1-3.
- Evren, K.** (1990). *Kenan Evren’in Anıları, Cilt 1*. Milliyet Yayınları.
- Evren, K.** (1991). *Kenan Evren’in Anıları, Cilt 2*. Milliyet Yayınları.
- Evren, K.** (1991). *Kenan Evren’in Anıları, Cilt 3*. Milliyet Yayınları.
- Evren, K.** (1991). *Kenan Evren’in Anıları, Cilt 4*. Milliyet Yayınları.
- Evren, K.** (1994). *Zorlu Yıllarım 1*. Milliyet Yayınları.
- Evren, K.** (1994). *Zorlu Yıllarım 2*. Milliyet Yayınları.
- Fincancıoğlu, Y.** (2000). *Süleyman Demirel: Demokraside Duraklama Yılları*. Büke Yayınları.
- Flaş Ankara Gazetesi** (31 Mart 1986). *Söylemezoğlu Yazar İle Görüşecek*. s. 1-5.
- Flaş Ankara Gazetesi** (20 Nisan 1986). *Yazar ve Söylemezoğlu’nun Yeni Partisinin Programı Hazırlanıyor*. s. 1-9.
- Gemalmaz, M. S.** (1996). “12 Eylül Rejimi”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 14, s. 974-998.
- Gökmen, Y.** (1992). *Özal Sendromu*. V Yayınları.
- Göktolga O.** (2005). 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat C:II, A. Küçük & S.

Bakan & A. Karadağ (Ed.), *Dünya’da ve Türkiye’de 68 Hareketi ve Sonuçları*. Aktüel Yayınları, 937-955.

Gün Gazetesi (18 Nisan 1986). *Durum Değerlendirildi*. s. 1-6.

Gün Gazetesi (18 Nisan 1986). *Demirel’e De Kapımız Açık*. s. 1-6.

Gün Gazetesi (18 Nisan 1986). *Olması Gereken Oldu*. s. 1-6.

Günaydın Gazetesi (15 Mayıs 1985). *İş Çevrelerinin Özal’a Karşı “Mehmet Yazar Çıkartması” Tutmadı*. s. 1.

Günaydın Gazetesi (21 Mart 1986). *Sağ’da Birleşme Umudu Yok*. s. 1.

Günaydın Gazetesi (12 Nisan 1986). *MDP Üçe Bölündü*. s. 1.

Günaydın Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP Tarihe Karşıyor*. s. 1.

Günaydın Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP, 20 Gün Sonra Toprağa Veriliyor*. s. 1.

Günaydın Gazetesi (15 Nisan 1986). *Mecliste Yağma*. s. 1.

Günaydın Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Yazar’ın Partisi Kuruldu*. s. 1-5.

Güneş Gazetesi (17 Mayıs 1983). *İlk Parti Kuruldu*. s. 1.

Güneş Gazetesi (5 Nisan 1985). *Yazar, Artık Politikacı*. s. 9.

Güneş Gazetesi (6 Nisan 1985). *Yazar, Eskişehir’de Ringe Çıkıyor*. s. 9.

Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Süvari, Küheylan ve Rozet*. s. 9.

Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar*. s. 1-7.

Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar’a 2,5 Yıldız*. s. 7.

Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *Eskiler Sessiz ve İlgisizdi*. s. 7.

Güneş Gazetesi (7 Nisan 1985). *“Çantıkların Memet” Özal’a Karşı*. s. 9.

Güneş Gazetesi (9 Nisan 1985). *Avcı.. Şehzade*. s. 1-9.

Güneş Gazetesi (12 Nisan 1985). *DYP Yazar’a Tavır Koydu*. s. 7.

Güneş Gazetesi (13 Nisan 1985). *DYP’de Isparta’nın Rövanşı Bugün Kayseri’de*. s. 1.

Güneş Gazetesi (15 Nisan 1985). *Yazar Erzurum’da Sarmaş Dolaş*. s. 1-9.

Güneş Gazetesi (16 Nisan 1985). *“Liderimiz Avcı’dır”*. s. 1-7.

Güneş Gazetesi (22 Nisan 1985). *DYP’de İki Gövde Gösterisi*. s. 1-9.

- Güneş Gazetesi** (29 Nisan 1985). *Mehmet Yazar Portakal Suyu, Sabancı Raki İçti*. s. 1-9.
- Güneş Gazetesi** (19 Nisan 1985). *MDP'nin Gözü 14 Mayıs'ta*. s. 1-9.
- Güneş Gazetesi** (4 Mayıs 1985). *Yazar: "Beni Millet İstedi"*. s. 1.
- Güneş Gazetesi** (4 Mayıs 1985). *"Bir Bilen Bilir"*. s. 1-7.
- Güneş Gazetesi** (16 Mayıs 1985). *Bir Bilen Tulum Çıkardı*. s. 1-9.
- Güneş Gazetesi** (21 Mart 1986). *DYP'den Toplu İstifa*. s. 1-9.
- Güneş Gazetesi** (24 Mart 1986). *Üçlü Plan*. s. 1-9.
- Güneş Gazetesi** (13 Nisan 1986). *Ve MDP'nin Sonu*. s. 1-9.
- Güneş Gazetesi** (13 Nisan 1986). *Yazar Başkanlığındaki Yeni Parti Mayıs Ayında Kurulacak*. s. 9.
- Güneş Gazetesi** (15 Nisan 1986). *MKYK Olağanüstü Kongre Kararı Aldı, Mayıs'ta MDP Yok*.s. 1-10.
- Güneş Gazetesi** (12 Mayıs 1986). *Yazar'ın İlk Hedefi Özal*. s. 1-7.
- Güneş Gazetesi** (17 Mayıs 1986). *Ve Son 30*. s. 1-7.
- Güneş Gazetesi** (17 Eylül 1986). *Yazar: Sağda Birlik İçin Güçlenmem Gerek*. s. 1-8.
- Güneş Gazetesi** (29 Eylül 1986). *DYP Darbesi*. s. 1-8.
- Güneş Gazetesi** (30 Ekim 1986). *Oyalama Bizi Mehmet Bey*. s. 1-8.
- Günlük, A.** (1983). "Türkiye'de Bankerlik". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1, s. 179-190.
- Hâkimiyet Gazetesi** (11 Mayıs 1986). *HDP Nedir?*. s. 1-4.
- Hale, W.** (1994). *1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset*. Hil Yayın.
- Hristidis, Ş. K. & Ergüz, E. K** (2010). *İsmail Hakkı Birler'in Anılarında CHP'li Yıllar (1946-1992)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hürriyet Gazetesi** (27 Mayıs 1960). *Türk Ordusu Vazife Başında: Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Ele Aldı*. s. 1.
- Hürriyet Gazetesi** (22 Eylül 1980). *Hükümet Açıklandı*. s. 1.
- Hürriyet Gazetesi** (12 Eylül 1980). *Ordu Yönetime El Koydu*. s. 1.

Hürriyet Gazetesi (1 Ekim 1983). *Demirel ve 15 Eski Siyasi Serbest.* s. 1.

Hürriyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Sunalp: Kısmi Af Çıkarabiliriz.* s. 13.

Hürriyet Gazetesi (7 Kasım 1983). *Seçmen “Özal” Dedi.* s. 1.

Hürriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Kaderi Belirleyen Anlar.* s. 9.

Hürriyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Avcı’ya Alkış, Yazar’a Hüsrân.* s. 1-11.

Hürriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *“Küheylan” Mı, “Süvari” Mi?.* s. 1-9

Hürriyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Avcı ve Yazar’ın Konuşmaları.* s. 9.

Hürriyet Gazetesi (17 Nisan 1985). *Mehmet Yazar, Bayar’ın Elini Öptü.* s. 1-13.

Hürriyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Delege İradesine İpotek Konulamaz.* s. 1-12.

Hürriyet Gazetesi (12 Mayıs 1985). *Başkan Olursam, Kıyamet Kopmaz.* s. 1-13.

Hürriyet Gazetesi (15 Nisan 1986). *Siyasi İntihar.* s. 1-15.

Hürriyet Gazetesi (16 Nisan 1986). *MDP’den “Siyasi İntihara” Etki Ve Tepkiler.* s. 3-15.

Hürriyet Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Arıkan: HDP, MDP Gibi Ismarlama Parti.* s. 15.

Hürriyet Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Aman Turgut Üşütme.* s. 1-13.

Hürriyet Gazetesi (15 Mayıs 1986). *Alternatif Biziz.* s. 1-15.

Hürriyet Gazetesi (18 Mayıs 1986). *Transferin Jet Tevfik’i.* s. 1-12.

Hürriyet Gazetesi (19 Mayıs 1986). *Grup Kurdular, Ne Kazandılar?.* s. 1-14.

Hürriyet Gazetesi (5 Temmuz 1986). *Ara Seçim Ekim’de.* s. 1-13.

Hürriyet Gazetesi (7 Temmuz 1986). *ANAP Korktu.* s. 1-15.

Hürriyet Gazetesi (11 Temmuz 1986). *Özal’dan 3 Şaşırtmaca.* s. 1-15.

Hürriyet Gazetesi (7 Ağustos 1986). *İl İl Partilerin Adayları.* s. 1-14.

Hürriyet Gazetesi (25 Ağustos 1986). *HDP Sağda Birleşmenin Bayrağı Olacak.* s. 3-11.

Hürriyet Gazetesi (10 Eylül 1986). *Uluçınar’dan Bol Kepçe.* s. 3-17.

Hürriyet Gazetesi (27 Eylül 1986). *Son Gün, Son Kozlar.* s. 1-13.

Hürriyet Gazetesi (29 Eylül 1986). *Seçimde Kesin Tablo.* s. 1-15.

Hürriyet Gazetesi (29 Eylül 1986). *Özal Aldı, Demirel Parladı.* s. 1.

- Hürriyet Gazetesi** (29 Eylül 1986). *DYP İkinci Parti, SHP İse 3'üncüye Düştü.* s. 1-15.
- Hürriyet Gazetesi** (14 Ekim 1986). *HDP'de Tamam Mı Devam Mı Haftası.* s. 1-13.
- Hürriyet Gazetesi** (25 Ekim 1986). *HDP Çözülüyor.* s. 1-15.
- Hür Söz Gazetesi** (8 Nisan 1985). *Mehmet Yazar DYP'li Oldu.* s. 1-4.
- Hür Söz Gazetesi** (15 Nisan 1985). *DYP Erzurum'da Şahlandı!.* s. 1-4.
- Ilıcak, N.** (10 Nisan 1985). Isparta ve Yazar. *Tercüman Gazetesi.* s. 1-10.
- Ilıcak, N.** (18 Nisan 1986). "Sağdaki Durum ve Demirel". *Tercüman Gazetesi.* s. 1-12.
- Ilıcak, N.** (15 Mayıs 1986). "Bir Bilen'in Bildikleri ve Bizim Bilemediklerimiz". *Tercüman Gazetesi.* s. 1-14.
- Ilıcak, N.** (29 Temmuz 1986). "AP Çizgisinde Bütünleşme". *Tercüman Gazetesi.* s. 1-12.
- İbrahim Çetinkaya Web Sitesi.** *Hür Demokrat Parti Kurucuları.* [Erişim: 30.4.2021, <http://www.ibrahimcetinkaya.com/Sayfalar.php?Git=Siyasi&Sayfa=Hur>].
- İnönü, E.** (1998). *Anılar ve Düşünceler*, 2. İdea İletişim Hizmetleri.
- Karpat, K.** (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset.* Timaş Yayınları.
- Kayseri Anadolu Gazetesi** (15 Nisan 1985). *Yazar'a Kayseri'de Tam Puan.* s. 1.
- Küçük, A. & Bakan, S. & Karadağ, A. (Ed.)** (2005). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat C:II.* Aktüel Yayınları.
- Milliyet Gazetesi** (28 Mayıs 1960). *Meclis Feshedildi.* s. 5.
- Milliyet Gazetesi** (7 Eylül 1980). *Ecevit: Böyle Giderse, Birisi Düdüğü Çalar ve Demokrasi Biter.* s. 1-4.
- Milliyet Gazetesi** (8 Eylül 1980). *Savcılık, MSP'nin Konya Mitingi İçin Soruşturma Açtı* s. 1-6.
- Milliyet Gazetesi** (13 Eylül 1980). *Evren: Yeni Yönetime Herkes Yardımcı Olmalı.* s. 1.
- Milliyet Gazetesi** (15 Eylül 1980). *Türkeş, Ankara'da Teslim Oldu.* s. 1-6.
- Milliyet Gazetesi** (17 Eylül 1980). *Evren: Hükümet Bu Hafta Kurulacak.* s. 1-7.
- Milliyet Gazetesi** (19 Eylül 1980). *Milli Güvenlik Konseyi Andı.* s. 1-7.
- Milliyet Gazetesi** (23 Eylül 1980). *Geçici Anayasa Taslağı Tamamlandı ve MGK'ye Sunuldu.* s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (23 Eylül 1980). *Ulus: “Terörü Önlemek En Önde Gelen Görevimizdir”*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (10 Ekim 1980). *Türkeş ve Erbakan Ankara’da*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (12 Ekim 1980). *Demirel, Ecevit ve Eski Parlamento Üyeleri Evlerinde*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (16 Ekim 1980). *Erbakan Tutuklandı*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (29 Ekim 1980). *Saltık: AP ve CHP Liderleri Politikaya Döner*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (31 Ekim 1980). *Ecevit Parti Genel Başkanlığından Çekildi*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (17 Ekim 1981). *Eski Partiler Feshedildi*. s. 1-3.

Milliyet Gazetesi (3 Haziran 1981). *Eski Siyasilerin Demeç ve Yazıları Yasaklandı*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (13 Kasım 1982). *Evren: “ Seçim Ekim 1983’te”*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (9 Mayıs 1983). *Evren, Esener ve Calp ile görüştü*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (16 Mayıs 1983). *İlk Parti MDP*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (17 Mayıs 1983). *Milliyetçi Demokrasi Partisi Kuruldu*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (21 Mayıs 1983). *Partiler 4’e Çıktı*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (7 Haziran 1983). *MDP’li 3 Kurucu Üye Veto Edildi*. s. 1-11.

Milliyet Gazetesi (26 Haziran 1983). *Gelecek Oylarınıza Bağlı*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (28 Haziran 1983). *SODEP 21 Yeni Kurucu Seçti*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (7 Eylül 1983). *Sunalp: Ulusu’nun Yeri İktidar Olunca Saptanacak*. s. 1-9.

Milliyet Gazetesi (22 Eylül 1983). *Üç Partiye Eşit Veto*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (2 Ekim 1983). *Türk Mucizesi 5 Yıl İçinde Gerçekleşebilir*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (2 Ekim 1983). *Partiler Seçimlere Eksik Aday İle Giriyor*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (20 Ekim 1983) *Özal: Kaçakçıları İhracatçı Yapacağız*. s. 3.

Milliyet Gazetesi (22 Ekim 1983). *En Büyük Miting Tv’de*. s. 1-3.

Milliyet Gazetesi (24 Ekim 1983). *Özal Önde Gidiyor*. s. 1-3.

Milliyet Gazetesi (25 Ekim 1983). *Özal: Biz Sadece Yapacağımızı Vaat Ederiz*. s. 3.

Milliyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Basın Toplantılarında En Fazla Puanı Özal Topladı*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Sunalp: İktidara Ortak Olmak İstemiyoruz*. s. 1-3.

Milliyet Gazetesi (30 Ekim 1983). *Özal: Askerlik Süresini Kısaltacağız*. s. 3.

Milliyet Gazetesi (27 Ekim 1983). *Calp: "Tarım Mühendislerini Köylülerle Çalıştıracacağız"*. s. 3.

Milliyet Gazetesi (26 Eylül 1983). *Evren: Boş Vaatlerde Bulunan Kişilerden Hesap Sorun*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (22 Ekim 1983). *Evren: Koalisyon İstemiyoruz*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (2 Kasım 1983). *Orta Direğin Hali Ortada*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (6 Kasım 1983). *Sandık Başına*. s. 1-3.

Milliyet Gazetesi (9 Kasım 1983). *Evren: "Dediğimiz Gibi Koalisyonsuz Hükümet Oldu"*. s. 3.

Milliyet Gazetesi (7 Aralık 1983). *Evren: Huzur İçinde Görevi Devrediyoruz*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (8 Aralık 1983). *Gözler Özal'da*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (15 Aralık 1983). *Evren Bakanlar Kurulu'nu Kabul Etti*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (22 Nisan 1984). *Yazar: Enflasyon Bu Yıl %25'in Üstünde Olur*. s. 1-3.

Milliyet Gazetesi (2 Eylül 1984). *"200 Milyar 18 Şirkete Paylaştırılmaz"*. s. 4.

Milliyet Gazetesi (14 Eylül 1984). *Yazar, Muhalefet Bayrağı Açtı*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (30 Eylül 1984). *Yazar: Enflasyon İle Mücadele Başarısız*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (1 Aralık 1984). *KDV Ertelensin*. s. 4.

Milliyet Gazetesi (21 Ocak 1985). *Mayıs'ta Politika*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (28 Ocak 1985). *Yazar: "Yarının Ne Olacağını Allah Bilir"*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (9 Şubat 1985). *MDP Eriyor*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (26 Şubat 1985). *Avcı: Kaybedilen Zamana Acıyorum*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (28 Şubat 1985). *Ankara'da Yeni Formül*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (28 Mart 1984). *İktidar Rahat Muhalefet Huzursuz*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (1 Nisan 1985). *Partiyi Ellerimle Başkasına Teslim Etmem*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (3 Nisan 1985). *DYP'de Yazar'a Karşı Bütünleşme*. s. 6.

Milliyet Gazetesi (4 Nisan 1985). *“Dağınıklık Solu Alternatif Yapar”*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (5 Nisan 1985). *Yazar, Nihayet Politikada*. s. 10.

Milliyet Gazetesi (6 Nisan 1985). *“ANAP, Yakında Çözülebilir”*. s. 6.

Milliyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Avcı, “Söz Olur” Diye Yazar’ı Otobüse Almadı*. s. 11.

Milliyet Gazetesi (7 Nisan 1985). *Yazar ve Avcı’nın Gövde Gösterisi*. s. 1-11.

Milliyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar’la Avcı’nın Arasına Demirel Girdi*. s. 1-9.

Milliyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Yazar, Konuşurken Heyecanlıydı*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (8 Nisan 1985). *Şevket Demirel Yatıştırdı*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (9 Nisan 1985). *Yazar İçin “Ara Formül”*. s. 6.

Milliyet Gazetesi (13 Nisan 1986). *MDP, Yazar’a Teslim*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (14 Nisan 1985). *Kayseri’de Yazar İçin Gövde Gösterisi*. s. 10.

Milliyet Gazetesi (15 Nisan 1985). *“Avcı Başbakan, Yazar Büyük Başkan”*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (16 Nisan 1985). *Yazar, Bayar’ın Elini Öpecek*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (18 Nisan 1985). *Üçü Bir Yerde*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (19 Nisan 1985). *İzmir’den Yazar’a Destek*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (21 Nisan 1985). *İzmir Yazar’ın*. s. 1.

Milliyet Gazetesi (21 Nisan 1985). *DYP’nin Tek Temsilcisi Benim*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (25 Nisan 1985). *DYP, Kongre Maratonunu Bitirdi*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (28 Nisan 1985). *“Ben, Güniz Sokak’tan Hiç Kopmadım, Kopamam Da”*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (11 Mayıs 1985). *Yazar Seçilirse Kıyamet Kopar*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (11 Mayıs 1985). *30 İl Başkanı: “Adayımız Cindoruk”*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Avcı, Adaylıktan Çekildi*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (13 Mayıs 1985). *Adaylığımı Koyuyorum*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (16 Mayıs 1985). *“Tenkit Edin Öldürmeyin”*. s. 1-9.

Milliyet Gazetesi (27 Ocak 1986). *Yazar: Dertlere Çare Arıyorum*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (2 Şubat 1986). *Yazar'ın İzmit Çıkartması*. s. 13.

Milliyet Gazetesi (14 Mart 1986). *Yazar, DYP'den İstifa Etti*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (1 Nisan 1986). *Sağdaki Boşluğu Biz Kapatacağız*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (21 Nisan 1986). *Yazar, Sancağı Açtı*. s. 1-9.

Milliyet Gazetesi (5 Mayıs 1986). *MDP Bitti*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (5 Mayıs 1986). *MDP'de Tarihe Karıştı*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (8 Mayıs 1986). *Transfer Kızıştı*. s. 16.

Milliyet Gazetesi (11 Mayıs 1986). *Yazar'dan Özal'a: Kem Göz Sahibinindir*. s. 1-13.

Milliyet Gazetesi (12 Mayıs 1986). *HDP'nin İlk Grup Toplantısı*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (17 Mayıs 1986). *DYP Reddettiği Mecliste*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Korkmayan Seçime Girsin*. s. 1-7.

Milliyet Gazetesi (9 Temmuz 1986). *Boykot Çağrısı*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (20 Temmuz 1986). *Muhalefet Yükleniyor*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (23 Temmuz 1986). *Siyasiler TV'de Görücüye Çıktı*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (30 Temmuz 1986). *Yazar'a İsyan*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (29 Temmuz 1986). *Yazar: Birleşme Bundan Sonra Olmaz*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (28 Eylül 1986). *10 İlde Sandık Başına*. s. 1-8.

Milliyet Gazetesi (23 Eylül 1986). *Yazar: ANAP Halkı Aldattı*. s. 7.

Milliyet Gazetesi (29 Eylül 1986). *Demirel'i Sürprizi*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (29 Eylül 1986). *HDP Parçalandı*. s. 1-6.

Milliyet Gazetesi (17 Kasım 1986). *HDP'de Devam Umudu*. s. 9.

Milliyet Gazetesi (19 Kasım 1986). *Cindoruk'la Söylemezoğlu Gizlice Görüştü*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (20 Kasım 1986). *HDP Gün Sayıyor*. s. 6.

Milliyet Gazetesi (18 Mayıs 1987). *Artık Söz Vatandaşın*. s. 1.

Milliyet Gazetesi (6 Eylül 1987). *Sandık Başına*. s. 8.

Milliyet Gazetesi (7 Eylül 1987). *Kasım'da Erken Seçim*. s. 12.

- Milliyet Gazetesi** (1 Aralık 1987). *Parlamentonun %60'ı Yenilendi*. s. 1.
- Milliyet Gazetesi** (1 Aralık 1987). *Sandıktan Ne Çıktı?*. s. 9.
- Milliyet Gazetesi** (22 Aralık 1987). *Liberal Ağırlıklı Hükümet*. s. 1.
- Milliyet Gazetesi** (23 Aralık 1987). *Törenli Devir Teslim*. s. 8.
- Milliyet Gazetesi** (10 Kasım 1989). *Devlet Zirvesi Sil Baştan*. s. 1.
- Milliyet Gazetesi** (10 Kasım 1989). *Muhafazakâr Ağırlıklı Hükümet*. s. 13.
- Milli Gazete** (28 Mart 1986). *DYP'den 276 İstifa Daha*. s. 1.
- Milli Gazete** (31 Mart 1986). *DYP'den 533 Kişi İstifa Etti*. s. 1.
- Milli Gazete** (1 Nisan 1986). *Yazar "Mihver" Partiyi Arıyor*. s. 1-9.
- Milli Gazete** (26 Nisan 1986). *Şişirilmiş Kovan; ANAP*. s. 1-9.
- Milli Gazete** (23 Ağustos 1986). *Partizanlık Hortladı*. s. 1-11.
- Milli Gazete** (20 Eylül 1986). *Yazar: Yolsuzluk ANAP'ın Simgesi Haline Geldi*. s. 1-11.
- Milli Gazete** (30 Eylül 1986). *HDP İflasını İlan Etti*. s. 1-11.
- Milli Gazete** (3 Ekim 1986). *HDP Devam Diyor*. s. 1-11.
- Milli Gazete** (20 Ekim 1986). *HDP "Devam" Dedi*. s. 1-11.
- Millet Gazetesi** (1 Nisan 1986). *Söylemezoğlu'nun Sağ İle İlgili Görüşleri*. s. 1-5.
- Mumcu, U.** (15 Mart 1986). "Yazar ve DYP". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 1-10.
- Mumcu, U.** (30 Eylül 1986). "Kim Kazandı?". *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 10.
- Olay Gazetesi** (15 Mayıs 1986). *Yazar: Sıkıntıları Ortadan Kaldıracağız*. s. 1-7.
- Olay Gazetesi** (22 Mayıs 1986). *Yazar: Erken Seçim Kaçınılmaz*. s. 1-5.
- Oran, B.** (1989). *Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları*. Bilgi Yayınları.
- Öke, M. K.** (1996). "Odalar Birliği". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 14, s. 961-963.
- Pulur, H.** (1984). *Olaylar ve İnsanlar*. Bilgi Yayınevi.
- Sabah Gazetesi** (15 Mayıs 1985). *Demirel'in Adayı Cindoruk Kazandı*. s. 1-5.
- Sabah Gazetesi** (30 Mart 1986). *DYP'den İstifalar*. s. 1.

- Sabah Gazetesi** (13 Nisan 1986). *MDP-Yazar Nikâhına Az Kaldı*. s. 1.
- Sakallıoğlu, Ü. C.** (1996). “1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 15, s. 1248-1252.
- Sabah Gazetesi** (13 Mayıs 1986). *Bana Çok Fena Kazık Attılar*. s. 1-13.
- Sesimiz Gazetesi** (31 Mart 1986). *Faruk Altıntaş ve 18 Arkadaşı DYP’den İstifa Ettiler*. s. 1
- Sevim, A. & Öztoprak, İ. & Tural, M. A.** (2006). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Son Havadis Gazetesi** (10 Mayıs 1986). *Bir Tabela Partisi Daha Kuruldu*. s. 1-7.
- Son Havadis Gazetesi** (27 Temmuz 1986). *DYP-HDP Birleşmesi Gündemde*. s. 1-6.
- Son Havadis Gazetesi** (2 Temmuz 1986). *HDP’de Huzursuzluk*. s. 1-6.
- Son Havadis Gazetesi** (10 Eylül 1986). *Düzenli Rekabet Ekonomisi Modeli*. s. 1-6.
- Son Havadis Gazetesi** (1 Ekim 1986). “Neden Kaybettik?” Tartışması Başladı. s. 1-6.
- Son Havadis Gazetesi** (10 Ekim 1986). *Gitmek Mi Zor Kalmak Mı?*. s. 1-6.
- Son Havadis Gazetesi** (20 Ekim 1986). *Yazar: Milletin Aldığı Karar Başımızın Tacıdır*. s.1-6.
- Son Havadis Gazetesi** (27 Ekim 1986). *Yazar: Grup Dağılabilir*. s. 1-6.
- Soysal, İ.** (1983). “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 8, s. 2137-2140.
- Tamer, R.** (15 Nisan 1986). “Öbür Taraf”. *Tercüman Gazetesi*. s. 8
- Tan Gazetesi** (29 Temmuz 1986). *DYP-HDP Birleşmesi Şimdilik Askıda*. s. 1-4.
- Tanık, B.** (1996). “1980 Sonrası Meslek Kuruluşları ve Etkinlik”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. c. 14, s. 958-960.
- Taşar, M.** (1996). *1983’den 2000’li Yıllara Anavatan*. Irmak Matbaacılık.
- Tasvir Gazetesi** (1 Temmuz 1986). *Ara Seçime Olumlu Tepki*. s. 1-7.
- Tasvir Gazetesi** (21 Temmuz 1986). *Yazar: Hesap Soracağız*. s. 1-7.
- Tasvir Gazetesi** (1 Ağustos 1986). *HDP İle DYP’nin Birleşmesi İmkânsız*. s. 1-7.
- Tasvir Gazetesi** (21 Eylül 1986). *İktidar Karanlık Bir Tünelde*. s. 1-5.
- Tasvir Gazetesi** (26 Eylül 1986). *Halkın Kararı Fermanıdır*. s. 1-6.

Tasvir Gazetesi (14 Ekim 1986). *HDP'liler Direniyor*. s. 1-5.

TBMM Kamu Darbe ve Muhtıralar Komisyonu (2012). C:1.

T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2014). *Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2014)*. No: 25.

Turkish Daily News (9 Mayıs 1986). *And Yazar Sets Up New Party Today*. s. 1-4.

Tercüman Gazetesi (21 Mayıs 1983). *BTP'nin Kuruluş Dilekçesini Esener Verdi*. s. 1.

Tercüman Gazetesi (22 Eylül 1983). *672 Aday Veto Edildi*. s. 1.

Tercüman Gazetesi (5 Nisan 1985). *Yazar, "Büyük Başkan" Sloganı İle Uğurlandı*. s. 1-10.

Tercüman Gazetesi (5 Nisan 1985). *Avacı-Yazar DYP'de Buluştu*. s. 10.

Tercüman Gazetesi (8 Nisan 1985). *Isparta'da Büyük Gösteri*. s. 1-10.

Tercüman Gazetesi (9 Nisan 1985). *Yazar: "Eski Büyükleri Kullanmaya Kalkmak Ayrı, Hümet Ayrı"*. s. 1-6.

Tercüman Gazetesi (9 Nisan 1985). *İki Cepheden Isparta*. s. 1-6.

Tercüman Gazetesi (9 Nisan 1985). *Avacı: "Başka Otobüsle Gelenler Partimize Zararlı İşler Yaptı"*. s. 6.

Tercüman Gazetesi (10 Nisan 1985). *Yıldırım Avacı: "Yazar, Küheylan'a Binip Şov Yapıyor"*. s. 1.

Tercüman Gazetesi (10 Nisan 1985). *DYP'de Söz Düellosu*. s. 1-10.

Tercüman Gazetesi (13 Nisan 1985). *DYP, Kayseri Kantarında*. s. 1-7.

Tercüman Gazetesi (16 Nisan 1985). *Yazar: "Bir Oyu Garantiledim"*. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (17 Nisan 1985). *Cindoruk: Meydan Boş Değil, Bende Adayım*. s. 1-7.

Tercüman Gazetesi (19 Nisan 1985). *Yazar: "Neferim Dedim, Samimiyim"*. s. 1-3.

Tercüman Gazetesi (1 Mayıs 1985). *Yazar: "Geçmişe Vefamız Büyük"*. s.1-9.

Tercüman Gazetesi (8 Mayıs 1985). *DYP'de "Aile Meclisi Kararı" Yarın*. s. 1-10.

Tercüman Gazetesi (10 Mayıs 1985). *DYP'de İşler Kızıştı*. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (15 Mayıs 1985). *Bu Yolda Mağlup Olan Galip Sayılır*. s. 1-11.

Tercüman Gazetesi (16 Mayıs 1985). *Yazar: Ebediyen Doğru Yolcuyum*. s. 1-11.

Tercüman Gazetesi (16 Mart 1986). *Yazar'a MDP Daveti*. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (16 Mart 1986). *Yazar: Yola Demirel'e Rağmen Çıkmadım*. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (31 Mart 1986). *Sağ Dağıldıkça Birleşme Ümidi Artıyor*. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (12 Nisan 1986). *Sağda Randevu*. s. 1.

Tercüman Gazetesi (13 Nisan 1986). *Sağda İlk Elele*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (13 Mayıs). *Yazar: Özal'ın Partilere Ömür Biçme Hakkı Yoktur*. s. 1-12.

Tercüman Gazetesi (15 Nisan 1986). *MDP'lilerin Kıymeti Arttı*. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (20 Mayıs 1986). *2 Milletvekili Topun Ağzında*. s. 1-13.

Tercüman Gazetesi (22 Mayıs 1986). *Yazar: Erken ve Ara Seçim Birleştirilmelidir*. s. 1-13.

Tercüman Gazetesi (24 Mayıs 1986). *Yazar: Hükümeti Yakasından Tutup Meclise Çekeceğiz*. s. 1-13.

Tercüman Gazetesi (13 Haziran 1986). *Muhalefet Liderleri Özal'a Öfkelenildi*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Liderleriniz Aday Olsun*. s. 1-12.

Tercüman Gazetesi (6 Temmuz 1986). *Yazar: Ara Seçim Gereksiz ve Erken*. s. 1-12.

Tercüman Gazetesi (7 Temmuz 1986). *Sandık Açık, Ekran Kapalı*. s. 1-12.

Tercüman Gazetesi (24 Ağustos 1986). *Yazar, Demirel'i Eleştirdi*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (6 Eylül 1986). *Liderler Maratonu*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (10 Eylül 1986). *Emanetçilere Oy Vermeyin*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (11 Eylül 1986). *Emanetçilere Oy İsteyenlere Aldırmayın*. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (12 Eylül 1986). *Yazar, Özal ve Demirel'e Çattı*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (22 Eylül 1986). *Yazar: Bir gün Demirel ile Özal'ı Sarmaş Dolaş Görürseniz Şaşırmayın*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (16 Eylül 1986). *Yazar: İktidar Korku Terleri Döküyor*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (17 Eylül 1986). *En Büyük Makam Sağı Birleştirmek*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (18 Eylül 1986). *Yeni Bir Politika Anlayışı Gerek*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (21 Eylül 1986). *Yazar, Gaziantep'te İlgiyle Karşılandı*. s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (27 Eylül 1986). *Paralı İlanlarla Milli İradeyi Yönlendirmeye*

Çalışıyorlar. s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (4 Ekim 1986). *Eski Tarlaları Biçtiler.* s. 1-9.

Tercüman Gazetesi (20 Ekim 1986). *Yazar: Fesih Nereden Çıktı?.* s. 1-8.

Tercüman Gazetesi (21 Ekim 1986). *Özal ve Demirel'den HDP'ye Çengel.* s. 1-12.

Tercüman Gazetesi (24 Ekim 1986). *Bir İhalenin Arifesinde.* s. 1-12.

Türkiye Gazetesi (15 Nisan 1986). *DYP'de Panik.* s. 1-9.

Türkiye Gazetesi (1 Ağustos 1986). *Seçim Sonrası Kabinede Değişiklik Bekleniyor.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (7 Ağustos 1986). *Adaylar Ortaya Çıktı.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (22 Ağustos 1986). *Mehmet Yazar: İktidara Dur Deyiniz.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (25 Ağustos 1986). *HDP, Sağda Birleşme Çağrısı Yaptı.* s. 1-8.

Türkiye Gazetesi (8 Eylül 1986). *Meydanlar Doldu.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (8 Eylül 1986). *Gözler Kararsız Oylarda.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (11 Eylül 1986). *Alternatif Biziz.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (13 Eylül 1986). *HDP Lideri: Başarılı Olmayan Çekip Gitmeli.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (16 Eylül 1986). *Mehmet Yazar Umduğundan Çok Fazla İlgi Görüyor.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (20 Eylül 1986). *HDP Genel Başkanından Demirel'e Cevap.* s. 1-10.

Türkiye Gazetesi (24 Eylül 1986). *İktidar Ortadireği Talan Etti.* s. 1.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. *Türk Silahlı Kuvvetleri Hizmet Kanunu.*[Erişim:15.01.2020,<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=211&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4#kanunlar>].

T.C. Cumhurbaşkanlığı İnternet Sitesi. *Cumhurbaşkanlarımız.* [Erişim: 31.07.2021, <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/>]

T.C. Yüksek Seçim Kurulu (YSK). *1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri.* [Erişim: 08.1.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>]

T.C. Yüksek Seçim Kurulu (YSK). *1983-2007 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri.* [Erişim: 19.02.2021, <https://ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri>]

secimleri/3008].

TOBB Web Sitesi. [Erişim: 9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php>].

TOBB Web Sitesi. [Erişim: 9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AmaciveYapisi.php>].

TOBB Web Sitesi. [Erişim: 9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/EskiBaskanlar.php>]

TOBB Web Sitesi. [Erişim: 9.9.2021, <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/seri-yayinlar/sorularla-tobb-web.pdf>].

TOBB Web Sitesi. [Erişim: 9.9.2021, https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Kurulus_Gorev_Organ.php].

T.C. Resmi Gazete (RG)

TBMM Albümü 1920-2010. 3. Cilt 1983-2010.

Tosun, T. (1999). *Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma*. Boyut Kitapları.

Turgut, H. (1986). *12 Eylül Partileri*. ABC Yayınları.

Türkiye Gazetesi (1 Nisan 1986). *MDP İki Parça*. s. 1-9.

Türkiye Gazetesi (3 Ekim 1986). *Mehmet Yazar: Başka Partiye İltihak Yok*. s. 1-10.

Uçar, F. (2015). *Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri*. Berikan Yayınevi.

Ulus Ankara Gazetesi (13 Nisan 1986). *Vah MDP Vah!*. s. 1-4.

Ulus Ankara Gazetesi (10 Mayıs 1986). *Yazar'ın Partisi Hür Demokrat*. s. 1-4.

Ulus Ankara Gazetesi (5 Ekim 1986). *Ulu Çınar Kavaklaşıyor*. s. 1-5.

Uraz, A. (11 Mayıs 1986). “Teşhir”. *Son Havadis Gazetesi*. s. 1-7.

Uraz, A. (18 Mayıs 1986). “Transfer 86”. *Son Havadis Gazetesi*. s. 1-7.

Uraz, A. (3 Eylül 1986). “Demirel ve Seçim Sonuçları”. *Son Havadis Gazetesi*. s. 1-6.

Yaşar, M. (1990). *Paşalar Politikası*. Tekin Yayınevi.

Yazıcı, S. (1997). *Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*. Yetkin Yayınları.

Yeni Asır Gazetesi (15 Mart 1986). *11 DYP’li İstifa Etti*. s. 1.

Yeni Asır Gazetesi (13 Nisan 1986). *Yazar MDP ile Anlaştı*. s. 1-10.

Yeni Asır Gazetesi (15 Nisan 1986). *DYP: “Grup Kurabiliriz”*. s. 6.

- Yeni Asır Gazetesi** (21 Ağustos 1986). *HDP, Geleneksel Seçim Propagandası Yapacak.* s. 6.
- Yeni Asır Gazetesi** (29 Eylül 1986). *Ara Seçim Yapılan 10 İlde Kesin Sonuçlar.* s. 1-10.
- Yeni Asır Gazetesi** (29 Eylül 1986). *Demirel Patlaması.* s. 1-6.
- Yeni Düşünce Gazetesi** (18 Mayıs 1986). *Söylemezoğlu: ANAP 84. Maddeyi İşletemez.* s. 1-6.
- Yeni Nesil Gazetesi** (15 Nisan 1986). *MDP, Fesih Kararı Aldı.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (15 Nisan 1986). *MDP'li Kasaroğlu: DYP'ye Geçerim.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (25 Nisan 1986). *12 Eylül Bakanları Yazarla.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (10 Mayıs 1986). *Yazar Nihayet Başkan Oldu.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (11 Mayıs 1986). *Yeni Bir Güven Partisi Doğdu.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (12 Mayıs 1986). *Yazar'ın HDP'sinin İcazeti Konuşuluyor.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (17 Mayıs 1986). *Özal'ın Rahatı Kaçtı.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (10 Temmuz 1986). *Anlaşırlarsa Seçim Bugün Kanunlaşıyor.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (17 Temmuz 1986). *KİT Satışına Hayır.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (28 Eylül 1986). *Liderler Oy Kullanamıyor.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (3 Ekim 1986). *HDP Artık Yok Oldu.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (10 Ekim 1986). *HDP'liler Düşünüyor.* s. 1-7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (19 Ekim 1986). *Yazar: HDP'nin Feshedilmesine Karşıyım.* s. 7.
- Yeni Nesil Gazetesi** (20 Ekim 1986). *Yazar: Seçimlerde Şerefli Netice Aldık.* s. 1-7.
- Yeni İstanbul Gazetesi** (8 Nisan 1986). *Sağda Birleşmek İçin Çalışma Yoğunlaşıyor.* s. 1-5.
- Yeni İstanbul Gazetesi** (5 Mayıs 1986). *Sunalp, MDP'nin Feshedilmesine Karşı Çıktı.* s. 1.
- Yeni Tanin Gazetesi** (18 Temmuz 1986). *HDP Lideri Yazar: Hükümetin Dış Politikası Yanlış.* s. 1-5.
- Yeni Tanin Gazetesi** (21 Temmuz 1986). *Yazar: ANAP Verdiği Sözü Tutmadı.* s. 1-5.
- Yeni Tanin Gazetesi** (24 Ağustos 1986). *HDP Küçük Kongresi Ankara'da Toplandı.* s. 1-5.
- Yücel, M. S.** (2006). *Türkiye'nin Siyasal Partileri.* Alfa Yayınları.
- Zürcher, E.J.** (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* İletişim Yayınları.